

Anssi Orrenmaa

KYRÖNJOEN TULVASOTA

Alueelliset ympäristöjulkaisut

338

Anssi Orrenmaa

KYRÖNJOEN TULVASOTA

VAASA 2004

LÄNSI-SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUS

Julkaisua on saatavana myös Internetissä:
<http://www.ymparisto.fi/lsu>palvelut,tuotteet ja lomakkeet>julkaisut>

ISBN 952-11-1639-0
ISBN 952-11-1640-4 (pdf)
ISSN 1238-8610

Julkaisija:
Länsi-Suomen ympäristökeskus

Kannen kuvat:
Vuoden 1958 kesätulva Seinäjoen Alajoella. Kuvaaja Kalevi A. Mäkinen.
Taustakuva: Munakan tulva-alue 1977. Kuvaaja Unto Tapio.

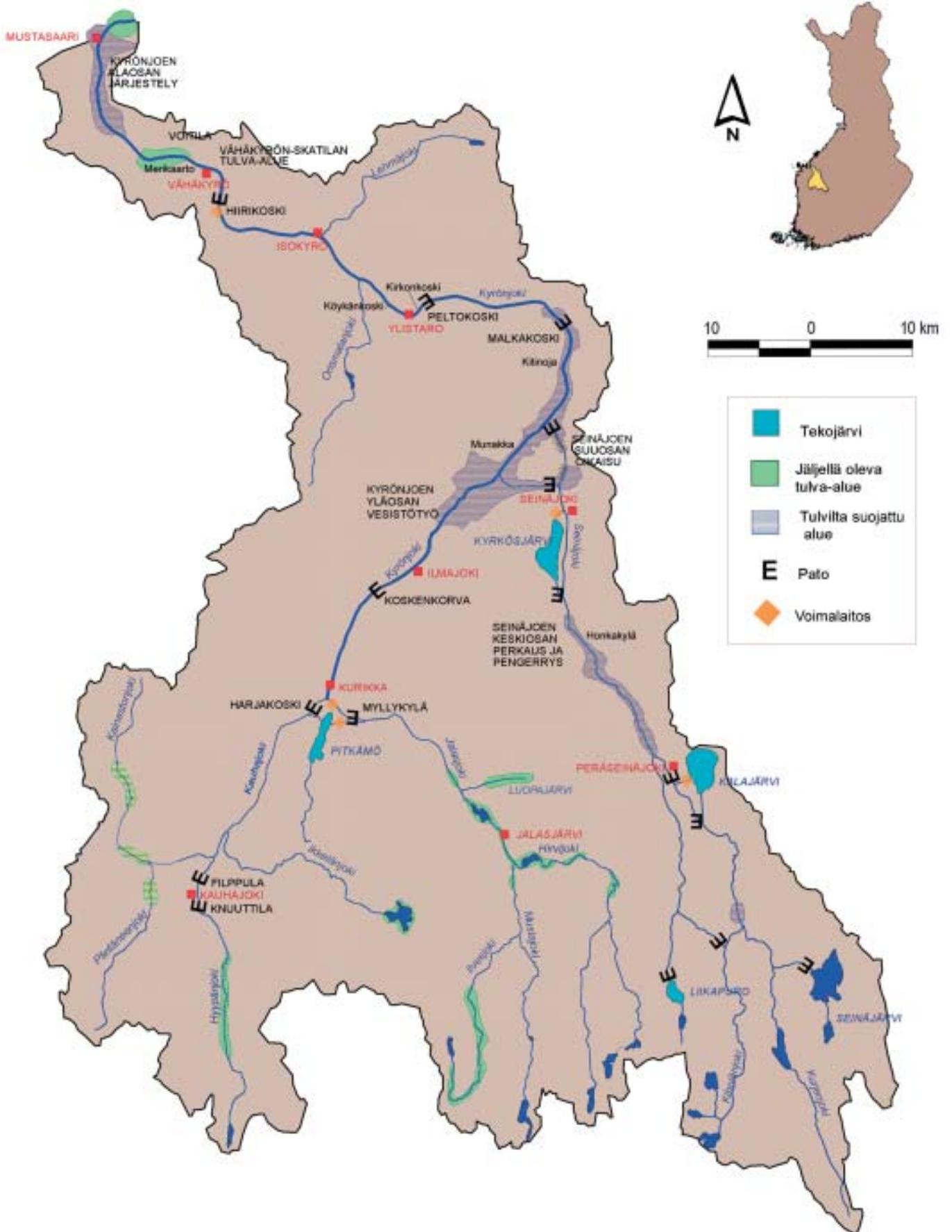
Takakannen kuvat:
Luonto-liiton mielenosoitus Seinäjoella 28.12.1978. Kuvaaja Jussi Asu.
Kaivuri Rintalan pengerryksellä 1981. Kuvaaja Pertti Sevola.
Aarre Pasonen, Erkki Ojala, Seppo J. Saari ja lupakäsittelyyn
lähtevä Kyrönjoen yläosan asiakirjapino 1985.
Malkakoski valmistui syksyllä 2003. Kuvaaja Unto Tapio.

Kartat:
Maanmittauslaitos, lupa nro 7/MYY/04

Layout:
Marita Björkström

Paino:
Ykkös-Offset Oy, Vaasa, 2004

KYRÖNJOEN VESISTÖTYÖT

Karttopohja: Mauno Yli-Soini

SISÄLLYSLUETTELO

Miten niin sota?	6
Kyrönjoen tulvasatu	7

1. Varustautuminen alkaa (1953-62)

Isojen tulvien vuosi 1953	9
• Miksi Kyrönjoki tulvii?	
Sodanjulistus isottelulle	10
• Lähetystöjä karvalakilla ja ilman	
Uusia suunnitelmia pöydälle	12
• Niilo Kosola, näkyvin tulvapoliitikko	
• Perkauksilla tulvia vastaan	
Jokitoimisto Lapualle	14
• Simo Muotiala, lennokas suunnittelija	
Keinojärviä etsimään	15
• Sortumavaara!	
Patotoihin Seinäjärvellä	16
• Alkulähteiltä mereen	

2. Virastosota johtaa vesihallitukseen (1962-70)

TVH:n jokisuunnittelutoimisto Seinäjoelle ...	19
• Seppo J. Saari, aina etulinjaan	
Virastot kukkotappelussa	20
• Suuria suunnitelmia	
Moninaiskäyttö ja voimalat mukaan	22
• Matti Raivio, moninaiskäytön teoreetikko	
Liikapuro ja Kalajärvi etenevät	23
• Kalevi A. Mäkinen, tulvan tallentaja	
Jokitoimisto löytää lisää altaita	25
• Mitä kuuluu? (Mannen pakina Ilkasta)	
Kyrönjoen peruskirja valmistuu	27
• Ossi Hjelt, peruskirjan laatija	
Vuosien 1965-67 tulvat vauhdittavat	28
• Tulva valtaa teatterin	

Virastoriita ratkeaa	30
• Maan-Jussi jutustaa (pakina Vaasa-lehdestä)	
Työt saadaan liikkeelle	32
• Ennustamisen vaikeudesta	
Ensimmäiset voimalasopimukset	33
• Miksi Lapuanjoki valmistui ensin?	
Vesihallitus syntyy	35
• Simo Jaatinen, vesivaltion päällikkö	

3. Tekojärvien välirauhasta tiedotussotaan (1970-80)

Ympäristöaate herää	36
• Kalakuolemat säikäyttävät	
Vesipiiri Seinäjoen Franttimäelle	38
• Aarne Siren, ison yksikön rakennuspäällikkö	
Pitkämö valmistuu Kurikkaan	39
• Korvaukset puhuttavat	
Suurin allastyö Peräseinäjoella	41
• Tanssit altaan pohjalla	
Kyrönjoen voimalasopimus syntyy	43
• Pertti Karhama, Jyllinkosken toimitusjohtaja	
Kalajärven käyttö alkaa	44
• Raimo Lumme, Kalajärven rakentaja	
Työryhmä vauhdittaa rakentamista	45
• Rahojen pitkä puro	
Tulvien julkisuuskin paisuu	47
• Lenni Kujanpää, Munakan mittausmies	
• Heikki Tuomikoski, TV:n tulvamaisteri	
Kädenvääntö Kyrkösjärvestä	49
• Tekojärvien jokilaakso	
Tekojärvi kaupungin kylkeen	51
• Seppo Herrala, Kyrönjoen työpäällikkö	
Jyllinkoski koskiostoksilla	53
• Vesa Luoma, Alajoen säilyttäjä	
Suoraa toimintaa Pohjanmaalla	56
• Jaakko Luoma, Pohjanmaan jokisoturi	

4. Koskisota ratkeaa Lex Kyrönjokeen (1980-91)

Kyrönjokiseura järjestäytyy	59
• Elohopea yllättää	
Suunnitelmat kangertelevat Ylistarossa	60
• Ei yksin miesten asia	
Pengerrystyöt käyntiin Rintalasta	62
• Penkereiden periaate	
• Aarno Halttu, Kyrönjoen pengertäjä	
Viljelijät pengerrisyhtiöihin	63
• Simo Vaismaa, viljelijöiden edusmies	
Kauhajoki ja Jalasjoki pöydällä	65
• Aprillia!	
Työluvan käyttö kuriin	66
• Hyödyt, haitat ja kustannukset	
Tieksin pengerrys vauhdilla alkuun	68
• Pumpaamojen Kyrönjoki	
Vaihtoehtoiset mallit hylätään	69
• Erkki Ojala, Kyrönjoen suunnittelija	
Rintamat tiivistyvät	70
• Margit Dahlsten, Merikaarron aktivisti	
Joki muistuttaa voimastaan	72
• Isojen vesien vuodet	
Tulvasuojelu alkaa purra	74
• Tulvaturismia	
Säännöstely hyytää Seinäjoen	76
• Unto Huttu, Seinäjoen suunnittelija	
Kyrönjoen työt hidastuvat	77
• Tulvajoen laulut	
Voimat vs. kosket	79
• Kuinka suuri on Kyrönjoen voima?	
• Esa ja Marja-Liisa Kriikku, Kirkonkosken aktivistit	
Taistelu Kyrönjoen erityissuojelulaista	81
• Kaj Bärlund, Kyrönjoen suojelija	
Ylistaron kosket eduskunnassa	83
• Kyrönjoen vaaliipiiri: JAA	

5. Pax Kyrönjoesta syntyy Malkakoski (1991-2003)

Kaikki kukat kukkivat	87
• Kalat palaavat	
Viimeinen vääntö Kyrönjoella	88
• Pertti Sevola, kriitikosta johtajaksi	
Jyllinkoski hakee korvauksia	90
• Maan tutkituin joki	
Alaosa valmistuu	92
• Edistystä sivuhaaroilla	
Yläosan pengertyöt päätökseen	93
• Tapio Järvelä, yläosan työmaapäällikkö	
Rakentamisesta ylläpitoon	95
• Martti Kujanpää, rakentaja ja tulvantorjuja	
Malkakoskesta Kyrönjoen helmi	97
• Koskihäyjä näkyvissä	

6. Kyrönjoki muutosten mittarina

Miksi Kyrönjoen tulvatyöt venyivät?	101
• Luonnon ja ihmisen ennätykset	
Miten tulvatyöt muuttivat maakuntaa?	103
• Luonnon ja ihmisen toimivalta	
Mikä on tulvien tulevaisuus?	106
• Odotettavissa tuhotulva	
Kyrönjoen tulvasodan käännekohtia	108

Lähdeviittaukset	110
Lähteet	115
Kuvailulehdet	117
Karttaliite	121

Saimi Keltamäen viimeinen matka Heikkilänmäeltä tehtiin keväällä 1923 halki Murron oikoosen tulvajärven. Joukkoa johti Saimin veli Yrjö Keltamäki. Kuvaaja on todennäköisesti Heikki Katila.

MITEN NIIN SOTA?

Kuvaus Kyrönjoen tulvasuojelun vaiheista on helppo nimetä tulvasodaksi.

Sodan sanat ovat jokiveteraanien huulilla jo valmiiksi: Kyrönjoen nuijasota, virastosota, ympäristösota, informaatio-sota, tiedotussota, koskisota, linnarauha, suunnittelu-, rakennus- ja tutkija-armeija...

Sotaisa sanasto kuvaa osuvasti myös Kyrönjoen suuria linjoja. Sota julistetaan, alkaa varustelu, tehdään sotastrategia, saadaan sotasaalis, uudet rintamat hahmottuvat välirauhan aikana, ryhmitetään puolustukseen, käydään kahden rintaman sotaa, jumiudutaan asemasotaan ja solmitaan rauha.

Onneksi kyseessä ei ollut oikea verinen taisto. Kiistelyt eivät koskaan kärjistyneet edes käsiryysiksi. Sanan säilä sen sijaan heilui tuhansien artikkeleiden voimalla, ja se kyllä haavoitti.

Kirjaa varten tehdyt kolmekymmentä haastattelua kertovat, että tulkinnat Kyrönjoen tapahtumista poikkeavan toisistaan vielä yli kymmenen vuotta sovun syntymisen jälkeen.

Kuultavana oli viljelijöitä, suunnittelijoita, rakentajia, päättäjiä ja aktivisteja. Monen työhistoria on yhtä pitkä kuin Kyrönjoen tulvasuojelun suunnittelu ja toteutus.

Seppo J. Saari aloitti vesistötyönsä suuren tulvan vuonna 1953. Aarne Siren teki diplomityönsä naapurivesistön Hirvijärvestä 1960, Matti Raivio Kyrönjoesta 1962 ja Ossi Hjelt samoin Kyrönjoesta 1964. Kaikki neljä vaikuttivat keskeisesti Kyrönjoen tulvasuojeluun ja kaikki he jäivät eläkkeelle vasta 1990-luvulla, viimeisen taiston jo päätyttyä.

Mutta työ jatkui. Erkki Ojala, Martti Kujanpää ja Unto Huttu kuuluvat niihin suunnittelijoihin, jotka veivät Kyrönjoen tulvasuojelun historiaan - myös tämän kirjan toimeksiantajina.

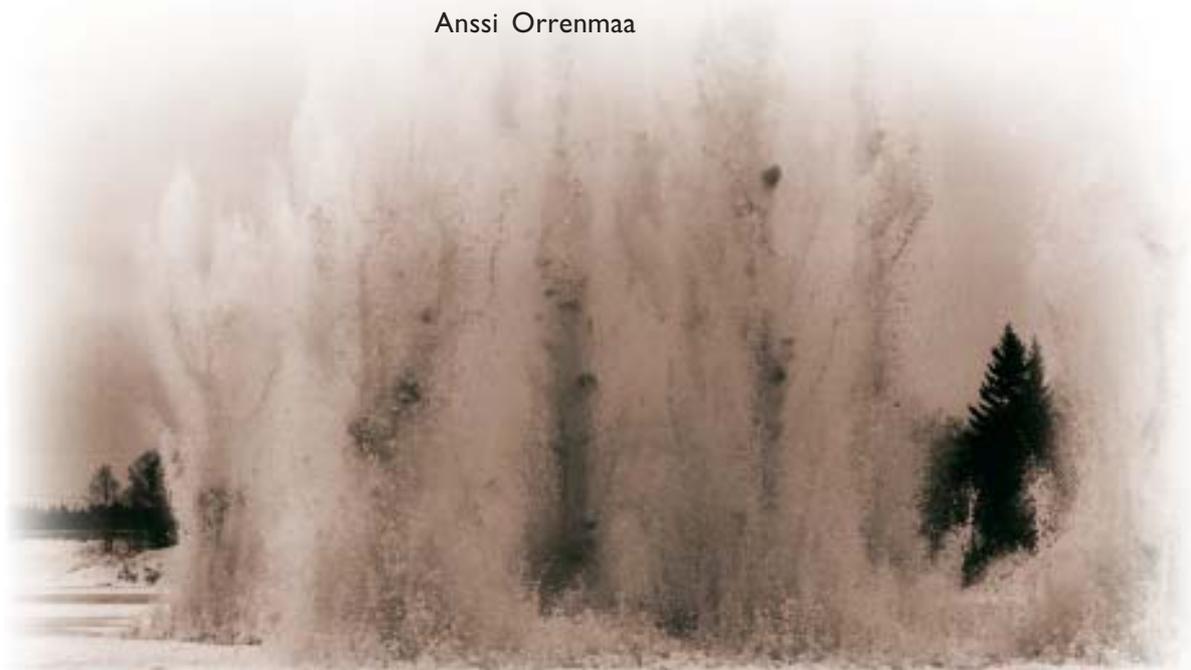
Kirjalla on nimittäin sama tavoite kuin Kyrönjoen tulvatöillä: paisunnat historiaan!

Luvassa on jännittävä tarina, jolla on onnellinen loppu.

Nurmossa 6. tammikuuta 2004

Anssi Orrenmaa

Matti Mäki-Reinikka

Kyrönjoen tulvia vastaan on sodittu myös räjäytyksillä. Jääpato saa Kyrönmaalla kyytiä 15. huhtikuuta 1981.

Kyrönjoen tulvasatu

Olipa kerran Etelä-Pohjanmaan mahtava äitivirta, joka huuhteli lastensa maita melkein joka vuosi. Joen isottelua siedettiin pitkään, kunnes vuoden 1953 suurtulvat saivat veden vuotamaan yli lakeuden väen maljassa. Alkoi ankara kamppailu tulvia vastaan. Taistelusta tuli pitkä, koska edessä oli kolme kovaa koettelemusta: virastosota, tiedotussota ja koskisota.

Virastosodassa olivat 1960-luvulla vastakkain maataloushallitus sekä tie- ja vesirakennushallitus. Kun valtakunnan hallitus antoi valtikan TVH:lle, alkoi altaiden, penkereiden, kanavien ja voimalaitosten määrätietoinen pystytys.

Tiedotussota syttyi 1970-luvulla arvostelevaan rakentamiseen ja voimaloiden haittoja. Rahavirrat hiipuivat ja tulvapenkereiden rakentajat kävivät kahden rintaman sotaa uusien tulvien ja kritikoiden välissä.

Lopullinen koskisota leimahti 1980-luvulla Ylistaroon kaavailtujen voimaloiden ympärillä. Pattitilanteen ratkaisi 1991 säädetty Lex Kyrönjoki, joka kielsi uudet vesivoimalat ja avasi jälleen valtion rahakirstun kannen.

Vasta nyt voitiin viimeistellä varustus tuhoavaa vettä vastaan. Koitti Kyrönjoen rauha, Pax Kyrönjoki. Sovun sinetiksi valmistui vuonna 2003 Malkakoski, joka on yhtä aikaa pato, kalaporras, tekokoski ja nähtävyys. Valtakunnan pitkäaikaisin rakennustyö oli saatu onnelliseen päätökseen puolen vuosisadan kamppailun jälkeen. Sen pituinen se.

1

VARUSTAUTUMINEN ALKAA

(1953-1962)

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Tämä kansa on kuin tuo joki tuossa...

Yli armaan Pohjanmaamme
vesi vyöryy valtoinaan.
Kevätvirrat nähdä saamme
väkevässä voimassaan.

Nimimerkki Suka, Ilkka 11.4.1953

ISOJEN PAISUNTOJEN VUOSI

Kurikkalainen mylläri Kaarlo Andersin avasi toisen pääsiäispäivän aamuna 1953 patoa tulvavedelle, kun jäät sinkosivat hänet koskeen.

Voimakas virta ei antanut tilannetta avuttomana seuranneille kyläläisille mitään mahdollisuutta tulla apuun. Andersin yritti epätoivoisesti tarttua veden peittämiin puihin ja pensasiin, mutta Nenättömänluoman kuohu vei hänet mennessään. Mylläri iskeytyi muutama kymmenen metrin päässä olevan maantiesillan arkkuihin ja menehtyi pyörteisiin.¹

Kyrönjoen vuoden 1953 pääsiäispaisunta oli vaatinut harvinaisen ihmisuhrin.

Tulvan hukuttamista ihmisistä oli tosin juuri uutisoitu, mutta paikka oli Hollanti. Alankomaiden pahin tulva viiteensataan vuoteen hukutti lähes 1500 ihmistä ja peitti 200 000 hehtaaria peltoa. Tuho herätti suomalaisetkin, sillä huhtikuussa Hollantiin lähti 33 miljoonaa markkaa avustuksilla kerättyä rahaa.

Silloin Etelä-Pohjanmaa oli jo kokenut pahimman kevättulvansa kymmeniin vuosiin.

”Lunta oli paljon ja sitten tuli niin kova lämpöaallo sateineen, että lumet alkoivat nopeasti sulaa. Pääsiäisenä huhtikuun 5. päivä minut vihittiin Kauhajoella. Kun seuraavana päivänä tultiin kotiin, niin vesi oli pelolla ja sitä oli paljon. Tulva on siitä lähtien muistuttanut joka kevät hääpäivästä”, kertoo seinäjokinen maanviljelijä Tapani Latomäki.

Pääsiäisenä radioidussa jumalanpalveluksessa rukoiltiin Herralta varjelusta maakunnan väestöä uhkaavasta vedennoususta. Lehdet kirjoittivat ennennäkemättömistä tulvista. 30 kilometriä pitkä tulvajärvi täytti Ilmajoen-Seinäjoen Alajoen ja ulottui pitkälle Ylistaroon.²

Jääpatojen räjäytyksissä joutui kolme miestä veden varaan Munakan sillan lähellä. Vene kaatui kovassa aalokossa ja miehet pelastautuivat jäälohkareille. Uusi vene nouti märät ja palelevat miehet vasta yli tunnin odotuksen jälkeen.³

Paisunta helpotti neljän päivän kuluttua. Etelä-Pohjanmaalla oli käynyt veden alla 35 000 hehtaaria viljelysmaata – melkein viidennes Hollannin luvuista. Viimeisen sadan vuoden aikana vesi on käynyt Kyrönjoella korkeammalla vain parina vuonna.⁴

Kevään 1953 suuri pääsiäispaisunta herätti isännät Etelä-Pohjanmaan molempien suurten jokien rannoilla. Lapua oli liikkeellä näkyvämmän. Maataloushallitukselta oli pyydetty jo maaliskuussa kokonaistutkimusta ja tulvasuojelusuunnitelmaa Lapuanjoen vesistöstä. Toukokuussa maataloushallitus kertoi sijoittaneensa Lapuanjoen tulvasuojelun tutkimuksiin 16 ammattimiestä ja kaksi miljoonaa markkaa.⁵

Myös Kyrönjoen isännät kokoontuivat kevättulvan jälkeen Seinäjoen Rautatieläisten talolla. Joidenkin tietojen mukaan paikalla oli tuhat isäntää. Maakunta- ja paikallislehdet eivät kuitenkaan kerro kokouksesta mitään.⁶

Joka tapauksessa Kyrönjoen viljelijöiden lähetystö kävi Helsingissä toukokuun viime päivinä. Joukkoa johti Maalaisliiton kurikkalainen kansanedustaja Toivo Antila. Työministeri Kauno Kleemolalta vaadittiin erityisesti Seinäjoen ja Ilmajoen seutujen asutusalueille suojaamista kuivatuksella tai muilla sopivilla keinoilla. Samalla korostettiin työllisyyden hoitoa. Kleemola lupasi tehdä voitavansa, jos suunnitelmat vain saadaan ajoissa ministeriöön.⁷

Luonto antoi pian oman vastauksensa lähetystöille. Alkukesän lupaavat satotoiveet alkoivat romuttua heinäkuun lopun sateissa. Rintalan alueella oli ensimmäisenä kaura laossa ja heinäseipäät vedessä. Jalasjärvellä tulva nousi teille. Vesi seisoj yllä viikon ajan 2000 hehtaarin alueella Seinäjoen Alakylässä. Enimmillään tulvajärvi oli noin 8000 hehtaarin kokoinen.⁸

”Lakeuden syli on armas, mutta liian syvä”, huokaisi Vaasa-lehden pakinoitsija vaarinloukostaan. Vedessä likoava vilja on ajatuksillemme liian ankara urakka, hän jatkoi. Olisi voitto, jos voisimme vapauttaa siitä ponnistuksesta niiden ajatukset, jotka tulevat meidän jälkeemme.⁹

Vasta loppukesän 1953 tulva käynnisti puoli vuosisataa kestäneen haaveen Kyrönjoen tulvasuojelun hoitamisesta. Pääsiäisenä vesi oli levinnyt yli kolme kertaa kesätulvaa laajemmalle, mutta kevään tulvia osattiin silti odottaa. Sulamisvedet lykkäsivät kyntö- ja jylvöityä, mutta kesäsaateet toivat täyden tuhon.¹⁰

Maanviljelijä Veikko Rintalan kymmenen hehtaarin kaurapellosta ei näkynyt edes latvoja, kun hän marsi tulvan aikana Etelä-Pohjanmaan maataloustuottajain liiton toiminnanjohtajan Alfred Äijön puheille. Tulokseksi oli valmisteleva neuvonpito, jossa päätettiin kutsua kaikki tulva-alueiden maanviljelijät isompaan kokoukseen.¹¹

Kevään 1953 tulvan poikkeuksellisuus näkyi pääsiäisen jälkeen ilmestyneen Ilkan etusivulta.

Miksi Kyrönjoki tulvii?

Kesällä 1953 tulvien syyksi nimettiin useimmiten joessa olevat esteet, sulut ja salpaajat. Pidemmän tähtäimen selittäjiä olivat rantojen eroosio ja maan nousu.¹²

Sen sijaan ojituksista oltiin jo silloin kahta mieltä. Toisten mukaan vesi virtaa alaville alueille, koska lähipaikkakunnilla on tehty ojituksia. Maataloushallituksesta kuului vielä toisenlaisia ajatuksia, vuoden 1939 tulvakomitean kaikkuna.¹³

Maanviljelysinsinööri Ole Suupohjan mukaan ojitukset ovat saattaneet pienentääkin purkautuvia vesimääriä. Ensinnäkin maan vedenpidättämisiskyky on ojituksen ansiosta suurentunut esimerkiksi soraharjuilla. Ja toiseksi tulva-aika on pidentynyt, kun vesi on valunut nopeammin ojitetuilta pelloilta, mutta viipynyt metsissä kauemmin.¹⁴

Ojituksia jatkettiin pitkään tulvasuojelun nimissäkin, vaikka niiden yhteys tulviin kävi yhä selvemäksi. Maankuivatuksen on arvioitu kasvattaneen Kyrönjoen huippuvirtaamaa joskus jopa viidenneksellä. Järvien laskemiset vaikuttavat vähemmän.¹⁵

Mutta miksi juuri Kyrönjoki tekee ennätystulvat, vaikka monessa Suomen joessa tulvavettä virtaa enemmän?

Pohjanmaalta puuttuvat virtaamia tasaavat järvet ja Kyrönjoki virtaa matalauomaisena tasaisten alueiden halki. Latva on viuhkamaisen leveä, toisin kuin muilla Pohjanmaan

Kalevi A. Mäkinen

Keväällä tulvat nousevat korkeimmalle, mutta loppukesän paisunnat ovat tuhoisimpia. Heinäseipäitä jäi 1950-luvun lopulla veden alle Seinäjoen Alajoella.

jokilaaksoilla. Kaatoa on niin vähän, että savipitoinen maa ja joki eivät ehdi niellä maakuntasateita ja sulamisvesiä.¹⁶

Kevät myös etenee hitaammin alajuoksulla, koska Kyrönjoki virtaa Siperian jokien tapaan etelästä pohjoiseen. Jääpadot syntyvät, kun sula vesi törmää jään peittämään alaosaan.¹⁷

SODANJULISTUS ISOTTELULLE

Kyrönjoen tulvasodan ehkä tärkein yksittäinen päivämäärä on 10. elokuuta 1953. Silloin järjestäytyttiin yhteisrintamaan Seinäjoen Yhteistalolla, kauppalanatalon vieressä. Paikalla oli runsaat sata maanomistajaa, puheenjohtajana maanviljelijä Sakari Pojanluoma Ilmajoelta.¹⁸

Vaasa-lehti kertoi 1.8.1953 kesätulvasta, jonka seurauksena perustettiin Kyrönjoen tulvatoita ajava toimikunta.

Maanviljelysinsinööripiirin insinöörit A. Jaskari ja Reino Eerola kertoivat kokouksessa Kyrönjoen aikaisemmista perkauksista ja uudemmissa tulvasuunnitelmista. Toivoa pantiin lähinnä Seinäjärven patoamiseen ja Seinäjoen suusta alkavaan apujokeen, joka veisi vedet Ylistaron koskien ohi aina Pelmaanlahdelle asti.

Jo nyt näkyi virastoriidan itu: ajatus pitkästä viemäriluomasta tuli maataloushallituksesta ja Seinäjärven säännöstelyä oli kaavailtu tiepiirissä.

Keskustelu Kyrönjoen tulvista jatkui kahden tunnin ajan. Maanviljelijä Kostti Katila piti miltei tahdon pahuutena, kun moneen vuoteen ei ole saatu mitään aikaan. Kansanedustaja Toivo Antilan mukaan Etelä-Pohjanmaalla oli turha ajatella asutuksen laajentamista ja viljelystekniikan uudenaikaistamista, ellei tulvia saada pois. Seinäjärven säännöstely sai kannatusta, samoin apujoki Seinäjoen suulta Ylistaroon. Kansanedustaja Reino Ala-Kulju piti apukanavan kaivamista välttämättömänä. Myös uusia perkaussuunnitelmia kiirehditettiin.

Kokouksen ratkaiseva päätös oli perustaa Kyrönjokitoimikunta, josta tuli maan suurimman tulvatyön taustatuki kymmeniksi vuoksi. Jäsenten kotipaikat olivat Seinäjoki, Ilmajoki, Peräseinäjoki, Jalasjärvi, Kurikka, Nurmo ja Ylistaro.

Kyrönjokitoimikunta sai kaksi tehtävää: edistää tulvasuojelua ja järjestää korvauksia kesätulvasta kär- sineille. Eteläpohjalaiset viljelijät päättivät nyt ensim- mäistä kertaa pyytää korvauksia tulvavahingoista Suo- men valtiolta.

Korvausten hakeminen jäi käytännössä Etelä-Poh- janmaan Maataloustuottajain liiton huoleksi. Lähetys- tö esitti Helsingissä syyskuussa laskelmansa, jonka mukaan koko Etelä-Pohjanmaalla oli tulvatuhoja 18 kun- nan alueella, 1104 tilalla ja 2223 hehtaarin alalla. Korva- usta pyydettiin 43 miljoonaa silloista markkaa.

Kyrönjokitoimikunta nojasi muutenkin vahvasti maataloustuottajien aluejärjestöön. Kun muutakaan yhtenäistä organisaatiota ei ollut, lankesi kokoava rooli ilman eri päätöstä tuottajaliitelle. Liitto järjesti kahvit ja kokouspaikat, laati pöytäkirjat ja kannanotot, piti huol- ta rahoista. Päätöksissään toimikunta oli itsenäinen, mutta ristiriitaa tuottajaliiton kanssa ei koskaan synty- nyt.¹⁹

Tuottajaliiton tuen lisäksi Kyrönjokitoimikunta haki avustuksia kunnilta, kun oli käyty Helsingissä ja ollut muuta menoa. Pientä tukea saatiin pyydetessä melkein aina.²⁰

Tulvasuojelutoita toimikunta vaati omissa nimis- sään. Helsingissä viivytettiin elokuun lopulla kaksi päi- vää, koska toiveiden kuulijoitakin oli paljon: maatalous- ministeri Johannes Virolainen, työministeri Kauno Klee- mola, maataloushallitus ja tie- ja vesirakennushallitus.

Toimikunta tuli hyvien tuliaisten kanssa: Kyrön- joen apujoen ja perkausten tutkimukset aloitetaan syk- syllä ja Seinäjärven säännöstelyyn päästään käsiksi tal- ven aikana.²¹

Asia kuitenkin viipyi ja marraskuun lopulla asiaa käytiin kysymässä uudelleen. Maataloushallitus lupasi aloittaa tutkimukset Kyrönjoen perkausta varten tule- vana kesänä.²²

Dramaattinen tulvavuosi päättyi toiveikkaasti. Pohjalaisia-näytelmän esitys Ilmajoen kunnallistalolla veti täyden salin joulukuussa 1953. Ilmajoki-lehti poimi Artturi Järviluoman tekstin otsikoksi: ”Tämä kansa on kuin tuo joki tuossa... ..se tulvii yli äyräittänsä”.²³

Lähetystöjä karvalakilla ja ilman

Tulvalähetystöjä matkasi Pohjanmaan ja Helsingin vä- lillä koko Kyrönjoen tulvasodan ajan. Useimmiten lä- hetystöillä oli kaksi vaatimusta: korvaukset ja suoje- lu. Näin oli jo vuonna 1902, kun eteläpohjalaiset lä- hestyivät keisari-suurruhtinasta.²⁴

Vastineeksi saatiin välillä herratkin käymään tulvivien jokien tai kärsineiden peltojen laidalle. Ministerit oli- vat liikkeellä usein ja presidentti tarkasti tulvatuhot syyskuussa 1967.

Samana vuonna maanviljelijä Korpela irvaili Heikki Hemmingin kirjoittamassa Tulva-näytelmässä: ”No saa tätä ihanuutta tulla kattomahan. On ne ennenkin käyn- het kattelemas. Kustaa kolomannesta alakaen. Taisi suuriruhtinaskunnan tsaarikin käyrä täälä vettä kat- telemas... Vaan ei oo vesi vähentyny kattelemisses- ta...”²⁵

Lähetystöjen rinnalle tulivat Etelä-Pohjanmaan maa- kuntaliiton järjestämät kansanedustajien evästystilai- suudet vuodesta 1963 lähtien, yleensä kaksi kertaa vuodessa. Jokijärjestelyt olivat niiden tärkein tai ai- nakin kärkipään aihe vuoteen 1991 saakka.²⁶

Vuodesta 1979 lähtien Helsingissä alkoi käydä myös toisenlaisia tulvalähetystöjä: jokitöitä arvostelevia Ky- rönjokiseuran aktivisteja.

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Pääkaupunkiin mentiin komeasti, mutta myös tulva- alueilla vierailtiin yhtä näyttävästi. Keskellä seisovan sisäministeri Eino Uusitalo mukana Kyrönjoen penke- reillä ovat Eino Kapanen, Aarne Siren, Aulis Ranta- Muotio, Simo Vaismaa ja Jouko Uola.

Helsingin reissut olivat isoin kuluerä sekä tulvatoita ajavalle Kyrönjokitoimikunnalle että voimaloita vas- tustavalle Kyrönjokiseuralle. Niinpä niistä täytyi olla myös hyötyä. Tästä todistavat molemmat osapuolet: sitkeä yhteydenpito poliitikkoihin ja viranomaisiin rat- kaisi ensin tulvatoiden etenemisen ja sitten Kyrönjo- en koskien suojelun.²⁷

Kevättulva piti tulvaongelman näkyvässä myös toukokuussa 1955. Seinäjoki yhtyy Kyrönjokeen kuvan vasemmassa reunassa. Tieksinluoma tulvii oikeassa alakulmassa.

UUSIA SUUNNITELMIA PÖYDÄLLE

Vuoden 1953 tulvat herättivät huomaamaan, että entiset suunnitelmat eivät riittä. Aikaisemmat tulvatyöt olivat olleet lähinnä perkauksia, joiden tärkeä perustelu oli työllistäminen. Sodan tuoman pula-ajan perintö jatkui vielä pitkään lisätöissä, joille löytyi helposti kohteita ja tekijöitä tulvivissa jokilaaksoissa.²⁸

Keinot ja voimavarat eivät kuitenkaan vielä riittäneet tulvien hallitsemiseen. Niinpä tulvapelloilta saatiin vain karjanrehua, vaikka ne olivat hyvää viljelysmaata. Maa painui ja viljelytekniikka kehittyi, joten tulvasuojeluun tarvittiin kokonaisvaltaisempaa ajattelua.²⁹

Asian toi Pohjanmaalla selvimmin julki maataloushallituksen alaisen Haapajärven jokisuunnittelutoimiston johtaja Simo Muotiala. Pyhäjoella ja Kalajoella oppejaan saanut Muotiala luetteli kesällä 1954 Kyrönjoen vaihtoehdot: pengertäminen, pääväylän perkaus, oikaisukanava ja latvavesien säännöstely.³⁰

Pääväylän perkausta Muotiala tosin epäili, koska joen partaat vajoavat helposti. Oikaisukanava taas olisi paikallaan vain, jos se olisi edullista kaivaa ja kulkisi viljelyksellisesti vähäarvoisemmilla paikoilla. Kaavailtu apujoki oli lähellä näitä ehtoja, koska se olisi oikaissut Kyrönjoen ison mutkan Seinäsuuta vastapäätä alkavasta Tieksinluomasta Ujaistenkylään ja Kelpakan kylän kautta Kainastonluomaan. Aivan uutta uomaa olisi kaivettu lähinnä kylien väliin jäävään Länsinevaan.

Puolen vuosisadan jälkiviisaudella katsottuna Muotialan visio toteutui hämmästyttävän tarkasti. Apujoki ei toteutunut, mutta samaa ideaa toteutti Paukanevan kautta kaivettu Seinäjoen oikaisu-uoma.

Muotialan ajatusten mukaisiin toimiin myös ryhdyttiin, kun Haapajärven jokitoimisto perusti tukikohdan Lapuan Alajoen laidalle, Elo Antilan talon yläkertaan. Parikymmentä nuorta miestä teki jo kesällä 1953 Lapualla vaaituksia, mittaili jokien ja tulva-alueiden korkeuksia. Seuraavana vuonna samat miehet nähtiin Kyrönjoen alueella - sekä Seinäjoen varrella että mereen laskevan suiston tulva-alueella.

Tulvaongelma pysyi mielessä, kun vesi nousi kesän ja syksyn 1954 aikana pelloille seitsemän kertaa. Elokuussa kesätulva peitti satoa ainakin parintuhannen hehtaarin alalla. Lokakuun lopulla vesi ulottui 7500 hehtaarin alalle ja pilasi kuivaa heinää ja kauraa ladoissa.

Pessimismi palasi pelloille. Sameli Rintala Seinäjoen Alakylästä sanoi tehneensä tuttavuutta tulvien kanssa 54 vuotta, eikä uskonut insinöörienkään voivan niille mitään.³¹

Maakunnan kansanedustajat aktivoituivat taas, mutta erilaisin painotuksin. Maalaisliiton Eero Saari Alavudelta peräsi tulvakorvauksia ja saman puolueen Kustaa Tiitu Lapualta vaati kuivatus- ja perkaustöiden tehostamista. Kokoomuksen Johannes Wirtanen Vaasasta kyseli, eikö olisi parempi mennä tulvatuhoja vastaan. Lapuan kokoomuslainen Niilo Kosola totesi, että hallituksen nykyisillä tukiaisilla voitaisiin pengertää kaikki Pohjanmaan joet.³²

Näkemyseroista huolimatta Pohjanmaan kansanedustajat saivat sovittua keskenään, että budjettiin pyritään saamaan joka vuosi määräraha jokitoille. Maataloushallituksen asia olisi jakaa rahoja eteenpäin.³³

Niilo Kosola, näkyvin tulvapoliitikko

Etelä-Pohjanmaan tulvasuojelun näkyvin poliittinen paimentaja oli maanviljelysneuvos Niilo Kosola (1911-96).

Kotonaan Lapuanjoella Kosola on kiistaton johtohahmo, mutta myöskään Kyrönjoen järjestelyissä ei kukaan muu kansanedusta-

ja ollut yhtä paljon esillä. Näkymistä auttoi Vaasa-lehti ja erityisesti sen pakinoitsija Maan-Jussi. Kekkonen Suomessa kokoomuslaisella Vihtorin pojalla oli tosin myös vasta-voimansa.

Mutta miksi juuri Kosola? Ainakin viljelijän ammatti, kotitalon sijainti jokien risteyksessä ja eduskuntavuodet 1951-69 istuivat hyvin yhteen tulvan torjunnan kanssa. Kosolan oli ehkä maalaisliittolaisia helpompi hyväksyä uudenlaiset suunnitelmat ja asettua nopeasti myös voimaloiden puolestapuhujaksi.³⁴

Kansanedustajana Kosola hoputti jokitöitä vuodesta toiseen puheina, kyselyinä ja aloitteina. Hän oli maatalousvaliokunnassa, kun pohjalaiset kansanedustajat sopivat budjetin jokirahasta. Maatalousministerinä 1958 Kosola sai julistaa maakunnalle uutisen Lapuanjoen

rahoituksen hyväksymisestä. Ehtipä hän vuonna 1965 julkistamaan myös ennenaikaisesti osoittautuneen tiedon, että sopimus Kyrönjoen järjestelystä on tehty TVH:n hyväksi.³⁵

Niilo Kosola piti Pohjanmaan jokijärjestelyjä keskeisinä edusmiestehtävänä ja otti niihin kantaa vielä parlamenttiuran jälkeen. Vuonna 1972 hän lupasi, että yli 20 vuotta jatkuneet vesistötyöt tuovat tuloksia lähivuosina.

Mutta kun Kyrönjoki seiso i kritiikin suossa vielä 1980-luvulla, saivat Lapuan Kosolalta huutia ”kaikenlaiset idealistit, luonnon-suojelun nimissä metelöivät pienet piirit, jotka eivät mitään tiedä eivätkä tajua asioiden todellisesta sisällöstä ja merkityksestä”.³⁶

Perkauksilla tulvia vastaan

Kyrönjokea on perattu satojen vuosien ajan, mutta syyt ovat vaihdelleet. Perkaus kulkuväyläksi alkoi keskiajalla. 1800-luvulla töitä vauhdittivat ensin uitto ja sitten tulvatyöt.³⁷

Ylistaron pahamaineista Hanhikoskea perattiin tulvien takia 1868-74 ja Jalasjokea 1876-80. Tulokset olivat hyviä: Jalasjoella kiitettiin tulvien katoavan kaksi viikkoa etuajassa. Niinpä perkaukset saivat luvan jatkaa, työllistämisenkin tukemana. Töitä aloitettiin muun muassa Ilmajoen Pojanluomalla 1892, Isonkyrön Lehmäjoella 1895, Jalasjärven Mustajoella 1900, Ylistaron Orismalanjoella 1903 ja Isonkyrön Tervajoella 1911.³⁸

Isoimmista urakoista vastasi kuninkaallisen koskenperkaustoimikunnan perillinen tie- ja vesirakennusten ylihallitus, mutta puroja sai järjestellä myös maanviljelyspiiri.

Korkean syystulvan 1911 jälkeen anottiin senaatilta lupaa Kyrönjoen laajempaan perkaukseen. Neljä vuotta myöhemmin suunnitelma joen perkaamiseksi Ilmajoelta merelle saakka oli valmis.

TVH:n mielessä oli jo aivan uusia suunnitelmia, sillä pumppuja ja penkereitä piirrettiin 30 kilometrin matkalle Hanhikosken ja Nikolan välille sekä Seinäjoen suulle hyvin nykyaikaiseen tapaan. Maaherra kuitenkin hylkäsi suunnitelman 1926, koska pumppujen energian saantia ei ollut ratkaistu.³⁹

Hylkäyksen jälkeen TVH keskittyi taas perkauksiin. Vuosina 1929-34 järjesteltiin Kyrönjoen suistoa ja alaosaa. Koko 1930-lu-

vun ajan oli työn alla Hanhikosken ympäristö Kylänpästä Naarminkiveen, eli suunnitteen Malkamäen ja Kitinojan puoliväliin saakka.

Perkaus helpotti tulvatilannetta, mutta sen hintana vesi lasi Ilmajoen Munakan kohdalla lähes kaksi metriä. Alkoivat puheet Ilmajoen ilmapitoisuudesta ja jokipohjan terväämisestä.

Vuonna 2003 Malkakoski palautti veden pinnan vuoden 1930 tasolle.

”Pikkupojasta asti olen kuullut puhuttavan, että Hanhikoski oli ollut se ratkaiseva tulp-

pa ja kun se 1930-luvun aikana perattiin, niin tulva helpotti täällä jonkin verran”, kertoo Seinäjoen Alajoen maanviljelijä Tapani Latomäki. ”Nyt ne kosket on sitten perattu, mutta vedenpintaa nostettiin taas Koskenkorvalle asti!”

Oudon historian selitys on siinä, että joken piti saada lisää virtaustilaa vedelle, mutta jokitöyrän sortumavaaran takia perkausta ei voitu jatkaa. Jäljelle jäi reunojen korotus, mutta kun sortuminen uhkasi myös tulvaperkereitä, oli vettä nostettava vastapainoksi.

Jäiden lähtiessä Kyrönjoella nähtiin uhkarohkeitakin seikkailuja. Keväällä 1932 poseerattiin Seinäjoen Auneksessa Hautalankylän kohdalla.

Vuoden 1956 tulvan pärskeet nousivat melkein yhtä korkealle kuin 1953. Vesi on sen jälkeen käynyt ylempänä vain 1966 ja 1984.

JOKITOIMISTO LAPUALLE

Yksi Lapuan- ja Kyrönjoen tulvatöiden ratkaisun hetkistä oli oman jokitoimiston saaminen Lapualle vuonna 1956. Haapajärven toimiston päällikkö Simo Muotiala houkutteli 26-vuotiaan suunnittelijan Seppo J. Saaren päälliköksi.

Pohjanmaan oma jokitoimisto alkoi pienestä. Kun Saari tuli Lapualle 1956, oli rakennusmestari Pentti Hyyppän apuna yksi piirtäjä-sihtööri. Toimisto muutti Lapu-

an keskustaan, kahdeksi vuodeksi Vartion talon yläkertaan ja sen jälkeen Latomäen autokorjaamon yläkertaan.⁴⁰

Kyrönjoelle laadittiin järjestelysuunnitelma, johon kuuluivat Kyrönjoen suuosan järjestely, Seinäjoen järjestely, Kalajärven allas ja Kyrönjoen länsipuolen pengerrys.

Ensimmäisenä haettiin kuitenkin lupa ja rahat Lapuanjoen ykkösvaiheelle. Lapuan työt alkoivat 1957 ja väkimäärä lisääntyi niin, että toimiston väkeä oli kymmenkunta ja maastoväkeä parikymmentä. Tämä joukko piti Lapuan- ja Kyrönjoen tulvasuunnitelmia hengissä, sillä edessä oli vaikeampi vaihe.

Maataloushallituksen yli-insinööriksi vaihtui Helsingissä Eino Rauste, joka suosi varovaisempia perkauksia ja halusi hillitä suurempia rakenteita, kuten tekojärviä ja pengerryksiä. Niinpä Haapajärven jokitoimisto lakkautettiin ja yhdistettiin vuonna 1959 Helsingin kuivatusoimistoon.⁴¹

Lapuan toimisto jäi omana yksikkönä pystyyn kesään 1962 asti, mutta joutui Vaasan maanviljelyspiirin alaisena hieman heitteille. Sitä ei saanut enää edes kutsua jokitoimistoksi, vaan suunnittelupisteeksi. Nimeksi vakiintui 'Pohjanmaan jokisuunnittelut'.

Maataloushallituksen näkökulmasta alkoi näyttää siltä, että maatalouden saama hyöty ei riitä kattamaan Kyrönjoen töiden suuria kustannuksia. Keskusviraston johto kauhisteli Lapualla syntyviä visioita, mutta antoi suunnittelun jatkaa, koska silloisen lain vaatima yksituumainen hyväksyntä näytti epätodennäköiseltä.⁴²

Huhtikuussa 1962 tilanne muuttui, kun uusi vesilaki avasi tietä monipuolisemmalle toteutukselle. Kuivatuslinjan kannattajat vastasivat hallinnollisin keinoin ja lakkauttivat Lapuan toimiston kesällä 1962. Ratkaisevat ajatukset Lapuan- ja Kyrönjoen tekojärivistä olivat kuitenkin silloin jo ehtineet syntyä.⁴³

Simo Muotiala, lennokas suunnittelija

Diplomi-insinööri Simo Muotiala (1923-2000) oli lennokas jokisuunnittelija, joka tuntui muistavan ulkoa kaikkien Suomen vesistöjen perustiedot.⁴⁴

Muotialan ajatuksen lentoa Haapajärven jokisuunnittelutoimiston johtajana ei häirinnyt maataloushallituksen varovainen kuivatuslinja. Muotiala sai pääosan rahoistaan työviranomaisilta ja niiden turvin syntyivät ensimmäiset tulva-altaat. Pyhä-, Kala- ja Lestijoen tulvasuojelu eteni 1950-luvulla niin tehokkaasti, että Muotialalle alkoi Pohjanmaalla kasvaa sankarin sädekehää.⁴⁵

Lento pysähtyi hetkeksi, kun Haapajärven toimisto lakkautettiin 1959 ja sen johtaja siirrettiin Tampereelle rauhoittumaan. Mutta kun Muotiala vuoden päästä valittiin äänin 7-6 maataloushallituksen toimistopäälliköksi, oli hän taas vauhdissa.⁴⁶

Seinäjoella syntyi lentävä lause: ”Muotiala tuloo, kartat piiloon!” Toimistopäällikkö kun oli taas miettinyt asioita Helsingissä ja pyysi levittämään peruskartat lattialle – pöydät eivät riittäneet.⁴⁷

Ei riittänyt myöskään työaika. Karttoja katsottiin kontallaan, välillä seistiin ja puhuttiin. Muu väki lähti toimistosta, mutta Muotialan esikunnan täytyi jatkaa ideointia, usein iltayhdeksään asti.⁴⁸

Muotialan liikkeelle potkimista ajatuksista sai alkunsa moni suunnitelma. Hän oli esimerkiksi Seinäjoen suuosan oikaisun ideanikkari. Ajatuksista jäi toteutumatta muun muassa Seinäjoen ja Nurmon jätevesien kerääminen Paukanevalle, josta ne olisi tulvan aikana laskettu jokeen.⁴⁹

Vielä vesihallituksen kuivatusoimiston päällikkönä 1970-luvulla Muotiala vaikutti Pohjanmaan jokitoihin ideoijana ja oppi-isänä. Ennen eläkkeelle jäämistä 1986 ehti Aarne Siren kysyä työtoverinsa numeromuistin salaisuutta. Muotiala oli kertonut taidon vaativan jatkuvaa harjoittelua: hän lukee puhelinluettelosta nimiä ja numeroita, luettelee niitä ulkoa ja vaimo laskee virheet! Vastauksesta kuultaa silmäkulman pilke, sillä Muotiala tunnettiin ankarasta omistautumisesta työnsä.

KEINOJÄRVIÄ ETSIMÄÄN

Lapuan jokitoimiston ensimmäisiä tehtäviä oli paikkojen etsiminen tekojärville, joita tosin vielä 1950-luvulla kutsuttiin useimmiten keinojärviksi.

Työ oli uraauurtavaa, koska Suomessa ei ollut aikaisemmin tehty altaita tulvasuojelua varten. Ajatus oli leikata altaiisiin perkausten ja penkereiden aiheuttama tulvan lisäys, joka muuten olisi siirtynyt alajuoksulle.⁵⁰

Peruskarttojen puuttuessa alkoivat jokimiehet itse mittaila paikkoja. ”Katsomme barometrilla ilmanpaineen yhdessä kohdassa. Oli katsottu autolla hyvä tie, jota ajettiin ja mitattiin ilmanpaine toisessa kohdassa. Näin saatiin korkeusero, vaikka se olikin vähän arvion varassa”, kertoo Seppo J. Saari. Kun kartoittajia kiirehdiin, alkoi vähitellen valmistua myös peruskarttoja korkeuskäyrineen.

Seinäjoen yläjuoksun ison altaan paikka ratkesi pääsiäisen 1956 hiihtoreissulla.

”Muotiala ja minä olimme suksien kanssa Kyrönjoen latvoilla. Oli hankikeli ja kiva hiidellä, kateltiin paikkoja. Silloin olisi tekojärviä mahtunut maastoon. Nyt niitä ei saa enää millään, kun kaikki pienet lutakotkin on rakennettu mökkejä täyteen”, sanoo Saari.

Seinäjoen latvavesillä Seinäjärven länsipuolella houkuttelivat ensin Sammatin suot. Sammatin järvestä olisi kuitenkin tullut liian laakea ja matala, joten se ei käynyt ison altaan paikaksi. Sammatin soiden länsipuolella oli kuitenkin luonteva paikka pienemmälle altaalle, Liikapurolle.

Vaikka vuoden 1958 kevättulva oli vain keskimääräinen, riitti Munakassa vettä lakeusmelojalle. Kolmena seuraavana keväänä tulvat olivat pieniä, eikä tulvasuojeluasija juuri edennyt.

Kaikkein lupaavimmaksi paikaksi osoittautui Peräseinäjoen kirkonkylän itäpuolella oleva pikkuinen Kalajärvi. Sen ympärille syntyisi suurempi ja syvempi tekojärvi. Kalajärvi on myös tehokkaalla paikalla, koska siihen voitiin kääntää kaksi jokea, Kihniänjoki ja Seinäjoki. Kaiken lisäksi se voitiin tyhjästä Seinäjoen lisäksi myös alkuperäiseen lasku-uomaansa Nurmonjokeen.⁵¹

Seppo J. Saari pystyi toukokuussa 1957 antamaan Ilkalle lausunnon: mahdollisuuksia keinojärvien paikoiksi on löytynyt odotettua runsaammin. Moni pääjokeen virtaava runsasvetinen luoma kulkee tasaisen aukean suon läpi, jota vielä metsäiset mäet reunustavat. Jo nykyisellään suo saattaa muodostaa keväällä pienen tulvajärven. On luonnollista, että sellainen suo on helppo pengertää järveksi, totesi Saari.⁵²

Lihto Tapio

Sortumat ovat tulvien jälkeen Kyrönjoen toiseksi näyttävintä luonnontuho. Ilmajoella penkereitä sortui viimeksi keskikesällä 1993.

Sortumavaara!

Koskenkorvan Västälän koululaisten rauha särkyi marraskuussa 1954, kun Kyrönjoen rantaa romahti vain parin metrin päässä koulusta. Sortuma oli lähes 50 metriä pitkä ja 16 metriä korkea.⁵³

Seuraavana vuonna Kyrönjoen ranta sortui jälleen Ilmajoella ja Kurikassa. Kesällä 1956 maa vyöryi Ylistaron Kitinojalla ja syksyllä 1956 vyörymästä syntyi Kyrönjoelle uusi 60 metriä pitkä saari Kurikan Tuiskulankylässä.⁵⁴

Uutiset eivät ole mitenkään tavattomia, sillä sortumat ovat tulvien jälkeen Kyrönjoen toiseksi yleisin tuhouutinen. Ja aina on keskusteltu jokitoimien vaikutuksesta vyörymiin.

Vuonna 1938 Ilmajoen kirkkoa vastapäätä sattunutta sortumaa oli tutkittu tavallista tarkemmin, koska Hanhikosken perkaus oli juuri alentanut veden pintaa. Tutkimuk-

sen mukaan vyörymä oli aiheutunut luonnollisista geologisista olosuhteista eli hienojakoisen maan eroosiosta. Perkaus ei ollut perimmäinen syy, mutta se oli voinut jouduttaa vyörymää pohjavesipaineen muuttuessa.⁵⁵

Matalan veden vaikutus sortumiin oli joka tapauksessa tulvasuojelun suunnittelun lähtökohta. Siksi tarvittiin veden tuomaa vastapainoa myös uusille tulvapenkereille. Se oli Kylänpään kaavaillun voimalapadon merkitys tulvasuojelulle.⁵⁶

Kritiikki voimalasäännöstelyn vaikutuksesta joen vakavuuteen alkoi 1970-luvulla. Kun Jalasjoen rantoja sortui 1980, lupasi vesipiiri selvittää senkin asian. Arvostelu voimistui ja kaatoi Kylänpään voimalan. Tilalle tehtiin Malkakoski.⁵⁷

Sellainen on sortuman voima.

PATOTÖIHIN SEINÄJÄRVELLÄ

Seinäjärven säännöstelyn aloittaminen 1950-lopulla antoi pientä uskoa siihen, että Kyrönjoella tapahtuu jotain tulvasuojelun hyväksi. Silti sekin tähtäsi vain osittain tulvatöihin eli perkauksiin.

Maataloushallituksessa järvien säännöstely oli alkanut ajaa järvien kuivattamisen edelle. Myös teknillisen korkeakoulun professori Pentti Kaitera opetti kriittistä suhtautumista järvenlaskuihin. Kun tulvat poistetaan järvien rantapelloilta, ottavat viljelijät kuivina aikoina uusia peltoja käyttöön ja näin järvien laskusta tulee pysyvä tarve.⁵⁸

Seinäjärven padon rakentaminen alkoi loppuvuodesta 1955. Auringon alla ei ole mitään uutta, totesi vastaava mestari Eino Kuusijärvi löydettyään jäänteitä Östermyran kartanon padosta työpadon alta. Kun ruukin vesi oli aikoinaan alkanut loppua, oli ratsumies lähetetty raottamaan Seinäjärven patoa.⁵⁹

Nyt Seinäjärven säännöstelyllä haluttiin varmistaa Seinäjoen Myllysaaren voimalan vedensaanti ja vähentää seisovan veden haittoja. Etenkin sairaalan likavedet uhkasivat muuttaa Seinäjoen kesällä epäterveelliseksi hajukanavaksi. Säännöstelyllä voitaisiin leikata myös virtaamaa niin paljon, että Seinäjoen keskiosan koskia pystyttäisiin perkaamaan tulvan tieltä aiheuttamatta vahinkoja alajuoksulla.⁶⁰

Vuoden 1956 suuret tulvat toivat heti paineita Peräseinäjoen koskien perkaamiseen. Simo Muotiala kävi isäntien luona ja lupasi, että Seinäjoen yläjuoksun järjestely voidaan tehdä Kyrönjoen perkauksesta erillisenä hankkeena.⁶¹

Kyrönjoen tulvatyö oli 1950-luvulla miestyövaltaista. Maata lapioitiin kaukaloon, jota traktori kiskoi vinnillä penkereen päälle.⁶²

Maaliskuussa 1957 Seinäjärven patotyömaalla sattui vahinko. Kun työpato räjäytettiin veden tieltä pois, ei varsinainen pato kestänytkaan korkean veden painoa. Sammatin karja evakuoitiin turvaan, kun tulva valtasi alueen etuajassa. Syksyllä tilanne oli taas hallinnassa ja Seinäjoen kaupunginhallituksen jäsenet pääsivät tutustumaan työmaahan. Seinäjärven säännöstely alkoi samana vuonna.⁶³

Vuoden 1960 loppuun mennessä Kyrönjoen tulvasuunnittelu oli edennyt hyvin alajuoksulla, jossa Koivulahden pengerryssuunnitelma alkoi valmistua. Sen sijaan yläjuoksulla oli vasta puolet allastarpeesta ratkaistu Seinäjärven säännöstelyn sekä suunniteltujen Liikapuron ja Kalajärven avulla. Seinäjoen oikaisun tarve tiedettiin, mutta suunnitelma oli auki.⁶⁴

Näiden altaiden avulla saatiin kuitenkin vettä leikattua niin paljon, että Kyrönjoen länsipuolen penkereet Ilmajoen Nikkolasta Ylistaron Hanhikoskelle voitiin suunnitella. Tämä suunnitelma valmistui joulukuussa 1961.⁶⁵

Unto Huittu

Vuonna 1957 valmistunut Seinäjärven pato uusittiin seuraavan kerran vasta 1990-luvulla.

Pertti Sevola

Kauhajärveä pidetään Kyrönjoen alkulähteenä, vaikka pisin matka merelle on Seinäjokeen Kurjenjärven kautta virtaavalla vedellä.

Alkulähteiltä mereen

Kyrönjoki alkaa Kauhajärvestä, josta on merelle matkaa 205 kilometriä ja pudotusta 144 metriä. Joskus joen lasketaan alkavan Kauhajoen ja Kainastonjoen yhtymäkohdasta. Vesistösuunnitelmissa Kyrönjoki alkaa kuitenkin vasta, kun Jalasjoki ja Kauhajoki yhtyvät pari kilometriä ennen Kurikkaa.

Oikeasti pituus ja alkulähde ovat makuasia, sillä pelkätään Kauhajoella Kyrönjoella on 60 alkupuroa, joista pisin ja runsasvetisin on itse asiassa Kainastonjoki. Vielä pidemmän matkan vesi virtaa pitkin Seinäjokea, jonka pisin haara kulkee Kurjenjärven kautta.⁶⁶

Etelä-Pohjanmaan isoimman virran kolme sivujokea ovat aika tarkkaan yhtä isoja. Valuma-alueeltaan ja huipuvirtaamaltaan suurin on Seinäjoki, mutta Kauhajoki ja Jalasjoki eivät juuri jää jälkeen.

Lakeuden tasaisuus on hämäävää, sillä äkkinäinen pudotus tasangolle on kymmeniä metrejä. Seinäjoen Kyrkösjärvi ei ole kuin kymmenen metriä alempana kuin Pielinen Kolin takana.⁶⁷

Ennen vesi putosi Kauhajoen Jyllinkoskessa 25 metriä, Jalasjoen Pitkäläkoskessa 40 metriä ja Seinäjoen Törnävän koskissa 50 metriä. Nämä kosket eivät enää kuohu, vaan veden pudotus antaa voiman turbiineille Kurikan Pitkämössä, Peräseinäjoen Kalajärvellä ja Seinäjoen Kyrkösjärvellä.

Kyrönjoki laskee kymmenen kunnan alueelta keräämänsä vedet Vassorinlahden kautta Perämereen.

Allasvoimaloiden jälkeen vesi matelee entisen Litorina-meren pohjalla kymmeniä kilometrejä käytännössä ilman pudotusta. Sen sijaan veden korkeuden vuosittainen vaihtelu on Suomen suurin - Ilmajoen Nikkolassa ennätys on 7,3 metriä.⁶⁸

Malkakosken jälkeen seuraavat Ylistaron, Isonkyrön ja Vähänkyrön koskijaksot, kunnes vesi leviää Vassorin lahdesta Maksamaan saariston kautta Merenkurkkuun. Entinen tulviva suisto on pengerrytetty yhdeksi sata metriä leveäksi uomaksi.

Kyrönjoen valuma-alueet:

Kauhajoki	1072 km ²
Jalasjoki	1057 km ²
Seinäjoki	1084 km ²
Alajuoksu	1687 km ²

Pertti Sevola

VIRASTOSOTA JOHTAA VESIHALLITUKSEEN

(1962-1970)

Kalevi A. Mäkinen

Kauppareissua Munakan malliin keväällä 1966

Näky sentään Seinäjoki
Aallon tornit seisoo toki
majakkana troolareille
reimareina laivateille

Heikki Hemmingin Tulva-näytelmästä, 1967

TVH:N JOKISUUNNITTELUTOIMISTO SEINÄJOELLE

Kyrönjoen tulvasodan 1960-luku opetti, että hallinto täytyy järjestää ennen kuin työt voidaan aloittaa.

Hallinnon järjestelyt ratkaisivat, mitä Kyrönjoella tapahtui, mutta Kyrönjoki vaikutti myös hallinnon uudistamiseen.¹

Kyseessä on maataloushallituksen sekä tie- ja vesirakennushallituksen virastoriita, jota myös kukkottapeliksi sanottiin. Samalla kyse oli sisältöjen kiistasta – samaan tapaan kuin myöhemmässä koskisodassa.²

Vuoden 1962 viimeisinä päivinä erimielinen vesihallintokomitea ehdotti vesihallituksen perustamista. Perustaminen kesti seitsemän ja puoli vuotta, sillä hallinnon kehittäminen on melkein yhtä pitkäjänteistä työtä kuin vesirakentaminen.³

Pohjanmaan jokijärjestelyt olisi toteutettava nopeasti, oli professori Olavi Huikarin johtama Pohjanmaan kuivatuskomitea vaatinut maaliskuussa 1961. Maakunta alkoi kuitenkin huomata, että työ ei etene. Hajotettu hallinto ei pystynyt vastaamaan isoon haasteeseen.⁴

Näkemys sai vastakaikua TVH:ssa, jonka vesistöosastoon oli diplomi-insinööri Simo Jaatinen tuonut uutta tehoa. Kiinnostus Pohjanmaan jokien suunnitteluun heräsi.

Maatalousministeri Toivo Antila vei Pohjanmaan tulvakysymyksen hallituksen iltakouluun. Myönteistä löytyi, mutta ratkaisematta jäi, edistettäisiinkö asiaa vanhaan malliin työllisyysrahoilla vai annettaisiinko tehtävä TVH:lle.⁵

Vasta Ahti Karjalaisen hallitus teki Kyrönjoen tulevaisuuden kannalta keskeisen päätöksen. Pääministeri toi henkilökohtaisesti 18. toukokuuta 1963 maakuntaan tiedon TVH:n alaisen jokisuunnittelutoimiston perustamisesta. Päätöksen tukena oli myös maatalousministeri Johannes Virolainen.⁶

Uuden toimiston alue oli koko laaja Pohjanmaa Oulujoelta Lappväärtinjoelle.

Jokisuunnittelutoimiston perustaminen herätti hämmennystä, koska maataloushallitus oli jo vienyt suurimman osan toimistolle osoitetuista tulvatöistä vähintään suunnitteluvaiheeseen. Pian selvisi, että toimiston tehtävä oli laatia Pohjanmaan suurimmille joille aikaisemmista töistä välittämättä aivan uudet yleissuunnitelmat.⁷

Pohjanmaan jokisuunnittelutoimiston toiminta pääsi alkuun TVH:n työmäärärahojen turvin. Seuraavan hallituksen kulkulaitosministeriksi nimitetty TVH:n pääjohtaja Martti Niskala hankki toimistolle itsenäisen rahoitusmomentin valtion budjetista.⁸

Myös tämän toimiston ensimmäiseksi vetäjäksi nimettiin Seppo J. Saari, joka teki samalla historiallisen loikan maataloushallituksesta TVH:n puolelle.

”Kyse oli enää siitä, perustetaanko toimisto Lapualle vai Seinäjoelle. Seinäjoella oli tarjolla vain vanha synnytyslaitos. Tilat eivät olleet kovin hääviset, mutta Helsingistä katsottuna ei vaikuttanut hyvältä, jos näin iso toimisto ei tullut maakunnan keskukseseen”, muistelee yli-insinööriksi ylentynyt Saari.

Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto ymmärrettiin alusta lähtien tilapäiseksi erillisprojektiksi, jonka tehtävä oli ratkoa perusongelmat. Sen myötä alkoi konkreettinen suunnittelu, jonka rahoittamiseen valtio sitoutui, ja josta yksikään myöhempi hallitus ei voinut kokonaan livetä. Toimiston vuosikymmenen mittaiseksi arveltu toimikausi venyi viideksitoista vuodeksi.⁹

Päätöksen tärkeys ymmärrettiin tuoreeltaan.

”Tämä on suuri uutinen. Oikeudenmukaisuus on tällä kohtaa voittanut. Mutta neljä kovan kamppaalon vuotta se vaatii”, kirjoitti Vaasan pakinoitsija Maan-Jussi.¹⁰

Varsinaisen virastosodan neljä vuotta olivat kuitenkin vielä edessä. Käytännössä tilanne oli epäselvä, kun myös maataloushallitus jatkoi suunnitelmiansa viemistä eteenpäin.

Pohjanmaan jokisuunnittelutoimistosta tuli aikaisemman Lapuan jokitoimiston kokoinen: parikymmentä toimihenkilöä ja maastotutkijat lisäksi. Tällä joukolla syntyi se tahtotila ja perussuunnitelma, joiden jäljiltä Kyrönjokea rakennettiin vielä uuden vuosituhanen puolella.

Suomen pitkäkestoisin rakennushanke sai alkunsa Seinäjoen entisessä synnytyslaitoksessa, josta toimisto muutti vuonna 1966 Säästöpankin yläkertaan.¹¹

Heinäkuu 1961 toi yhden vuosisadan korkeimmista kesätulvista ja huhtikuussa 1962 kevätulva taivoitteli taas ennätysksiä, kun Pohjanmaalla oli 32 000 hehtaaria peltoa veden alla. Ilkka herkutteli 28.4.1962 Kuoppalan kaupan lauttayhteydellä, jota käyttivät emännät Hilma Hautakangas ja Helmi Ala-Varvi.

Seppo J. Saari, aina etulinjaan

Lapualla 1929 syntynyt Seppo J. Saari löysi itsensä aina keskeltä eteläpohjalaista joki- taistelua, vaikka tie oli jo vienyt muualle.

Saaren jokiurakka alkoi kesätoissa 1953 Lapuanjoella. Imatran Voima imaisi tuoreen diplomi-insinöörin 1955, kunnes Lapuan jokitoimiston vetovastuu houkutteli hänet takaisin seuraavana vuonna.

Lapuan toimiston lakkauttaminen heitti Saaren 1962 Vaasaan maanviljelysinsinööripiiriin, mutta Seinäjoelle perustettu TVH:n jokisuunnittelutoimisto tarjosi

vuotta myöhemmin uuden alun. Virastosodan toinen osapuoli maataloushallitus houkutteli miehensä takaisin 1967, nyt Mikkelisiin piiri-insinööriksi.

Vuodet 1971-77 Saari johti Kokkolan vesipiiriä, kunnes lopullinen pesti löytyi Vaasan vesi- ja ympäristöpiiriin johtajan paikalta 1977. Saari kävi etulinjassa Kyrönjoen ympäristösodan, jonka ratkettua 1992 alkoivat rakennusneuvoksen tittelin juhlistamat eläkepäivät.

Seppo J. Saari näki suunnittelijana ja johtajana koko Kyrönjoen tulvasodan.

”Ympäristönsuojelijat toivat esille tärkeät asiat, joita hidas virasto ei ottanut aluksi huomioon. Ympäristöväki lähti varmasti liikkeelle ihan vilpittömällä mielellä, mutta sitten kärjistettiin, että saatiin hyvät asiat toteutettua. Ja kun ajatus muuttui virastoksi, se meni liian pitkälle, eikä vallasta maltettu luopua.”

Saaren mukaan tässä vesihallituksen ja ympäristöhallinnon kiistassa oli kyse aivan samasta kuin aikaisemmassa virastosodassa. Vanha organisaatio jatkoi entistä menoaan ja uusi kärjisti sen ohi. Vanha oli peruskuivatuksesta huolehtiva maataloushallitus ja uusi moninaiskäyttöä julistava TVH, sittemmin vesihallitus.

”Nyt kun ympäristösota on käyty loppuun, asia paljastuu melko samaksi kuin mikä oli moninaiskäyttösuunnitelman ydin. Tulevaisuutta on ymmärtääkseni kestävä kehitys ja monimuotoisuus. Mitä enemmän se sisäistetään, sitä lähemmäs tullaan jokisuunnittelutoimiston suunnitelmia. Henki on suunnilleen sama, kuin oli TVH:lla parhaimmillaan virastosodan loputtua ja vesihallituksen perustamisen jälkeen.”

VIRASTOT KUKKOTAPPELUSSA

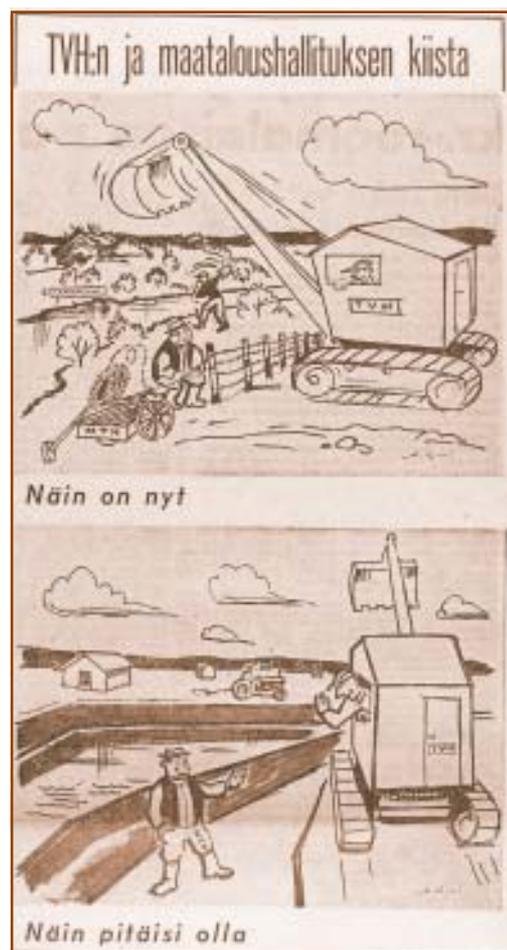
TVH:n Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto ajautui väistämättä ristiriitaan maataloushallituksen kanssa. Toimiston kokonaisvaltaiset näkemykset haastoivat maataloushallituksen suunnitelmat 'maatalousjokien' kehittämisestä.¹²

Maataloushallituksen päätehtävät vesiasioissa olivat peltojen kuivatus ja maatalouden edunvalvonta. Sille jäi kuitenkin tilaa myös vesistöissä, kun TVH:n resurssit sitoutuivat sodan jälkeen tietoihin.¹³

Niinpä maataloushallituksen alainen Lapuan toimisto oli käynnistänyt Kyrönjoellakin monta suunnitelmaa: Liikapuron ja Kalajärven altaat, Seinäjoen oikaisun, Seinäjoen keskiosan järjestelyn, Kyrönjoen keskiosan pengerrysalueet. Ongelma oli vain, että suunnitelmat menivät osittain maataloushallituksen toimivalan ulkopuolelle.¹⁴

Huhtikuussa 1962 voimaan tullut vesilaki antoi silti aikaisempaa paremmat lähtökohdat suunnitelmien toteuttamiselle. Maanomistajien yksimielisyyttä ei enää vaadittu ja vesiä voitiin säännöstellä altailla myös tulvasuojelun nimissä.¹⁵

Virastojen julkinen kiistely alkoi marraskuussa 1963. Maataloushallituksen piiri-insinöörit hyökkäsivät Pohjanmaan jokisuunnittelutoimistoa vastaan. Vastineeksi TVH epäili maataloushallituksen mahdollisuuksia onnistua Pohjanmaan jokitöissä.¹⁶

TVH:n ja maataloushallituksen kiistaa havainnollistettiin marraskuussa 1966 Vaasa-lehden piirroksella.

TVH:n tukijoukot tulivat nopeasti esiin. Kansanedustaja Niilo Kosola totesi, että tie- ja vesirakennushallituksella on parhaat edellytykset jokijärjestelyihin. Samalle kannalle asettui Vaasa-lehti. Myös talouselämän järjestöt kävivät Helsingissä TVH:ta kannattamassa.¹⁷

Julkisuudessa maataloushallitus jäi melko yksin, mutta viraston insinöörit pitivät itse asiaansa esillä. Heidän mukaansa maatalouden kannalta olisi suuri virhe ja menetys, jos Pohjanmaan jokien järjestelyt siirtyisivät TVH:lle.¹⁸

Kiistä näytti monta kertaa jo ratkeavan, mutta mutkistui aina uudelleen. Jokikohtaisia työnjakoneuvotteluja käytiin vuosikautia. Ainakin neljään hallitukseen perustettiin Pohjanmaan jokijärjestelyjä varten oma neulihenkinen ministerivaliokunta.¹⁹

Vappuna 1964 tuli voimaan asetus maataloushallituksen ja TVH:n työnjaosta vesistöjärjestelyissä. Jo ennen kesää 88 kansanedustajaa teki kysymyksen Poh-

janmaan vesistöjärjestelyiden työnjaosta. Hallitus myönsi olevan epäselvää, oliko työnjako voitu tehdä valtioneuvoston päätöksellä.²⁰

Tammikuussa 1965 toimikunta esitti vesihallinnon keskittämistä TVH:lle. Saman vuoden lopulla Niilo Kosola kertoi uutisen: sovinto Kyrönjoen järjestelyistä on löytynyt: TVH tekee pääväylät ja maataloushallitus pienemmät. Tämäkään sopu ei ollut kestävä, vaan pitkä kiistely ratkesi vasta lokakuussa 1967 valtioneuvoston päätökseen, jolla joet jaettiin virastojen kesken.²¹

Lapuanjoella virastosota johti myös lähiasteiluihin pengerryshyönteiden ylimääräisissä yhtiökokouksissa. Kaikki pengerryshyönteet päättivät perua maataloushallitukselle jätetyt lupa-anomukset ja hakea uusia TVH:lta. Maataloushallituksen vetoomukset eivät autaneet, kun TVH:ta edustava jokisuunnittelutoimisto kertoi, että vesilaki ei salli enää yksittäisiä perkauksia, jos niistä seuraa tulvia alajuoksulla. Viljelijöitä houkutteli myös se, että TVH:n komennossa altaat eivät jäisi heidän hoitoonsa.²²

Suuria suunnitelmia

Tulvasuojelu on muuttanut Kyrönjokea enemmän kuin mikään muu ihmisen toimi Alajoen raivauksen jälkeen. Silti vain osa suunnitelmista toteutui.

"Ilmaan heitettiin ajatuksia ja odotettiin reagoisiko joku, olisiko ehkä jollain muullakin niistä etua. Osa toteutuneistakin ratkaisuista on heitetty tällä tavoin koepallona", sanoo Seppo J. Saari.

Ajatusten heittäjiä tuli muualtakin. Vuonna 1957 pyydettiin tutkimusta Kyrönjoen vesien suuntaamiseksi Kauhajoen Kainastolta Teuvanjokeen ja Perälänkoskelle tehtävän voimalan kautta mereen. Ehdotus tutkittiin, mutta todettiin liian kalliiksi. 30 vuotta myöhemmin Metsä-Botnia olisi halunnut lisävetä samaa reittiä, mutta ajatus ei edennyt silloinkaan.²³

1950-luvun lopulla esillä käväisi ajatus Kyrönjoen latvavesien johtamisesta Kokemäenjoen vesistöön. Laskelmien mukaan tulvavedet eivät runsaan järvisyyden ansiosta toisi Kokemäenjoelle haittaa, vaan voimataloudellista hyötyä.²⁴

Ajatus veden lainaamisesta Satakuntaan ei ottanut tulta. Sen sijaan Kyrön- ja Lapuanjokea on joissakin suunnitelmissa yhdistetty. Hurjin oli ajatus Paukanevalle perustettavasta 400 hehtaarin altaasta, joka keräisi Seinäjoen ja Nurmon jätevedet. Tulvan aikana vedet purettaisiin Kyrönjokeen. Maanomistajien kanssa tehtiin jo korvaussopimuksetkin 1960-luvun puolivälissä, mutta Paukanevan hanke raukesi puhdistustekniikan kehittymiseen.²⁵

Nurmonjoen yhdistämistä Seinäjoen oikaisu-uomaan Paukanevan kautta on mietitty muutenkin. Yhtä korkeiden jokien tasausmahdollisuus toisi hieman tulvahyötyä ja samalla syntyisi venereitti. Mutta kun suurempia hyötyjä ei ilmaantunut, ei ajatusta edistetty.²⁶

Yhdessä paikassa Etelä-Pohjanmaan isoimmat vesistöt yhdistettiin ja se paikka on entinen Nurmonjoen latvajärvi Kalajärvi. Kalajärven tekojärvi ei kuitenkaan puutu vesistöjen välisiin voimasuhteisiin, koska lupaehdojen mukaan sen vesistä on valutettava Nurmonjokeen entinen määrä eli yksi kahdeskymmenesosa nykyisistä vesistä.

Vuoden 1965 vesistötaloussuunnitelmassa oli piirretty kolme kertaa Pitkämön kokoinen Sotkan tekojärvi Kainastonjoen ja Sotkanluoman päälle. Suunnitelma ei toteutunut hankalan maapohjan takia.

Kyrönjoen sisäistä suurkanavaa on mietitty kaksikin kertaa Ylistaron suurta mutkaa oikaisemaan. Maataloushallituksen vanha suunnitelma olisi kulkenut reittiä Seinäjoen suu, Tiek-sinluoma, Ujaistenkylä, Länsineva, Kelpakka, Kainastonluomaan, Pelmaanlahti. TVH:n jokisuunnittelutoimisto tutki oikaisun uudelleen 1960-luvulla. Korkeus olisi jäänyt alle kymmenen metrin, mutta hinta olisi ollut tekojärven luokkaa. Uoma ei olisi kuitenkaan korvannut tekoallasta, koska tulvalisäys olisi siirtynyt alajuoksun ongelmaksi.²⁷

Myös tekoaltaita oli kaavailtu enemmän. Kauhajoen Sotkan allas jäi tekemättä maaperäongelmien takia, Pajuluoman allas muun muassa Parkanon radan takia ja Jalasjärven altaat hankalan laskujoen takia. Jalasjärven allas putkahti silti esiin vielä vuonna 1988.²⁸

MONINAISKÄYTTÖ JA VOIMALAT MUKAAN

Virastojen sodassa taistelivat myös käsitteet. Maataloushallitus puhui järjestelystä, jonka takaa löytyi lähinnä maankuivatus. TVH:n käyttämä sana oli säännöstely. Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto pisti paremmaksi ja kehitti amerikkalaisesta termistä multipurpose työkalukseen sanan moninaiskäyttö.²⁹

Maataloushallitus oli jo tehnyt Lapuanjoella maan ensimmäistä vesistöaloussuunnitelmaa, jossa pyrittiin ottamaan huomioon kaikki intressit. Jo silloin suunniteltiin kaikkien Pohjanmaan jokien porrastusta vesivoimalle.³⁰

Seinäjoen jokisuunnittelutoimistossa diplomi-insinööri Matti Raivio huomasi, että moninaiskäytöltä puuttui teoria. Raivio oli diplomityössään laskenut Kyrönjoen järjestelyn hyötyjä maatalouden kannalta. Seuraava askel oli ottaa mukaan voimatalouden hyödyt.

Raivio piirsi erilliset kaaviot Kyrönjoen maataloudellisesta ja voimataloudellisesta suunnitelmasta. Kolmanneksi syntyi näiden suunnitelmien yhdistelmä, jossa toimenpiteet joko yhtyvät tai jäävät pois. Kustannuksia ja hyötyjä vertailemalla löytyy edullisin vesistön taloussuunnitelma, todisti Raivio.³¹

”Tämä oli vielä mekaanista insinööriajattelua, mutta laajensin analyysiä koskemaan kaikkia mahdollisia aloja, jotka voivat esittää vaatimuksia vesistöstä. Niitä on noin kymmenen. Tuolloin syntyi käsite vesistön moninaiskäyttö”, kertoo Raivio. Näitä muita vaatimuksia ovat muun muassa vesiensuojelu, veneily, kalastus ja luonnonkauneus.³²

Näin Raivion teoria avasi tietä Kyrönjoen tulevan koskisodan molemmille puolille: voimataloudelle ja ympäristönsuojelulle.

Tulvaveden tie vesivoimaksi aukesi myös käytännössä, kun Raivio ehdotti voimalan rakentamista yhtä aikaa Uljuan tulva-altaan kanssa Siikajoella. Sopimus Revon Sähkön kanssa allekirjoitettiin 1965.³³

Uljuan periaatteen mukaisia sopimuksia tehtiin Pohjanmaalla vuosikymmenen mittaan kaikkiaan kymmenen. Lähes kaikissa Matti Raivio oli valtion pääneuvottelija. Sopimukset toivat Pohjanmaalle kolmeitoista voimalaa, joista neljä on Kyrönjoen alueella.³⁴

Sopimusten mukaan voimayhtiö pystyttää voimalan ja valtio huolehtii pääosin muusta rakentamisesta. Molemmat huolehtivat lähinnä omien rakenteidensa kunnossapidosta. Säännöstely jäi lupaehtojen puitteissa voimayhtiölle, mutta sen tuli ottaa huomioon vesiviranomaisen ohjeet ja kevättulvan ennakoarviot.³⁵

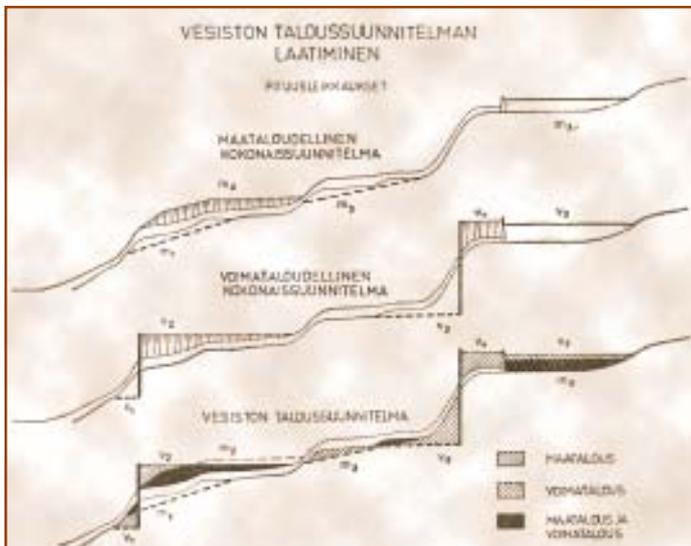
Yksin maataloushyödyn näkökulmasta katsottuna kannattamaton hanke alkoi moninaiskäytön myötä kannattaa. Rakenteiden yhdistäminen toi säästöä, joki saatiin hyötykäyttöön, rakenteille löytyi ympärivuotinen valvoja ja kaupan päälle saatiin vielä pumppaamoilekin energia.³⁶

Kaikki voimalasopimukset vahvistettiin valtioneuvostossa, ilman soraääniä.³⁷

Maataloushallitus oli laskenut aikaisemmin, että maatalouden näkökulmasta hyödyt eivät kata Kyrönjoen altaiden rakentamiskustannuksia. Sen näkökulmasta TVH:n jokisuunnittelutoimiston suunnitelmat olivat kalliita ja raskaita. Hallinnon sisäinen kritiikki kuitenkin hiljeni, kun voimataloudesta näytettiin lisähyötyä. Maataloushallitus toteutti itse myöhemmin samaa ajattelua Nurmonjoella.³⁸

Todellinen sisältöjen kilpailu oli tässä vaiheessa ratkennut TVH:n ’totaalisen hyvän’ vesistösuunnitelmien voitoksi. 1960-luvun suunnitteluoptimismin synnyttämästä ajattelusta tuli seuraavalla vuosikymmenellä myös vesihallituksen jokipolitiikan linja.

”Vain TVH:n energiataloudellinen ratkaisu teki mahdolliseksi Kyrönjoen tulvasuojelun toteuttamisen. Jos sitä ei olisi otettu mukaan, olisi juna ajanut Kyrönjoen tulvasuojelun ohi”, myöntää Aarne Siren, joka katsoi asioita 1960-luvulla vielä maataloushallituksen puolelta.

Matti Raivio vertaili Kyrönjoen hyötyjä kaavioilla vuonna 1964. Ylimpänä ovat maatalouden kaipaamat altaat, penkereet ja perkaukset. Keskellä näkyvät voimatalouden vaatimat ratkaisut. Suunnitelmien yhdistelmä osoittaa yhteiset hyödyt.

Matti Raivio, moninaiskäytön teoreetikko

Seinäjoella vuonna 1932 syntynyt diplomi-insinööri Matti Raivio liitti voimat Pohjanmaan tulvasuojelun ensin teoriassa ja sitten sopimuksissa. Pitkämössä hän löysi myös käytännössä paikan altaalle ja voimailloille.

Ajatus voimalahyötyjen liittämistä tulvaveteen takasi 1960-luvulla hankkeiden etenemisen. 1980-luvulla sama näkemys törmäsi kiistoihin ja lähes pysäytti työt. Seura-lehti oli silloin jo antanut Raiviolle lisänimen 'Suomen koskien vihollinen numero yksi'.³⁹

Sama mies oli kirjoittanut vuonna 1966: "Vastaisuudessa yhteiskunta antaa vesistöjen luonnonkauneudelle ja virkistyskäyttöle entistä suuremman arvon". Raivio on yhä ylpeä ajatuksesta ja arvelee, että siinä ei ollut muuta väärää kuin kirjoittajan ammatit.⁴⁰

Raivio oli Pohjanmaan jokisuunnittelu-toimistossa 1963-67 Seppo J. Saaren kakkosmiehenä ja sen jälkeen päällikkönä. 1975 hän siirtyi Helsinkiin hoitamaan virkaansa vesihallituksen säännöstelytoimiston päällikkönä. Vuodesta 1981 Raivio johti vesi- ja ympäristöhallituksen vesistötoimistoa ja 1990-96 koko vesistöosastoa.

Koskisodan aikana Raivion arvosteltiin menettäneen kosketuksen piiritason etulinjaan. "Totta kai keskushallinnossa katsottiin suurempia linjoja, mutta siellä kunnioitettiin päätöksiä. Kylänpään vedenkorkeuksiaakin pohdittiin, mutta kun ministeriö oli vahvistanut perusteelliset selvitykset, niin päätöksiä oli mahdotonta ryhtyä muuttamaan jonkin myllyn takia. Se ei ollut näkemyskysymys, vaan todellisuuteen pohjautunut toimintatapa."

Kaj Bärlundin siirryttyä vesihallituksen johtoon muuttui todellisuus. Raivion näkökulmasta ihmiset ja heidän tarpeensa alistettiin ympäristöpolitiikan alle. "Mal-

kakoski saattaa olla Kyrönjoen helmi, mutta mitä kannattavuuteen ja kustannuksiin tulee, se on todellinen timantti", heittää Raivio.

Lex Kyrönjoen jälkeen pääjohtaja ohitti joissakin asioissa Raivion ja hänen osastonsa. Monen tuloksettomana kantelun kohteena ollut Raivio kanteli nyt itse oikeuskanslerille. Oikeuskansleri antoi huomautuksen ympäristöministeriölle ja sen kansliapäällikölle.

Raivio jäi eläkkeelle 1995, mutta ei jättänyt Kyrönjokea. Hän neuvotteli Kyrönjoki-sopimuksen uusiksi. Sopimus oli tuttu, mutta Raivio istui nyt eri puolella pöytää kuin vuonna 1974 – voimayhtiön asiamiehenä.

Virtaa riittää vielä 2000-luvulla, sillä valmistumassa on kirja 'Eripuraiset isännät – riitelevät rengit. Poliitikot ja vesihallinnon johtajat aatevirtausten pyöryksessä'.

LIIKAPURO JA KALAJÄRVI ETENEVÄT

Maataloushallitus jatkoi omien suunnitelmiansa edistämistä, vaikka TVH:n jokisuunnittelu-toimisto kaavavai samaan aikaan jo aivan uusia ajatuksia.

TVH:n leiriin siirtyneiden insinöörien kiusallinen tehtävä oli jarruttaa omia aikaisempiaan suunnitelmia, että uuden ajattelun mukaiset moninaiskäyttösuunnitelmat saataisiin valmiiksi.⁴¹

Seinäjoen latvavesille tulevan Liikapuron altaan suunnitelmat maataloushallitus ehti viedä läpi omista nimissään. Tekojärven säännöstelytilavuudeksi tuli 4,5 miljoonaa kuutiota, mikä on noin kymmenesosa Kalajärven tilavuudesta.

Liikapurossa käytettiin suurpatojen rakennustekniikkaa, jota oli opeteltu Nurmonjoen Varpulan altaalla. Sitä aikaisemmat Juurikan ja Korpelan pikkualtaat oli tehty Kalajoella ajamalla maita kasaan hevospelillä.⁴²

Liikapuron allas sai vesioikeuden luvan helmikuussa 1965. Kaksi vuotta kestäneet rakennustyöt alkoivat tammikuussa 1966. Diplomi-insinööri Reino Eerolan joukkoihin kuului alkuvaiheessa kaksi mestaria,

kolme työnjohtajaa ja kymmenen jalkamiestä. Heidän käytössään oli kaksi katepillaria, kaksi kaivinkonetta ja kymmenen traktoria.⁴³

Rakentamisen kannalta Liikapuro oli helppossa paikassa, sillä maamassoja ei tarvinnut siirtää kuin 50 000 kuutiota. Kalajärvelle massatöitä tuli kolmekymmentä kertaa näin paljon.⁴⁴

Sen sijaan nykyaikaisen tulvasuojelun näkökulmasta Liikapuro on liian kaukana tulva-alueista, pitkän ja kapean uoman päässä, Jalasjärven kunnan kaakkosimmassa kulmassa. oleva Liikapuro pystyi kuitenkin pidättämään niin paljon vettä, että Seinäjoen perkaus ei siirtäisi tulvia alajuoksulle.⁴⁵

Kyrönjoen tulva-aitaiden rakentaminen alkoi Liikapurolla sopuisammin kuin yksikään tuleva hanke. Liikapuron altaan 310 hehtaarin alle jäi vain yksi hehtaari peltomaata. Harvaan asutuilla latvavesillä ei kukaan menettänyt kotiaan.

Peräseinäjoelle kaavailusta Kalajärven altaasta tuli julkinen puheenaihe jo 1960-luvun alussa, koska maanomistajien kanta hankkeeseen vaihteli. Ilkan toimittaja kuunteli evakuoinnin uhkaamaa väkeä ja totesi: ei ole kadettava varmaan heidän osaansa.⁴⁶

Liikapuron tekoallas valmistui 1968. Kyrönjoen ensimmäinen tulvasuojelua varten rakennettu tekojärvi on Seinäjoen latvavesillä, mutta Jalasjärven kunnan puolella.

Arvostelijoiden suussa Kalajärvi oli yksi esimerkiksi ”hullun hommista”, koska järvi oli ensin laskettu ja nyt sitä aiottiin nostaa entistä ylemmäs. ”Kun nostimme Nurmon latvajärvissä vettä, oli maataloushallituksella vielä töitä, joissa se laski järviä. Suunnan muutos oli varsin jyrkkä, kun kuivatuksista siirryttiin säännöstelyyn”, toteaa Seppo J. Saari.⁴⁷

Kansa sai hämmästelystä aiheutta myös Kyrönjoen penkoilla, kun kumpikin virasto lähetti omat mittapöytänsä hakemaan samoja poikkileikkauksia. Kilpailutilanteesta tietoa pantattiin.⁴⁸

Kun maataloushallitus aloitti Kalajärven altaan katselmuksia 1965, iski TVH valituksenaan pöydälle omat kansionsa ja esitti koko suunnitelmaa uusiksi. Molemmat suunnitelmat tehnyt Seppo J. Saari seisoi

nyt TVH:n uuden linjan takana. Hänen mukaansa viljelijöiden arvostelulle herkkä maataloushallitus oli tosin karsinut alkuperäisiä suunnitelmia.⁴⁹

Maanomistajat olivat erimielisiä yli viisi tuntia kestäneessä Kalajärven katselmuksessa. Arvostelijoita huolestutti lähinnä korvausten taso.

Peräseinäjoen kunta vastusti hanketta, koska altaan alle jäisi pitäjän parasta viljelys- ja metsäaluetta ja se veisi 40-50 pysyvää työpaikkaa. Kunta vaati menetettyjen verotulojen korvaamista ja mahdollisuutta osallistua vesivoimalaan.⁵⁰

Maataloushallituksen suunnitelmassa vesivoimalaa ei ollut, mutta Seppo J. Saari esitti katselmuksessa TVH:n toivomuksen tutkia voimalan rakentamista yhtä aikaa altaan tekemisen kanssa.⁵¹

Kalevi A. Mäkinen, tulvan tallentaja

Kyrönjoki ja Lapuanjoki tulvivat suomalaisten mielissä aika paljon Kalevi A. Mäkisen näkemänä.

Oululainen sähkötekniikko huomasi keväällä 1956 muuttaneensa Suomen suurimman tulvapellon laidalle. Vaasassa koulu-

ja lehtikuvaajana hankitut taidot tulivat käyttöön, kun 24-vuotias Mäkinen alkoi tallentaa näkemäänsä.

”Kuvasin tulvia aina kun oli yhtään aiheutta, ilmasta ja maasta. Alusta asti tallensin tietoisesti historiaa varten, sillä tiesin että joskus tämä on ohi.”

Mäkisen tulvakuvia ostivat Suomen Kuvalehti, Viikkosanomat, Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Vaasa.

”Tulin keskelle sitä kulttuurimaisemaa, josta Etelä-Pohjanmaa tunnettiin. Kytö paloi, oikeat tulvat viipyivät keväällä vii-

kon pari, oli latomeri, körttiläiset kulkiivat mustassa puvussa. Nyt ne kaikki ovat häipyneet. Maisema on tullut köyhemmäksi.”

Mäkisen mielestä aidoista kevättulvista ei ollut haittaa. Päinvastoin apulannat jakautuivat niillekin naapureille, jolla ei ollut varaa ostaa. Vanhat tulvat menivät kuitenkin pilalle, kun yläjuoksun nevat ojitettiin ja vedet valuiivat parissa kolmessa päivässä lakialle. Piti rakentaa penkereet, jotka nekin muuttivat maisemaa.

Etelä-Pohjanmaan vanhoja tulvia on tallella Mäkisen 22:ssa kuvateoksessa, jotka osaltaan toivat kuvaajalle valtion taiteilijaeläkkeen sekä 15 stipendiä, mitalia ja palkintoa.

Kalevi A. Mäkinen ikuisti 1960-luvulla kaupankäyntiä munakkalaiseen malliin. Nyt ovat sekä tulvat että kaupat poissa.

Kalevi A. Mäkinen

JOKISUUNNITTELUTOIMISTO LÖYTÄÄ LISÄÄ ALTAITA

Samaan aikaan, kun maataloushallitus vei eteenpäin vanhoja suunnitelmia, oli TVH:n jokisuunnittelutoimisto uusien kimpussa.

Toimisto vannoi moninaiskäytön nimeen niin tarkasti, että se kaipasi puolustajaa sellaisellekin intressille kuin luonnonsuojelulle. Puutteesta huomautettiin Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitolle, joka paimensi alueelleen luonnonsuojelupiirin.

Luonnonsuojelupiirin ensimmäiseen hallitukseen valittiin hieman yllättäen myös Matti Raivio jokisuunnittelutoimistosta ja Ole Suupohja maanviljelysinsinööripiiristä. Heidän tehtäväkseen oli annettu opettaa luontoväkeä seuraamaan valppaasti jokisuunnittelua ja tarvittaessa esittämään vaatimuksensa perustellusti ja ponnekkaasti. ”Ainakin kehotuksessaan ponnekkuteen he onnistuivat hyvin”, kommentoi Seppo J. Saari.⁵²

Pitkämön altaan paikka löytyi, kun jokisuunnittelutoimiston Matti Raivio ja Paavo Vähämäki kulkivat kauniina kevätpäivänä Pitkämönluomaa alaspäin. Selkeä ilma oli tarpeen, koska maaston korkeus mitattiin yhä ilmapuntarilla.⁵³

”Seurasimme luomaa, joka laskee aika jyrkästi Kauhajoelta Kurikkaan virratessaan. Huomasimme, että se ei putoakaan yhtä jyrkästi, kun lähestytään Jalasjokea. Poikkipato luoman suulle ja vähän matkaa sivupatoja ja

siinä se on, allas. Voimalaitos oli tietenkin heti mielessä, kun putousta oli lähemmäs 30 metriä”, muistelee Raivio löytämisen hetkeä.

Myös Kauhajoen ja Jalasjoen kanaville löytyi helposti paikka maastosta. Liejuinen maa kuitenkin huolestutti, koska sen päälle ei voi rakentaa voimalaa.

”Samoin kuin sodassa tarvitaan suunnittelussakin tuuria. Altaan purkuvesien paikalta löytyi kahden metrin syvyydestä kallio”, kertoo Raivio. Tutkimusryhmä varmisti seuraavana päivänä kallion, jonka päällä seisoo nyt Jyllinkosken Sähkön Pitkämön voimalaitos.

Ajatus Niileksen pikkuvoimalasta syntyi, kun Jalasjoen kanava jäi kymmenen metriä liian korkealle. Luonnollisin tapa hävittää putous oli asentaa siihen turbiini ja muuttaa törmä syövyttävä liika vesienenergia sähköksi, toteaa Raivio.

Pitkämön altaan rantatörmien vakavuutta tutkittiin tarkemmin 1960-luvun puolivälissä valmistuneessa Erkki Minkkilän diplomityössä.

Samaan aikaan viimeisteltiin myös suunnitelma Seinäjoen Kyrkösjärven tekojärvestä. Altaalle mitattiin paikkaa myös Pajuluoman puolelta, Seinäjoen Kärjen kaupunginosan takamaista. Paikka ei kuitenkaan ollut yhtä hyvä kuin Kyrkösjärven seutu. Lopullisesti ajatus Pajuluoman altaasta kaatui Parkanon rautatien rakentamiseen.⁵⁴

Myös Jalasjoen keski- ja yläjuoksulle kaavailtiin keinojärviä: taka-allasta itäosan soille ja turvevoimalan lauhdeallasta kirkonkylän lähelle. Nämä altaat eivät koskaan lähteneet liikkeelle, koska paikat olivat matalia ja vesiväylistä olisi tullut turhan pitkiä.

Sen sijaan Kauhajoelle kaavailtu Sotkan allas oli pitkään mukana suunnitelmissa. Kirkonkylän ja Sotkan vuoren väliin piirrellyn altaan kohtaloksi koitui pehmeä maa, joka oli siihen aikaan liian kova haaste geotekniikalle. Matalaan altaaseen olisi mahtunut vettä hieman Pitkämöä vähemmän, vaikka sen pinta-ala olisi ollut kolmikertainen.

Altaiden lisäksi oli Seinäjoen suuosan oikaisun tarve tullut yhä selvemmäksi. Seinäjoen tulviva suosa ei kestänyt penkereen rakentamista ja johti joka tapauksessa keskelle tulvia. Vedet oli johdettava sen alapuolelle.⁵⁵

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Jokisuunnittelutoimiston ensimmäinen johtaja Seppo J. Saari löysi paikan Kallajärven tekojärvelle. Pitkämön tekojärvi oli Saaren seuraajan Matti Raivion löytö.

Mitä kuuluu?

Tänään soitti mies.

Eteläpohjalainen mies.

Eteläpohjalainen mies oli vihainen.

Eteläpohjalaiset miehet ovat usein vihaisia. Heitä ei ole luotu nauramaan.

Tämä mies oli vihassaan vertatikuva.

- Onko tulvatoimittaja tavattavissa?

- Tulva... mikä

- Tolvatoimittaja.

- Kaikkihan me tulvan kanssa häärimme. Ei täällä erikseen ole nimetty ketään.

- Pitäisi nimetä. Tulvista pitäisi kirjoittaa enemmän.

- Vieläkö enemmän?

- Vielä. Kuuntelettekos te uutisia?

- En. Tai joskus kyllä vahingossa.

- Sitten te ette tiedäkään, että Etelä-Pohjanmaata halveksitaan julkisesti.

- Hoh-hoh.

- Totta joka sana. Ja voitte te sen itsekin kuulla, kun avaatte radion tai kuvakaapin. Sieltä ne torvevat halveksuntaa kaiken päivää.

- Minkämoista?

- Että Etelä-Pohjanmaan tulvat eivät ole mistään kotoisin.

- Niinkö sanoivat?

- Eivät aivan niinkään. Mutta eivät kehukaan. Kyllä niistä pitäisi puhua jumalattoman isolla äänellä ja sanoa, ettei missään tämmööstä veren paasoota ole kuin Etelä-Pohjanmaalla. Kirjoittakaa edes te.

- Koetetaan pitää Etelä-Pohjanmaan puolta.

- Älkääkö vain koettako vaan pitäkää kans. Ei meiltä näitä tulvaennätyksiä kukaan pysty viemään, mutta nyt ne vain yritetään pahasti aliarvioida virallisellakin taholla. Käskekää ne katsomaan. Ja kun tulevat, niin kastakaa niitten housunpersus tulvaveteen. Siitähän saavat ma-
kua.

M a n n e

*Ilkassa tulva-asioita kommentoi usein Manne eli toimituspäällikkö Martti Kaakinen.
Tämä pakina julkaistiin 5.5.1966.*

KYRÖNJOEN PERUSKIRJA VALMISTUU

Kyrönjoen rakentamisen ratkaiseva asiakirja sai nimekseen Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelma. Toimistoinsinööri Ossi Hjelt kirjoitti 32-sivuisen suunnitelman alle nimensä Seinäjoella 11. toukokuuta 1965.

Edellisenä vuonna valmistunut Hjeltin diplomityö oli ollut yli puolet paksumpi. ”Sen aikana hahmotui aika pitkälle Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelma. Sempo Saari luki suunnitelman ja teki korjauksia. Ei siinä mitään työryhmää ollut”, muistelee Hjelt.

Muista osapuolista oltiin suunnittelun aikana yhteydessä vain Kyrönjokitoimikuntaan, jonka puheenjohtaja Sakari Pojanluoma vieraili usein toimistossa.⁵⁶

Vuoden 1965 suunnitelmasta tuli Suomen perusteellisin yhden joen järjestelysuunnitelma, Kyrönjoen sotastrategia, johon kaikki osasuunnitelmat nojasivat. Tämä hallinnon sisäinen suunnitelma ohjasi Kyrönjoen tulevaisuutta enemmän kuin yksikään poliittinen tai tuomioistuimen tekemä päätös.⁵⁷

Suunnitelman toteuttamisosasta vain Sotkan allas jäi tekemättä ja kosket valjastamatta. Kaikki muu toteutui: neljä tekojärveä voimaloineen, Seinäjoen oikaisu-uoma, Seinäjoen keskiosan perkaus sekä Kyrönjoen suiston ja yläosan pengerrys.

Tarkasteltavana oli seitsemän hyötyä: maatalous, voimalaus, käyttövesi, vesiensuojelu, uitto ja vesiliikenne, kalatalous sekä luonnonkauneus ja virkistyskäyttö.

Kokonaishyödystä laskettiin maatalouden osuudeksi vähän yli puolet, voimaloudelle 43 prosenttia ja käyttövedelle 6 prosenttia. Muille arvoille ei haluttu määrittellä markkamääräistä arvoa, vaikka niitäkin pidettiin todellisina.⁵⁸

”Jokiuoman virkistyskäyttö tuntui silloin aivan vieraalta asialta. Vähän nolotti kirjoittaa sellaista sanaakin. Järvillä oli arvoa, mutta jokea pidettiin lähinnä likaviemärinä. Talvella pistettiin roskat jään päälle ja kevättulva vei ne mennessään”, muistelee Ossi Hjelt.

Seinäjoen suosan oikaisu, Kyrkösjärvi ja Kalajärvi oli hahmoteltu vuoden 1965 suunnitelmassa lähes toteutuneeseen muotoon. Tekoaltaan peittävä alkuperäinen Kalajärvi oli piirretty näkyviin, sen sijaan alkuperäinen soistuva Kyrkösjärvi ei näy suunnitelmassa.

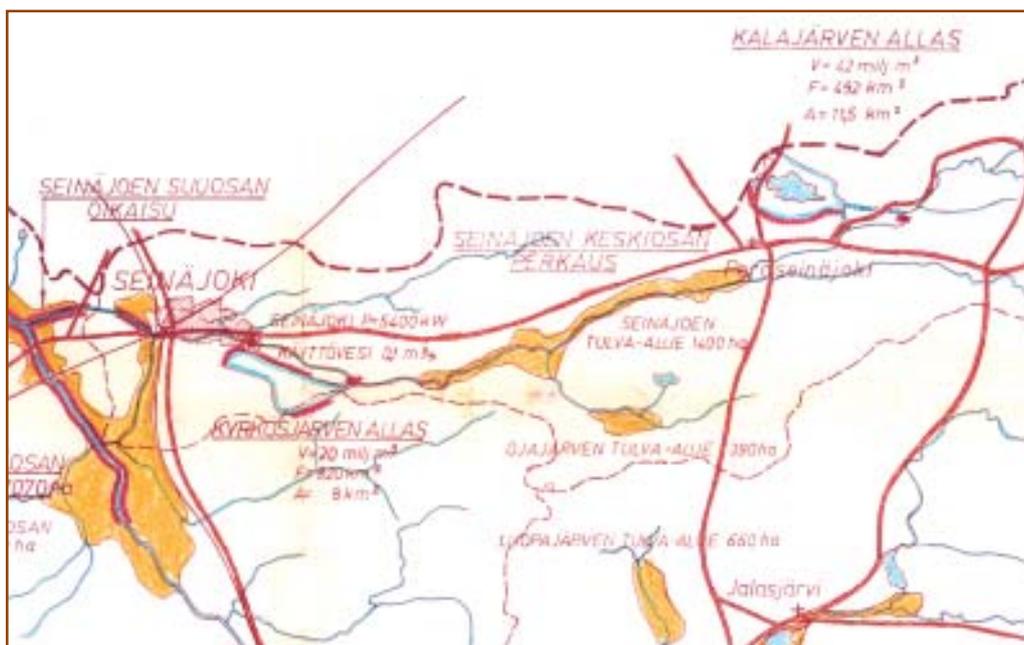
Perkaukset ja pengerrykset mitoitettiin niin, että niillä voitiin yksinään poistaa matalammat, mutta vahingolliset kesätulvat. Virkistyskäytön takia ei tekojärviä voitu kesällä säännöstellä, mutta kevättulvan aikana tekoaltaa otettaisiin avuksi, että penkereiden tuoma lisävirtaus ei tunnu alajuoksulla. Tämä lisävirtaus on noin 100 kuutiota sekunnissa, josta Kalajärvi leikkaisi noin 50, Kyrkösjärvi noin 20 ja Pitkämä noin 30 kuutiota sekunnissa.⁵⁹

Seinäjoen alajuoksun pehmeä Rintalanelusta oli geoteknisesti mahdotonta pengertää. Kun koko Seinäjoen virtaamaa ei voitu hoitaa yksin altaillakaan, oli pakko hoitaa puolet siitä oikaisu-uomalla.⁶⁰

Suunnitelman voimataloudellinen hyöty perustuu siihen, että allasvoimaloiden lisäksi myös viisi alajuoksun koskea tehtiisiin rakennuskelpoiseksi: Kylänpäänkoski, Köykänkoski, Tuuralankoski, Hiirikoski ja Voitilankoski. Näistä vain Hiirikoski oli ennestään rakennettu, mutta sekin saisi nyt lisää tehoa. Kyrönjoen varteen kaavailtujen voimaloiden osuus koko voimalahyödystä oli yli puolet, 56 prosenttia.

Suunnitelman mukaan luonnollinen voimalouden asettama vaatimus on vesistön porrastus mahdollisimman harvoin ja korkeisiin voimalaitoportaisiin. Niinpä Kyrönjoen koko sadan kilometrin matka Ilmajoen keskustasta merelle olisi padottu viiden voimalan portaiksi.

Näihin voimalaportaisiin perustui suunnitelman laskennallinen teho, mutta ne olivat myös tulevan koskisodan tärkein syy. Kaksi ylintä voimalaporrasta kytkettiin 1974 Kalajärven altaan sopimukseen. Sen sijaan alimpien voimalaitoportaiden suunnittelu ei edes alkanut ristiriitojen kasvaessa.⁶¹

Ossi Hjelt, peruskirjan laatija

Lapualla 1938 syntynyt diplomi-insinööri Ossi Hjelt pelkisti Kyrönjoen virtaamat kaavoiksi diplomityössään 1964. Siitä lähtien hän oli yli kymmenen vuoden ajan Kyrönjoen töiden keskeinen suunnittelija ja neuvottelija Pohjanmaan jokisuunnittelutoimistossa.

Hjelt johti toimistoa sen viimeiset vuodet 1976-78, kunnes siirtyi Kokkolan vesipiirin johtoon. Hän jäi Kokkolassa eläkkeelle 1996.

Hjeltillä on näköalaa arvioida, miksi Kyrönjoen suurhanke onnistuttiin viemään läpi.

”Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto sitoutui hankkeeseen voimakkaasti ja vei sitä parhaalla mahdollisella tavalla eteenpäin. Organisaatio oli alun perin hyvin pieni ja siinä oli erinomaisen hyvä henki. Koimme tekevämme maakunnallisesti tärkeää työtä, joka oli paljon julkisuudessa.”

Kun jokisuunnittelutoimisto lakkautettiin 1978, oli hanke jo niin pitkällä, että sitä ei voitu jättää kesken. Se meni omalla voimalla loppuun.

”Kävi vielä niin, että altaat tehtiin ensiksi ja varsinaisen lähtökohta jäi viimeiseksi, joten tulvasuojelu oli pakko toteuttaa. Jos olisi tehty toisinpäin, ei altaita olisi varmaan tehtykään, vaan olisi päästetty aika ajoon vettä pelloille tulvan aikana.”

Ossi Hjelt toteaa Kyrönjoen rakentamisen sattuneen oikeaan aikaan.

”Sitä ennen ei oikeastaan ollut teknisiä mahdollisuuksia. Nyt on tekniikkaa, mutta ei enää asenteita. Ei Kyrönjoen tulvasuojelua enää toteutettaisi. Se vaatisi nyt niin paljon tutkimuksia, että ei sellaista insinööriä olekaan, joka osaisi tai haluaisi tehdä suunnitelmaa - saati että se voitaisiin viedä läpi.”

VUOSIEN 1965-1967 TULVAT VAUHDITTAVAT

Vuosikymmenen virastoriita ratkesi vasta, kun Kyrönjoki oli koetellut viljelijöiden hermoja kolmena vuonna peräkkäin: kevättulvien sarjassa vuodet 1965 ja 1966 nousevat sadan vuoden tilastoissa sijoille kaksitoista ja kaksi. Ratkaisevaa oli kuitenkin jälleen tuhoisa kesätulva, joka koettiin elokuussa 1967.

Julkisuus ja keskustelu oli sen mukaista. Syntyi sanonta ”kun herrat riitelevät Helsingissä, vesi nousee Pohjanmaalla”.⁶²

Kesätulvat 1967 ovat maakunnallinen onnettomuus, josta kärsii koko talouselämä, otsikoi Vaasa-lehti. Maaseudun Tulevaisuuden mukaan puheet katastro-

fista ja suuronnettomuudesta eivät olleet liioiteltuja. Pohjanmaa on taas kyynelten laakso, kirjoitti Vaasan pakinoitsija Maan-Jussi.⁶³

Lähetystöt kulkivat ja poliittinen paine kasvoi. Sekä TVH:n että maataloushallituksen johtajat kävivät 1960-luvun puolivälin tulvavesien äärellä, samoin kululaitosministeri Grels Teir ja maatalousministeri Nestori Kaasalainen.⁶⁴

Ministeri Kaasalainen antoi elokuussa 1967 tunnustuksen viljelijöille, jotka suhtautuivat tuhoihin asiallisesti ja yrittivät pelastaa sadosta sen mitä voitiin. Kaasalainen arveli, että korvaukset eivät nyt hoidu yksistään verotuksella.⁶⁵

Kyllä tulvasta oli hyötyäkin, jos herrojen silmät avautuivat, kommentoivat viljelijät toiveikkaina.⁶⁶

Todellisuudessa nämä vahingot olivat viimeiset, joista saatiin vielä kohtuullinen korvaus – ja sekin juuri verotuksen kautta. Vuonna 1967 viljelijöitä verotettiin vielä pinta-alan mukaan. Seuraavana vuonna alkaneen kirjanpitoverotuksen jälkeen ei voitu enää antaa verohelpotuksia tulvien takia, koska tulojen pienentyessä pienenevät verotkin.⁶⁷

Martti Kukkonen

Presidentti Urho Kekkonen seurueineen tutki Rintalan alueen tulvatuhoja 18.9.1967. Maanviljelijä Tapani Latomäki kertoo tuhoista Kekkoselle, joka vastasi ehdottomalla huvilatonttien myymistä tulvajärven rannalta.

Tulva-alueen viljelijöiden mukaan vuodesta 1968 lähtien maksetut varsinaiset tulvavahinkokorvaukset olivat mitättömiä suhteessa tuhoihin. Niistä tuli lähinnä myötätunnon osoitus.⁶⁸

Myös presidentti Kekkonen kävi syyskuussa 1967 penkomassa Seinäjoen ja Lapuan latojen märkiä heiniä. ”Olen tutustunut tilanteeseen maakunnan tulva-alueella ja todennut, että tarkinkaan reportaashi ei voi antaa siviliselle täyttä kuvaa todellisesta tilanteesta – se on itse nähtävä.”⁶⁹

Kekkonen lupasi valtiovallan tekevän kaikkensa, että tuhot voitaisiin nyt korjata ja tulevaisuudessa välttää. ”Ehkäpä tämä asia on nyt tullut esille niin painavalla tavalla, että se aiheuttaa toimenpiteitä, kun kansalaismielipide on havahtunut tämän katastrofin johdosta.”⁷⁰

Arviot Kekkonen käynnin merkityksestä vaihtelivat. Joidenkin mielestä juuri presidentti pukkasi asiat liikkeelle, kun hänelle selvisi virastojen riitely. Toisen mielestä Kekkonen käynnin merkitys oli nolla, kun Pohjanmaata boikotoi presidentti ei keskittynyt insinöörien suunnitelmiin, vaan kehitti omiaan.⁷¹

Kekkonen tosiaan kehitti. Tulvatuhoja esitelleelle maanviljelijä Tapani Latomäelle hän ehdotti Alajoen tulva-alueelle järveä ja huvilatonttien myymistä. Latomäki totesi vastaan, että ei kukaan ostaisi veden alla olevaa huvilatonttia. Siitä huolimatta minä tekisin järven ja myisin huvilatontteja, oli presidentti sanonut.

Vuoden 1965 tulva innosti Ilkan pilapiirtäjän irrottelemaan.

Seinäjoen suosan oikaisua Kekkonen kehotti lentämään 200-metriseksi, jolloin siihen mahtuisi soustustadion. ”Kekkosesta olisi tullut hyvä jokisuunnittelija. Penkereillä olisi ollut katsomopaikkoja ja iltakävelyreitti kaupunkilaisille. Suunnitelma oli kuitenkin niin pitkällä, ettei siihen enää voinut vaikuttaa”, muistelee Sepo J. Saari.

Tulva valtaa teatterin

Kirjailija Heikki Hemminki ikuisti Pohjanmaan tulvat näytelmäksi 1967. Poliittisen satiirin ensi-ilta oli Seinäjoen kaupunginteatterissa, ohjaajana Jouko Turkka ja pääosassa Kalevi Haapoja.

Valtakunnallisen huomion takasi se, että yhtä aikaa ensi-illan kanssa 4.4.1968 lainehti kaupungin laidalla oikea tulva. Ja kun vielä ohjaaja hyppäsi kylmään latomereen, uhra- si Ilta-Sanomatin asialle täyden sivun.⁷²

Tulva-näytelmä sai kehuja kansalta ja kriitikoilta. Näytelmän elämä jatkui myös harrastajanäyttämöillä.⁷³

Ei ihme, sillä sanoma ei vanhentunut pitkään aikaan: tulva nousee ja herrat lupaavat tyhjiä. Vesikansan pelloista tuli vaalimeri. ”Näkyy sentään Seinäjoki / Aallon tornit seisoo toki / majakkana troolareille / reimareina laivateille.”⁷⁴

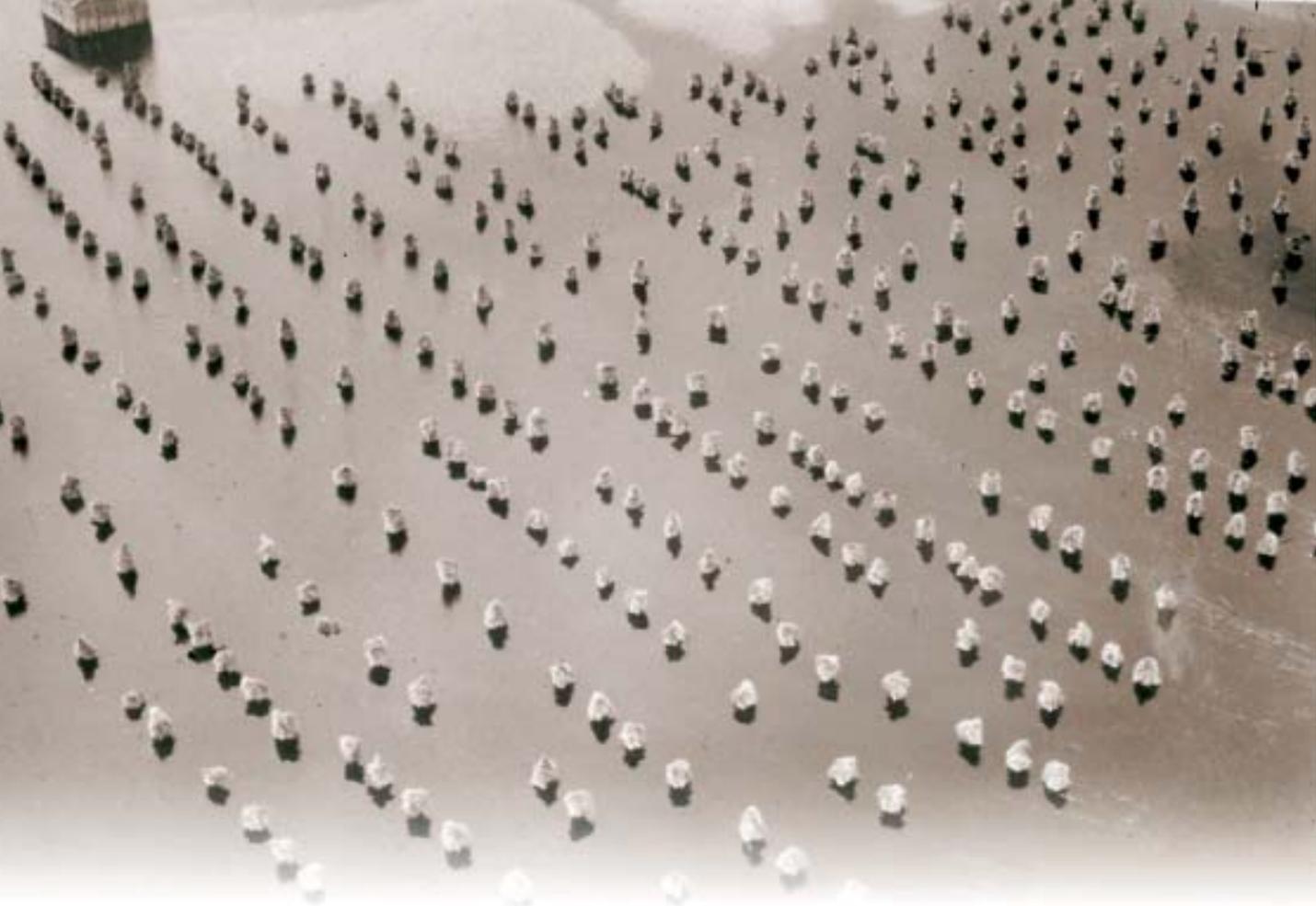
Näytelmän keskeiset hahmot ovat maanviljelijä Korpela ja hänen kotonaan vieraileva ministeri.

Korpela: ”Ymmärrämme kyllä täällä, että valtaherroilla on aina omat kiireensä ja kun aikojen alussa tämä tasanko tarkoitettiin meren pohjaksi ja kalojen elinpaikaksi, on hyvin ymmärrettävää toisaalta, että maallisen vallan on erittäin vaikeaa parsia jälkepäin Luojamme töitä.”

Ministeri kuitenkin lupaa. Hän lupaa jopa tuhansille töitä antavan vesisuksitehtaan. Kulissien takana hän myöntää, että lupauksia ei ole tarkoituskaan täyttää kuin poikkeustapauksissa.

Ministeri: ”Valitettavasti silloin tällöin täytyy lupaus täyttää, koska kansa ei käsitä, mitä onni todella on. Ei näiden talonpoikien onni ole siinä, että he saavat padot ja penkereet, vaan se on siinä, että heille luvataan. Heillä on toivoa, että toive täytyy joskus...”

Seinäjoella ensi-iltansa saanut Tulva-näytelmä sai ylimääräistä julkisuutta, kun ohjaaja Jouko Turkka hyppäsi oikeaan tulvajärveen. Kuva julkaistiin Ilta-Sanomissa.

Yksi vuosisadan tuhoisimmista kesätulvista käynnisti vuoteen 2004 asti kestäneet Kyrönjoen työt. Seinäjoen Alajoella heinä pilaantui seipäille elokuussa 1967.

VIRASTORIITA RATKEAA

Virastosodan umpisolmu ratkesi vasta vasemmistoenemistöisen eduskunnan aikana SDP:n Rafael Paasion hallituksessa. Vuosikausien vatvomisen jälkeen saattoi SKDL:n kulkulaitosministeri Leo Suonpää todeta 12. lokakuuta 1967, että kompromissi on syntynyt.⁷⁵

Kumpikin virasto sai luvan jatkaa, mutta Pohjanmaan joet jaettiin niiden kesken. Lapuanjoki meni maataloushallitukselle ja Kyrönjoki TVH:n jokisuunnittelu- toimistolle.

”Syntyi sellainen Musta-Pekka –pelin meininki: tuossa joki sulle ja tuossa joki mulle. Vanhoja säädöksiä ei enää noudatettu, eikä uusia saatu aikaan. Ratkaisu oli vielä tuolloinkin sen ajan voimasuhteiden mukainen yksittäinen poliittinen päätös”, kuvaa jokisuunnittelu- toimiston Matti Raivio.

Maataloushallituksen näkökulmasta päätös oli torjuntavoitto, kun se sai sentään jatkaa Lapuanjoella. Samalle rahapotille tuli tosin nyt vielä hankalampi Kyrönjoki. Vaikka työllisyysrahaa oli hyvin jaossa, työt hidastuivat myös Lapualla.⁷⁶

Seinäjoen suosan oikaisulle oli myönnetty ensimmäinen määräraha jo vuoden 1966 budjetissa. Vuoden 1967 neljännessä lisäbudjetista lähtien määräraha

annettiin koko Kyrönjoen suunnitelmalle. Kokonaiskustannuksiksi arvioitiin silloin 43 miljoonaa markkaa. Vuoden 2003 hintatasossa summa on 74 miljoonaa euroa.⁷⁷

Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelman toteuttaminen sai tästä lähtien joka vuosi budjettirahaa vuoteen 2004 asti, eli 37 vuoden ajan. Suomen pisimmäksi venyneen rakennustyön kestoksi voidaan kuitenkin laskea 39 vuotta, sillä maataloushallituksen kaksi vuotta aikaisemmin käynnistämä Liikapuron rakentaminen sisältyi myös TVH:n suunnitelmaan.

Kuin riidan loppumisen merkiksi kiistelevien alueorganisaatioiden johtajat siirtyivät muualle: maanviljelysinsinööripiiriin Aaro Luukko Helsinkiin ja jokisuunnittelutoimiston Seppo J. Saari Mikkeliin. Toimiston johon nousi nyt Matti Raivio.⁷⁸

Vuosi 1968 oli käännekohta myös vesistöiden julkisessa kuvassa. Kun tähän asti oli puhuttu kuiva- tuksista, otettiin nyt käyttöön termi vesistöjärjestelyt.⁷⁹

Jakopäätöksen jälkeen suunnittelurauha laskeutui Pohjanmaan jokilaaksoihin, mutta erimielisyydet jatkuivat katselmuksissa. Edelleen yksi virasto saattoi tutkia järven laskemista ja toinen sen nostamista. Lopullisesti ongelmat ratkesivat vasta, kun virastot yhdistettiin vesihallitukseksi.⁸⁰

Maan-Jussi jutustaa

Jokiasiat on tällä kertaa meidän maakunnas pop. Kysymys on siinä kuinka saada jokivedet virtaamahan ihmisten toivomalla tavalla.

Luonnontilaasena ne ei virtaa niinkun halutaas. Keväällä ne tulvii yli laitojensa, keskikesällä ei joenuomas oo vettä juuri ollenkaan. Ei oo edes kersoollen uimapaikkaa.

Täs vajaan vuoden aikana on kehitys senverran edistynyt, että on päästy 10-vuotisen huulheiton kaudesta toiminnan aikakautehen. Muutos tapahtuu viime vuoden loka-kuus, kun kaks valtion virastua laski keskinäisen vihanpidon aseet.

Nuon suurinpiirteen ottaan kumpikin virasto – maataloushallitus ja TVH – sai hoidettavaksensa oman jokensa: kumpikin saa ruveta toteuttamahan pursuavaa intuansa, joka huulehheiton aikakaudella näytti aivan räjähdysmäiseltä, tämä into.

Kuvaannollisesti sanottuna virastot pantihin vetokokeehin, aivan niinkun orihit ja tammat kantakirjanäyttelyys.

Maakunta asettuu yleesön aitiohon, hurraajaksi ja kannustajaksi, mutta myös viheltäjäksi ja protestintekijäksi, aina tarpehen mukahan.

Yleesönkatsomosta päin näyttää tilanne tällä hetkellä siltä, että TVH saa kättentaputuksia ja hurraa-huutoja. Kyröönjoella pommahutettiin tynamiittipanoksella käyntihin Suomen suurin vesistötyömaa. Suuria maansiirtokoneita Saimaan kanavalta on tuotu Kyröönjoen uomahan – ollettaas ettei niitä aivan pikku tarpehien tähden viedä täältä pois.

Maataloushallitus näytti tämän vetokokeen alkuvaihees ottanehen hyvän lähdon: katsomosta päin se näytti melkeen varaaslähdöltä. Mutta se tyssä. Virastojermut sanoo jotta eihän teillä oo vielä vesioikeuden lupaakaan.

Nyt toista viikkua sitten tuli vesioikeuden lupa.

Mutta – nyt ei oookaan rahaa!

Maakunnasta tuloo jo vihellyksiä ja protestilauluja:

Eihän tämä vetokoe meekkään maataloushallituksen osalta niinkun meinattihin. Starttitaipalehella TVH on Kyröönjokensa kans menny ronskisti edelle. Maataloushallituksen niskuri juhta klapistelloo vielä kakulootansa, kun TVH vetää jo vetoesteen kolmatta porrasta.

Joo, tälläeseltä näyttää tilanne tämän päivän tiimoolta. Toivotahan jatkosta parempaa.

Etelä-Pohjanmaan vesistöitä seurasi lehdistössä tarkimmin Vaasa-lehden Maan-Jussi. Nimimerkin takana oli lapualainen toimittaja Onni Kustaa Hautamäki, jonka pesti pakinoitsijana ja toimittajana alkoi jo 1938. Maan-Jussi kommentoi vesistöitä viitenä vuosikymmenenä, sillä viimeisen kerran hän esitteli kiusallisen hyvin asioista perillä olevia kantojaan toukokuussa 1970. Yllä oleva näyte on lyhennetty 12.3.1968 ilmestyneestä pakinasta.

TYÖT SAADAAN LIIKKEELLE

TVH aloitti Kyrönjoen vesistötyöt vuonna 1968 Seinäjoen suuosan oikaisulla.

Nurmon puolelta oikaisevan uoman katselmus oli ollut nihkeä. Nurmon kunnantalossa tunnelma oli niin tiivis, että käsiryysy ei ollut kaukana. Uomaa haukuttiin täysin hyödyttömäksi Seppo Saaren luruksi.⁸¹

Seinäjoen näkökulmasta oikaisu-uoma oli kaupungin imagoa kohottava seitsemän kilometrin kasvoleikkaus.⁸²

Oikaisu-uoman työt alkoivat vauhdilla, kun vesioikeus myönsi luvan 8.2.1968. Rakentaminen kuitenkin keskeytyi vuoden kuluttua ja vietiin loppuun vasta 1975-82. Pitkään paussin välitön syy oli maatalouden ylituotanto, jonka takia valtioneuvosto ei halunnut edistää viljantuotantoa lisääviä tulvatöitä. Keskeytyksestä oli tosin hyötyä myös pehmeän maaperän kannalta. Paukanevan kohdalla kun maa piti ojittaa ja kuivattaa ennen varsinaisen uoman rakentamista.⁸³

Kun oikaisu-uoman työ joutui vastatuuleen, tuli jokisuunnittelutoimistolle kiire jatkaa töitä muualla. Vaikka Kalajärvi ja Kyrkösjärvi olivat pitkälle valmisteltuja, löytyi ratkaisu Pitkämöstä, joka ei suoraan lisännyt maataloustuotantoa. Pitkämöä puolsi myös helposti hyödynnettävä vesivoima.⁸⁴

Altaiden rakentaminen ennen penkereitä oli joka tapauksessa järkevä työjärjestys myös tulvasuojelun kannalta, koska alajuoksun virtaamat eivät näin kasvanneet.⁸⁵

Pitkämön tekojärvi oli Kyrönjoen töistä ensimmäinen, jossa käytettiin sittemmin arvosteltua työlupamenettelyä. Sama menettely toistui vielä sekä altaan että voimalan käyttöönotossa 1970. Varsinaisen luvan vesioikeus antoi Pitkämölle vasta, kun kaikki oli jo ohi eli 11.3.1971.⁸⁶

Vesilain mukaan rakentaminen voi vesioikeuden päätöksellä alkaa erityisistä syistä jo ennen varsinaista lupaa, jopa ennen katselmusta. Työluvan ehto oli, että otot voidaan tarvittaessa palauttaa olennaisilta osin entisen veroisiksi.⁸⁷

Katselmustoimituksessa Pitkämöstä tehtiin 16 muistutusta. Maanomistajien lisäksi muistutuksen teki altaan tulvasuojeluhyötyä epäillyt maataloushallitus.⁸⁸

Kaivinkoneet suuntasivat Seinäjoen oikaisu-uomalta Pitkämölle syksyllä 1968.

Vaikka Kyrönjoen allastyöt jatkuivat, heitti vuoden 1968 peltopaketointilaki pitkäksi aikaa varjonsa tulvasuojelun ylle. Ylituotanto horjutti myös tulvasuojelua vaatineiden viljelijöiden itsetuntoa. Sitä ennen oli vaadittu kovaan ääneen töiden aloittamista, nyt anottiin hattu kourassa niiden jatkamista.⁸⁹

Myös maataloushallituksen Pohjanmaan töissä alkoi uusi vaihe vuonna 1968, kun maanviljelysinsinööripiiri perusti rakennustoimiston Seinäjoelle. Asemapaikan valitsi rakennuspäälliköksi valittu ja kotikaupunkiinsa palaava Aarne Siren.

Pertti Sevola

TVH aloitti Kyrönjoen työt Seinäjoen suuosan oikaisulla 1968-70. Viisi vuotta seisoneet työt saatiin päätökseen vasta 1983. Kuva on otettu vuoden 1981 viimeisenä päivänä.

”Vaihtoehtona olisi ollut Vaasa, mutta kun kukaan ei pakottanut, niin minä ostin parakin ja pistin sen Seinäjoen Franttimäelle. Jälkeenpäin moni karsasti, kun iso toimisto oli Seinäjoella, mutta siinä se on pysynyt ja kasvanut”, toteaa Siren. Puheet Vaasaan siirtämisestä palasivat 1980-luvulla, mutta siirtoon ei suostuttu, koska rakentamisen painopiste oli sisämaassa.

Franttimäen eli Päivärinnan parakkikylästä lakeuden laidalla, Seinäjoen Joupin takana tuli jokirakentamisen johtokeskus kymmeneksi vuodeksi. Kaksi ensimmäistä vuotta maanviljelysinsinööripiiri johti sieltä Laupuanjoen rakentamista.

Samaan aikaan maataloushallitus aloitti myös Kyrönjoen alaosan pengerryksen Voitilankosken alapuolelle. Näitä töitä tehtiin vuoteen 1980 saakka.

Alaosan tulvia torjuttiin pengertämällä jokea Koi-vulahden sillan molemmin puolin. Lisäksi perattiin Kyrönjoen pääuomaa ja kuivatusuomia. Muutoksilla haettiin virtausta joen suosaan, joka on Voitilankoskelle saakka lähes samalla tasalla meren kanssa.⁹⁰

Ennustamisen vaikeudesta

Kukaan ei arvannut, miten pitkä Kyrönjoen urakasta tuli. Arviot tulvatöiden valmistumisesta vaihtelivat, mutta menivät aina alankanttiin.

Kun Kyrönjoen rakentaminen alkoi 1960-luvun puolivälissä, arvioitiin Pohjanmaan tulvista päästävän kymmenessä vuodessa.⁹¹

Vuosikymmenen taitteessa vesistötoihin povattiin maratonaikataulua, kun määrärahojen puute siirtää suunnitelman epämääräiseen tulevaisuuteen. Lisää rahaa vaadittiin, että Pohjanmaan painajainen saadaan loppumaan edes silloisen sukupolven aikana.⁹²

Optimismi palasi 1970-luvulla.

1972: ”Pohjanmaan vesistöjärjestelyt loppuun 4-5 vuoden kuluessa”.⁹³

1974: Kyrönjoen tulvat historiaan tämän vuosikymmenen aikana.⁹⁴

1975: Tulvasurkeus ohi viidessä vuodessa.⁹⁵

1977: Kyrönjoen tulvat pois tällä vuosikymmenellä.⁹⁶

Vuonna 1985 maatalousministeri Toivo Yläjärvi lupasi Kyrönjoen tulvasuojelun valmistuvan kolmen vuoden päästä. Niiden kolmen vuoden jälkeen siirsi ympäristöministeri Kaj Bärlund arvion neljällä vuodella eteenpäin.⁹⁷

Lähes oikeaan osunut ennuste kuultiin vasta 1990, kun kansanedustaja Pentti Mäki-Hakola arveli Kyrönjoen suojelulain tuovan töihin jopa kymmenen vuoden viivytyksen.⁹⁸

ENSIMMÄISET VOIMALASOPIMUKSET

Valtiovarainministeriö vaati 1960-lopulla kuuden prosentin korkotuottoa valtion investoinneille. Pohjanmaan vesistöissä puolet tästä saatiin kokoon maataloudesta, mutta toinen puoli jäi voimalouden varaan. Viljavuorien aikana vesivoiman painoarvo vielä korostui.⁹⁹

Taustalla oli myös vaikeuksissa oleva Tampellan turbiinituotanto, jolle toivottiin tilauksia irtisanomisten välttämiseksi.¹⁰⁰

SDP:n valtiovarainministeri Eino Raunio antoi 1960-luvun lopulla ymmärtää, että Pohjanmaan tulvasuojelu etenee vain, jos budjettiehdotus keskittyy al-taisiin ja voimaloihin.¹⁰¹

Vesirakentamisen kriitikot ovat myöhemmin esittäneet, että yksittäisiä tulvasuojelua vastustavia puheenvuoroja käytettiin keppihevosenä valmiiden voimalasuunnitelmien ajamiseksi.¹⁰²

Voimalouden kannaksi oli muodostunut, että voimalaitosten rakentaminen Pohjanmaan jokiin ei enää kannata. Nyt vesirakentajat tekivät tarjouksen, josta oli vaikeampi kieltäytyä: valtio rakentaa altaan, kanavat ja säännöstelyluukut, joita voimayhtiöt saavat käyttää tietyissä rajoissa.¹⁰³

Kun ydinvoimaloiden tulo herätti kysymyksen pienten vesivoimaloiden tarpeellisuudesta, kävivät kansanedustaja Niilo Kosola ja joki-insinööri Seppo J. Saari professori Erkki Laurilan puheilla. Laurila vakuutti kysyjät: paikallista sähkövoimaa tarvitaan edelleen paitsi energiansaannin turvaamiseksi myös kuormitushuippujen tasaamiseksi.¹⁰⁴

Myös Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto kannatti voimalasopimuksia alueellisen energiaomavaraisuuden näkökulmasta. Voimaloiden kaavailtiin tyydyttävän vuonna 1980 noin yhdeksän prosenttia Etelä-Pohjanmaan sähköenergian tarpeesta.¹⁰⁵

Jyllinkosken Sähkö Oy:lle allasvoimaloiden kannattavuus ei ollut halvan energian 1960-luvulla itsestään selvä asia. Mukaan lähtemisen koettiin kuitenkin maakunnalliseksi velvollisuudeksi, etenkin kun yhtiön hallituksen isännät liittivät sen tulvasuojeluun.¹⁰⁶

Valtion neuvottelijat olivat kaikissa Kyrönjoen sopimuksissa Matti Raivio ja Ossi Hjelt. Ensimmäisenä voimalasopimus syntyi vuonna 1968 voimatuotantoon hyvin soveltuvassa Kurikan Pitkämössä. Jyllinkosken Sähkö Oy:tä edustivat neuvotteluissa toimitusjohtaja R.R.Kostioja ja insinööri Veikko Anttila.

Neuvottelut veivät paljon aikaa, mutta etenivät hyvin, kun luottamus oli saavutettu, kuvaa Raivio ilmapiiriä. Kaikki sopimukset neuvoteltiin luonnoksina, jotka vahvistettiin valtioneuvoston hyväksymisen jälkeen.¹⁰⁷

Siikajoen Uljuan voimalan esimerkki toi Pitkämössä uskoa sopimukseen. Seinäjoen Kyrkösjärvellä voitiin sitten käyttää myönteisenä esimerkkinä myös Pitkämöä.

Fortum Sähkösiirto Oy:n arkisto

Kyrönjoen alueen ensimmäinen voimalasopimus tehtiin Kurikan Pitkämöön 1968. Tekojärven vesivoimalaitosten teho oli lähes 20-kertainen Jyllinkosken vanhaan voimalaan verrattuna.

Miksi Lapuanjoki valmistui ensin?

Lapuanjoki ja Kyrönjoki virtaavat vierekkäin, molemmilla on oma laava Alajokensa ja samat tulvahuiput. Lapuanjoen suunnittelu, rahoitus ja rakentaminen sujui kuitenkin paljon ripeämmin. Miksi?

Hyviä vastauksia on paljon.

Lapualaiset heräsivät vaatimaan tulvien poistamista jo 1940-luvun lopulla. Lähetystöt tapasivat viranomaisia ja pidettiin kymmeniä kokouksia. Joen mittaukset

aloitti saman tien maanviljelyspiirin vanhempi insinööri Heimo Ylihärtilä – tuleva Lapuan kauppalanjohtaja.¹⁰⁸

Kun Lapuan- ja Kyrönjoesta tehtiin 1950-luvulla yhteisanomus, päästiin Lapuanjoen itäpuolen pengerryksissä nopeammin vauhtiin juuri Ylihärtilän tutkimusten ansiosta.¹⁰⁹

Lapualle perustettiin 1953 tukikohta ja 1956 jokitoimisto. Töihin otettiin monta

paikkakuntalaista. Lapuanjoella oli enemmän myös poliittisia vaikuttajia: Niilo Kosola, Kustaa Tiitu ja Erkki Alajoki.¹¹⁰

Maataloushallitus eteni pohjoisesta etelään ja Lapua tuli vastaan ennen eteläisintä ja vielä vaikeampaa Kyrönjokea. Suunnittelu hidastui Kyrönjoella, kun huomattiin, että vanhat keinot eivät riittä.¹¹¹

Lapuanjoen vesistön järvisyys helpotti tulvasuojelua. Nurmonjoen latvajärvet ja Kuortaneenjärvi oli helppo ottaa säännöstelyyn. Myös Varpulan tekojärven paikka oli suotuisa.¹¹²

Lapuanjoen suunnitelma valmistui 1957. Työt alkoivat seuraavana vuonna ja valmistuivat pääosin 1978. Aikaa ja rahaa kului noin puolet siitä mitä Kyrönjoella.

Lapuanjoella oli omat ristiriitansa muun muassa Nurmonjoen koskien kanssa, mutta kiistat pysyivät paikallisina. Kyrönjoen koskista tuli valtakunnallinen ympäristöaktivismin silmätikku.

Lapuan Alajoen tulvasuojelu valmistui pääosin jo 1978. Kevään 1984 tapaista suurtulvaa ei Lapuanjoellakaan pystytä täysin torjumaan.

Unto Tapio

VESIHALLITUS SYNTYY

Kiista Etelä-Pohjanmaan tulvatöiden jakamisesta oli merkittävin yksittäinen ongelma vesihallituksen perustamisen taustalla. Tulevat virastoriidat haluttiin jatkossa tehdä mahdottomiksi.¹¹³

Ajallisesti Pohjanmaan virastosota ja vesihallituksen perustaminen menevät täysin päällekkäin. Vesihallituksen synnytyks vaati vuodesta 1962 lähtien komitean, työryhmän, kaksi toimikuntaa ja valtioneuvoston kanslian selvityksen.¹¹⁴

Maatalous- ja sisäministeriön kädenvääntö vesihallituksen hallinnollisesta sijoituksesta jatkui vuoden 1969 loppuun asti. Ennen maatalousministeriön voittoa nähtiin keskustan edustajien marssi ulos neuvotteluisista.¹¹⁵

Heinäkuun alussa 1970 aloittanut vesihallitus sai osia maataloushallituksesta, tie- ja vesirakennushallituksesta, metsähallituksesta ja valtion vesivoimatoimikunnasta. Alueelliset vesipiirit tehtiin yhdistämällä maataloushallituksen maanviljelysinsinööripiirit ja TVH:n vesiosaston piiriorganisaatio.

Vesihallituksen neljästätoista toimistoista Pohjanmaan jokien kannalta tärkein oli säännöstelytoimisto. Sen johtoon nimitettiin Pohjanmaan jokisuunnittelutoimiston johtaja Matti Raivio. Jokisuunnittelutoimisto jäi

kuitenkin sellaisenaan pystyyn ja Raivio jatkoi sen vetämistä Seinäjoella vuoteen 1975 asti. Vasta silloin Raivio muutti Helsinkiin ja otti säännöstelytoimiston hoitoonsa.¹¹⁶

Vesihallituksen tehtäväksi tuli koordinoida, suunnitella, ohjata ja valvoa kaikkea toimintaa vesihallinnon alalla. Yksi tehtävistä oli voimatalouden edistäminen. Vain kalatalous ja vesiliikenne jäivät ulkopuolelle.

Suomi sai vuonna 1970 yhden maailman keskiteyimmistä vesihallinnoista. Voimakasta 'vesivaltiota' ihailtiin ulkomaita myöten. Sen ristiriitaiset tehtävät olivat samalla epäsovun siemen, joka johti myöhemmin uusiin muutoksiin.¹¹⁷

Melkein kymmenen vuotta kestänyt virastojen sota oli ohi vasta 1970.

Tulkinnat virastoriidan vaikutuksesta vaihtelevat. Yhden mielestä riita viivästytti Pohjanmaan jokitöitä samat kymmenen vuotta. Toisen näkemyksen mukaan kiista nopeutti töitä, kun yksiköt kävivät luovaa kilpailua ja toivat Pohjanmaalle rahaa kahta reittiä.¹¹⁸

Se näyttää selvemmältä, että ilman TVH:n uusia ajatuksia Kyrönjoen suunnittelu olisi pysähtynyt 1960-luvulla.¹¹⁹

Simo Jaatinen, vesivaltion päällikkö

Vesihallituksen ensimmäinen pääjohtaja Simo Jaatinen (1924-99) puhui alusta lähtien vesien suojelun puolesta. Hän kaipasi rauhoittamista myös vanhoille myllyille ja muille vesirakennuksen idylleille.¹²⁰

Virasto sai kuitenkin aika pian kovan vesirakentajan leiman. Jaatinen huomasi olevansa maan haukutuimman keskusviraston keulakuva. Diplomi-insinööri sai selitellä, miksi suurimmalla osalla vesiviraston henkilökunnasta oli tekninen koulutus.¹²¹

"Menossa on ohjattu mustamaalaus-kampanja", sanoi Jaatinen Ilkan haastattelussa 1981. Hän uskoi totuuden vesiasioista tulevan vielä esiin.¹²²

Jaatinen oli tuttu vieras Etelä-Pohjanmaan tulvien ja jokitöiden äärellä. Kyrkösjärven voimalan harjannostajaisissa 1979 pääjohtaja kiitti vesirakentajia, joiden ahkerat kädet ja taitavat aivot ovat edistäneet vesivarojen hyväksikäyttöä maakunnan edusmiesten pyynnöstä. "Kenelläkään ulkopuolisella ei ole oikeutta riistää sitä työn iloa, jota ponnistelu oman kotiseutunsa hyväksi meille itse kullekin tuottaa", hän määräiteli.

Jaatinen johti vesirakentamista 1950-luvulta 1990-luvulle. Hänet nimitettiin TVH:n vesistöjärjestelyosaston yli-insinööriksi 1959. Vesistöjärjestelyosaston ylijohdaja hänestä tuli 1965 ja vesihallituksen ensimmäinen pääjohtaja 1970.

Vaasa Oy / Pohjalaisen arkisto

"Aikaa myöten luonto korjaa vesirakentamisen jäljet ja silloin huomataan myös rakentamisen hyvät puolet", jakoi Jaatinen valaa uskoa yhdellä viimeisistä Pohjanmaan matkoistaan.¹²³

Sitoutumaton satakuntalainen jatkoi vesihallituksen johdossa vielä eläkevuosien tultua täyteen, kunnes SDP:n Kaj Bärnlund otti ohjat käsiinsä 1990.

TEKOJÄRVIEN VÄLIRAUHASTA TIEDOTUSSOTAAN

(1970-1980)

Jussi Asu

Seinäjoen historian ensimmäinen mielenosoitus jouluna 1978

Komea joki saanut on kokea monet vaiheet,
viemärinä se on pantu aivan matalaksi.
nykyaika vessoillaan antanut on aiheet,
sitä voi sanoa teoksi katalaksi.

YMPÄRISTÖAATE HERÄÄ

Luonnonsuojeluvuodeksi nimetty vuosi 1970 nosti ympäristöarvot esiin myös Etelä-Pohjanmaalla.

Lehtiin ryöpsähti uusia aiheita: vesien valvonta, järvien happitilanne, jätevesien laskeminen jokiin, happamat vedet, säännöstelyn vaikutus vesiluontoon.¹

Pohjanmaan jokisuunnittelutoimiston johtaja Matti Raivio heitti ilmoille kysymyksen, joka tuntui vielä 1972 teoreettiselta: ympäristönsuojelustako jarru jokijärjestelyille?²

Yksi tulevan kritiikin siemenistä, Seinäjoen luontokerho Suokulainen perustettiin 1973. Samana vuonna näkyi Vaasa-lehdessä ensimmäisen kerran luonnonsuojelijoiden yleinen vaatimus valjastamattomien vesivoimien pelastamisesta. Seuraavana keväänä Ilkassa luki: ”Koskien kohtalo huolen aiheena ylistarolaisilla”. Kukaan ei tiennyt, että pieni otsikko kertoi Kyrönjoen tulevien vuosikymmenien päätteeman.³

Keskustelua luonnonsuojelusta kävivät aluksi harrastajat ja itseoppineet. Sisävesien tutkimiseen koulutettuja limnologeja valmistui vasta 1970-luvun mitaan.⁴

Vaasan vesipiiri otti ensimmäisen biologinsa töihin 1975. Hän oli Pertti Sevola, joka aloitti hallinnon sisäisen keskustelun Pohjanmaan jokijärjestelyjen ympäristövaikutuksista. Pian käynnistyi myös vaikutusten tutkimus.⁵

”Oli ihan selvä, että Kyrönjoen rakentaminen ei ollut mikään luonnonlaki, vaan harkittu vesistöpoliittinen päätös. Se herätti ajattelemaan, mitä muuta linjaa olisi voitu ajaa. Mutta aika vähän tämä ajatus sai vastakaikua oman hallinnon sisällä”, kertoo Sevola.

Vesistöiden hajanaista arvostelua oli kuultu Pohjanmaalla 1960-luvulla lähinnä altaiden uhkaamilta maanomistajilta. 1970-luvun alussa keskusteluun hiipivät yleisemmät ympäristöarvot, aluksi pehmeästi ja yleisellä tasolla. Sävy koveni, kun aate yhdistyi vuosikymmenen lopulla paikalliseen kritiikkiin. Kritiikin huippu osui ympäristövuoteen 1980.

Koijärven kahleet ja Lappajärven patokapina antoivat pontta myös Kyrönjoen ympäristöliikkeelle. Jokisuunnittelijan silmin kyseessä oli ulkoa masinoitu ideologia, joka tuotiin ensin Helsingistä Vaasaan ja sitten ututettiin sieltä vastavirtaan.⁶

”Mikä on nyt tämä ’heräämisen aika’, jonka seurauksena laaditaan kokonaan uusia suunnitelmia, uhrautaan niihin ylimääräisiä varoja ja ennen kaikkea on uhkana töiden edelleen viivyttäminen, jos ei suorastaan jarruttaminen. Tämänlaatuista tekstiä voi kirjoittaa sellaisen kunnan edustaja, jonka kunnan peltopinta-alasta joka kevät voi olla lähes kolmannes tulvaveden peitossa”, hämmästeli Ilmajoen kunnanjohtaja Erkki Kiskola, kun 1970-luku oli muuttanut suhtautumisen sekä ympäristöön että asiantuntijoihin.⁷

Mutta Kyrönjoen työt olivat silloin jo pitkällä.

Pertti Sevola

Kyrönjoen likaantuminen herätti eniten huomiota alaosalla ja suistossa, jossa kalastus oli säilynyt elinkeinona. Voitiilan vesissä kellui muitakin eläimiä kuin kaloja.

Kalakuolemat säikäyttävät

Kyrönjoen alaosan kalakanta tuhoutui keväällä 1970 lähes kokonaan.⁸

”Voi Etelä-Pohjanmaan jokien ruoppaajia! Meren rannan kaloja kuolee sulfaatteihin”, julistivat otsikot Vaasa-lehdessä. Maanviljelysinsinööripiirin diplomi-insinööri Lauri Putikka arveli, että happamuus ei vähene niin kauan kuin jokien ruoppaamista jatketaan.⁹

Puheet Kyrönjoen saastumisesta voimistuivat, kun kaloja kuoli vuoteen 1976 saakka lähes vuosittain. Massakuolemia oli nähty Kyrönjoella ennenkin, mutta nyt tilanne pysäytti. Alkoi seuranta, joka teki Kyrönjoen veden laadusta ja kaloista maan tutkituimpia.¹⁰

Nyt tiedetään, että kalakuolemien syy ei ole yksiselitteinen. Perussy on luon-

nonoloissa, Litorina-meren lakeudelle jättämässä happamassa maaperässä. Ihmisen toimet ovat kuitenkin pahentaneet tilannetta, Alajoen raivauksesta lähtien. Nykytiedon valossa Alajoen raivaus ei saisi enää ympäristölupaa.¹¹

Italialainen Giuseppe Acerbi kiinnitti vuonna 1799 huomiota Kyrönjoen veden harvinaiseen kirkkauteen ajaessaan reellä jäätä pitkin Kurikasta Ylistaroon. Kirkkaan jään läpi saattoi laskea kalat ja pohjan kivet.

”Pian Acerbin matkan jälkeen alkoi laajamittainen pellonraivaus, ja joen veden laatu muuttui pysyvästi. Viimeksi kuluneiden vajaan kahdensadan vuoden aikana ihminen on saanut joesta ylivalan”, kommentoi Pertti Sevola.¹²

Sevolan mukaan ongelma tiivistyy kuivatusalueiden pumppaamoilla, joissa vesi on kaikkein happaminta. Matalimmat pH-arvot mitataan Rintalan alueella, Pajuluoman pumppaamolla ja Vassorin suis-tossa.¹³

Rintalan pumppaamojen vesiä on käsitelty ensimmäisenä Suomessa jätevesinä. Säännöstely- ja kuivatusluvut annettiin Rintalaan pysyvinä, mutta jätevesiluvat määräaikaisten. Samalla veloitettiin tutkimaan keinoja happamuuden vähentämiseksi.¹⁴

”Se on meidän vaikein vesienpuhdistusongelmamme, johon ei ole vielä keksitty hyvää ratkaisua”, toteaa Sevola.

VESIPIIRI SEINÄJOEN FRANTTIMÄELLE

Vesihallinto yhdistettiin 1970 vesihallituksen alle, mutta Seinäjoella toimi edelleen kaksi erilaista organisaatiota.

Säästöpankin yläkerrassa majaileva Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto teki yleissuunnitelmat ja valmisti lupahakemukset kaikille Pohjanmaan joille. Seinäjoen Franttimäen parakkikylässä toiminut maanviljelysin-

sinööripiirin rakennustoimisto muuttui Vaasan vesipiirin yksiköksi. Se laati tarkemmat rakennussuunnitelmat ja vastasi niiden toteuttamisesta.¹⁵

Vanha virastojako näkyi, kun TVH:n Matti Raivio jatkoi jokisuunnittelutoimiston johdossa ja maanviljelysinsinööripiirin Ole Suupohja nimitettiin vesipiirin vetäjäksi. Seinäjoen toimiston rakennuspäälliköksi kutsuttiin Arne Siren maataloushallituksesta.

TVH:n rakentajille oli kova paikka luovuttaa työt vesipiirille 1.7.1970.

”Vasta juhannuksen jälkeen minulle soitettiin, että nyt pitäisi tulla vastaanottamaan Pitkämön allasta ja oikaisu-uoman työmaata. Hyppäsin täydessä vahdissa liikkuvaan junaan. Kaiken lisäksi sain käynnissä olevat työmaat ilman työnjohtoa, koska työpäällikkö ja mestarit olivat päättäneet jäädä TVH:lle. Se oli aikamoinen huolenaihe”, muistelee Arne Siren.

Asia alkoi ratketa, kun Siren kalasteli vesipiiriin kaksi TVH:n rakennusmestaria noin puolesta tusinasta. Ja lisää väkeä haettiin koko ajan. ”Vaasan teknillisestä koulusta otettiin monena keväänä niin paljon rakennusmestareita kuin saatiin. Koskaan ei tullut enempää kuin neljä yhtenä vuonna”, sanoo Siren.

Tulvavesi nousi muutaman rauhallisen vuoden jälkeen keskimääräistä ylemmäs ensin keväällä 1971 ja uudelleen keväällä 1972, jolloin kauppareissuun tarvittiin traktori, vene tai vähintään kumisaappaat.

Seinäjoelle kasvoi 1970-luvun alussa vesihallituksen ylivoimaisesti suurin rakentava yksikkö. Väkeä oli niin paljon, että työsuunnittelun koulutus järjestettiin erikseen. Reino Toivasen vetämillä kursseilla kävi oman väen lisäksi kymmeniä vesirakentajia muista vesipiireistä. Kyrön- ja Lapuanjoen johtamisoppeja levitettiin vuonna 1970 koko maahan.¹⁶

Historian jännitteet helpottivat vähitellen vesipiirin ja jokisuunnittelutoimiston välillä. Yksi merkki siitä oli kuntoilupäivien yhdistäminen. ”Totesimme, että kentällä on syytä hiihtää yhdessä. En usko, että menneisyys erityisemmin haittasi töitä. Käytännössä yhteistyö toimi”, sanoo Siren.

Vesipiiri muutti vuonna 1977 Seinäjoen keskustaan Postipankin yläkertaan. Kun jokisuunnittelutoimisto seuraavana vuonna lakkautettiin, vuokrattiin toinenkin siipi ja virastosodan perilliset olivat vihdoinkin yhdessä. Vesipiirin tehtäviin lisättiin nyt myös Kyrönjoen yleissuunnittelu ja lupakysymykset.¹⁷

Näissä Kalevankadun huoneissa Kyrönjoen työt suunniteltiin ja johdettiin loppuun, lokakuuhun 2003 asti.

Virastosodan kaiut hiipuivat 1970-luvulla samaan tahtiin, kun ympäristösodan melske nousi niiden tilalle. Kyrönjoen rauhanomaisen rakentamisen vaihe jäi poikkeukseksi.

Jussi Asu

Aarne Siren, ison yksikön rakennuspäällikkö

Seinäjoella 1932 syntynyt diplomi-insinööri Aarne Siren on hoitanut Kyrönjoen tulvasuojelua useammasta roolista kuin ehkä kukaan toinen.

Vuosina 1958-70 Siren edisti Pohjanmaan jokitöitä maataloushallituksen leirissä, ensin Helsingissä geoteknikkona ja sitten Seinäjoella rakennuspäällikkönä.

Kesällä 1970 Siren aloitti vesipiirin rakennuspäällikkönä, enimmillään parinsadan hengen pomona. Kun tehtäviin lisättiin 1978 koko vesipiirin suunnittelu- ja johtaminen, oli joukkojen vahvuus kolmisensataa.

Töissä ja niiden muutoksissa oli välillä sulattamista luontoa koluavalle eräkeilijälle. Mutta realiteetit opettivat ja Sireniä tuli määrätietoinen jokirakentaja, välillä muotoseikoista piittaamatta. ”Muistaakseni puolen tusinaa selvitystä olen antanut oikeuskanslerille johtamistani hankkeista, mutta edelleen olen vapaana. Ei ole tullut huomautuksia.”

Kun Siren jäi eläkkeelle 1996, oli hän ehtinyt johtaa pari vuotta koko vesi- ja ympäristöpiiriä. Siis näköalaa kertoa, miksi Kyrönjoen tulvasuojelu kesti puoli vuosisataa?

”Kyrönjoen suunnitelma oli niin suuri, teknisesti ja taloudellisesti, että yhteiskunnan kehitys ajoi monta kertaa sen ohi.”

Siren koki valtavana puutteena, että ei löytynyt poliitikkoja, joka olisivat sitoutuneet ajamaan Kyrönjoen asiaa. Hanke olisi silloin voinut valmistua 20 vuotta nopeammin.

Yksi selitys viivästyneeseen on Sirenin mukaan luonnontaloudellisen koulutuksen alkaminen. ”Kun limnologeja valmistui yliopistosta, piti koulutuksen ansiot myydä työmarkkinoille. Sen tuloksena korostettiin ja tietenkin ylikorostettiin luonnon merkitystä. Lopputulos oli Kyrönjoen suunnitelman osittainen kaatuminen.”

PITKÄMÖ VALMISTUU KURIKKAAN

Pitkämä on pinta-alaltaan pienin ja tilavuudeltaan toiseksi pienin Kyrönjoen vesistöiden neljästä tekojärvestä. Sen merkitys on kuitenkin kokoa suurempi, sillä ainoastaan Pitkämä leikkaa Alajoen tulva-alueelle laskevia Kauhajoen ja Jalasjoen vesiä. Muut altaat ovat Seinäjoen varrella.

Vuoden 1965 suunnitelman mukaan Kauhajoen vettä piti varastoida myös Sotkan altaaseen Kauhajoen kirkonkylän itäpuolelle. Pato olisi kuitenkin jouduttu tekemään vettä läpäisevälle hiekalle, mikä olisi ollut geoteknisesti hankalaa ja kallista. Tämän takia Kauhajoen allasta ei koskaan lähdetty viemään eteenpäin.¹⁸

Sotkan altaan pinta-ala olisi ollut 3,1 neliökilometriä ja tilavuus 9 miljoonaa kuutiota. Syvään Pitkämön altaaseen mahtui enemmän vettä, vaikka sen pinta-ala oli pienempi. Isojen sivujokien risteykseen rakennetusta Pitkämästä tuli tehokas tulvahuippujen leikkaaja.¹⁹

Pitkämön katselmuskirjan mukaan maataloushyödyn osuus oli vain 13 prosenttia. Voimalahyötykin jäi 23 prosenttiin, sillä suurin eli 65 prosentin osuus hyödyistä tulisi vesihuollolle ja vesiensuojelulle. Myös virkistysyötyä pidettiin huomattavana, mutta sitä ei arvioitu rahassa.²⁰

Pitkämön tekojärvi rakennettiin syvään kanjoniin. Sen 34 metriä korkea maapato oli valmistuessaan Suomen korkein, tosin myös yksi lyhyimmistä.

Pitkämön tekojärven rakentamisen vahingoiksi oli katselmuksissa ilmoitettu alle neljä prosenttia hyödyistä. Vuoden 1971 rahassa tekojärven rakentaminen maksoi 7,6 miljoonaa markkaa. Vuoden 2003 hintatasoon muunnettuna summa on 10,3 miljoonaa euroa.²¹

Pitkämön allas rakennettiin Pitkämönluoman syvään kanjoniin, minkä vuoksi padosta tuli lyhyt ja korkea. Pitkämön maapadon 34-metrinen pohjoisreuna oli valmistuessa 1970 Suomen korkein. Lapin Porttipahdan tekojärven pato ylitti sen myöhemmin kahdella metrillä.²²

Työpäällikkö Arto Nummen käynnistämä patotyö oli kesken, kun Pitkämön rakentaminen siirtyi TVH:lta vesipiirille. Rakentamisen johtivat loppuun vastaava mestari Ossi Rauhala ja uusi rakennuspäällikkö Aarne Siren.

”Kun tulin ensimmäisen kerran paikalle Pitkämöön, oli kaikki tärkeä jo maan alla piilossa”, kertoo Siren. ”Geoteknikkona minulla oli pikkuisia perhosia vatsassa. Mutta siitä piti vain jatkaa ja luottaa siihen, että pato on rakennettu niin kuin asiakirjat näyttävät.” Se rauhoitti, että padon oli suunnitellut tekniikan lisensiaatti Lauri Pitkääkoski.

Harmiakin Pitkämöllä tuli, kun tulva kaatoi Jalasjoen keskeneräisen säännöstelypadon ja vei pohjapadot mennessään Jalasjoen kanavasta.²³

Voimalaitoksille Pitkämö oli edullinen, koska pudotuskorkeus oli suuri ja tunneli lyhyt.

Jyllinkosken Sähkö Oy rakensi Pitkämön voimalan vuonna 1970 altaan pohjoispäähän ja pienen Niileksen voimalan vuotta myöhemmin Jalasjoen kanavan varrelle. Voimaloiden tehot ovat kuusi ja yksi megawat-

tia, mikä on kahdeksantoista kertaa niin paljon kuin Jyllinkoskesta saatu teho. Voimalat suunnitteli diplomi-insinööri Uolevi Kuningas Vesirakentaja Oy:stä, joka myös rakensi laitokset. Työpäällikkö oli rakennusmestari Kalevi Rasinkangas. Voimalaitokset maksoivat nykyrahassa 12,2 miljoonaa euroa.²⁴

Pitkämön hanke irrotti maakunnan suurimman sähköyhtiön juuriltaan, sillä Kurikan Jyllinkosken 25-metrinen pudotus jäi nyt tulva-aikoja lukuun ottamatta kuivaksi. Samoin kävi Jalasjoen Pitkääkosken 40:n metrin pudotukselle.

Matti Käkelä kuvasi muutosta asukkaan näkökulmasta. ”Luonnonarvoilla ei siihen aikaan ollut merkitystä ja niinpä keskelle Pitkääkoskea rakennettiin pato. Lakkasi vesi lirisemästä kosken kivien välissä. Padolta tehtiin täyttöuoma tekoaltaaseen. Padon alapuolinen osa Pitkääkoskea jäi miltei ilman vettä, paitsi mitä nyt tulva-aikana tulee padon läpi ylimääräisiä vesiä. Koski koljottaa kivet paljaina. Yhtä huonosti kävi padon yläpuolisen kosken. Vesi nousi ja peitti alleen niin koskiuoman kun osan saaristakin”, kirjoittaa Käkelä.²⁵

Voimalaitoksia sinänsä ei Kurikassa juuri arvosteltu. Lähinnä surtiin kanjonin ja purotainten katoamista.²⁶

Pohjanmaan jokisuunnittelutoimistolle Pitkämöstä tulikin ensimmäinen näytön paikka siitä, miten säännöstely voitiin yhdistää moninaiskäyttöön.

Pitkämön säännöstelyn yläraja on koko vuoden sama, mutta ennen kevättulvaa pintaa voidaan laskea jopa kymmenen metriä. Tulvavesi nostaa veden taas lähelle ylärajaa. Kesällä pintaa pidetään kalastajia ja uimareita varten lähellä ylärajaa ja säännöstelyväli on pieni.

Kesäaikaista vaihtelua vähennettiin huomattavasti vielä 1976 säännöstelyohjeen muutoksessa. Talvella allasta tyhjätyään tasaisesti voimatalouden ja tulvasuojelun intressissä. Suurin ristiriita on kevätalven pudotuksessa, joka vahingoittaa kalataloutta.²⁷

Uimaranta suunniteltiin Pitkämöön yhtä aikaa altaan kanssa ja se myös rakennettiin ennen vesien laskemista. Kurikan kauppa ja jokisuunnittelutoimisto teettivät ranta-alueiden käyttösuunnitelman arkkitehti-toimisto Salplanilla.²⁸

Rantasuunnitelmassa hämmästytti tasaiselle pelolalle piirretty golfkenttä. Matti Raivio muistelee sano-neensa, että golfia pidetään täällä utopiana. ”Arkkitehti Antero Salmenkivi kuitenkin vakuutti, että vielä golfkenttiä Pohjanmaallakin nähdään. Ja niin on nähty”, toteaa Raivio.

Pitkämöä arveltiin 1971 myös Suomen parhaan soutustadionin paikaksi, mutta tämä ajatus ei ole ottanut tuulta purjeisiinsa. Altaan vierellä asuneen hiihtäjä-mestari Juha Miedon nähtiin kuitenkin pitävän kesä-kuntoaan yllä soutamalla.²⁹

Vuonna 1972 tekojärven virkistysarvo kasvoi, kun Kurikan leirintäalue muutti Ikarista Pitkämöön. Pitkämön virkistyskäyttö onnistui lopulta niin hyvin, että ennen vuosisadan vaihtumista sen arvioitiin ohittaneen jopa alkuperäisen tarkoituksen, tulvasuojelun.³⁰

Korvaukset puhuttavat

Neuvottelut tulvarakentamisen aiheuttamista vahingonkorvauksista olivat tärkeitä sekä maanomistajille että rakentajille. Suurimman osan korvauksista piti olla sovittuna, ennen kuin rakentamiselle voitiin hakea lupaa. Loput korvaukset määrättiin oikeudessa.

Kyrönjoen hankkeissa oikeuden päätökseen varaan jäi yleensä vain pari prosenttia sopimuksista. Alhaisin sopimusaste oli Kalajärvellä, noin 90 prosenttia. Korvaukset maksettiin aina ennen rakenta-

mista. Ongelmia toi rakentamisen siirtäminen, jolloin inflaatio nakersi korvauksen arvoa.³¹

Pitkämön kanavan peittämistä Jalasjoen Myllysaaresta sovintoa ei syntynyt, koska yksi maanomistaja ei hyväksynyt sopimusta. Oikeus määräsi pienemmät korvaukset, mutta niitä ei koskaan nostettu, koska osakkuusvelvitykset olisivat tulleet liian kalliiksi.³²

Kalajärvellä viimeisten korvausten maksatus venyi kiinnitysongelmien takia niin pitkälle, että hermostuneet maanomista-

jat peräsivät oikeuksiinsa Helsingissä asti. Yksi viljelijä valitti Kalajärven korvauksista kaikkiin oikeusasteisiin.³³

Myös Kyrkösjärvellä osa maanomistajista julisti vielä rakentamisen puolivälissä, että lupaukset korvauksista oli petetty.³⁴

Pengerrettävällä tulva-alueella käytiin sitkeitä korvausneuvotteluja kymmeneenä perättäisenä vuonna. Viljelijöiden toimikunta neuvotteli siellä sopimuksen lähes 700 maanomistajan puolesta.³⁵

SUURIN ALLASTYÖ PERÄSEINÄJOELLA

Maataloushallitus oli hakenut lupaa Kalajärven altaalle jo 1963. Sama ajatus oli mukana myös TVH:n jokisuunnittelutoimiston vuoden 1965 suunnitelmassa, mutta siihen oli lisätty vesivoimala ja tyhjennysuoma.

Kun jokisuunnittelutoimisto oli saanut Kalajärven ”sotasaaliina”, se katsoi parhaaksi jatkaa alkuperäistä vesioikeuskäsittelyä, koska allas ja säännöstely olivat suunnitelmissa lähes yhtäläiset. Kalajärven lupa hyväksyttiin keväällä 1969.³⁶

Kalajärvestä tuli Kyrönjoen suurin ja Etelä-Pohjanmaan kallein tekojärvi. Pinta-ala oli 1100 hehtaaria ja rakentamiskustannukset vuoden 2003 rahan arvolla 21,7 miljoonaa euroa.

Samaan aikaan rakenteilla ollut Nurmonjoen Hirvijärven allas oli hieman suurempi, mutta yli kolmanneksen halvempi.

Kalajärven tekojärven erikoisuus on se, että sen alle jäävä Kalajärvi virtasi Lapuanjoen vesistöön kuuluvan Nurmonjoen sivuhaaraan, Lehmijokeen. Tekoaltaan vesistä pääosa menee kuitenkin Seinäjokeen.

Kalajärven rakentamisen aloittamista lykättiin pari vuotta, koska voimalaitoshöyryihin kytkeytyvästä Kyrkösjärven voimalasta haluttiin varmuus. Vuonna 1970 kaivurit siirtyivät Pitkämöltä Kalajärvelle ja Kyrönjoen vesistön suurin allastyö alkoi, nyt vielä ilman voimalasuunnitelmia.

Työmaan toimisto-, majoitus- ja ruokalaparakit seisoivat aluksi vanhan Kalajärven rannalla. Sadan hengen porukassa oli monta yöpyjää, koska koneiden kuljettajat ja työnjohto tulivat ympäri maakuntaa. Myöhemmin tukikohta siirrettiin nykyisen altaan pohjoispuolelle Panskin mäelle.³⁷

Urto Tapio

Kalajärven maapadon alle jäänyt kallio oli odotettua rikkonaisempaa. Kalliota on tiivistetty injektoimalla sekä rakentamisen aikana että jälkikäteen.

Kalajärven alta lähti evakkoon kahdeksan taloutta. Omistajat purkivat itse rakennuksensa. Peltoa veden alle jäi 260 hehtaaria, melkein viidennes tekojärven alasta. Mullat jäivät enimmäkseen paikalleen.

Työt alkoivat Kalaluoman ja Panskinmäen väliseltä alueelta metsän raivauksena ja maapadon pohjan puhdistustyönä. Lapin altaissa puut oli jätetty altaan pohjalle pystyyn, mutta Pohjanmaalla puusto raivattiin pois.³⁸

”Maanomistaja poistivat myyntipuun, mutta alaspohjalla kasvoi paljon ranteen vahvuista puuta. Me löimme ne suuriin nuotioihin ja poltimme. Nyt ne haketettaisiin ilman muuta, mutta silloin pienpuulle ei annettu mitään arvoa”, muistelee työmaapäällikkö Raimo Lumme.

Patojen pohjia lukuun ottamatta turpeet ja muu maapohja jäivät paikoilleen. Pieni osa turvelauttakeroksista painotettiin patojen alta otetuilla massoilla.

”Uljualla turvekerrosten pinta oli vedetty rikki suurella suoauralla, mutta Kalajärvellä se jäi”, sanoo Lumme. Vesipinnan noston jälkeen turvelauttoja nousi pintaan, mutta silti vähemmän kuin monella muulla altaalla

Kalajärven 22 kilometrin rantaviivasta 10 kilometriä on maapatoa.

Penkereiden alla oleva kallioperä oli Kalaluoman ja nykyisen leirintäalueen välillä oletettua rikkonaisempaa. Lisätöitä tuli, kun kalliota piti louhia ja pohjaa tiivistää sementtimassalla injektoimalla. Patoja jouduttiin tiivistämään monena vuotena vielä rakentamisen jälkeenkin.³⁹

Myös altaan eteläpäästä löytyi yllätys, kun maapadon alla oli hiekkakerrostumia. Patopohjan alle jouduttiin rakentamaan työläitä tiivistesydämiä.⁴⁰

Kanavat kaivettiin yhtä aikaa padon rakentamisen kanssa. Seinäjoen perkauksessa jouduttiin rakentamaan myös pientä tiivistepatoa, johon otettiin materiaalia täyttöumasta. ”Sen takia pantiin täyttöuma yhtä aikaa liikenteeseen. Se on sitä työnsuunnittelua, hyödynnetään samaan aikaan tapahtuvia asioita”, kuvaa Lumme.

Tanssit altaan pohjalla

Kirjailija Matti Mäkelää kalvaa epäilyä siitä, että hänen nuoruutensa tanssilavansa makaa hylättynä Kalajärven altaan pohjalla.⁴¹

”Ei kai ne jättäny ne peräseinäjokiset sitä lavaa sinne altahan pohjojan kokonansa lahuamahan. Siitolis saatu flinkkiä tarveslautaa taikka ainaki erinomaasta saunapuuta tarvittevalle. Tulevaasuuren arkeolookille, jotka sukeltaa tangon alakulähtehille, riittää pelekä portti. Saatei tavaras pitää olla tarkka, eikä jättää nuon vain haaskullen.”

Kirjailija voi hengähtää helpotuksesta: koko lava hyödynnettiin tarvelautana ja polttopuuna.

Kalajärven lavan osti, purki ja siirsi vuonna 1974 seinäjokinen yrittäjä Raimo Pennala. Hän käytti rakenteet samana vuonna ison omakotitalon rakentamiseen. ”Koko lava on Seinäjoella Mäntykuja 18:n kattorakenteissa. Yläkerrassa voi vielä tanssia Kalajärven lavalla”, nauuraa Pennala.

Altaan pohjalle opposi kuitenkin pitäjän 50-vuotinen lavatanssikulttuuri. Peräseinäjoen Toive oli pystyttänyt ensimmäisen lavansa 1920-luvulla Kalajärven Mertaniemeen. Sen tilalle rakennettiin 1952 suurempi lava Jaakopin niemeen. Kalajärven uudesta lavasta tuli menestys yli kuntarajojen, seuran rahasampo. Tarjolla oli maan parhaita orkestereita ja nähtävyytenä mainostettu maisema.⁴²

Kalajärven lavan kukoistus osui 1960-luvun puoliväliin, jolloin tanssijoita oli toista tuhatta joka tilaisuudessa. Yhden tilaisuuden ennätys oli 3000 lippua – melkein kunnan väkiluvun verran.⁴³

1960-luvun lopulla Alavuden Aulava pudotti Kalajärven tanssijat puoleen ja tulvatyöt hoitivat kohta loput. ”Tansseista meni mahti, kun lavalla ei ollut enää tulleisuutta. Vielä 1973 yritettiin kemuja, mutta ei se enää onnistunut, loppui jo väkikin”, muistelee Toiveen aktivisti Martti Saarinen.

Menetyks korvattiin parikymmentä vuotta myöhemmin, kun Kalajärven suosittu karavaanialue sai oman tanssilavan.

KYRÖNJOEN VOIMALASOPIMUS SYNTYY

Vuonna 1970 alkoivat kolme vuotta kestäneet neuvottelut, jotka johtivat tulevien kiistojen kannalta ratkaisevaan sopimukseen.

Kyrönjoen voimalasopimuksella oli nimensä veroista kattavuutta, sillä kyse oli kurikkalaisen sähköyhtiön voimaloista Peräseinäjoella ja Ylistarossa.

Neuvottelun osapuolet olivat Jyllinkosken Sähkö ja valtio. Jyllinkoskea edustivat toimitusjohtaja Reino Kostioja ja käyttöpäällikkö Veikko Anttila, valtiota Matti Raivio ja Ossi Hjelt. Samat osapuolet olivat neuvottelleet jo Pitkämön voimalasopimuksen, johon oltiin tyytyväisiä. Nyt oli kuitenkin sovittavana matalampi Kalajärven voimalaporras, josta vedet laskivat säännöstelyn kannalta hankalampaan uomaan.

Ratkaisu syntyi, kun Raivio tarjosi lisähoukuttimiksi Ylistaron koskiin rakennettavaa kahta voimalaa.

”Kalajärvi oli voimaloista laskennallisesti heikoin. Hankkeesta tuli kuitenkin kannattava, kun mukaan kytkettiin Ylistaron kosket. Yksinään Kalajärveen ei mahdollisesti olisi lähdetty”, arvioi vuoden 1972 alussa Jyllinkosken toimitusjohtajaksi tullut Pertti Karhama.

Ylistaron voimalan paikat olivat sopimuksen mukaan Kylänpää ja Köykkä. Molemmat sisältyivät Kyrönjoen vuoden 1965 vesistöaloussuunnitelmaan, mutta vain edellisellä oli merkitystä tulvasuojelun rakenteiden kannalta. Kylänpään patoa tarvittiin nostamaan vesi tasolle, joka esti yläpuolisia pengerryksiä sortumasta jokeen.

Samalla sopimuksella ratkesi pumppaamojen tarvitsema energia, koska Jyllinkoski lupasi vastata siitä. ”Kyllä sitä asiaa aika kauan vatkattiin. Ei se ihan marginaalinen kustannus ollut, mutta ei niin merkittävääkään”, toteaa Karhama.

Jyllinkosken hyväksymiseen vaikutti liiketaloudellinen kannattavuus, mutta myös yhtiön imago ja maakunnallinen hyöty. ”Yhtiön hallituksessa oli maakunnallisia kunnallispoliitikkoja, maakunnan miehiä. He katsoivat yksimielisesti, että hankkeet ovat maakunnalle eduksi. Silloin omien luonnonvarojen hyödyntäminen koettiin myönteiseksi”, sanoo Karhama. Sen sijaan vuoden 1973 energiakriisi ei Karhaman mukaan vaikuttanut päätökseen.

Kun sopimusluonnos oli hyväksytty valtioneuvostossa, allekirjoitettiin varsinainen sopimus Kurikas- maaliskuussa 1974.⁴⁴

Vesioikeuden rakennuslupa- haettiin saman tien sopimuksen mukaista muutosta. Aikaisemman suunnitelman mukaan Kalajärven tekojärvi olisi tulvan jälkeen tyhjennetty samaa kanavaa pitkin takaisin jokeen. Nyt tarvittiin uusi kanava voimalasta jokeen. Samalla haettiin säännöstelyn muuttamista ’vesistön kannalta paremmaksi’. Eri talousaloille koituvia hyötyjä ei eritelty hakemuksessa.⁴⁵

Jyllinkosken Sähkön toimitusjohtaja Pertti Karhama ja käyttöpäällikkö Veikko Anttila iloitsivat, kun vesihallituksen osastopäällikkö Aaro Koivula käynnisti Kalajärven voimalan joulun 1976 välipäivinä.

Kalajärven hankkeessa ei viivytelty, koska myös keskeneräisiä vesistötyöhankkeita pohtinut Väisäsen työryhmä kiirehti sitä keväällä 1974. Kun uusi lupapäätös tuli joulukuussa 1976, olivat työluvan turvin rakennetut tekojärvi ja voimala jo lähes valmiita.⁴⁶

Vesirakentaja Oy teki myös Kalajärven voimalan suunnitelmat. Rakentaminen alkoi syyskuun lopulla 1975 Jyllinkosken omana työnä. Vesirakentaja Oy vastasi työnjohdosta ja yleisvalvonnasta. Voimalan rakentaminen maksoi nykyrahassa 4,4 miljoonaa euroa.⁴⁷

Fanfaarit soivat, kun Kalajärven voimala käynnistettiin virallisesti joulun välipäivinä 1976. Voimalan putouskorkeus on 13 metriä ja teho 1,6 megawattia.⁴⁸

Kyrönjoen voimalasopimuksen jälkeen voitiin hakea lupaa myös Kyrönjoen yläosan töille. Tämän hakemuksen jättämiseen päättyi käytännössä myös Pohjanmaan jokisuunnittelutoimiston puoleltoista vuosikymmenen urakka. Vuonna 1978 lakkautetun toimiston Kyrönjoen työt peri Vaasan vesipiiri.

Kyrönjoen yläosan suunnitelmaan kuului 32 kilometriä pengertä, 10 pumppaamoja, 19 kilometriä kuivatusojia ja kaksi voimalaitosta patoineen. Tuloksena olisi Munakan alueen 7600 hehtaarin tulvasuojelu. Kustannuksiksi arvioitiin nykyrahassa 37 miljoonaa euroa, josta valtion osuus oli 38 prosenttia. 72 miljoonan euron kokonaishyöty jakautui suunnilleen tasan maatalouden ja voimalouden kesken. Lisäksi Kylänpään porrastus toisi virkistysyötyä. Vähäiseksi haitaksi nimettiin Vaasan vedenhankinta.⁴⁹

Kauppa- ja teollisuusministeriö horjutti suunnitelmaa toteamalla, että voimaloiden rakentaminen ei ollut kansantaloudellisesti kannattavaa eikä tulvasuojelun kannalta välttämätöntä. Ministeri Arne Berner vastusti voimaloiden rakennuslupaa ja kaipasi vaihtoehtoisia voimalatonta suunnitelmaa.⁵⁰

Vesihallitus vastasi kalliiden altain ja oikaisu-uoman rakentamisen perustuneen siihen, että yläosan vesistötyö nostaa hyöty-kustannussuhdetta. Kokonaisuutta ei voisi enää purkaa.⁵¹

Pertti Karhama, Jyllinkosken toimitusjohtaja

Diplomi-insinööri Pertti Karhama johti Jyllinkosken Sähköä 1972-93. Nämä 21 vuotta olivat Kyrönjoen ympäristösodan kuumimmat ajat.

Karhaman muuttaessa Kurikkaan oli Pitkämön voimala jo valmis. Edessä olivat neuvottelut Kalajärven ja Ylistaron voimaloista.

”Keskustelut eivät olleet helppoja, sillä kyse oli isoista rahoista. Valtion hallinnon kanssa neuvottelut ovat työläisiä, koska rakenne on byrokraattinen ja valtuudet täytyy varmistaa ylhäältä. Se on sitkeää, tulee sopimusta ja tekstiä, väännetään ja muutetaan.”

Näin syntyi Kyrönjoen voimalasopimus, jonka perusteella Jyllinkoski rakensi Kalajärven voimalan. Sitten alkoi kritiikki, joka Karhaman mielestä oli osittain yleinen länsimainen ilmiö. ”Se ei suinkaan ollut maa-kunnallinen vastarintaliike, vaan ilmeisesti Helsingistä johdettu koko homma.”

Karhamasta tuli voimayhtiön puhetorvi koskisodassa. Hänen mukaansa Jyllinkoski ei lobannut kabineteissa, vaan toimi avoimesti. ”Oman informaation saaminen julkisuuteen oli kuitenkin yllättävän vaikeaa.”

Vastapuoli voitti ja Ylistaron kosket suojeltiin. ”Voimaloiden kieltäminen tuntui tosi nololta. Yksityisoikeudellisen sopimuksen rikkomista lailla oli vaikea ymmärtää.”

Eläkepäiviään Helsingin Lauttasaareissa viettävä Karhama toteaa, että Malkakosken jälkeen patokorkeus on sama kuin se olisi ollut Kylänpään voimalaitoksen kanssa.

Entä voimalasäännöstely?

”Säännöstelyssä voidaan joustaa ja on joustettukin. Kyllä siinä pelimahdollisuuksiakin olisi löytynyt.”

KALAJÄRVI OTETAAN KÄYTTÖÖN

Kalajärven tekojärven virkistyskäyttöä ehdittiin edistää vasta altaan viimeistelyvaiheessa.

Peräseinäjoki teetti suunnitelman Salplanilla ja rakentajat toteuttivat sitä niin paljon kuin pystyivät. Lisäkustannuksia ei saanut tulla, joten työmaalla haettiin yhteisiä etuja.

Nykyisen virkistysalueen kohdalla oli matalaa rantaa, joka kasvoi vesiheinää. Kun rakentajat joutuivat levittämään patopohjamassoja, he kokosivat ylimääräistä maata saariksi.⁵²

”Se oli meille edullista, koska massoja saatiin pois mahdollisimman lyhyellä siirtomatalla. Ellei niin olisi tehty, olisi uimarannalla nyt matala luonnonpohja”, ker-

too Raimo Lumme. Ruoppauksen jälkeen kunta ajoi uimarannan hiekat altaan pohjan vanhalta monttalueelta.

Myös patojen maisemointi palveli kokonaisuutta, sillä se paransi rakenteiden kestävyyttä.⁵³

Maapatojen kuntoa ja toimivuutta on sen jälkeen pidetty jatkuvasti silmällä. Tarkkailtavana ovat padon salaojien suotovedet, pohjaveden korkeus, padon kuivatusojat ja itse patorakenteet.⁵⁴

Kalajärven täyttöumat katkaisivat pohjavesivirtoja, mikä heikensi joidenkin kaivojen toimintaa. Vesi-piiri korvasi menetyksen toteuttamalla 1970-luvun lopulla osan Peräseinäjoen vesihuoltosuunnitelmasta.

Unto Tapio

Kalajärven pohjoisrannasta on tullut vuosien mittaan keidas sekä uimareille että karavaanareille. Kuva on otettu vuonna 1993.

Suuren tekojärven täyttäminen kiinnosti paikkakuntalaisia. Aika moni epäili täytön onnistumista yhden vuoden aikana, kolmeakin vuotta veikkailtiin.⁵⁵

Rakentajilla ei ollut epäilyksiä. Allasta täytettiin syksyllä 1976 osittain, että patorakenteiden pitämisestä saatiin täysi varmuus. Keväällä 1977 Peräseinäjoen iso Kalajärvi täyttyi kokonaan.⁵⁶

Kalajärven säännöstelyyn oli kuitenkin tulossa vaikeuksia. Uuden luvan katselmustoimitus oli määrätty uusittavaksi, koska se oli epähuomiossa pidetty vain Peräseinäjoella. Vaikutukset ulottuivat kuitenkin myös Ilmajoen ja Seinäjoen puolelle. Tämä laiminlyönti johti myöhemmin kuumiin kokouksiin, kun säännöstely hyyti jokea pakkasilla.⁵⁷

Kalajärven säännöstelyohje piti kesäajan vedenpinnan korkealla, vain puolen metrin päässä ylärajasta. Muutos palveli virkistyskäyttöä ja voimataloutta, mutta jätti kesätulvien torjunnan tulevien jokipenkereiden varaan.⁵⁸

Veden nostamista oli haettu myös kevätkaudeksi, mutta muistuttajien vaatimuksesta 'kevätlennus' säilyi. Tapaus on niitä harvoja, jossa vesioikeus ei suostunut vesihallituksen esitykseen Kyrönjoella.⁵⁹

Arvostelijoiden mielestä Kalajärvi oli muutettu tulvantorjujasta ensisijaisesti voimaloiden varastoaltaaksi. Näkemys vahvistui heinäkuun 1979 rankkasateissa, jolloin Kalajärveä ei voitu käyttää ollenkaan tuhannen hehtaarin kesätulvan torjuntaan.⁶⁰

Raimo Lumme, Kalajärven rakentaja

Rakennusmestari Raimo Lumpeen kokeukselle tuli kysyntää, kun Kyrönjoen isoimman altaan rakentaminen alkoi Kalajärvellä 1971. Aarne Siren soitti ja pyysi töihin.

Vuonna 1937 Helsingissä syntynyt Lumme oli siihen mennessä tehnyt vesistöitä Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla, muun muassa Uljuan altaalla.

"Kalajärvi tuntui haastavalta ja samalla pääsin aivan uuteen kulttuuriin Etelä-Pohjanmaalle.

Välillä sai tosin miettiä missä mennään. Kun minä sanoin jotain saven tiivistämisestä, muut puhuivat lervan myssäämisestä."

Lumme aloitti työjärjestelymestarina, mutta sai kohta työmaapäällikön pestin, kun Eelis Paloheimo jäi eläkkeelle. "Kalajärvellä oli erittäin hyvä työryhmä. Mitään ongelmia ei henkilöstön kanssa ollut. Työvoimaa riitti ja se oli hyvää."

Kalajärven neljän vuoden työ venyi seitsemäksi ja jatkoa seurasi Kyrönjoen yläosan töissä 1980. Myös hyvä henki jatkui. Työmaan avioriihi kehitti luovia ajatuksia, kuten kaltevan jokiluiskan nurmettamisen Jouppilanvuoren rinteeltä vuokratulla lumetuskoneella.

"Vitsailimme myös, että luiskalle tarvittaisiin hyvin pitkä ja hyvin lyhyt mittamies, että mitta pysyisi suorassa. Soitin sen vitsinä työvoimatoimistoon, mutta kyllä sieltä aika pitkä mies saatiin."

Timo Keräinmäki

Munakan tukikohdasta Raimo Lumme siirtyi 1987 Vaasaan, vesi- ja ympäristöpiirin piirirakennusmestariksi. Niistä töistä hän jäi eläkkeelle vuonna 2000.

Vesistöiden arvostelu ei hetkauttanut Lummetta, vaikka tuntuikin ilkeältä.

"Jos kysytään mitä olen saanut aikaan, niin luonnonsuojelijoiden mielestä olen koko elämäni tehnyt varmaan vain suoranaista pahaa. Mutta tein sitä työtä mihin minut palkattiin, ja mielestäni ne työt ovat olleet tarpeellisia."

TYÖRYHMÄ VAUHDITTAA RAKENTAMISTA

Valtion rahoitus Pohjanmaan vesistöille heilahteli, kun rahaa tuli sekä omilta budjettimomenteilta että työllisyysvaroina. Vuonna 1971 työllisyysrahaa oli jaossa jopa enemmän kuin varsinaista määrärahaa.⁶¹

Epävarma tilanne sai vesihallituksen pyytämään rahoitusohjelman kiinteittämistä. Varmuutta kaipasivat sekä voimalaitokset että yksityiset korvauksensaajat.⁶²

Tuloksena oli ministeriön asettama työryhmä, joka selvitti Pohjanmaan keskeneräisten vesistöhankkeiden loppurahoitusta. Puheenjohtajansa P.O. Väisäsen mukaan nimetty työryhmä katsoi erikseen Pohjanmaan kahdeksantoista joen jokaisen osahankkeen taloudellista kannattavuutta.

Markkamääräinen arvo laskettiin muun muassa voimataloudelle, metsätaloudelle ja vesihuollolle. Virkistyskäyttöä ei arvioitu rahassa, mutta alivirtaamisen noston ja jokien porrastamisen katsottiin lisäävän asuinviihtyvyyttä.⁶³

Väisäsen työryhmä nimesi Kyrönjoen Munakan tulva-alueen koko Pohjanmaan huomattavammaksi. Kaikki Kyrönjoen osahankkeet nostettiin kiireellisimpien ryhmään.⁶⁴

Valtion laskettiin myöntäneen Kyrönjoen vesistöihin 23 miljoonaa markkaa, mikä on vuoden 2003 rahan arvolla 18 miljoonaa euroa. Lopputarve olisi 52 miljoonaa markkaa, nykyrahassa 40 miljoonaa euroa.⁶⁵

Paukanevan kohdalle pysähtynyt Seinäjoen suuosan oikaisu pystyttiin rakentamaan loppuun, kun rahoitus sai vauhtia Väisäsen työryhmältä 1974. Kiikun pato yhdisti oikaisukanavan Kyrönjokeen vuonna 1982.

Työryhmä halusi Kalajärven altaan valmistuvan kevääseen 1977 mennessä. Kyrkösjärvi olisi vuorossa seuraavana. Kyrönjoen yläosan pengerrysten ja Ylistaron voimalaitosten tähtäimeksi asetettiin vuosi 1979.

Myös viisi vuotta keskeneräisenä kuivuneen Seinäjoen suuosan oikaisun kaivaminen pääsi jatkumaan 1975. Siihen liittyvä Pajuluoman pengerrysalue ja pumppaamo voitiin ottaa käyttöön jo seuraavana vuonna. Itse seitsemän kilometrin mittainen oikaisu-uoma ja siihen liittyvät eristys- ja kuivatusojat valmistuivat kaksi vuotta myöhemmin.

”Oikaisu-uoma oli iso kanavatyö ja vaati uskoa teettäjiltä. Työ tehtiin pääosin talvisin, että raskaat koneet eivät uponneet”, kertoo Aarne Siren.

Upottavan Paukanevan lisäksi oikaisu-uomaan toi riskejä Heikkilänmäen pohjavesi. ”Pohjavesistä ei tiedetty etukäteen. Johonkin luiskaan piti ajaa kiviä ja soraa omakotitalon hinnan verran”, toteaa Siren.

Seinäjoen oikaisu-uoman päättävä Kiikun pato ja silta rakennettiin yhdessä Seinäjoen kaupungin kanssa 1982. Joen luonnonuomaan tehtiin työpato Seinänsuun pumppaamon rakentamisen ajaksi. Siitä lähtien Seinäjoen vedet ovat virranneet Kyrönjokeen pääosin oikaisu-uoman kautta.⁶⁶

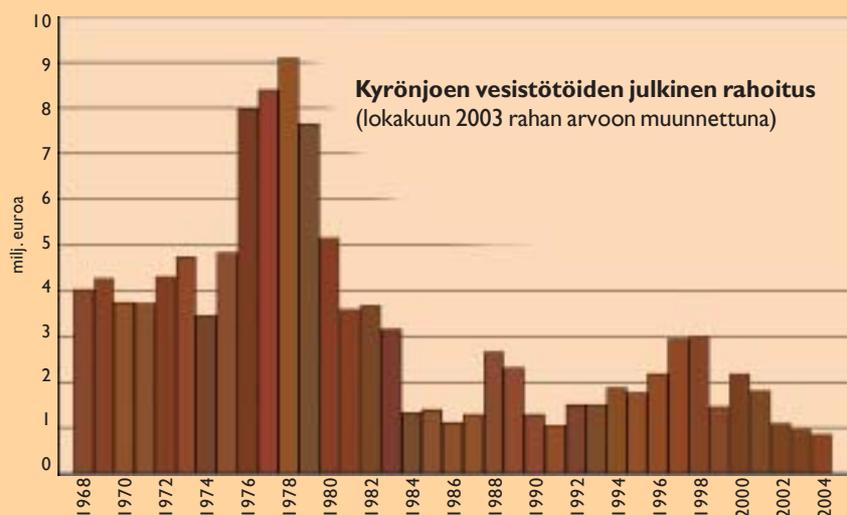
Väisäsen työryhmä toi mukanaan Kyrönjoen rakentamisen lihavimmat vuodet. Rahoitus noudatteli jonkin aikaa melko hyvin työryhmän kaavailuja.⁶⁷

Tämän jälkeen seurasi niukemman rahan 1980-luku. Kun inflaatio nosti yhä nimellisarvoja, havaittiin Kyrönjoella merkillinen yhtälö: lisärahan jälkeenkin jäljellä olevien töiden arvo on vakio.⁶⁸

Rahojen pitkä puro

Kyrönjoen vesistöihin käytetyt valtion budjetin rahat on muunnettu taulukossa lokakuun 2003 euron arvoon. Pylväät kertovat, että vuonna 1968 alkanut rahojen puro leveni vuolaaksi virraksi 1976-79 eli Väisäsen työryhmän jälkeisinä vuosina. Tällöin viimeisteltiin Kalajärvi, rakennettiin Kyrkösjärveä ja jatkettiin Seinäjoen suuosan oikaisua. Yksittäinen huippu oli vuosi 1978, jolloin Kyrönjoen rakentamiseen käytettiin nykyarvoilla laskien yli yhdeksän miljoonaa euroa.

Kritiikin alkaessa purra putosi rahoitus vuoden 1983 jälkeen pysyvästi alemmalle tasolle. Pumppaamojen rakentaminen toi 1980-luvun loppuun pienen piikin. Merkittävämpi nousu seurasi 1990-luvun puolivälin jälkeen, kun vesioikeus antoi luvan Lex Kyrönjoen jälkeisiin töihin.

Kyrönjoen vesistötyöhön käytettiin julkisia rahoja kaikkiaan 118,6 miljoonaa euroa lokakuun 2003 rahan arvolla laskien. Alaosan työt maksoivat noin 11 miljoonaa euroa. Näiden summien lisäksi Kyrönjoen tulvasuojelu toi satoja henkilötyövuosia suunnitteluun, työjohtoon ja hallintoon.

TULVIEN JULKISUUSKIN PAISUU

Kyrönjoen tulvat paisuivat 1970-luvulla entistä isommaksi kansalliseksi mediailmiöksi.

Kyrönjoen uutistulvan oli tähän asti aiheuttanut aina veden nousu, mutta nyt tilanne muuttui. Tilaa ottivat ensin kuvaukset hyvin etenevistä tulvasuojelutöistä, kunnes kiistely vesirakentamisen eduista ja haitoista moninkertaisti kirjoittelun.

Perinteisen tulvakirjoittelun huippu osui kevääseen 1977, syynä vuosikymmenen pahin tulva.

Uutisointi alkoi normaaliin tapaan huhtikuun lopulla: 'Sade kasvattaa tulvajärveä'. Sävy vakavoitui muutamassa päivässä: 'Nyt puhutaan suurtulvasta.' Vasta kuukauden kuluttua voitiin kirjoittaa: 'Tulvasta päästiin'.⁶⁹

Kevättulvan 1977 vahinkoihin haettiin Pohjanmaalta kaikkiaan 1,4 miljoonan markan eli nykyrahaksi muunnettuna 72 miljoonan euron korvauksia.⁷⁰

Ensimmäistä kertaa näkyi otsikoita, jotka kertoivat paljonko tulva-altaissa on tilaa ja missä vaiheessa altaiden täyttäminen on. Tulvasuojelu alkoi kantaa hedelmää. Ilmapiiri oli myönteinen ja asiat etenivät. Vesistötöiden tekijät tunsivat olevansa tekemässä jotain hyvin suurta ja ainutlaatuista.⁷¹

Näyttävistä vesistötyömaista tuli suosittuja vierailukohteita. Parhaana vuonna kävi erikseen kuusi ministeriä tutustumassa Pohjanmaan vesistöihin. Toimittajat välittivät valmiit tiedotteet hanakasti eteenpäin.⁷²

Kansa kommentoi Kyrönjoen tulvia ja tulvasuojelua lehdissä hyvin vähän 1950- ja 1960-luvulla. Kansalaiskirjoittelu virisi 1970-luvulla, mutta vasta 1980-luvulla Kyrönjoen vesirakentaminen vyöryi lehtien mielipidepalstoille täydellä voimalla.⁷³

Kirjoittelun huippu koettiin 1980, jolloin Kyrönjoen vesistöitä käsiteltiin useissa sadoissa kirjoituksissa pelkästään maakunnallisissa lehdissä – puhumattaakaan paikallislehdistä. Koko maassa Kyrönjokea pitivät näkyvästi esillä Yleisradio, Maaseudun Tulevaisuus, Helsingin Sanomat, Uusi Suomi ja Aamulehti.

Jokirakentajien näkökulmasta kirjoittelu muuttui vuosikymmenen lopulla ikäväksi. Valmiiden töiden hyödyt jäivät taka-alalle, mutta pienetkin haitat korostuivat. Matti Raivio nimesi mediapelin tiedotussodaksi ja tiedotusterrorismiksi. Vesihallitus laati pitkän listan yksipuolisina pitämistään TV-ohjelmista.⁷⁴

Voimalamyönteinen kansanedustaja Pentti Mäki-Hakola nimesi vesistöiden vastustuksen tiedotusväentymäksi. Mäki-Hakolan mukaan parinkymmenen vastustavan viljelijän kirjelmä sai paljon tilaa erityisesti Helsingin lehdistössä. Mutta kun kannattajat keräsivät parissa päivässä 800 allekirjoittajaa, asiaa tuskin huomattiin.⁷⁵

Arvostelijoiden näkökulmasta puolestaan tulva-uutisointi oli liioittelevaa ja pyrki luomaan 'tulvamyyttiä'.

"Tulvamyytti on sitä, että tuhotulva pyyhkii Pohjanmaan lakeuksia ja että nimenomaan kevättulva on vaarallinen. Se käsitys luotiin, koska kesätulvien tuhojen varaan ei olisi voitu rakentaa yhtä totaalista systeemiä. Kevättulvat tulivat monesti tiedotuksellisesti hyvään vaiheeseen, kun esimerkiksi rahoitus oli kriittinen", toteaa Pertti Sevola.⁷⁶

Kevään 1977 suuri tulva huipensi myös perinteisen tulvauutisoinnin. Seuraavan puolentoista vuosikymmenen aikana jokitöiden saama palstatila ja ohjelma-aika paisuivat yhä, mutta sävy muuttui kriittiseksi.

Munakan tulva-alue oli jälleen veden peitossa 4. toukokuuta 1977. Vuosikymmenen pahinta tulvaa pystyttiin jo hieman hillitsemään Pitkämön ja Kalajärven tekoaltailla.

Myös luonnonsuojelija Jaakko Luoman mukaan sopivat luottotoimittajat liioittelivat jatkuvasti valtakunnallisilla välineissä tulvien vahingollisuutta ja alueen yksimielisyyttä töiden ajamisessa.⁷⁷

Tarinoiden mukaan veden laskemista Kalajärven altaalle kuvattiin tulvana ja TV-reportteri seisoivat polviltaan matalassa tulvapellossa tehon lisäämiseksi. Kumpikin käsitys on väärä, kumoaa kyseinen toimittaja.⁷⁸

Myöskään vesirakentaja ei sulata käsitystä tulvamyytistä. ”Olisihan tulvavahinkojen vähättely ammatilaisilta yhteiskunnan pettämistä, koska veden virkistysarvot korostuivat koko ajan. Vesiviranomaisten tehtävä oli korostaa ennalta ehkäisevää asennetta”, sanoo Arne Siren.

Tiedotusvälineiden linjat ehtivät muuttua pitkän tulvasodan aikana. Puhdas tulvasuojelu sai hyvin yksimielisen kannatuksen, mutta muuten oli moniarvoisuus yleisin toimipoliittinen linja. Lehtien lukijoihin kun mahtui molempien rintamien aktivisteja.

Lenni Kujanpää, Munakan mittausmies

Maanviljelijä Lenni Kujanpää (1918-2003) oli isojoen tulvien aikana valtakunnallinen julkis, maineikkaan Munakan mittausaseman hoitaja. Suuruutensa aikana hänet nimettiin jopa maakunnan tunnetuimmaksi mieheksi.⁸⁴

Käytännössä Munakan mittausasema oli yhtä kuin rautatiesillan kupeeseen kiinnitetty muutaman metrin mittainen teräslaatta. Kujanpään tehtävä rajoittui veden korkeuden kirjaamiseen.

Mutta kun Lenni sekä osasi että halusi ennustaa, hänestä kehittyi 1960-luvun lopulta lähtien tulvaprofeetta, jonka lausunnot ylittivät aina uutiskynnyksen. Vasta 1970-luvun lopulla Kujanpää alkoi epäröidä, kun tulvasuojelu vaikeutti ennustamista. ”Joesta on kehittynyt varsin arvaamaton”, ihmetteli Kujanpää, kun kevään 1979 tulva jäi tulemat-⁸⁵

Myös seuraavana keväänä vesipiiri povasi vain pikkutulvia, mutta Lenni uskalsi olla eri mieltä. ”Kolmas perättäinen tulvaton kevät olisi jo aikamoinen ihme. Kevät on vielä perin nuori”, lausui Lenni. Tulevien päivien otsikot asettuivat Lennin kannalle: ’Tulva yli viime vuoden huipun’, ’Tulva vain jatkaa nousuaan’, ’Kyrönjoen tulva 3000 hehtaaria’, ’Tulva ylitti ennusteet’.⁸⁶

Vuonna 1981 presidentti myönsi Lenni Kujanpäälle Suomen valkoisen Ruusun Ritarikunnan toisen luokan mitalin. Mitalikahveilla oli myös toinen Suomen tunnetuimmaksi nimetyistä vesimiehistä - vesihallituksen pääjohtaja Jaatinen.⁸⁷

Kyrönjoen viimeisen suurtulvan Lenni Kujanpää povasi jo tammikuussa 1984. Huhtikuussa Munakan mittatikku peittyi ensimmäistä kertaa kokonaan. Vasta tämän tulvan aikoihin alkoi vesipiirin virallinen ennusta-

Selvimpiä linjanvetoja oli Vaasa-lehden liputtaminen TVH:n puolesta 1960-luvulla. Pari vuosikymmentä myöhemmin Vaasa-Pohjalaisen sävy oli muuttunut kriittisemmäksi kovalle rakentamiselle, vaikka luonnonsuojelijatkaan eivät tunnistaneet lehteä omakseen.⁷⁹ Vasemmistolehdet Pohjanmaan Kansa ja Kansan Ääni olivat selvemmin luonnonsuojelun puolella. Myös Vasabladet ymmärsi paremmin kriitikoita kuin rakentajia.⁸⁰

Ilkka-lehden linja vaikuttaa vuosien saatossa varovaisimmalta - taikka avarimmalta. Yleisön palstoilla keskustelu kävi kuumana ja toimittajat saivat vapauden kriittisille kolumneilleen, mutta virallisesti lehti ei ottanut kantaa.⁸¹

Yleisradion kanavilla nähtiin ja kuultiin sekä versistöjärjestelyjä tukevia uutisia että ankaraa arvostelua ajankohtaisjutuissa. YLE:n pääkallonpaikalle Pasilaan eteläpohjalaisen tulvauutisen tarve iskostui niin syvästi, että Radio Pohjanmaalta pyydettiin juttuja tulvatuhoista vielä 1990-luvulla, kun tulvasuojelu oli jo tahtanut terän veden voimalta.

YLE:n kriittisten juttujen takana olivat muun muassa toimittajat Tuomo Kaminen ja Markku Ritola. Huipentuma oli syksyn 1979 suora lähetys ’Iltamat Kyrönjoella’.⁸²

”Vallankumousta oli jo silloin ilmassa – jos olisi oikein osannut lukea kansan liikehdintää – kun TV2:n ajankohtaistoimitus järjesti tuntikausia kestävän suoran väittelylähetysten Ylistarosta. Suomalaiset eivät olisi normaalisti jaksaneet monta minuuttia katsoa lähetystä, jossa väitellään yhdestä pienestä vesivoimalaitoksesta yhdessä pienessä kunnassa”, toteaa Seppo J. Saari.⁸³

Matti Peltoakangas

Lenni Kujanpää vahvistaa tulvarajan ylittyneen Munakan mittatikulla 13. huhtikuuta 1984.

ja Martti Kujanpää voittaa palstatilaa epäviralliselta tietäjältä. Sukunimi takasi uskottavuuden, vaikka miehet eivät olekaan sukua.⁸⁸

Lenni Kujanpää mittasi kaikki Kyrönjoen viimeiset suuret tulvat 1966-96. Hän ehti nähdä myös lämpimästi kannattamansa tulvasuojelun valmistuvan. Munakan mittausmies menehtyi 84 vuoden iässä keuhkokuumeella 2003.

Heikki Tuomikoski, TV:n tulvamaisteri

Toimittaja Heikki Tuomikosken maine tulva-Tuomikoskenä syntyi vuosien 1967-76 TV-työssä. Kansa muistaa innokkaan toimittajan seisomassa tulvajärvessä, viittilöimässä veden korkeuksia ladon katolla, lipumassa veneellä kameran linssin ohi ja selostamassa veden hidasta nousua kuin sadan metrin juoksua.

”Tein tulvauutisia aina, kun oli aihetta, TV-uutisiin ehkä 30-40 juttua”, arvioi Tuomikoski. Maakunnassa piti olla aktiivinen, jos aikoi saada juttuja valtakunnan lähetyksiin. Tulvamaisteri-tittelin antoikin ensimmäisenä joku YLEn TV-uutispäälliköistä.

Tuomikosken mukaan sensuurin sakset heiluivat YLEn radiouutisissa tiheämmin, mutta televisiossa faktat yleensä ratkaisivat. ”TV1 ja TV2 näyttivät samat uutiset kello 18 ja 21. Niihin lähetyksiin tulvauutiset piti saada, koska niitä seurasivat kaikki päättäjätkin.”

Toimittaja Tuomikoski näki vierestä, kun Kyrönjoen vesistösuunnitelma syntyi. Hän kävi lähetystöjen mukana antamassa suoria raportteja Helsingistä. ”Silloin ymmärrettiin tulvien olevan vitsaus. Kun asian hyväksi ei tehty läheskään riittävästi ja pieni piiri vastusti sitä, tuli sellainen mentaliteetti, että jo on perkele, jos ei tulvia saada kuriin. Yleisen mielipiteen muuttuminen tulvasuojelulle myönteiseksi oli järjen voitto ja median yhteistyön ansiota”, kehaisee Tuomikoski.

Puhetta tuhojen liioittelusta ja tulvamyytistä Tuomikoski ei hyväksy. Veden voima piti havainnollistaa, mutta vilppiä ei tehty.

Juha Tuomikoski

Tulva-Tuomikoski katselee vanhoja TV-juttujaan yhdessä silloisen kuvaajansa Lauri Yrjö-Koskisen (oik.) kanssa. Haastateltavana on vesihallituksen pääjohtaja Simo Jaatinen.

Tuomikosken sitoutumista Kyrönjoen suunnitelmiin kuvaa se, että hän pihisee aina vain niiden muuttamisen tuomaa harmia. Tulvamaisterin mukaan luonnonsuojelijoiksi itseään kutsuvat agitaattorit masinoivat järkevät ihmiset kuin uskonhurmukseen, jonka turvin Lex Kyrönjoki hyväksyttiin ilman analyttistä keskustelua. Muun muassa Ylistaron keskusta jäi vaille upeaa vesimaisemaa ja saasteetonta sähköntuotantoa.

”Viisaammat sukupolvet korjaavat 1980-luvun virheet ja tilauksesta tehty typerä erityislaki oivalletaan kumota”, sanoo Tuomikoski ja ehdottaa tieteellistä tutkimusta siitä, kuinka suuria talous- ja kauneusarvoja Kyrönjoella menetettiin.

KÄDENVÄÄNTÖ KYRKÖSJÄRVESTÄ

Entisen ajan seinäjokiset tunsivat Kyrkösjärven pienen lammen talvisten hevoskilpailujen areenana. 1920-luvulla raviharrastus loppui ja soistuva ylänkö odotti puoli vuosisataa uutta käyttöä.⁸⁹

Ajatuksen Kyrkösjärven voimalasta heitti ilmoille ensi kerran pohjoisen voimayhtiön palveluksessa oleva seinäjokelainen Masa Hakola. Kun ajatukseen lisättiin 1960-luvulla tekoallas, se alkoi toteutua. Penkereillä saataisiin aivan kaupungin kylkeen kunnollinen järvi ja kymmeniä metrejä voimalan kaipaamaa säännösteltyä pudotusta.⁹⁰

Kyrkösjärven hankkeesta tuli selvästi Pitkämöä ja Kalajärveä hankalampi. Aasukkaat huolestuivat Törnävän kuivuvista koskista. Suunnittelijat lupasivat kolmentoista pohjapadon pitävän virtauksen tasaisena ja maiseman kauniina ympäri vuoden. Sopivia veden korkeuksia tutkittiin valokuvien avulla.⁹¹

Kyrkösjärven haitat ja hyödyt askarruttivat neuvotteluissa pitkään myös Seinäjoen päättäjiä, M.I. Kanteletta, Lauri Koivistoa ja Kalle Peltolaa. Houkuttimena olivat kuitenkin halpa energia ja jokea parempi käyttövesilähde.⁹²

Maanviljelijä Sakari Pojanluoman johtaman Kyrönjoen tulvatoimikunnan tuki oli neuvotteluissa tärkeä. Vuosikymmenen puolivälissä käytettiin myös uhkakuvia: ellei Seinäjoen yläjuoksun vesi kelpaa seinäjokisille, se voidaan juoksuttaa Kalajärven kautta myös Nurmonjokeen.⁹³

Kyrkösjärven altaan ja voimalan hankesuunnitelma valmistui 1967. Hyödyistä 58 prosenttia laskettiin voimalaloudelle, 26 prosenttia tulvasuojelulle ja 16 prosenttia vesitaloudelle. Myös virkistyskäyttöä pidettiin tärkeänä.⁹⁴

Rakentamista ei haluttu kuitenkaan aloittaa, ennen kuin voimalan rakentaminen Kyrkösjärvelle olisi varmistettu. Näitä ratkaisevia neuvotteluita kävivät Seinäjoen puolelta kaupunginjohtaja Matti Nuolivirta ja sähkölaitosjohtaja Veikko Puutonen. Valtiota edustivat Matti Raivio ja Ossi Hjelt. Voimalasopimus syntyi 1970 ja kaupunki haki voimalalle lupaa kaksi vuotta myöhemmin.⁹⁵

Kritiikki nousi pintaan vuosien 1973-75 katselmuksissa, joita johti vesihallituksen toimitusinsinööri Aarre Pasonen. Helsingissä asuvan Pasosen yli kaksi

Kyrkösjärven kanavia kaivettiin vuonna 1978, kun Kyrönjoen vesistötöiden rahoitus oli huipussaan ja Seinäjoen kylkeen tuleva tekojärvi oli koko vesihallinnon suurin hanke.

vuosikymmentä kestäneet Pohjanmaan katselmusmatkat alkoivat maaliskuussa 1973 Kyrkösjärven hiihtoretkellä. ”Vaikka sain erittäin hyvää apua jokisuunnittelu-toimistosta, olivat katselmukset vastustuksen takia hyvin työläitä. Jos olisin tiennyt hankaluuksista etukäteen, olisin koittanut saada jonkun toisen tulemaan Pohjanmaalle”, toteaa Pasonen.⁹⁶

Kyrkösjärven katselmusten yli sadasta muistutuksesta suurin osa liittyi Seinäjoen luonnonuoman juoksutuksiin. Huolta kannettiin myös virkistyskäytöstä ja kalataloudesta. Nuoret luontoaktivistit keräsivät 2500 nimen adressin suurempien ohjuoksutusten puolesta.⁹⁷

Rakentamisen aloitusta yritettiin kiirehtiä hakemalla työlupaa jo 1975, muun muassa Väisäsen työryhmän aikatauluun ja voimalasopimukseen vedoten. Työlupa hyväksyttiin vasta kaksi vuotta myöhemmin.⁹⁸

Käyttöveden otto oli vilahdellut koko ajan yhtenä Seinäjoen kaupungin perusteena Kyrkösjärven rakentamiseksi. Ajatus oli kuitenkin vastoin maataloushallituksen 1960-luvulla tekemää alueellista vedenhankintasuunnitelmaa, jonka mukaan vesi otettaisiin Kauhajoelta. Pian Kyrkösjärven lupapäätöksen jälkeen Seinäjoki lähtikin hakemaan suupohjalaista pohjavettä.⁹⁹

Tapausta on pidetty todisteena siitä, että vesi-huolto oli sittenkin vain keppihevonen voimalan saamiseksi Seinäjoelle. ”Näin tehtiin siitä huolimatta, että valituksissa osoitettiin aukottomasti, että täysin suoperäinen allas vain huonontaa raakaveden laatua”, kirjoitti Jaakko Luoma.¹⁰⁰

Kaupungin tilaamassa muistiossa Vesi-Hydro oli todennut 1975, että Kyrkösjärven veden laatu on alkuvuosina huono. Muistion mukaan laatua voitaisiin kuitenkin kohentaa raivaamalla altaan pohja hyvin ja poistamalla eloperäinen aines pohjasta. Kriitikoiden mukaan oletus raivaamisesta oli alun pitäen epärealistinen.¹⁰¹

Aarne Sirenin mukaan veden hankinta ratkesi Kauhajoen suuntaan, kun vesihallituksen amerikkalaisvieraat ottivat esille mutageenit. ”Kun amerikkalaiset asiantuntijat näkivät Kyrkösjärven työmaan suot, he hämmästyivät ja sanoivat, että ei tästä voi vettä ottaa. He kertoivat, että suoalueilla seisovaan veteen liukee turpeesta aineksia ja veteen muodostuu kloorattaessa syöpää aiheuttavia yhdisteitä.”¹⁰²

Seinäjoen ja lähikuntien vedenotto Kauhajoelta johti omaan sotaansa, jonka tuloksena suupohjalainen pohjavesi virtasi 1990-luvun alussa Kyrönjokilaakson Vesi Oy:n putkissa.¹⁰³

Kyrkösjärven tekojärven pengertä rakennettiin vuonna 1979.

Unto Tapio

Tekojärvien jokilaakso

Kyrönjoen valuma-alue on Suomen vähäjärvisimpiä. Luonnonjärvien osuus pinta-alasta on vain 0,9 prosenttia. Tekojärvet nostivat lukeman 1,3 prosenttiin.¹⁰⁴

Kyrönjoen vesistöön kuuluu koko Suomen vanhin tekojärvi Kotilampi. Orisbergin rautaruukille 1700-luvulla rakennettu lampi ei ole koskaan liittynyt tulasuojeluun.

Myös neljällä uudemmalla tekojärvellä on luonteet nimet, vaikka ne syntyivätkin suurempia miettimättä. Liikapuro ja Pitkämä saivat nimensä laskupurosta, Kalajärvi ja Kyrkösjärvi peittämästään pikku järvestä. Nimen jälkiosa tekojärvi vakiintui vasta 1960-luvun jälkeen. Siihen asti puhuttiin keinojärvistä ja tekoaltaista.

Vesistösuunnittelijat ovat haluttomia nimeämään hankkeille yhtä isää, koska kyse on pitkän ajan tiimityöstä. Tämän varauksen jälkeen voi Simo Muotialalle nimetä Seinäjoen suuosan oikaisun sekä Varpulan ja Hirvijärven Nurmonjoelta. Kalajärvi on Seppo J. Saaren nimikkojärvi ja Pitkämä Matti Raivion.¹⁰⁵

Kaikkien neljän tekojärven luvanhaltija on Länsi-Suomen ympäristökeskus, mutta käytännössä voimallaitokset hoitavat muiden paitsi Liikapuron säännöstelyn.

Altaat tyhjenetään ennen kevättulvaa, että niihin mahtuu sulamisvesiä. Kesällä järviä ei virkistyskäytön takia juuri säännöstellä, eikä niillä olisi muutenkaan helppo torjua vaikeasti ennustettavia kesätulvia. Voimatalouden intresseissä allasta tyhjätyään talven huippukulutuksen aikana.¹⁰⁶

Arvostelijoiden mukaan tekojärviä säännösteltiin etenkin aluksi voimatalouden ehdoilla, jopa tulvia pahentaen. Sahaavan vuorokausisäännöstelyn nähtiin tuhoavan jokiluontoa.¹⁰⁷

Kyrönjoen tekojärviin voidaan parhaassa tapauksessa leikata viidennes lyhytaikaisesta tulvavirtaamassa Munakan kohdassa. Siitä alaspäin tulvavirtaama on suurin piirtein entisellä tasolla, mutta varastointipaikka on siirtynyt pelloilta tekojärviin.¹⁰⁸

Taulukkoon merkityt rakennuskustannukset on muunnettu rakennuskustannusindeksillä lokakuun 2003 hintatasoon.

TEKOJÄRVET	Liikapuro	Pitkämä	Kalajärvi	Kyrkösjärvi
Rakennettu	1965-68	1968-71	1971-77	1977-83
Evakkoja	ei evakkoja	5 taloutta	8 taloutta	ei evakkoja
Pinta-ala	3,1 km ²	1,0 km ²	11,3 km ²	6,4 km ²
Peltoa	1 ha	vähän	260 ha	34 ha
Säännöstelytilavuus	4,5 milj. m ³	6,5 milj. m ³	42 milj. m ³	11 milj. m ³
Säännöstelyväli	2,5 m	10,0 m	6,5 m	2,0 m
Maapatomassoja	50 000 m ³	450 000 m ³	1 450 000 m ³	950 000 m ³
Rakennuskustannus		9,3 milj. euroa	17,5 milj. euroa	9,0 milj. euroa

TEKOJÄRVI KAUPUNGIN KYLKEEN

Kyrkösjärven rakentaminen alkoi vuonna 1977 perustamalla tukikohta täyttökanaavan ja järven yhtymäkohtaan.

Seinäjoen tekojärven työmaa oli 1970-luvun lopulla koko vesihallinnon suurin, parisataa rakentajaa työllistävä hanke. Töitä tehtiin talvea lukuun ottamatta kahdessa vuorossa, sillä rahoitusta riitti. Kyrkösjärven rakentaminen maksoi vuoden 2003 arvoksi muunnettuna 9,0 miljoonaa euroa.¹⁰⁹

Työpäällikkö Seppo Herralan ja työmaapäällikkö Aulis Alamäen johtama allastyö valittiin vuoden rakennusmestarityöksi Etelä-Pohjanmaalla. Alamäki sai myös valtakunnallisen vuoden rakennusmestarin titelin.¹¹⁰

Pienpuustoa oli keräilty altaan tieltä jo Kalajärveltä, mutta vasta Kyrkösjärvellä raivaus oli täysimittaista. Haketetut pienpuut myytiin Kaskisten sellutehtaalle. Myynti kattoi kuljetuskustannukset, mutta keräily pantiin ympäristönhoidon piikkiin.¹¹¹

Kyrkösjärven pohjasta puolet oli suota, joten turvelauttaongelma tiedettiin. Turpeen polttamista oli tutkittu, mutta ajatuksesta luovuttiin, kun sen laskettiin viivyttävän altaan rakentamista jopa viidellä vuodella. Niinpä allaspohjaa käsiteltiin vain patomateriaalin otto- paikoilla ja pienellä noin kolmen hehtaarin suoalueella, jossa kokeiltiin turpeiden painottamista kivennäismaalla.¹¹²

Padon rakentaminen alkoi puhdistamalla patoalueen pohja tiivistä moreenipintaa tai kalliota myöten. Rikonainen kallio injektoitiin eli siihen porattiin 4–7 metriä syviä reikiä, joihin pumpattiin tiivistävää sementtiä.¹¹³

Suurin yksittäinen työvaihe oli massojen ajo kymmenen kilometrin pituiseen patoon.

Alkuperäisessä suunnitelmassa padon moreenit piti hakea Kyrkösvuoren taakse kuivalle maalle jäävältä alueelta.¹¹⁴

”Vanhana retkeilijänä minua ei miellyttänyt ajatus, että altaan kylkeen jäisi paljas monttu vuosikymmeniksi. Allaspohjalla oli entisiä puolukkamaastojani ja arvelin, että niistä saisi patoon kelvollista rakennusainetta”, kertoo Arne Siren.

Vesipiirin maaperätutkijat etsivät uudet paikat ja pato rakennettiin kokonaan altaan pohjan maa-aineksesta. ”Se oli heti radikaali suunnitelman muutos. Sellaisia ei kuitenkaan alistettu hyväksyttäväksi, koska muutos olisi voinut jopa keskeyttää työt. Se oli sen ajan kulttuuria”, sanoo Siren. Jopa padon paikkaa voitiin muuttaa, kun se nähtiin hyväksi. Uudet suunnitelmat lähetettiin lupakäsittelyyn jälkikäteen.

Kaupungin yläpuolelle rakennettavan padon tekeminen oli tarkkaa työtä. Pato nousi reilun puolen metrin kerroksina, jotka tiivistettiin täryjyrällä ja varmistettiin tiiveyskokein.¹¹⁵

Veden johtamiseksi rakennettiin 3,3 kilometrin mittainen täyttökanaava. Sen yläpäähän Seinäjokeen tuli pohjapato ja täyttökanaavan alkuun säännöstelypato. Altaan pohjoispäähän kaivettiin lähes kolmen kilometrin pituinen tyhjennyskanava, joka jää veden alle piiloon muulloin paitsi keväällä.

Kaupunki rakensi Kyrkösjärven uimarannan muun rakennustyön yhteydessä. Vesipiiri kohensi virkistyskäyttöä muun muassa syventämällä isoimman saaren rantoja. Seinäjoen urheilun arvioitiin monipuolistuvan, kun Kyrkösjärvi tuo mukanaan uinnin, melonnan, soudun ja purjehduksen.¹¹⁶

Seinäjoen sähkölaitos rakennutti voimalaitoksen ja 1,4 kilometriä pitkän tyhjennystunnelin. Kyrkösjärven voimalan suunnitteli diplomi-insinööri Antero Halminen Oy Vesirakentajasta ja urakoi Veljekset Kyykkä Oy. Laitokseen tuli koko maan neljänneksi suurin pudotuskorkeus, 44 metriä. Teho oli 7,3 megawattia eli yhtä paljon kuin Pitkämössä ja Kalajärvellä yhteensä. Kyrkösjärven voimalan rakentaminen maksoi nykyrahaksi muunnettuna 6,3 miljoonaa euroa.¹¹⁷

Syksyllä 1979 vesi nostettiin Kyrkösjärven voimalaitoksen koekäyttöä varten. Keväällä allas tyhjenettiin ja pato rakennettiin valmiiksi. Lopullisesti tekojärvi täyttyi syksyllä 1980.

Turvelautoista tuli Kyrkösjärvelle suurempi ongelma kuin vähemmän suopitoisella Kalajärvellä. Kyrkösjärven rannalle rakennettu Sevon turvevoimala ja Seinäjoen kaupunki ovat joutuneet poistamaan turvelauttoja vielä 2000-luvulla.¹¹⁸

Padon alla olevasta kalliosta on suotanut vettä niin paljon, että kalliota on lisätiivistetty pumppaamalla sementtiä sisään. Patorakenteita tarkkaillaan tulva-aikana vähintään kerran viikossa ja muulloin kuukauden välein.¹¹⁹

Turvelautat ovat häirinneet Kyrkösjärven maisemia aika ajoin. Sen sijaan patojen moreeni kaivettiin järven pohjasta, vaikka alkuperäisen suunnitelman mukaan sorakuoppa olisi tullut kuivalle maalle Kyrkösvuoren niemen kohdalle.

Seppo Herrala, Kyrönjoen työpäällikkö

Insinööri Seppo Herrala on siirtynyt elämänsä aikana Kyrönjoen yläjuoksulta kohti keskijuoksua.

Herrala syntyi latvavesien Kauhajoella 1945 ja vietti nuoruutensa Isojoella. Työpäällikön ura alkoi Kalajärvellä ja jatkui Kyrkösjärvellä. Urakka jatkui Seinäjoen keskiosan perkauksella sekä Kyrönjoen penkereiden ja Malkakosken viimeistelyllä.

”Työ on ollut mielenkiintoista. Esimerkiksi vettä pitävän maapadon rakentaminen on melkoinen prosessi. Joka kohta padosta pitää tuntea. Jos vesi pääsee läpi, se tekee työtä yötä päivää. Kaikki pitää huomata rakentamisvaiheessa, sillä tuloksen näkee vasta, kun vedet on laskettu altaaseen.”

Kyrkösjärvellä vettä suotautui padon alta kalliosta, mutta Herrala rauhoittelee: vettä tulee aina jonkin verran, kalliota on vahvistettu ja tilanne hallinnassa.

Tiukin paikka Kyrkösjärvellä oli, kun Herrala joutui viemään konemiehen perheelle tiedon kuolemaan johtaneesta työtaturmasta. Mies jäi laahakoneen vajjerikelan väliin täyttökanaavaa kaivettaessa.

Kyrkösjärven rakennustöiden aikana tuli myös toisenlainen huono uutinen, tekojärvien elohopea. ”Se oli ikävä yllätys ja kaikki vähän pyörittelivät silmiään, kunnes tuli tieto että elohopeaa löytyy luonnonjärvistäkin. Pahimman aikana liikkui huhu, että lääkäri oli kertonut peräseinäjokiselle kalastelijalle elohopean tappavan hitaasti. Kalastaja oli sanonut, että ei hänellä olekaan minnekään kiire.”

Vuodesta 2002 lähtien Seppo Herrala on vastannut rakennuttamispäällikkönä koko Länsi-Suomen ympäristökeskuksen rakentamisesta. Miehen hyppysissä on myös Kyrönjoen automaattinen käyttöjärjestelmä.

”Kyrönjoella on nyt saavutettu se tulvasuojelun tavoite, mitä lähdeittiin hakemaan, vaikka siinä menikin näin pitkään. Kun asiaa ajattelee isäntien kannalta, niin aika moni ei ole enää näkemässä tätä lopputulosta...”

JYLLINKOSKI KOSKIOSTOKSILLA

Kyrönjoen tulvasodan jyrkin vastakkainasettelu syntyi, kun Jyllinkosken Sähkö lähti toteuttamaan vuonna 1974 solmittua sopimusta Ylistaron Kylänpään ja Kirkonkoskien voimalarakentamisesta.

Ilmajoen ja Ylistaron ranta-asukkaille kantautui aluksi myönteinen tieto voimaloista, joista saadaan sähkö pumppaamoille. Puheet säännöstelystä, noin kymmenen omakotitalon jäämisestä veden alle ja muutaman maatilan vettymisestä seurasivat myöhemmin. Kylänpäässä veden pinta nousi noin 5,5 metriä ja Kirkonkoskella runsaat 3 metriä.¹²⁰

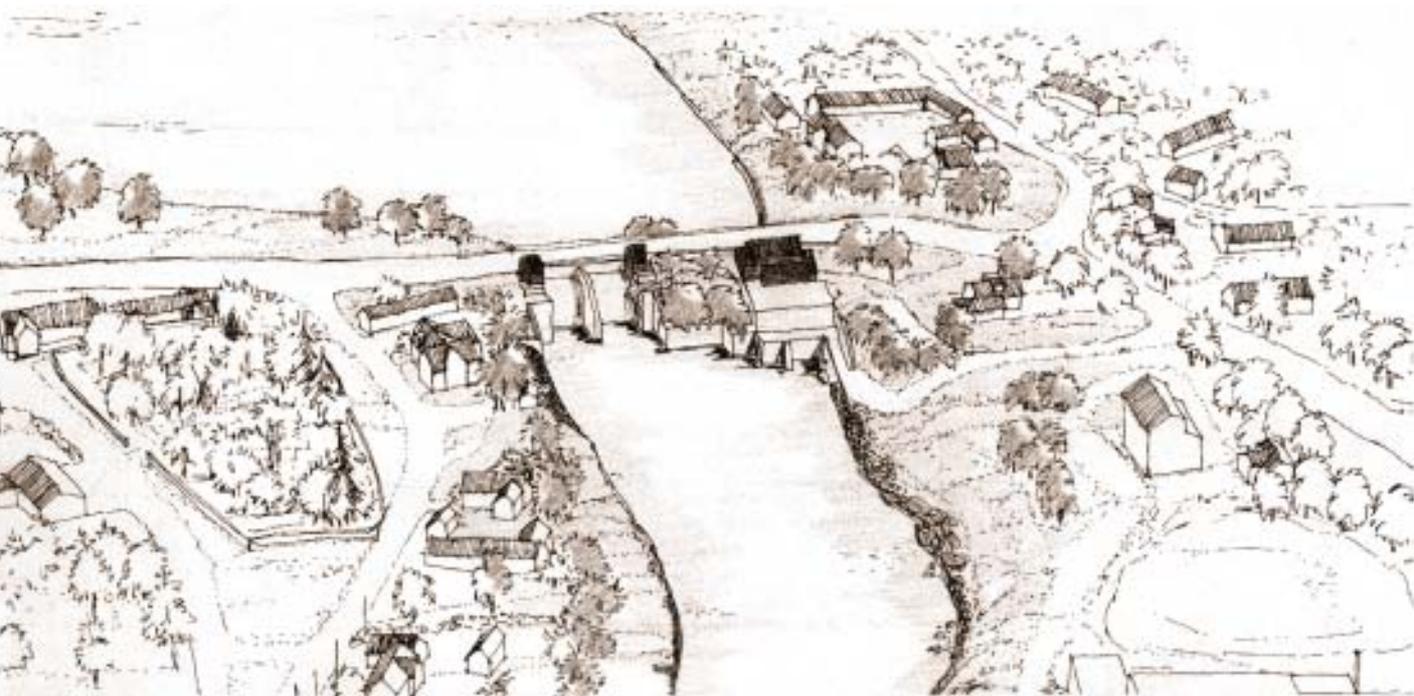
Voimayhtiön ja vesistösuunnittelijoiden näkökulmasta selvä ja järkevä suunnitelma alkoi osalle asukkaista näyttää arvaamattomalta salahankeelta. Toiset kuitenkin hyötyivät ja pitivät suunnitelmaa hyvänä.¹²¹

Koskiosuuksien ostamista jakokuntien kokouksissa arvosteltiin tarkoitusta pyhittää keinot –tyyppisestä asenteesta. ”Melkoisen painostuksen ja suuren tietämättömyyden vallassa vanhat jakokunnat myivät vesiosuutensa sähköyhtiöille. Harva ylistarolainen edes tiesi olevansa jakokunnan osakas ja päättäjä tärkeässä asiassa”, totesi Marja-Liisa Kriikka.¹²²

Maanviljelijä Vesa Luoma koki saman Ilmajoella. Hän kuuli sattumalta saman päivän iltana pidettävästä kokouksesta, jossa ostettaisiin koskiosuuksia. Kutsu oli ollut kunnan ilmoitustaululla ja Ilkassa. ”Kun menin paikalle, ei minulla ollutkaan äänioikeutta ilman maarekisteriotetta ja kauppakirjaa. Käytin puheenvuoron, että kyllä varmasti omistan maata joen rannasta, kun on sukutilakin”, sanoo Vesa Luoma.

Koskiosuuksien 30 manttaalista vain kolme oli paikalla. Lopputulos oli selvä, kun Ilmajoen kunnan ja seurakunnan edustajat kannattivat myymistä. ”Sekin loukkasi, että ei-ilmajokiset edustajat myivät koskiosuudet. Sanoin että on törkeää, kun 30 000 markalla myytiin 17 kilometriä Ilmajoen jokioikeuksia”, kertoo Luoma.

Vesa Luoman veljenpojan Jaakko Luoman mukaan Ilmajoen tapaus oli tavallinen. Kokouksiin saapui usein vain kourallinen myyjäosakkaita. ”Jyllinkosken Sähkö Oy osti vajaan vuodessa Kyrönjoen itselleen nopeilla ja hyvin juntatuilla kokouksilla. Etelä-Pohjanmaan valtavirran hinta: vajaa 200 000 markkaa”, kommentoi Luoma. Vuoden 2003 hintatasossa summa on 100 000 euroa.¹²³

Ylistaron Kirkonkoskeen suunniteltu voimalaitos alajuoksun suunnalta katsottuna. Voimalan luvattiin tuovan Ylistaroon kaupunkimaista näyttävyyttä. Veden pinta olisi noussut padon yläpuolella runsaalla kolmella metrillä.

Jyllinkosken Sähkön toimitusjohtaja Pertti Karhama ei hyväksy arvostelua. ”Pyrimme tiedottamaan pelisääntöjen mukaan. Myös hinnat noudattivat yleistä hintatasoa, mutta siihen aikaan koskiosuuksien hinta oli alhainen”, toteaa Karhama.

Yhdessä paikassa koskiosuuksien ostaminen ei onnistunut: Ylistaron Kylänpäässä, jossa vanha voimala oli sortunut vuoden 1938 tulvissa. Nyt Esko Ollin ja muiden kylänpääläisten sisu nousi, kun heitä ei ollut pidetty uusien voimalasuunnitelmien tasalla. Viiden talon muodostama jakokunta päätti vuoden 1977 alussa vastustaa kosken myyntiä. Näin maanomistajilla säilyi puhevalta itse voimalakysymyksessä, ei ainoastaan korvausasiassa.¹²⁴

Jyllinkosken Sähkö yritti kääntää kylänpääläisten päätä, mutta vastauksena tähän jakokunta perustikin toimikunnan, joka oli tulevan Kyrönjokiseuran itu. Sen nimissä vaadittiin muun muassa korvausten porrastamista maan arvon mukaan. Tähän voimayhtiö ei suostunut. ”Jos Jyllinkosken neuvottelija olisi tarjonnut Kylänpään maanomistajille heidän pyytämänsä 300 000 markkaa, eikä vaivaista 50 000 markkaa, olisi voimalaitos jauhanut sähköä jo kauan”, toteaa Esko Olli.¹²⁵

Vastarinta yllätti jokisuunnittelijat. Rannalta ei löytynytäkään enää tulvatöitä ja sähköä pyytäviä viljelijöitä, vaan penkereiden laskemista vaativia maanomistajia. Lähes kaikkien neuvotteluihin osallistuneiden mieli oli muuttunut.¹²⁶

”Kysymme, että miksi te nyt näin ajattelette. Maanomistajat kertoivat olleensa Ylistarossa alajuoksulaisien kanssa kokouksissa, jossa heidät oli saatu käsittämään, että suunnitelma pilaa maiseman ja vahingot ovat

paljon suuremmat kuin on luultu, eikä voimayhtiöihin voi muutenkaan luottaa”, kuvaa Seppo J. Saari uutta tilannetta. Hänen mukaansa vyörytys johti tulva-alueen viljelijöiden pieneen, mutta tärkeään puolustusmurtumaan.

Saari toteaa murtuman osuneen suunnitelman heikoimpaan kohtaan. Sekä maataloushallitus että TVH olivat alun perin rajanneet penkereet Malkakoskeen, koska tulvasuojelun näkökulmasta niiden kannattavuus heikkeni sen alapuolella. Viljelijät olivat kuitenkin niukalla enemmistöllä vaatineet penkereiden jatkamista.¹²⁷

Kun Ylistarossa ilmaantui vaikeuksia, ryhdyttiin voimaloiden tulosta kertomaan tiedotustilaisuuksissa, mutta tavallisen ihmisen oli vaikea ymmärtää suunnitelmaa.

”Kun kysyttiin mitä voimalaitosten rakentaminen käytännössä merkitsisi, virkamiehet vastasivat puhumalla vedenkorkeuksista ja keskivirtaamista. Eihän niitä ymmärretty. Kun korkeudet haluttiin merkittäväksi maastoon, ei merkkejä tullut”, kertoo Marja-Liisa Kriikku. Merkit saatiin vasta 1979.¹²⁸

Selvisi myös, että sekä Kylänpääkoski että Kirkonkoski oli tarkoitus ohittaa kanavalla. Alempi kanava kiertäisi Ylistaron kirkon takaa Köykänkoskeen asti. Hanke herätti osan viljelijöistä vastustamaan.¹²⁹

Kritiikki johti suunnitelman ja voimalasopimuksen muutokseen 1978. Alemman voimalaitoksen paikka siirrettiin joki-uomaan ja ylempäs Kirkonkosken kohdalle. Vesihallitus nimesi muutoksen syiksi maisemalliset, maankäytölliset ja tekniset syyt. Myöskään aikataulua ei haluttu riskeerata.¹³⁰

Ylistaron kunta teetti Salplan-suunnitelman, joka lupasi keskustaan voimalaitoksen ja kauniin maiseman tuomaa kaupunkimaista näytävyyttä. ”Vasta tämän suunnitelman käsittelyssä todella huomattiin, että voimalaitos tulee keskelle Kirkonkylää”, sanoo Marja-Liisa Kriikku.¹³¹

Arvostelijoiden mielestä voimatalouden hallitseva osuus oli sinetöity aivan liian aikaisin, vuosia ennen kuin muut intressiryhmät edes tiesivät asiasta.

”Arvostelu pitää varmaan paikkansa ja uudet voimalaitossopimukset tehdäänkin nykyisin vasta sitten, kun vesistön muut tarpeet ovat ensin saaneet ratkaisunsa”, sovitteli vesipiirin johtaja Seppo J. Saari kesällä 1979.¹³²

Vaasa-lehden piirtäjä Pentti Vetikko havainnollisti vuonna 1979 mökkilläisen ja viljelijän erilaisia intressejä veden korkeuteen.

Vesa Luoma, Alajoen säilyttäjä

Vesa Luoma on seurannut Kyrönjoen kulkua vuodesta 1927 lähtien aivan vierestä.

Nuorena miehenä Luoma vaati keskustan piiritoimikunnassa Kyrönjoelle tulvasuojelua. Keski-ikäisenä hän kääntyi Ylistaron voimaloiden vastustajaksi. Eläkeläisenä kotiseutuneuvoksena hän yrittää pitää kiinni perinnemaisemasta.

Vesa Luoman vastustus alkoi pelosta, että voimaloiden vuorokausisäännöstely syövyttää jokityrää. Ilmajoella vieraillut professori Olavi Granö vahvisti käsityksen: Alajoen maa-aines luisuu helposti jokeen ja heikentää kalojen elinmahdollisuuksia.

”Tästä tuli myös Ilmajoki-seuran kanta, vaikka johtokunta ei sitä niin lämpimästi kannattanut”, muistelee parikymmentä

vuotta seuraa johtanut Luoma. Taistelun tuoksinassa Luomaa uhattiin muun muassa selkäsaunalla, mutta itsepintainen mies piti päänsä.

”Nyt on tulville tehty se mitä voidaan tehdä, mutta valitettavasti myös Alajoen mahtava maisema on kärsinyt. Pengerryksen tiheä leppämetsä ja eristysojan korkeat penkereet katkaisevat laajan näkymän täydellisesti.”

Penkereiden alkupisteessä Laivanpäänmuksassa Vesa Luoma näkee Etelä-Pohjanmaan sydämen ja sielunmaiseman: perinnelatoja, alajokisaunoja, valtavrannan, lakeuden ja nuijasoturien Santavuoren. Mutta ei tulvia.

”Toki olen sitä mieltä, että on hyvä kun tulvista on päästy, mutta ennen ne loivat niin dramaattisen tunnelman. Tulvat olivat yleinen puheenaihe ja ihmiset vaelsivat katsomaan niitä. Oli läheinen suhde luonnon tapahtumiin. Eivät ihmiset myönnä, että haluavat nähdä tulvan, mutta jokaisella on halu kokea suuria luonnonilmiöitä.”

Esa Hakala

Nuoret luonnonsuojelijat osoittivat hyytävässä pakkasessa mieltä jokirakentamista vastaan Seinäjoella 28.12.1978. Altaat uhkaavat väestön etuja, julisti pääpuhujaja Jaakko Luoma.

SUORAA TOIMINTAA POHJANMAALLA

Maanomistajien ja ranta-asukkaiden paikallinen vastarinta alkoi saada laajempaa vastakaikua 1970-luvun viime vuosina.

Vaasan läänin seutukaavaliitto kehotti miettimään voimaloiden tarpeellisuutta, professori Pentti Seiskari piti vesipiiriä tunteettomana ja museovirasto vastusti voimaloita. Pohjanmaan luontopiiri kehotti taisteluun Pohjanmaan jokiluonnon puolesta ja Luonnonsuojeluliitto vaati keskeyttämään jokien valjastuksen. Kalamiesten keskusliittokin arvosteli järjestelyjä.¹³³

Vesihallituksen johto puolustautui kertomalla vesienkäytön tavoitteiden olevan moninaisia. Tilanteen räjähtämistä ei kuitenkaan estänyt enää mikään.¹³⁴

Keväällä 1979 luonnonsuojelijat kahlitsivat itsensä Kojjärven kaivinkoneisiin ja lappajärveläiset tekivät kansanpadon. Helsingissä nähtiin mielenosoitus Lappajärven ja Kojjärven puolesta.¹³⁵

Kyrönjoen varrella ei koettu kansalaistotelemattomuutta, mutta Seinäjoen historian tietävästi ensimmäinen mielenosoitus. Luontoliiton talvipäivien aktivistiväki marssi joulun 1978 välipäivien purevassa pakkasessa.¹³⁶

Altaat uhkaavat väestön etuja, julisti nuorten puhemies Jaakko Luoma Seinäjoen torilla. Vesiteeseissä vaadittiin Pohjanmaan vesistöjärjestelyjen hautaamista altaaneen ja voimaloineen, samoin puolueetonta tutkimusta tulvien torjunnasta. Vaasan vesipiirin ikkunoihin vedettiin verhot, kun vesivallesmannien päätä mannattiin vadiille, maalaili Jaakko Luoma. ”Ilmoille huudettiin totuudet, joita kukaan ei ole Pohjanmaalla vielä sanonut julkisesti näin suoraan.”¹³⁷

Talvipäivien radikaalia mielikuvaa tehosti Jorma Luhdan sanoittama ja alueradionkin soittama taistelulaulu: ”Hei laulumme raitilla raikua saa, jo riittää vesipiirit. On myllätty, möyrityt virtojen maa, nyt vastalauseemme kiirii. Kun myyräntöissä riehuu vesimyyrät, ei hellitä ne, jos sä hiljaa pyydät.”¹³⁸

Pari viikkoa myöhemmin 700-päinen koululaiskuro lauloi Järviseutulaisten marssin, jonka sävel oli lainattu Punakaartilaisien marssista. ”Köyhä järvikansa katkoo kahleitansa, kärsimysten malja se jo kukku-roillaan on raakaa vesivaltaa vastaan...”

Vesirakentajien näkökulmasta luontoaktivismiin nousu Pohjanmaalla oli ulkoa tuotua propagandaa. ”Luonnonsuojelujärjestöihin liittyi tuolloin paljon sosialismiuskoisia. Kun sosialisointiaate oli jo menettä-

nyt vetovoimansa, tarjosi luonnonsuojelu hyvän mahdollisuuden päästä määräämään, miten omistajien tuli hoitaa maitaan, metsiään ja vesialueitaan”, toteaa Sepo J. Saari. Hänen mukaansa kiihkosuojelijat valtasivat luontojärjestöt ensin Vaasassa, josta käsin aatetta levitettiin Kyrönjoen yläjuoksun suuntaan. Yksi tavoite oli valmistella maaperää ympäristöministeriölle.¹³⁹

Jaakko Luoman mukaan Pohjanmaalla oli kyse päinvastoin luonnonsuojeluvastaisen propagandan tehokkaasta levittämisestä. ”Luonnonsuojelijat ovat viljelijöiden maita himoitsevia ’sosialisteja’ ja toisaalta jokirakentaminen on edennyt pelottavan nopeasti voimakkaan myönteisen propagandan turvin, joten ihmisiä ymmärrettävästi pelotti astua mitteleämään tuon iki-liikkujan kanssa voimiaan ’sosialistien’ tukemana.”¹⁴⁰

Valtaosa Kyrönjokivarren viljelijöistä pysyikin uskollisena alkuperäisille vesistösuunnitelmille. Pienempi osa maanomistajista toimi Kyrönjokiseurassa, jossa

löytyi yhteinen sävel luonnonsuojelijoiden kanssa. Sekä asiallisena että maantieteellisenä rajapyykkinä olivat useimmiten Ylistaroon suunnitellut voimat.¹⁴¹

”1970-luvun lopulla oli jo paljon ihmisiä, jotka halusivat laittaa kapuloita jokirakentamisen koneistoon. Esimerkiksi virkakunnassa vesirakennus ei nauttanut enää kovinkaan laajaa suosiota, joten tietoa ja tukea löytyi vähän joka oven takaa”, kuvaa Jaakko Luoma verkoston rakentamista.

Jaakko Luoma löysi myös joukon kriittisiä maanviljelijöitä, joiden mielestä varsinaiset tulvaongelmat olivat Seinäjoen suulla. Ne olisi voitu hoitaa paljon pienemmillä operaatioilla, lähinnä oikaisu-uomalla ja käytämällä Kalajärveä tulvasuojeluun.¹⁴²

Jaakko Luoma, Pohjanmaan jokisoturi

Pohjanmaan vesirakentajat saivat Jaakko Luomasta ankaramman kriitikkonsa.

Partio ja luontokuvaus veivät 1956 syntyneen ilmajokelaisen ensin metsään ja suolle. 17-vuotiaana Luoma oli perustamassa Seinäjoen luontokerhon Suokulaista, seuraavana vuonna piirijärjestöä ja lisää kerhoja ympäri maakuntaa.

Nuoret luontoaktivistit kantoivat aluksi huolta lähinnä suoluonnosta. Tulvasuojelu koettiin niin tärkeäksi, että jokirakentamista ei haluttu kyseenalaistaa. ”Eikä siitä paljon mitään tiedetty tai ymmärretty”, myöntää Luoma.

Helsingin Sanomien toimittajakoulu teki Jaakko Luomasta maan valtalehden toimittajan. Tähän aikaan valtiontalouden tarkastusvirasto julkaisi Pyhäjoen rakentamista arvostelevan raportin. ”Aloin ymmärtää, että kyse oli voimaloista ja projektit vain verhottiin yleishyödyllisiksi”, toteaa Luoma. Hänen mukaansa taustalla oli ajatus lähes jokaisen suuren pohjalaisjoen täydellisestä voimalaitosporrastuksesta.

Kun Helsingin Sanomat kieltäytyi julkaisemasta kriittistä juttua Pohjanmaan jokirakentamisesta, otti Luoma lopputilin ja lähti agiteeraamaan. ”Ajattelin, että kadun loppuikani, jos en nyt lähde.”

Luoma jututti jokivarsien väkeä ja huomasi, että ihmiset tarvitsevat jonkun etsimään tietoa, kirjoittamaan papereita ja saattamaan heitä yhteen. ”Päätin ryhtyä sellaiseksi!”

Vuonna 1980 Luoma keskittyi Luonnonsuojeluliiton ympäristövuoden aluesihteerinä Pohjanmaan vesiasioihin. Hän järjesti tilaisuuksia, kirjoitti yleisönosastoihin ja laati artikkeleita valtakunnallisiin lehtiin. Luoma pani pystyyn

Raimo Heinonen

Luontoharrastaja ja toimittaja Jaakko Luomasta tuli päätoiminen jokiagitaattori ympäristövuoden 1980 aluesihteerinä.

Kalajärven kansalaiskatselmuksen ja käynnisti jokirakentamista vastustavaa kansalaistoimintaa ympäri Pohjanmaata.¹⁴³

”Kun ihmiset oli saatu vakuuttuneeksi siitä, että toiminta kannattaa, he olivat usein valmiita mitä radikaaleimpiin operaatioihin. Oikein hyvä mieli tulee, kun muistelee”, kirjasi Luoma kokemuksiaan kansalaistoiminnan oppaaseen.¹⁴⁴

Agitaattorille tuli välillä uskomaton olo, kun toiminta alkoi vaikuttaa. ”Tiisten altaasta luovuttiin, Nurmonjoen alempi voimala jäi rakentamatta, Perhonjoen Kaitforsin luvat menivät uusiksi ja Lestijoen rakentaminen estyi. Työ-lupa-porsaanreikä tukittiin ja koko vesirakentaminen alkoi hiipua”, listaa Jaakko Luoma aktivismin tuloksia.

KOSKISOTA RATKEAA LEX KYRÖNJOKEEN

(1980-1991)

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Kun vain menee puhe koskeen,
saattaa nyrkki toisen poskeen
 kiivaimilta paukahtaa
ja sopuisatkin haukahtaa.
Jos riidellään ja suututaan,
niin paikallensa juututaan.
Siitä saavat kantaa harmit
monet jokivarren farmit.

KYRÖNJOKISEURA JÄRJESTÄYTYY

Kyrönjoen koskisota alkoi, kun voimaloihin epäluuloisesti suhtautuneet asukkaat löysivät toisensa ja perustivat Kyrönjokiseuran vastavoimaksi jokirakentajille.¹

Tulvasodan lähtökohta oli jo kadonnut näkyvistä, sillä rajua rakentamista vastustava liike otti aluksi saman nimen kuin neljännesvuosisata vuotta aikaisemmin tulvasuojelua ajamaan syntynyt Kyrönjokitoimikunta. Kun päällekkäisyys huomattiin, nimi vaihdettiin Kyrönjokiseuraksi.²

Järjestäytyneen vastarinnan siemen oli kylvetty Ylistaron Kylänpäällä vuonna 1977. Ylikunnalliseksi yhteistyöelimeksi seura kasvoi kaksi vuotta myöhemmin. Asialla olivat Kriikun pariskunta Ylistaron Kirkonkoskelta ja Margit Dahlsten Vähänkyrön Merikaarosta.³

Dahlstenin herätys oli alkanut uutisesta, jonka mukaan Kolkinkoskelle suunniteltu voimalapato nostaisi vettä kolmella metrillä ja peittäisi Annalankosken pengerten väliin. ”Kauhistuin hirvittävästi, koska sukikin on ollut parisataa vuotta näillä rannoilla”, Dahlsten kertoo. Hän järjesti nopeasti kolme keskustelutilaisuutta, jotka nostivat suuren osan merikaartilaisista takajaloilleen.⁴

Ajatusta Kolkinkosken ja Voitilankosken voimaloista oli tutkittu tulvasuunnittelun sivutuotteena. Molemmat kosket todettiin kuitenkin kannattamattomaksi pienen putouksen ja sääätömahdollisuuden sekä suuren virtaamavaihtelun takia. Kyrönjoen alimpien koskien voimalarakentamista ei sen takia koskaan ehdotettu. Sen sijaan Vaasan Sähkö kunnosti Voitilankosken vanhan voimalan henkilökunnan virkistyskäyttöön.⁵

Kyrönjoen alimpien koskien tutkiminen vaikutti kuitenkin Ylistaron koskisotaan, sillä Dahlsten otti nyt yhteyttä läjjuoksulle.

”Kriikut olivat ainoa perhe, jonka tunsin työn kautta Ylistarosta. Marja-Liisa nauroi, että kylläpä paikkaan soitit. Hän kertoi heidän saaneen Ylistarossa koskiso-

tureiden maineen”, muistelee Dahlsten. Naiset totesivat, että nyt tarvitaan yhteistyöelin torjumaan vahinkoja ja selvittämään, mistä rakentamisessa on kysymys.⁶

Seura perustettiin loppuvuodesta 1979 Vähänkyrön Skatilassa. ”Olimme kutsuneet lehdessä kaikki kiinnostuneet iltamiin. Tarjosimme tietoa ja ihmiset odottivat kärsimättömänä tanssien alkamista”, muistelee Dahlsten.

Kyrönjokiseurasta tuli asukkaiden edustaja valtion kanssa käytäviin neuvotteluihin. Mukaan tulivat myös kalastusseurat ja jokisuun ammattikalastajat järjestöineen.⁷

Kyrönjokiseura alkoi kerätä tietoa, järjestää tilaisuuksia, luoda kontakteja päättäjiin ja vierailta Helsingissä. Seuran nimissä käytiin eduskunnassa lähes parikymmentä kertaa. Toiminta ylitti alusta asti puoluerajat. Luonnonsuojelijoiden puolelta kuului myös tulvasuojelun vastaisia ääniä, mutta enemmistö piti seuran tulvasuojelun puolella.⁸

Iltamista tuli aluksi vähän rahaa ja yhtenä vuonna seura keräsi jäsenmaksuja. Luonnonsuojeluliitto maksoi yhden matkan ja auttoi muutenkin, samoin sen ruotsinkielinen sisarjärjestö Natur och Miljö. Useimmiten puhelin- ja matkalaskut maksettiin kuitenkin aktivistien omasta pussista.⁹

Kyrönjokisoudusta tuli kesästä 1979 lähtien seuran mediamenestys. Kun hiljaiseen uutisaikaan tarjottiin värikästä kuvattavaa ja sopivasti asiaa, antoivat tiedotusvälineet tilaa monena päivänä peräkkäin.

”Tapahtuma oli vähän kuin Ounasjokisoutu. Se kokosi yhteen ja pehmitti mielipiteitä. Kyrönjokisoutuun liittyi aina tiedotustapahtuma ja ihmisiä tuli rannoilla katsomaan”, kuvaa Marja-Liisa Kriikku.¹⁰

Pertti Sevola

Kyrönjokisoudusta tuli vuodesta 1979 lähtien voimaloiden vastustajien kesäinen tempaus, joka näkyi hyvin myös julkisuudessa.

Perntti Sevola

Elohopeasta varoitava kyltti ilmestyi Kalajärven rannalle marraskuussa 1980.

Elohopea yllättää

Kun 1970-luku oli alkanut luonnonsuojeluvuoden kalakuolemilla, käynnistyi 1980-luku ympäristövuoden elohopeakohulla.

Helsingin yliopiston ympäristölaitoksen kertoma uutinen elohopean kerääntymisestä suopohjaisten tekojärvien peltokaloihin oli lokakuussa 1980 ikävä yllätys kaikille. Vesirakentajille asia oli jollain tavalla tuttu, mutta ei tässä laajuudessa.¹¹

Maakuntalehdet tekivät asian kerralla selväksi: 'Elohopea yli suositusten', 'Allashauet syömäkeltottomia', 'Kalastaja pelkää: ammattia vaihdettava', 'Elohopea tuhoaa aivosoluja'. Villeimmissä jutuissa kerrottiin järven käyttäjän silmien sumentuneen elohopeakaloista.¹²

Peräseinäjoen Kalajärven, Nurmon Hirvijärven, Jurvan Kivi- ja Levalammen ja Halsuan Venetjärven kalat määrättiin saman tien myyntikieltoon, samoin yksityiskäytön rajoittamista suositeltiin. Keväällä 1982 myyntikielto laajeni Kyrkösjärven kaloihin.¹³

Kalastuskunnat aikoivat haastaa vesihallituksen elohopeasta oikeuteen. Kalajärvellä uhattiin hakea elohopeasta korvauksia vaikka nälkälakolla.¹⁴

Korkein pitoisuus mitattiin juuri Kalajärvellä, 2,3 milligrammaa elohopeaa kalakiloa kohti. Lääkintöhallituksen asettama raja ihmisravinnoksi kelpaamiseen oli yksi milligramma per kilo. Turvallisuusriskiksi oli kuitenkin Suomessa määritelty kuusi milligrammaa. Japanissa myrkytysoireita oli havaittu vasta, kun elohopeaa oli 60 milligrammaa kiloa kohti.¹⁵

Vähitellen selvisi, että elohopea vähentyy ajan myötä ja että myös joidenkin Lapin luonnonjärvien kaloista löytyi elohopeaa. Lopullisesti elohopea hälvetyi 1990-luvulla Kyrönjoen tekojärvien kaloista ja ihmisten mielistä.¹⁶

SUUNNITELMAT KANGERTELEVAT YLISTAROSSA

Kyrönjoen tulvatyöt etenivät 1980-luvun alussa kokonaan uuteen vaiheeseen. Kun yläjuoksun vesille oli tehty tilaa tekojärviin, voitiin nyt lähteä pengertämään itse tulva-alueita.

Ilmajoelta Ylistaroon ulottuvien penkereiden, pumppujen, oikaisu-uoman, eristysojen ja voimaloiden kokonaisuutta kutsuttiin nimellä Kyrönjoen yläosan vesistötyösuunnitelma. Vuoden 1979 tarkistettu suunnitelma piti sisällään penkereitä Laivanpäänmukasta Kitinojalle asti. Pumppaamoja oli 10, eristysoja 5, muita ojia 17 ja tulvaläppiä 3.

Vuoden 1965 vesistöaloussuunnitelmassa näkyvistä Köykänkosken voimalan rakentamisesta ja Voiti-lankosken voimalan suurentamisesta oli käytännössä luovuttu. Sen sijaan mukana olivat Kirkonkoski ja Kylänpäänkoski, joihin liittyi keskeinen porkkana ilmaisesta pumppausenergiasta.¹⁷

Alkukokouksissa osa maanomistajista vaati pengerrysten ulottamista Kitinojan ja Mikinnevan alueille. Suunnitelman laajentaminen alkoi välittömästi ja valmis-

tui 1985. Tässä vaiheessa penkereitä loivennettiin niin paljon, että ne sopivat viljelykäyttöön ja muistuttivat luonnontilaisia äyräitä.¹⁸

Katselmuksen alkukokouksissa nousi esille myös vaatimus kalaston tutkimisesta. Tähän vastattiin tilaamalla Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokselta perustutkimus merialueen kalastosta.¹⁹

Kokouksissa vaadittiin myös voimaloista luopumista, patojen alentamista ja säännöstelyn haittojen selvittämistä. Keskusteluissa tarjottiin Kirkonkosken ja Kriikun myllyn tilalle alempana olevaa Köykänkoskea silokallioineen ja myllyineen. Kirkonkoskelaiset pitivät kuitenkin kiinni maisemastaan.²⁰

Neuvotteluissa etsittiin myös uusia vaihtoehtoja, kuten tunnelia, jossa Kylänpäänkoski ja Kirkonkoski olisi keskitetty yhteen voimalaportaaseen. Voimayhtiö piti kuitenkin ajatusta helposti ristiriitoina herättävänä.²¹

Ylistarossa vaadittiin myös Kylänpään padotuskorkeuden pudottamista metrillä tai kahdella. Suunnittelijat laskivat kuitenkin, että jo puolen metrin pudotus

olisi heikentänyt penkereiden vakavuutta. Samoin yksi keskeinen perustelu, Ilmajoen vedenpinnan nousu riittävän korkealle, olisi jäänyt toteutumatta. Niinpä vesihallitus kirjoitti Jyllinkosken Sähkölle kesällä 1980, että padon alentaminen ei onnistu geoteknisten syiden takia.²²

Vesipiiri haki silti kompromissia puolen metrin laskemisesta. Esitystä piti esillä myös maaherra Mauno Kangasniemi, joka oli aikaisemmin kuulunut Jyllinkosken Sähkön hallitukseen. Voimayhtiö ei kuitenkaan lämmennyt ajatukselle, koska pelkäsi muun muassa syytösten mahdollisista sortumista kaatuvan sen niskoille.²³

Olisiko Ylistaron umpisolmu avautunut, jos Jyllinkosken Sähkö olisi joutanut esimerkiksi Kylänpään padon korkeudessa? Olisiko vuosikausien odotus, erityissuojelulaki ja korvausoikeudenkäynnit silloin vältetty?

Nämä ovat Kyrönjoen tulvasodan avainkysymyksiä, jotka pysyivät ajankohtaisena koko 1980-luvun ajan. Monen mielestä vastaus niihin on asiallisesti kyllä. Kyrönjoen voimalasopimuksen allekirjoittajat sanovat: käytännössä ei.²⁴

”Ei meillä ollut käsitystä, että sopimusta olisi voitu sillä tavalla pelastaa. Ei Kylänpäässä ollut kauheasti padotuskorkeutta ja jos olisi pudotettu, niin ei sitäkään vähää”, toteaa Jyllinkosken Sähkön toimitusjohtaja Pertti Karhama.

Arvostelijoiden mukaan perustelu kertoo, miten huonosti pienet jokivoimalat kannattavat, vaikka valtio tekee suuren osan rakenteista, hakee keskeiset luvat ja

vastaa säännöstelyn vahingoista. ”Voimaloiden turbiinit mitoitettiin liian suuriksi näin pieniin jokiin. Sen takia juoksutukset kasvoivat niin rajuiksi”, sanoo luontoaktivisti Jaakko Luoma.

Toinen puoli asiasta oli, että virallinen vastakumppani, vesihallitus ei esittänyt sopimuksen muuttamista. ”Vastustajilla oli kaikenlaisia mielipiteitä, emme me niihin voineet reagoida”, toteaa voimayhtiön Karhama. Sopimuksen avaaminen olisi ollut voimayhtiölle riski, koska valtio ei olisi välttämättä enää uusinnut voimalasopimusta.²⁵

Jussi Asu

Kyrönjoen voimalasopimuksen pääneuvottelijat vesihallituksen Matti Raivio ja Jyllinkosken Sähkön Pertti Karhama (oik) joutuivat koskisodan altavastaajiksi. Vuonna 1974 solmitusta sopimuksesta ei kuitenkaan tingitty.

Ei yksin miesten asia

Kyrönjoen tulvasodan perusteella ei uskoisi, että jokilaakson sadasta tuhannesta asukkaasta suurin osa on naisia. Viljelijöiden, poliitikkojen, suunnittelijoiden ja rakentajien ääni oli lähes yksimielisen miehinen.

Jokisuunnittelijat muistelevat isännän aitoa hämmästyystä, kun sopimuspapereihin tarvittiin myös emännän allekirjoitus. ”Ei sitä tähän tarvita, tuolla se vellii keittelöä.”

Kun kriittinen nainen oli sanonut asiansa josain kokouksessa, nousi vanha isäntä pystyyn ja totesi painokkaasti: ”Eiköhän sovita, että nämä on miesten asiota!”²⁶

Naiset marssivat kuitenkin esiin nimenomaan vesistöjärjestelyiden arvostelijoina, ehkä näkyvimmin lehtori Margit Dahlsten sekä Ilkan toimittajat Eila Erkkilä ja Marja-Liisa Kriikku. Ilkasta löytyi myös hankkeita puolustava naisnäkökulma, joka kuului toimituspäällikkö Kirsti Potkalle.²⁷

Poliittisella puolella antoi kansanedustaja Orvokki Kangas taustatukea tulvatöille. Toinen lapualainen kansanedustaja Anneli Jäätteenmäki otti kantaa voimaloita vastaan. Ympäristöministerin erityisavustajana vaikutti keskeisesti Maire Paavola.

Ajat ja tavat muuttuivat Kyrönjoen tulvasodan aikana. Paasikiven aikana pyysi tuhat isäntää valtiota apuun, mutta vuoden 2003 suurtulvayöryhmässä Länsi-Suomen ympäristökeskusta edusti yksin ylitarkastaja Savea-Nukala, presidentin tapaan etunimeltään Tarja.

Kyrönjokisoudun huilaustauko Isonkyrön vanhan kirkon kohdalla. Kansanedustaja Anneli Jäätteenmäki puhui joen suojelun puolesta ja Maire Paavola toi ympäristöministerin terveiset.

Pengerrystyön aloitus joulukuussa 1980 Katilan kylässä: 43 tonnia painava Teräsmies pysähtyi muutaman tunnin työn jälkeen, kun kytkimet hajosivat pakkasessa.

PENGERRYSTYÖT KÄYNTIIN RINTALASTA

Kiista Ylistaron koskista varjosti Kyrönjoen yläosan pengerrystöitä puolentoista vuosikymmenen ajan. Lopullinen lupa tuli vasta 1995.²⁸

Vaasan rautatien yläpuoliset työt alkoivat kuitenkin jo 1980, kun vesioikeus antoi työluvan Munakan sillan yläpuolelle eli Rintalan ja Tieksin alueille. Kalastajat ja maanomistajat vaativat työluvan purkua, mutta korkein hallinto-oikeus vahvisti sen. Luvassa oli pengerryksiä, perkauksia, pumppaamoita ja ojia kahdeksan kilometrin matkalla.²⁹

Pengerrystöiden yleisjohdosta vastasivat työmaapäällikkö Raimo Lumme ja työpäällikkö Aarno Haltu. Työjärjestelmestari Tapio Järvelä siirtyi työmaapäälliköksi 1987. Paikan päällä töitä johtivat kohdemestarit.

Tukikohdalle löytyi keskeinen paikka Munakasta. Tulvakylän reunalle nousi vaikuttava parakkivyhdyskunta, joka purettiin lopullisesti vasta keväällä 2004. Enimmillään Munakassa ruokaili ja majoittui noin 30 henkeä.³⁰

Töiden aloitus Rintalan pengerryksellä joulun alla 1980 oli epäonninen.

Vaijerikaivukone Teräsmies 43 oli seissyt ulkona huollon jälkeen. Kun työt aloitettiin 25 asteen pakkasessa, hajosivat koneen kytkimet muutaman tunnin kiviin jälkeen. Miehet lähetettiin loppuvuodeksi lomalle.³¹

Rintalassa oli käytössä vain vaijerikoneita, joiden käyttäjiltä vaadittiin ammattitaitoa kauhan heittämisessä ja takaisin vetämisessä. Muutaman vuoden kuluttua helpotuksen toivat pitkäpuomiset hydraulikoneet. Valtion koneille piti saada hyvä käyttöaste, joten niillä tehtiin aina kaksivuorotyötä.³²

Seinänsuon suuta hallitsee selvästi suurin ja tehokkain Kyrönjoen 27:stä pumppaamosta.

Myös rakentaminen oli haastavaa Seinänsuon pumppaamolla. Maanpinnalla valettu 600 tonnin betonikaivo upotettiin maan alle lyötyjen paalutukien päälle. Pumppaamokehä upotettiin riiputtamalla pienoiskäivuria autonosturin nokassa ja ohjaamalla kuljettajien toimintaa radiopuhelimella. Kohdemestari oli rakennusmestari Ossi Rauhala.³³

”Onnistuminen Seinänsuon pumppaamolla loi itseluottamusta koko työporukkaan. Ajateltiin, että kun tästä selvittiin, niin loppukin menee”, kertoo Raimo Lumme.

Seinänsuon pumppaamon työmaa hukkuikin keran talvisessa tulvassa. ”Oli hyvä tuuri, kun paalutus-kone oli ajettu pois montusta. Viikonvaihteen jälkeen koko työmaa oli veden peitossa. Vesi saattoi tulla työmaalle koska tahansa, vaikka keskellä talvea”, kertoo Tapio Järvelä.

Kevättulvat toivat töihin aina noin kuukauden pakollisen keskeytyksen. Työntekijät torjuivat silloin jääpatoja ja tekivät huoltotöitä.³⁴

Kuokkajärven pumppaamon rakentamista hankaloitti peltojen alle kätkeytyneet hiekkaharju. Kun pumppaamon kuoppaa yritettiin kaivaa, se sortui pohjave-

Penkereiden periaate

Ihmisen tekemät penkereet reunustavat Kyrönjokea kaikkiaan noin 60 kilometrin matkalta. Niiden lisäksi myös tulvat ovat nostaneet rantapenkkoja ympäristöä korkeammalle.

Rintalan pengerryksen hyötyalue (keltainen väri) on suojattu tulvilta penkereillä (punaiset viivat). Alueen lounaisosaa rajaavat luonnon tekemät penkereet.

Rintalan hyötyalue pidetään kuivana kolmen pumppaamon avulla (punaiset pisteet). Alueen ulkopuolelta tulevat vedet pyritään ohjaamaan suoraan jokeen Tuomiluoman eristysojaa ja Seinänsuon suosan oikaisua pitkin.

Kun tulva ylittää penkereiden mitoituksen, ohjataan vedet hallitusti pengerrykselle alueelle Röyskölän padon kautta. Näin on jouduttu tekemään vuosien 1988 ja 2001 kevättulvissa.

Piirros: Urho Huttu

den paineessa. Kuokkajärven rakentaminen onnistui vasta, kun vesihuoltomiehet alensivat pohjavettä ja paikalle rakennettiin suodatinkerros.³⁵

Rintalan alueen perkaus ja pengerrys valmistui vasta pääosin 1982, ojat ja pumppaamot vuotta myöhemmin.

Seinäsuun ja Kuokkajärven pumppaamot sekä Röyskölän säännöstelypato olivat Kyrönjoen viimeiset paikalla valetut taitorakenteet. Loput pumppaamot koottiin elementeistä.

Tapani Järvelä

Vesirakentajien parakkikylä siirtyi 1980-luvun alussa Seinäjoen Franttimäeltä Ilmajoen Munakkaan, jossa se pysyi 24 vuotta.

Aarno Halttu, Kyrönjoen pengertäjä

30-vuotias insinööri Aarno Halttu lähti Oulusta työn perässä Seinäjoelle vuonna 1972. ”Silloin tultiin vain käymään, mutta samalla reissulla on oltu jo yli 30 vuotta. Ei voi moittia töitä. Ja historia näyttää, mitä saatiin aikaiseksi.”

Halttu on saanut työpäällikkönä aikaiseksi Hirvijärven tunnelin, Närpiönjoen järjestelyn ja Kyrönjoen yläosan ve-

sistötyösuunnitelman. Ympäristökeskuksessa titteli muuttui tulosryhmän päälliköksi.

Yläosan työt jatkuivat keskeytyksettä vuodesta 1980 lähtien, vaikka 15 vuotta edettiin ilman lopullista lupaa. ”Työ ei sinä aikana ollut täystehollista. Rakentaa kyllä sai, mutta oli turhauttavaa, kun mitään ei voinut ottaa käyttöön.”

Työmaan vakioporukka pysyi töissä myös huonoina aikoina. Määrärahojen hiipuesssa tehtiin kunnossapitotöitä ja raivauksia. Työmotivaatio oli välillä lujilla myös kriitikin takia.

”Kiistelön kovimpana aikana ei kehdannut joka tilaisuudessa kylällä kertoa kenen palveluksessa on”, heittää Halttu. ”No ei nyt ihan niin, mutta ei sitä kukaan korostanut silloin, kun asia oli niin tapetilla kun olla voi.”

Myös lehtiä lukiessa turtui jatkuvaan moittimiseen. Haltun mielestä vesistöiden luontaisetiihin kuului, että pääsi välillä haukutuksi. ”Kyrönjoella puhuttiin joskus isoilla kirjaimilla. Ei porukka kuitenkaan niin pahaa ollut, kuin jossain muualla, missä rakentajia uhattiin moottorisahallakin.”

Mutta niin vain valmistuivat Kyrönjoen yläosan 24 kilometriä pengertä ja 22 pumppua. Halttu oli suunnittelemassa ja rakentamassa myös työt huipentavaa Malkakoskea, kun sairaus päätti työuran syksyllä 2001.

Kaksi vuotta myöhemmin hyväkuntoinen sairaseläkeläinen tyhjäsi työhuoneensa ympäristökeskuksen muuton tieltä. Urakan laajuus kertoi, miten monessa järjestelmällinen mies oli ehtinyt olla mukana.

VILJELIJÄT PENGERRYSYHTIÖIHIN

Alkuperäisen ajatuksen mukaan valtio olisi huolehtinut Kyrönjoen penkereistä ja pumpuista samaan tapaan kuin tekojärvistäkin. Isäntien huoleksi olisi jäänyt ojien kaivaminen pelloilleen.

Maataloushallitus oli kuitenkin Lapuanjoella jättänyt penkereiden tarkkailun ja pumppaamojen kunnossapidon maanomistajien hallitsemille yhtiöille.³⁶

”Vesipiiri ei voinut työskennellä Kyrönjoella toisin kuin Lapuanjoella”, toteaa Arne Siren. Niinpä myös Kyrönjoen isännät kutsuttiin kokoukseen. Heille esiteltiin suunnitelma maanomistajien yhtiöiden perustamisesta pengerrysalueille. Erotuksena Lapuanjoesta oli voimayhtiö kuitenkin luvannut huolehtia energiasta.³⁷

Osa maanomistajista vastusti yhtiöitä ja halusi pitää kiinni vesistötyösuunnitelman periaatteesta, jonka mukaan valtio vastaa kaikesta.

Neljä vesistöä arvostelevaa maanomistajaa lähti suoraan hyökkäykseen. He vetosivat lehtikirjoituksilla viljelijöihin, että nämä eivät osallistuisi järjestely-yhtiöihin. Kriitikoiden mukaan vesihallitus yritti vain sitouttaa epäilijät ja pystyttää maataloudellisen kulissin tölle, jotka tehtiin voimayhtiön ehdoilla.³⁸

Kaikkien kuuden pengerrisyhtiön muodostaminen kuitenkin onnistui, vaikkakin ’pitkin sarvin’ ja kipaikan keskustelun saattelemana. Kaikki eivät panneet ni-

Pengerrisyhtiön kokous veti vakavaksi elokuussa 1984 Munakan nuorisoseuralla.

meään paperiin, mutta vesioikeus päätti, että jokaisen pengerrystöistä hyötyvän maanomistajan on kuuluttava oman alueensa yhtiöön.

Pengerrisyhtiöistä tuli samalla virallinen keskus-telukumppani vesipiirille. Tämä oli taustalla, kun vuonna 1953 perustetun Kyrönjokitoimikunnan toiminta alkoi vähitellen hiipua. Virallisesti seuraa ei ole lakkautettu vieläkään. Viimeksi valittu puheenjohtaja on Tapani Siirilä.³⁹

Tulva-alueen maanomistajien kanssa neuvoteltiin kymmenen vuoden ajan myös rakentamisen aiheuttamista korvauksista. Viljelijät valitsivat edustajansa Kyrönjoen maakorvaustoimikuntaan, joka pyrki vuosittaisen hintasuositusten avulla vapaaehtoisiiin sopimukseen.⁴⁰

”Toimikunnan toiminta oli aika tehokasta, vaikka joskus istuttiin päiväkausia ja iltamyöhään”, kertoo korvaustoimikunnan sihteerinä toiminut Simo Vaismaa. Myös vesipiirin edustajien mukaan suosituksissa oli välillä kova vääntäminen, mutta joskus sopu saattoi syntyä yhdessä päivässä. Vapaaehtoisia sopimuksia kertyi lähes 700. Oikeuden päätöksen varaan jäi vain pari prosenttia sopimuksista.⁴¹

Tapani Latomäki, Simo Vaismaa ja Oiva Kortesmäki Kyrönjoen laidalla 1979.

Simo Vaismaa, viljelijöiden edusmies

Kyrönjoen tulvasota työllisti Maataloustuottajain Etelä-Pohjanmaan liittoa alusta loppuun asti. Liitto auttoi Kyrönjokitoimikunnan liikkeelle, antoi sille teknistä apua, haki korvauksia tulvavahinkoihin ja neuvotteli maanomistajien korvauksista rakentamisen aikana.

”Tuottajaliitto oli tulvasuojelusta koko ajan samaa mieltä kuin Kyrönjokitoimikunta. Ei meillä ollut mitään myöskään voimallaitoksia vastaan. Vuorokausisäännöstelyä ei pidetty niin pahana, että sitä olisi lähdetty vastustamaan”, toteaa Simo Vaismaa, joka johti liittoa vuodet 1976-2000. Häntä ennen asialla olivat olleet Alfred Äijö ja Antti Kiviniemi.

Kiivaimman taiston aikaan myös Vaismaa pääsi monen haukkumaksi. ”Yksittäisissä keskusteluissa puhuttiin joskus kovaakin. Entinen hyvä ystävä suorastaan uhkasi, että minut hakataan. Mutta ei kukaan ole vaateeseen tarttunut.”

Etelä-Pohjanmaan molemmat liitot, tuottajaliitto ja maakuntaliitto toimivat yhdessä Lex Kyrönjoen kaatamiseksi. ”Minä ja

Latva-Raskun Esa puhuttelimme kansanedustajia henkilökohtaisesti vielä juuri ennen eduskunnan ratkaisevaa käsittelyä. Omat saatiin vahvistettua, mutta tuskin ketään käännytettyä. Näimme kyllä, että tämä sota hävitään. Mutta ei siitä itketty, eikä unia menetetty. Se vain harmitti, että asia taas viivästy.”

Vaikka aikaa kului turhan paljon, on lopputulos Vaismaan mielestä varsin hyvä. Erityisen kiitoksen saavat tekojärvet. ”Luonnontilainen minimivirtaama olisi vain noin puoli kuutiota sekunnissa, kun tekoaltaiden avulla se on voitu nostaa 3-4 kuution. Vain tekoaltaiden turvin myös Vaasa pystyi rakentamaan vesihuoltonsa Kyrönjoen varaan pelkällä kuulutusmenettelyllä.”

Eläkepäiviään Simo Vaismaa viettää Kyrönjoen rannalla, Isonkyrön vanhan kirkon tienoilla. ”Isonkyrön kannalta ei ole mitään ongelmia. Eivät ole rannat sortuneet. Viimeksi eilen kävin joessa uimassa.”

Kevään 1984 suurtulvassa asutus kärsi pahiten Jalasjärven kirkonkylässä.

KAUHAJOKI JA JALASJOKI PÖYDÄLLÄ

Kyrönjoen pääuoman suuren tulvajärven voittaminen alkoi 1980-luvun alkaessa siintää horisontissa. Myös Seinäjokea oli hoidettu perkauksilla, oikaisu-uomalla ja kolmella tekojärvellä. Sen sijaan kaksi muuta haaraa, Kauhajoki ja Jalasjoki levittivät välillä tulvavettä ympärilleen ja alajuoksulle.

Vuoden 1980 alussa ehdotettiin kokonaan uusien altaiden suunnittelua Hyypänjoen ja Ikkelänjoen vesistöihin. Perustelut liittyivät tulvasuojeluun ja virkistyskäyttöön.⁴²

Täsmällisempi ajatus selvisi kauhajokisille syksyllä: Kauhajärveä säännöstellään, Hyypänjoki perataan 28 kilometrin matkalta ja Kauhajoelle tulee jopa neljä allasta. Pitkäkosken, Katikanluoman, Rauhanluoman ja Möykynluoman tekojärvien alat vaihtelisivat 15 hehtaarista 1,6 neliökilometriin.⁴³

Suunnitelma nosti etenkin hyypänjokiset sotajalalle. ”Ei täällä mitään altaita tarvita. Jättäkööt koko joen perkaamatta. Pieni tulva kerran parissakymmenessä vuodessa on siedettävämpi vaihtoehto”, jyrisi Olavi Kangasniemi. Suunnitelman epäiltiin liittyvän myös voimatalouteen ja pohjavesien kaappaukseen.⁴⁴

Kritiikki kasvoi tiedotustilaisuuksissa. Heti ensimmäisessä palaverissa lähes kaikki Möykynluoman maanomistajat kieltäytyivät luovuttamasta maitaan altaiden alle. Vesipiiri yritti vielä kirjeellä: muutkin vesihankkeet vaarantuvat, jos yksimielisyyttä ei löydy. Yhteistyöke-

hotus alkoi kuitenkin näyttää uhkaukselta ja Hyypänjoki maan kauneimmalta jokilaaksolta. Kauhajoen allas-hanke hautautui vähin äänin.⁴⁵

Jalasjoella lähdettiin liikkeelle yhteistyössä ja rauhallisemmin. Mukaan otettiin alusta asti viljelijöitä, kalastajia, metsästäjiä ja virkistyskäyttäjiä. Jalasjoen suunnitelma oli jo lähes valmis, kun kevään 1984 suuri tulva kasteli Kirkonkylän rivitalojakin. Vahingot vauhdittivat Matoluoman-Jalasjoen järjestelyn yleissuunnitelman loppusuoraa.⁴⁶

Suunnitelma olisi tuonut perkaukset Jalasjokeen sekä kesätulvapengerrykset Jalasjärvelle, Hirvijärvelle ja Luopajärven järvikuiviolle. Hinta oli 30 miljoonaa markkaa eli vuoden 2003 rahan arvossa 9 miljoonaa euroa.⁴⁷

”Se oli hyvä suunnitelma, mutta kallis hyötyihin nähden. Kun pyritään ottamaan huomioon kaikki intressit, tulee suunnitelmasta helposti paisuva toiveiden tynnyri. Niin kävi Jalasjärvelläkin”, toteaa diplomi-insinööri Matti Seppälä.

Vesihallitus tyrmäsi suunnitelman ilman suurempaa perehtymistä. ”Töitä oli tehty monta vuotta ja siten tuli piste. Se oli kaikille shokki”, toteaa Seppälä. Pikaisten päätöksen taustalla vaikuttivat hallinnon ristiriidat. Yleissuunnitelmaa ei ollut pohjustettu vesihallitukseen, joka vaatikin tällä kertaa hankesuunnitelmaa.⁴⁸

Hylkäyksen jälkeen Jalasjoen kokonaissuunnitelmaa karsittiin, mutta se ei enää edennyt. Asutuksen tulvasuojelu järjestettiin erikseen. Rivitalojen suojaksi rakennettiin työllisyysvaroilla matala maapenger ja aita, johon kiinnitetään setit tulvan uhatessa.⁴⁹

Jalasjoelle ei koskaan tehty allasta, vaikka ajatus putkahti esiin vielä 1988. ”Jos Jalasjoen tulvasta halutaan eroon, olisi allas tarpeen ja sille olisi myös sopivia maastoja latvoilla. Vaikka aika oli ajanut altaiden ohi, piti insinöörin aina yrittää”, perusteli Aarne Siren ehdotustaan.⁵⁰

Jalasjärven rivitalot suojattiin vuonna 1985 penkereellä ja aitakehikolla, johon kasataan setit tulvan noustessa.

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Aprillia!

Kyrönjoen järjestelyt ylsivät viisi kertaa Ilkan aprillilauksen välikappaleeksi.

Huhtikuun ensimmäisenä päivänä 1960 vesistösuunnitelmaan liitettiin Seinäjoelle siirrettävä ilmasotakoulun lentokenttä. Penkereen päälle sijoitettavasta kiitoradasta oli päätetty edellisenä yönä Maakuntatalon saunaillassa.⁵¹

Kalajärven kalat saivat myönteistä julkisuutta 1.4.1981, kun Ilkka kertoi ruotsalais-yhtiön kaavailevan suurta lämpömittaritehdasta Peräseinäjoelle luonnon elohopean kannustamana.

Vuonna 1978 maakunnan väki kutsuttiin Kyrkösjärven reunalle seuraamaan tekojärven ennen aikaista täyttämistä. Kolme vuotta myöhemmin Ilkka raportoi Peräseinäjoen olevan vahvoilla suuren lämpömittaritehtaan sijoituspaikaksi. Tärkein valtti oli Kalajärvestä saatava elohopea.⁵²

Kyrömaalaisia säikäytti huhtikuussa 1987 tieto Kyrönjoen siirtämisestä uuteen uomaan. Kanava alkaisi Tervajoelta ja johtaisi vedet Laihianjokea pitkin mereen. Seuraavaksi kiusattiin luopajarvisiä, jotka olivat Ilkan mukaan harvinaisen

yksimielisesti päättäneet palauttaa kuivatun järvensä. Ruoppaus alkaisi samana päivänä.⁵³

Keväällä 1980 esitteli myös Vaasalehti näyttävän aprillisuunnitelmansa. Kyrön- ja Lapuanjoen tulvavedet johdettaisiin maanalaista tunnelia pitkin Raippaluodon edustalle, johon syntyisi makeavetinen Kaukaluodon allas.⁵⁴

Vesipiirin päällikkö Seppo J. Saari pisti viikon kuluttua vielä paremmaksi. Hän kirjoitti, että Vaasalehden esille ottama tulvatusunneli merelle ei ole enää ajankohtainen.⁵⁵

TYÖLUVAN KÄYTTÖ KURIIN

Pilvet Kyrönjoen töiden päällä synkenivät 1980-luvun alussa yhä enemmän.

Museovirasto oli jo nimennyt Kyrönjoen erityistä suojelua vaativaksi valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistorialliseksi ympäristöksi. Nyt Hanhikoskelta löytyi kivikautinen asuinpaikka.⁵⁶

Vaasan läänin nuorisoparlamentin mielestä joki-hankkeet olisi selvitettävä ennen aloittamista. Myös Nuoren Keskustan Liitto vaati Pohjanmaan jokien pelastamista.⁵⁷

Eduskuntakyselyssä joelle vaadittiin uutta suunnitelmaa. Parlamentaarinen luonnonvaraneuvosto esitti Kyrönjoen ja kolmen muun joen töitä toistaiseksi jäihin. Kyrönjokiseura pyysi maatalousministeriltä Kyrönjoen pengerrysrahojen siirtämistä Perhonjoelle.⁵⁸

Vesirakentamisen tarvetta pohdittiin myös valtakunnallisessa toimikunnassa. Se vaati selvitettäväksi Kyrönjoen yläosan töiden vaikutusta veden laatuun,

kalatalouteen, jokiluontoon ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Samoin tekoaltaiden käyttöä tulvien torjunnassa tuli tarkastella.⁵⁹

Rakentajien kannalta arvostelu muuttui yhä huolestuttavammaksi, kun se kohdistui työlupekäytäntöön. Hankkeiden aloittaminen oikeuden myöntämällä työluvalla ennen varsinaista lupapäätöstä oli ollut maan tapa, ja erityisen ahkerassa käytössä juuri Kyrönjoella. Kaikki merkittävät hankkeet oli aloitettu työluvalla: Pitkämä, Kalajärvi, Kyrkösjärvi, Seinäjoen suosan oikaisu ja yläosan pengerrystyöt.⁶⁰

Vesilain mukaan oikeuden piti arvioida työluvasta päättäessä hankkeen läpimenoa käytettävissä olevan tiedon valossa. Työluvan ehtona oli olojen palauttaminen tarvittaessa ennalleen ja sitä vastaavan vakuuden asettaminen. Valtiota vakuusvaatimus ei kuitenkaan koskenut.⁶¹

Lähes kaikki Kyrönjoen työt oli vuoteen 1980 asti aloitettu työluvalla turvin. Tiekasin pengerrys aloitettiin 1982 vielä vanhalla työluvalla, vaikka käytäntöä oltiin juuri kiristämässä.

Kritiikin mukaan työluvasäännös asetti lopullisesta luvasta päättävät tapahtuneiden tosiasioiden eteen. Ennalleen palauttaminen oli käytännössä kuollut kirjain ja vesioikeudesta oli tullut vesihallituksen lupa-auto-maatti.⁶²

Kyrönjokiseura kanteli työluvakäytännöstä eduskunnan oikeusasiamiehelle, mutta lain rikkomista ei havaittu. Joukko kalastajia ja maanomistajia teki kantelun Kyrönjoen yläosan työluvasta, joka oli heidän mielestään myönnetty väärin perustein. Korkein hallinto-oikeus ei löytänyt riittäviä perusteita purkuun.⁶³

Sen sijaan poliittinen arvostelu eteni, kun eduskunnassa tehtiin työluvasta puoluerajat ylittävä kirjallinen kysymys.⁶⁴

Valtioneuvosto asetti vuonna 1981 työryhmän pohtimaan työluvakäytäntöä. Työryhmän mietinnön perusteella lakia muutettiin seuraavana vuonna. Työluvan käyttöä rajoitettiin, valtion erikoisasema poistui ja päätöksestä valittaminen sallittiin.⁶⁵

Tärkein yksittäinen syy työluvankiristämiseen oli ollut kiista Perhonjoen Kaitforsin voimalasta, mutta muutokseen vaikuttivat myös Kyrönjoen kokemukset.⁶⁶

Hyödyt, haitat ja kustannukset

Oikeuden harkitseminen intressivertailu ratkaisi lupien myöntämisen Kyrönjoen suunnitelmille. Oikeus punnitsi, toiko suunnitelma huomattavaa hyötyä vahinkoihin verrattuna.

Päättäjiä varten jokisuunnittelijat tekivät lisäksi selvityksiä hankkeiden vaikutuksista alue- ja kansantalouteen. ”Hyöty-kustannus –suhteen laskeminen palveli yhteiskunnallisia ja yhteiskuntataloudellisia vertailuja, jota ilman Pohjanmaan tulvatöitä ei olisi ikinä tehty. Mukana oli muun muassa aluepolitiikkaa”, toteaa Matti Raivio.⁶⁷

1960-luvun lopulla maatalouden ylituotanto siirsi laskemissa painoa voimalahyödyille. Tekojärvien eduksi laskettiin kyllä tulvasuojelun tuoma maataloushyöty, mutta altaiden alle jääviä peltoja ei laskettu vahingoiksi, koska maanomistaja saisi niistä korvauksen.⁶⁸

Arvostelijoiden mukaan laskelmat olivat lopulta sopimuksen varainen asia. ”Kun kysyin, miten joku hanke voi olla kannattava, minulle vastattiin, että kuule, ei kannattamatonta hanketta olekaan. Esimerkiksi hyödyt laskettiin samaksi kuin rakentamiskustannukset”, kertoo Perti Sevola.

Arvojen muuttuminen teki 1980-luvulla vertailusta vielä vaikeampaa. Kustannus-hyöty –ajattelun korvasivat tilanneanalyttinen tarkastelu ja suunnitteluprosessin kehittäminen.⁶⁹

Kyrönjoen kannattavuuslaskelmia tutkinut aluetieteilijä Matti Mäki päätyi siihen, että Ylistaron voimaloiden kannattavuutta oli mahdotonta laskea puolueettomasti. ”Saatava ratkaisu on täysin sidoksissa siihen, mitkä ovat laskelman perusoletukset ja yhteiskunnassa vallitsevat arvostukset”, toteaa Mäki.⁷⁰

TIEKSIIN PENGERRYS VAUHDILLA ALKUUN

Työluvan horjuminen asetti Kyrönjoen yläosan jatko-työt vaakalaudalle.

Kun Rintalan pengerrys valmistui 1982, oli vuorossa Tieksin alue joen länsipuolella.

Työlupa koski myös Tieksiä, mutta arvostelu sai vesihallituksen ylimmän johdon epäroimään töiden aloittamista vähemmän tulvaherkällä alueella.

Nyt oli suoran toiminnan vuoro Kyrönjoen rantapenkalla.

”Minähän olin tuonut raskaat kaivinkoneet jokirannalle jo valmiiksi. Kun saatiin tieto vesihallituksen epäilyistä, annoin määräyksen ryhtyä kuokkimaan jokitöyrästä ja rakentamaan pengertä. Ajattelin, että voihan työt sitten jättää kesken, jos herrat niin päättävät”, kertoo vesipiirin rakennustöistä vastannut Aarne Siren.⁷¹

Kun vesihallituksen rakennusosaston päällikkö Aaro Koivula tuli paikan päälle neuvottelemaan aloittamisesta, oli hänellä mukana rakentamiseen kriittisesti suhtautuvia tutkijoita. ”Koivulan tultua paikalle, oli pengertä ehditty tehdä jo puoli kilometriä. Insinöörinä hän totesi, että työhän on hyvällä alulla. Koivula hylkäsi saman tien epäilyksen siementä kylväneen tukijoukkonsa”, muistelee Siren.

Rakentajien mukaan tutkimukset olisivat saattaneet viivästyttää rakentamista vuosikausia, jos työtä ei olisi pantu vauhdilla liikkeelle. Nyt saatiin vain määräys, että vesistöllisten vaikutusten takia ei veden alta saa kaivaa. Niinpä kaikki maamassat nostettiin tästä lähtien veden yläpuolisesta jokiluiskasta.⁷²

Pumppujen Kyrönjoki

Ilman pumppuja osa Kyrönjoen tulvavesistä lojuisi penkereen väärellä puolella. Tämä ajatus esiintyy jo vuoden 1925 suunnitelmassa, joka kaatui juuri pumppausenergian puutteeseen.

Kyrönjoen uudemmassa suunnitelmassa pumppusähkön piti tulla vesivoiman sivutuotoksena.

Sähkömoottorin voima siirtyi aikaisemmin pumppuun pitkällä pystyakselilla. 1970-luvulla tilalle tulivat hydraulipumput, joiden letkujen ansiosta moottori voitiin sijoitella vapaammin. Suomen kylmä ilmasto kuitenkin hyödytti hydrauliiikan ja tekniik-

ka vaihtui vähitellen uppopumpuiksi, joiden sijoittelu oli vielä vapaampaa.⁷⁹

Kuivatusoja johtaa vedet pumppaamoille ja eristysojaa pitkin virtaavat pengerrysalueen ulkopuoliset metsävedet vapaasti veteen. Tulvaläppä estää tulvaveden virtauksen putken kautta joesta pellolle.⁸⁰

Kyrönjoen 27 pumppaamosta kymmenkunta ylimmäistä pumppaa vettä enemmän kuin kuution sekunnissa. Muut ovat pienempiä rengaskaivopumppaamoita. Yksittäisiä pumppuja pumppaamoissa on noin 90.⁸¹

Pengerrysten rakennusvuodet ja pumppaamojen virtaamat

Rintalan pengerrys 1980-1983

- Seinänsuu 8,0 m³/s
- Kuokkajärvi 1,6 m³/s
- Kiikku 1,3 m³/s

Tieksin pengerrys 1982-1989

- Saarakkala 2,6 m³/s
- Tieksi 5,5 m³/s
- Seittu 2,0 m³/s

Pajuluoman pengerrys 1975-1976

- Pajuluoma 1,2 m³/s

Tuomiluoman pengerrys 1994-1995

- Tuomiluoma 0,8 m³/s

Halkosaaren pengerrys 1987-1992

- Munakka 3,6 m³/s
- Halkosaari 3,0 m³/s
- Kitinoja 1,4 m³/s

Iskalan pengerrys 1988-2001

- Iskala 2,6 m³/s

Mikinnevan pengerrys 1997-2000

- Varaton 0,35 m³/s
- Mäntylä 0,20 m³/s
- Naarminkivi 0,25 m³/s
- Palomäki 0,20 m³/s
- Hanhijärvi 0,45 m³/s

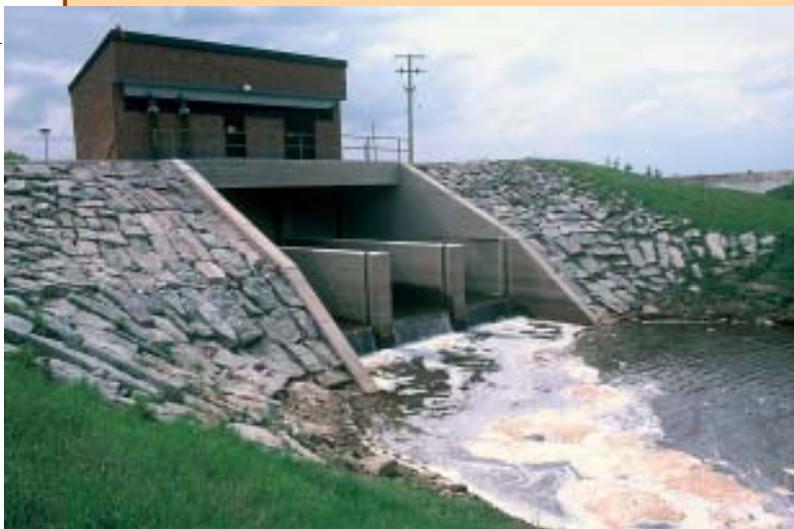
Kitinojan pengerrys 1997-2001

- Kruunu 0,35 m³/s
- Kinnari 0,20 m³/s
- Alatalo 0,10 m³/s
- Rajamäki 0,65 m³/s
- Pohdonperä 0,20 m³/s

Alaosan pengerrys 1968-1999

- Lakören 0,45 m³/s
- Lund 0,25 m³/s
- Grönvik 0,45 m³/s
- Finne 0,40 m³/s
- Bergström 0,50 m³/s

Unto Täpiö

Seinänsuulla seisoo selvästi suurin Kyrönjoen 27 pumppaamosta.

Rantatörmän poikkileikkaus oli määritelty rakennesuunnitelmissa. Tavoite oli tehdä viljelyyn kelpavia loivia penkereitä, mutta aina massat eivät riittäneet. Tämän takia Kuokkajärven ja Seinäsuun väliset penkereet Rintalan puolella ovat jyrkkiä.⁷³

Tieksin töiden aikana raskas kalusto vaihtui kevyempään, mekaanisista hydraulikoneisiin. Uusien pitkäpuomisten koneiden tarkkuus paransi sekä tehoa että työturvallisuutta. Koneita kyllä kaatui pitkän pengerryksurakan aikana, mutta vakavia työtaturmia ei sattunut kertaakaan.⁷⁴

Pengertyöt tehtiin aluksi omilla koneilla ja lähinnä omalla porukallakin. 1990-luvun alussa valtion omat koneet myytiin ja konepalvelut voitiin ostaa ulkopuolisilta. Tehottomasta iltavuorosta voitiin luopua ja kaluston käytöstä tuli muutenkin joustavampaa.⁷⁵

Penkereillä työskenteli enimmillään noin 40 rakentajaa. Heistä kymmenkunta oli vesipiirin miehiä ja loput lähialueiden urakoitsijoita.⁷⁶

Munakan yläpuolisilla alueilla jokiluiska viimeisteltiin nurmettamalla. Maan karhentamista varten vuokrattiin parina kesänä lumetuskone Jouppilanvuoren las-kettelurinteeltä. Matala rinnekone pystyi hyvin pystyssä vinossa luiskassa.⁷⁷

Tieksin pengerrys valmistui pääosin 1985. Tieksin, Saarakkalan ja Seitun pumppaamot sekä niihin liittyvät ojat rakennettiin vuosikymmenen lopun aikana.

Könnin eristysojan kaivamista vaikeutti maaperän huono kantavuus. Tämän takia ojan reunalle ajettiin monena vuonna jokiperkauksesta saatua pengermaata. Näin penkereiden paino lisääntyi vaiheittain ja maa saatiivistyä rauhassa.⁷⁸

VAIHTOEHTOISET MALLIT HYLÄTÄÄN

Kun voimalaitokset oli vuonna 1965 liitetty Kyrönjoen suunnitelmaan, ei muita vaihtoehtoja enää mietitty. Lähes kaksi vuosikymmentä myöhemmin heräsi Vaasan läänin ympäristönsuojeluneuvottelukunta vaatimaan vaihtoehtoista suunnitelmaa, nyt ilman voimaloita.⁸²

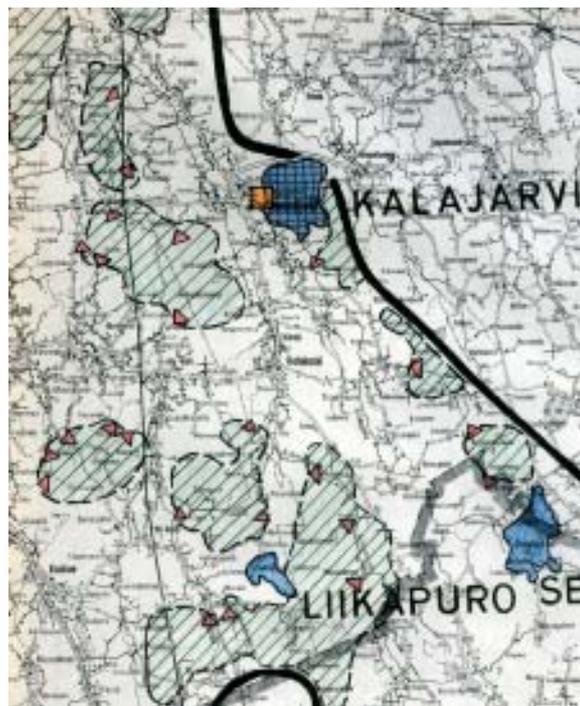
Haasteeseen tarttui ensimmäisenä Vaasan läänin seutukaavaliitto. Vuonna 1981 tehty selvitys palveli alue-suunnittelusta vastaavan viranomaisen omiakin tarpeita, koska sen oli ollut hankala hahmottaa kantaansa vesistöasioihin. Johdon ohjeen mukaan seutukaavaliiton työ päättyi vesirajaan.

”Minulle se ohje ei mennyt jakeluun ollenkaan, koska myös rantoja rakennetaan”, sanoo silloisen seutukaavaliiton suunnitteluagronomi Seppo Rinta-Hoiska, jonka ryhtyi kaavailemaan toisenlaista vesistösuunnitelmaa.

Rinta-Hoiska päätteli, että tulvia voitaisiin hoitaa paremmin tekojärvien säännöstelyä muuttamalla. Sen sijaan tilavuudeltaan melko vähäisen jokiuoman säännöstely olisi tuhoisaa. Pääosa pengerryksistä kävisi tarpeettomaksi, kun tehtäisiin varovaisia perkauksia ja pidäteltäisiin vesiä latvoilla. Rinta-Hoiska osoitti kartalta alueita 22:lle paisunta-altaalle, joissa lyhytaikainen tulvavesi ei juuri aiheuttaisi vahinkoa. Ojitusalueiden altaiden tarkoitus oli tulvien vähentäminen ja joen hydrologinen kunnostaminen.⁸³

”Lopputulos oli hyvin pelkistetty keskustelupohja, mutta se johti osaltaan siihen, että vaihtoehtoista ryhdyttiin puhumaan”, sanoo Rinta-Hoiska. Hänen mukaansa esitystä olisi voitu tutkia pidemmällekin, mutta aika ei ollut kypsä altaiden säännöstelyn muutoksista puhumiseen.⁸⁴

Vesi- ja ympäristöpiiri ei juuri reagoinut seutukaavaliiton keskustelunavaukseen, jota se piti utopistisena ja kalliina. Paisunta-altaiden laskettiin täyttyvän heti tulvan alkuvaiheessa.⁸⁵

Seppo Rinta-Hoiska

Seutukaavaliiton vaihtoehtosuunnitelmassa Kyrönjoen valumavesiä olisi pidätelty vihreällä merkityillä ojitusalueilla. Punaiset kolmiot ovat veden tärkeitä purkautumiskohtia. Vesi- ja ympäristöpiiri piti ajatusta utopistisena.

Virallinen vaihtoehtosuunnittelu alkoi, kun eduskunta edellytti vuoden 1982 budjetissa, että Kyrönjoen budjettirahoilla oli tutkittava myös voimalaitokseton malli. Vesihallitus tilasi työn Maa ja Vesi Oy:ltä, mutta arvostelijoiden pettymykseksi se rajattiin vain Kyrönjoen yläosaan.⁸⁶

Maa ja Vesi Oy esitteli syksyllä 1982 kuusi erilais- ta vaihtoehtoa. Tulvasuojelu perustui kaikissa pengeryksiin ja perkauksiin.⁸⁷

Mikään vaihtoehto ei tyydyttänyt maa- ja metsätalousministeriön nimittämää kriittistä seurantaryhmää. Se vaati suunnittelun jatkamista kiireellisenä, koska esimerkiksi altaiden käyttöä tulvasuojeluun ei ollut selvitetty.⁸⁸

Vuoden vaihtoehtoisen työn jälkeen vesihallituksen kollegio kallistui äänin 3-2 alkuperäisen suunnitelman kannalle. Päätöksen siunasi yksimielisesti valtio-

neuvoston raha-asiaivaliokunta. Valiokunta kuitenkin edellytti, että padotuskorkeuden alentamista ja virtaaman vähimmäismäärä oli vielä tutkittava katselmuksissa.⁸⁹

”Hetken epäroinnin jälkeen päätettiin jatkaa entiseltä pohjalta”, tulkitsee tapahtumia Kyrönjoen päätöksentekomenettelyä tutkinut oikeustieteen tohtori Kari Kuusiniemi. Hänen mukaansa vaihtoehtoiset suunnitelmat olivat kuitenkin nostaneet kansalaisten vaikutusmahdollisuudet huippuunsa. Aika vain oli liian myöhäinen, koska suuri osa töistä oli jo valmiina ja realiteetit sitoivat vesihallituksen tilaamaa suunnitelmaa.⁹⁰

1980-luku oli Erkki Ojalalle jatkuvien uusien suunnitelmien aikaa. Vuoden 1985 Kyrönjoen yläosan vesistösuunnitelma oli liitteineen pikkuauton kokoinen.

Erkki Ojala, Kyrönjoen suunnittelija

Kyrönjoen keskeisen suunnittelijan Erkki Ojalan työura osuu harvinaisen hyvin yhteen maakunnan valtavirran rakentamisen kanssa.

24-vuotias lapualaisinsinööri astui TVH:n jokisuunnittelutoimistoon 1967, kun Kyrönjoen työt olivat juuri alkamassa. Kun

Kyrönjoella ollaan siirtymässä rakentamisesta ylläpitoon, ovat Ojalan pöydällä viimeiset suunnitelmat.

Erkki Ojalan ensimmäinen työ oli Pitkämön altaaseen Jalasjoesta tulevan täyttökanaavan ja voimalaitospaikan suunnittelu. Jatkossa sujuivat hyvin myös Seinäjoen oikaisu ja Kyrkösjärvi, kunnes Kyrönjoen yläosan tilanne räjähti käsiin.

”Virastossa alkoi olla niin monta isäntää, että suunnitelman laatimista ei ehtinyt edes aloittaa, kun joku jo halusi muuttaa sitä. Aina tuli uusi toimikunta tai komitea ja taas piti tehdä omat paperit. Ei päästy oikein mihinkään.”

Asiaan sekaannuttiin Helsingistä ja omassa talossakin oli erilaisia mielipiteitä. ”Sain myötätuntoa ministeriön virkamiehiltä. Uusia suunnitelmia pyytäessä he kysyivät, enkö jo väsy. Joskus väsyinkin, mutta tein töitä palkalla.”

Tunnelmia kuvaa Ojalan purkaus Helsingin Sanomissa 1989. ”Jos päätöksenteossa ei perehdytä asiaan ja käytetään etupäässä toiveajattelua laskukaavojen sijasta, voidaan Suomesta poistaa vesirakennuksen ammattitaito ja polttaa roviolla vesirakennuksen oppikirjat.”⁹¹

Asia ratkesi vasta Ylistaron koskien suojeluun 1991. ”Voimat eivät olleet minulle mikään kynnyskysymys, vaikka ärräpäitä pääsi, kun piti taas ryhtyä tekemään uutta suunnitelmaa. Toisaalta oli helpotus, kun kiista ratkesi.”

Ojala ryhtyi vetämään Lex Kyrönjoen jälkeistä suunnitteluryhmää ja sorvasi yhdessä Viatekin kanssa ainutlaatuisen Malkakosken patoratkaisun. ”Bärlund ihaili patoa ja kysyi mistäs tämmöinen suunnitelma on tullut, tähän näyttää aivan toisenlaiselta.”

Kyrönjoen viimeinen monumentti oli tullut enemmän Erkki Ojalan kuin kenenkään muun päästä.

RINTAMAT TIIVISTYVÄT

Vaihtoehtoisten suunnitelmien torjumisen jälkeen näytti siltä, että vesihallituksen ja voimayhtiön tiukka linja onnistuisi. Tulvasuojelu toteutuisi ja pumput saisivat energiansa jokea säännösteleviltä voimalaitoksilta.⁹²

Arvostelijoille oli kuitenkin käynyt selväksi, että tulvat voidaan suojella ilman voimaloita.

Yleisönosastokirjoittelu jatkui yhtä kitkeränä kuin ennenkin. Kyrönjokiseura jatkoi tempauksiaan ja käytti julkisuutta tarkasti hyödyksi. Diplomi-insinööri Sauli Hangasmaa opetti muille aktivisteille vesistösuunnittelun mekanismeja.⁹³

Rannikon ja sisämaan vastakkainasettelu alkoi kirostua, kun kritiikki sai vankinta tukea Vaasan suunnalta: rannikon kalastajilta puhemiehenään Kjell Nybacka, lääninhallituksen ympäristötarkastaja Esko Räsäseltä ja Vaasan kaupungilta, jonka raakaveden hankinta nojasi Kyrönjokeen. Vaasalle huomautettiin, että vesi ei liikaannu turbiinien läpi kulkiessaan.⁹⁴

Myös kulttuuriväki alkoi asettua voimalarakentamista vastaan. Vaasan läänin taidetoimikunta totesi kulttuurin muokkaajan hukkuvan voimaloihin. Professori Heikki Ylikangas ehdotti Pohjanmaan jokijärjestelyjen historiaprojektia Pohjalaisten Osakuntien Aluetutkimustoimikunnalle.⁹⁵

Yhtä selvästi alkoivat erottua myös laajojen vesistöiden kannattajat.

Omaa asiaansa ajoivat Jyllinkosken Sähkö ja Voimalaitosyhdistys. Voimayhtiö järjesti keskustelutilaisuuksia, jossa näytettiin muun muassa lyhytelokuvaa 'Joki elää'.⁹⁶

Kyrönjoen yläosan kunnat, Maataloustuottajain liitto ja suurin osa maanviljelijöistä olivat alkuperäisen suunnitelman takana. Vain myrskyn silmässä olevan Ylistaron kunnan kannat heiluiivat niin paljon, että se antoi aiheen puhua pitäjän omasta jokioopperasta. Ilmajoella piikkinä oli kriittinen Ilmajoki-seura.⁹⁷

Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton kanta rakentamiseen oli koko ajan myönteinen, vaikka vaasalaisedustajat pyrkivät pehmentämään kannanottoja. Maakuntaliitolla oli hyvä tuntuma jokirakentamiseen, sillä vuoteen 1983 asti liittoa johtanut Teuvo Lagerstedt puhui vuosikausia asiat halki aamukahvilla Matti Raivon ja Seppo J. Saaren kanssa.⁹⁸

Vaasan läänin seutukaavaliitto vaihtoi puolta lokakuussa 1984. Siihen asti se oli arvostellut voimaloiden haittoja, mutta teki nyt 'kummallisen täyskäännöksen' ja siirtyi alkuperäisen suunnitelman taakse.⁹⁹

Kyrönjoen vesistösuunnitelman erikoisuuksiin kuuluu se, että hankkeelle ei löytynyt enää kovin voimakasta ajajaa, etenkin hallituspuolueista. Yli muiden nousi oppositiossa olevan kokoomuksen Pentti Mäki-Hakola, joka hartiavoimin töitä voimalapainotteisen rakentamisen puolesta.¹⁰⁰

Maakunnan näkyvistä keskustapoliitikoista Orvokki Kangas, Veikko Pihlajamäki ja Eino Uusitalo puolsivat hanketta, mutta olivat enemmän taustatukena kuin

eturintamassa. Raha-asiainaloitteita kyllä tehtiin, mutta vanhan hankkeen oletettiin ehkä etenevän omalla painollaan.¹⁰¹

"Valtakunnan poliitikoista oli Johannes Virolaiselle tehty täysin selväksi, että hän menettää Etelä-Pohjanmaan kannatuksen ellei aja jokijärjestelyitä. Niinpä Virolainen oli Kyrönjoen asialla oikeastaan voimakkaammin kuin maakunnan omat kansanedustajat", arvioi Etelä-Pohjanmaan maakuntajohtaja Esa Latva-Rasku.

Kun Kyrönjoen töille ei kiivaassa kiistelyssä löytynyt määrätietoisia puolustajia, tuli jokisuunnittelijoista julkisuudessa oman asiansa ajajia. "Virkamiehet joutuivat puolustamaan tulvasuojelua ja voimalaitoksiakin, mikä oli väärä asetelma. Olisi pitänyt pysyä asiantuntijan roolissa, sillä nyt kansalle syntyi mielikuva, että virkamiehet tarvitsevat tulvasuojelua", harmittelee Martti Kujanpää.

Vesipiirin sisällä työilmapiiri pysyi hyvänä, jopa keskustelevana. Sen sijaan ulkoa saattoi tulla kovaa tekstiä ja uhkauksiakin.¹⁰²

"Minulle sanottiin, että ellen luovu Kylänpään voimalaitoksen kannatuksesta, niin lehdestä näen mitä seuraa. Se tarkoitti, että lehdessä oli sitten rumempaa juttua, vähän hävytöntä ja perätöntä", muistelee Seppo J. Saari.

Helpolla eivät päässeet tilanteen kuumentuessa myöskään hankkeen vastustajat. Kyliltä kuulluissa puheissa aktivisteille uhattiin muun muassa antaa selkään ja estää pääsy kokouksiin. Koskisodan molemmilla rintamilla kuultiin ikävimmillään myös tappouhkauksilta kuulostavia puheita.¹⁰³

Länsi-Suomen ympäristökeskuksen arkisto

Sisäministeri Eino Uusitalo (oik.) tutustuu kesätulvien tuhoihin vuonna 1979. Esittelemässä ovat vasemmalta lukien Simo Vaismaa, Tapani Latomäki, Aulis Korhonen, Seppo J. Saari, Aarne Siren ja Oiva Kortesmäki.

Margit Dahlsten, Merikaarron aktivisti

Lehtori Margit Dahlsten ei lähtenyt Kyrönjokiseuran aktivistiksi toimimisen ilosta, vaan vaikuttamisen pakosta.

”Se oli hirveä prässä, koska en ollut aikaisemmin esiintynyt julkisuudessa. Välillä arvostelu satutti, kun saatettiin haukkua nimeltä. Mutta tärkeän asian puolesta piti toimia, kun kukaan muu ei toiminut. Minut heitettiin tuleen, kun muut halusivat pysyä näkymättömissä.”

Pertti Sevola ja Margit Dahlsten

Dahlstenin mukaan pohjalainen ei varmuuden vuoksi tee mitään, ettei vain munaisi itseään.

Suojelijat leimattiin milloin risupartaisiksi kommunisteiksi, milloin vennamolaisiksi, mutta Dahlsten ei tunnustanut puoluevärejä. ”Sen ansiosta oli helppo operoida kaikkien puolueiden kanssa. Huomasin monen kansanedustajan perehtyneen asioihin ja tekevän hirveästi töitä. Joka puolueessa oli yksilöitä, jotka funteerasivat enemmän kuin toiset.”

Ruotsinkielisellä puolella suojelijoiden tuki oli selvempää. ”Valistuneita ajatuksia oli helpompi viedä eteenpäin. Minoriteetti seuraa mitä alueella tapahtuu.”

Dahlstenia huvitti, kun voiton jälkeen kaikki olivatkin yhtä äkkiä olleet aina samaa mieltä hänen kanssaan. ”Sama ihminen, joka oli kysynyt aionko kiinnittyä ketjulla koskeen, kiitteli lopuksi varhaisesta aktiivisuudesta.”

Merikaartolaiset ovat nyt tyytyväisiä, toteaa Dahlsten. ”Kiistan jälkeen joen arvostus on noussut. Vaasasta muutetaan Merikaartoon maiseman takia. Tästä tuli se monikäyttäjöksi, jota tavoiteltiin. On kaloja, uimareita, laitureita, veneitä – ja kaunis Kyrönjoki.”

JOKI MUISTUTTAA VOIMASTAAN

Huhtikuussa 1984 Kyrönjoen vesi nousi niin korkealle, että Munakan mittatikku peittyi kokonaan. Varsinaisen tulvan katsotaan alkavan Munakan neljästä metristä. Nyt lukema oli seitsemän metriä ja kolme senttiä.¹⁰⁴

Vuosisadan suurimpiin kuuluva tulva osui Kyrönjoen tulvatöiden kannalta hankalaan saumaan.

Unto Tapio

Pitkään jatkuneen rakentamisen takia odotukset olivat suuret, mutta vastassa oli nyt juuri se harvemmin kuin kerran 20 vuodessa sattuva suurtulva, joka peittää alleen kaikki pengerrytetyt alueet ja tekee vahinkoja pitkän jokivartta.¹⁰⁵

Maan hankalinta tulva-aluetta suojaavat Rintalan ja Tiekasin penkereet olivat valmiita, Rintalan puolella myös pumpput. Rintala sai huhtikuun ensi päivinä vesioikeudelta myös lopullisen rakennusluvan, mutta rakenteita ei voitu ottaa käyttöön ennen luvan lainvoimaa.¹⁰⁶

Sääprofeetat alkoivat luvata hankaluuksia. Huhtikuun päivä oli kolmastoista ja perjantai, kun lehdet kertoivat Munakan tulvarajan ylittyneen.¹⁰⁷

Tulvajärvi ulottui isoimmillaan Ilmajoen keskustan tuntumasta Ylistaron koskiin. Sen pituus oli lähes 30 km, leveys vaihteli yhdestä kuuteen kilometriin ja syvyys oli paikoin kolme metriä.¹⁰⁸

Keväällä 1984 koettiin monen rauhallisen kevään jälkeen yksi vuosisadan suurimmista tulvista – jälleen pääsiäisen aikaan. Unto Tapio kuvasi Alajoen paisunnat 17. huhtikuuta.

Seinäjoen oikaisu-uoman oikealle puolelle jäävä Pajuluoman pengerrysalue pysyi kevään 1984 suurtuvan aikana kuivana. Kuva on otettu 24. huhtikuuta 1984.

Vesi tulvi myös Kyrönmaalla ja Kauhajoella. Jalasjärven kirkonkylässä vesi kasteli kymmenen omakotitaloa ja neljä rivitaloa. Ilmajoen kirkonkylässä tulvista kärsi kymmenen omakotitaloa. Myös Vähänkyrön Merikaarrossa jouduttiin evakkoon.¹⁰⁹

Vesipiiri kävi kovimmat taistonsa Lapualla, jonka keskusta suojattiin päästämällä vettä penkereen yli tulva-alueelle. ”Kyrönjoella voitiin varastoida vettä altaisiin, mutta muuta ei ollut tehtävissä”, huokaa tulvatorjunnasta vesipiirin puolesta vastannut Martti Kujanpää. Palolaitokset ja sotilaat hoitivat karjan evakuointia muun muassa Kitinojalla.¹¹⁰

Tulva kääntyi laskuun vasta 24. huhtikuuta, samana päivänä kun maatalousministeri Toivo Yläjärvi ja vesihallituksen pääjohtaja Simo Jaatinen tutustuivat tuhoihin Jalasjärvellä ja Seinäjoella. Laki tulvavahinkojen korvaamisesta oli säädetty edellisenä vuonna, joten ministeri pystyi lupaamaan korvauksia jo kevään lisäbudjetista. Suurtulvasta arveltiin syntyneen ainakin seitsemän miljoonan markan vauriot, vaikka maatalous ei edes ollut laskemissa mukana.¹¹¹

”Hiljainen viikko on pysäyttänyt jokilaaksojen väen havaitsemaan jälleen luonnon vastustamattoman herruuden näinä tekniikan ja kehityksen vuosikymmeninäkin”, maalaili Aaretti, Ilkan entinen päätoimittaja Veikko Pirilä. Arkkitehti Anna-Maija Salo arveli vesihal-

lituksen nyt rookanneen parempansa tulvamaan joissa. Lisää painetta toi Kitinojan isäntien katkera lausunto tulvan siirtämisestä paikasta toiseen.¹¹²

Pinna oli valmiiksi lyhyt, kun saman vuoden heinäkuu nosti pelloille hankalat kesätulvat. Nyt Rintalan pumpuille saatiin kuitenkin ennätysajassa vesioikeuden poikkeuslupa. Pumppaus alkoi kolmantena tulvapäivänä ja samassa paisunta taistui. Byrokratia ei aina ole hidas, kiitteli Ilkka pääkirjoituksessa.¹¹³

Vuosien 1983 ja 1984 tulvat tunnetaan tarkasti, koska Turun yliopisto selvitti juuri silloin tulvan vaikutuksia.

Tutkimuksen mukaan keskikertaisen ja lyhyehkön kevättulvan hyödylliset vaikutukset ovat jopa haittoja suurempia. Hyötyä tuo mineraaliaines, jota laskeutuu enimmillään 40 000 kiloa hehtaaria kohti. Tämän ansioista pellot ovat vähitellen muuttuneet turvemaan ja mineraalimaan onnistuneeksi sekoitukseksi.¹¹⁴

Tulvien suurin haitta ovat pois huuhtoutuvat kasvivilinteet, mikä lisää lannoituksen tarvetta. Hukkakauran leviämisen merkitystä tutkimus ei arvioinut.

”Sen sijaan vuoden 1984 tapaiset kevättulvat rakennus- ja muine vahinkoineen ja pitkine tulvakausi- neen sekä kaikki kesätulvat ovat hyvin haitallisia”, totei tutkimusta johtanut apulaisprofessori Hannu Mansikkaniemi. Hänen mukaansa hyöty tulvien torjunnasta oli niin kiistaton, että työt tulisi saada nopeasti päätökseen.¹¹⁵

Isojen vesien vuodet

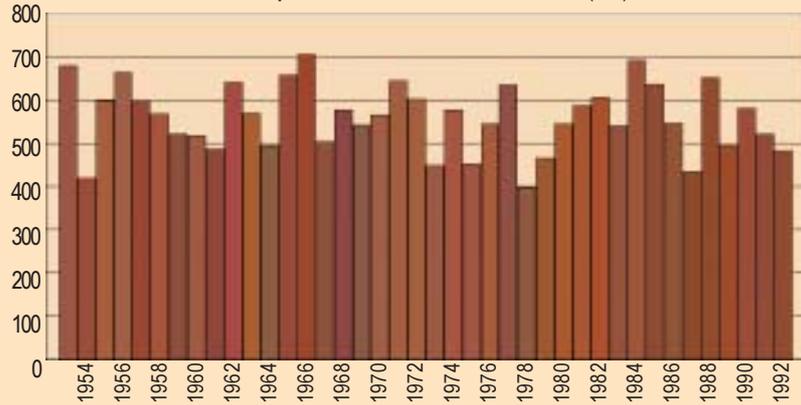
Kyrönjoen suurista tulvista on varmoja tietoja 1600-luvulta lähtien.¹¹⁶

Kevään 1762 tulva vei mukanaan Ilmajoen kirkon rakennushirret ja vaihtoi käytännössä kirkon paikan nykyiseksi. Samana keväänä hauki ui kertomuksen mukaan Kuhnalan uuniin.¹¹⁷

Alajoen raivaaminen teki kevättulvista jokavuotisia ja niihin opittiin varautumaan. Mutta välillä suuri vesi teki taas niin pahoja tuhoja, että tulvatöille tuli vauhtia. Näin tapahtui muun muassa 1817, 1899, 1911, 1925 ja 1953.¹¹⁸

Tulvavuosien vertailu ei ole yksiselitteistä. Tulvajärven koko kertoo nykyään enemmän tulvasuojelun tehosta kuin veden määrästä. Veden korkeus ei paljasta tulvan kestoa ja tulvapäivien lukumäärä unohtaa huiput. Matala kesätulva tekee enemmän vahinkoa kuin korkea kevättulva. Paikalliset kaatosateet voivat tuoda tuhoja joen yhdelle osalle.

Kyrönjoen tulvat 1953-92
Munakan ylimmät kevätveden korkeudet (cm)

Kun asiantuntijat nimeävät Kyrönjoen tulvavuosien vertailulle yhden mittarin, se on Munakan mittausaseman ylimmän kevätveden korkeus.¹¹⁹

Munakan tulvarajaksi on määritelty neljä metriä. Tämän mukaan Kyrönjoella on ollut kevättulva vuodesta 1912 lähtien joka vuosi paitsi 1978. Kesällä raja on ylittynyt noin joka kolmas vuosi ja syksyisin melkein joka toinen vuosi. Talvitulvia on ollut harvemmin kuin kerran kymmenessä vuodessa.¹²⁰

Munakan vesi on viipynyt joka vuosi keskimäärin kuukauden ajan tulvarajan yläpuolella. Tulvahuippu on Munakassa tilastollisesti 23. huhtikuuta, kaksi päivää ennen jokisuun huippua.¹²¹

Kyrönjoen tulvarakenteet on mitoitettu torjumaan keskimäärin kerran 20 vuodessa sattuvat ja sitä pienemmät tulvat. Vuosi 1953 kävi lähellä sitä ja 1984 meni yli. Näitäkin harvinaisempi oli vuoden 1966 tulva, jollaisia sattuu tilastollisesti vain kaksi vuosisadassa.

TULVASUOJELU ALKAA PURRA

Kevät 1985 oli yksi Kyrönjoen tulvasodan käännekohdista. Vesi nousi taas normaalia ylempäs, mutta nyt tulvasuojelun rakenteista oli selvästi hyötyä.

Altaat leikkasivat oman osansa vedestä ja Seinäjoen oikaisu-uoma ohitti pahimman tulva-alueen. Vesipiiri kokeili jäiden sahaamista. Korkein hallinto-oikeus vahvisti maaliskuussa Rintalan pengerryksen ja Seinänsuun pumppaamon luvan.¹²²

”Lipun aion nostaa salkoon. Sukupolvien ajan tässä onkin jo tulvia vastaan taisteltu”, myhäili Rintalan pengerryshyönteisen päätoimitsija Oiva Kortesmäki.¹²³

Penkereet ja pumput torjuivat tulvan Rintalan puolella jokea. Sen sijaan Tieksi kylpi vielä kylmässä vedessä.¹²⁴

Viime vuonna luonto piti vielä pilkkanaan ihmisen hankkeita, mutta nyt padot ja penkereet ovat riittäneet, kirjoitti Aamulehti ”kiehtovasta pahantekijästä”.¹²⁵

”Kun Rintala alue pysyi kuivana, isännät huomaisivat ensimmäisen kerran konkreettisesti, että systeemistä oli hyötyä. Mielialat alkoivat muuttua. Sen jäl-

keen ei varsinaista vesistötyötä enää arvosteltu ja vastustettu, ainoastaan voimaloita”, toteaa työmaapäällikkö Raimo Lumme.¹²⁶

Rintalan alueen viljelijä Tapani Latomäki kertoo, että ensi alkuun ei osannut ymmärtää, miten varhain pellolle pääsi. Kun pahimman tulva-alueen kylvötyöt olivat tähän asti alkaneet vasta toukokuun puolivälissä, olivat kylvöt nyt valmiita siihen mennessä, kun ennen vesi velloi vielä pelloilla.¹²⁷

”Sen jälkeen on ollut mahtava tunne työskennellä. Enemmän traktori upposi märkään maahan, mutta oli pakko yrittää. Nyt päästään kylvötyihin ennen Etelä-Suomea, kun tämä on tällainen lähes kokonaan peruskuivattu mustanmullan maa”, sanoo Latomäki.

Vaikka Rintalan pengerryksalue pääsi nauttimaan tulvasuojelusta ensimmäisten joukossa, päästetään suurtulvan aikana vedet juuri sinne, jos ne eivät mahdu altaisiin ja pengerten väliin.

Näin kävi ensimmäisen kerran keväällä 1988. Lumiavot viittasivat jo vuosisadan suurtulvaan, kunnes huhtikuun pakkaset pelastivat tilanteen.¹²⁸

Vapun aikana vesi alkoi nousta uudelleen ja tulvan toinen huippu osui toukokuun alkupäiviin. Tekojärvien täytyessä varauduttiin päästämään vedet penkereiden yli. ”Se olisi meille ankara pettymys”, kuvaili Martti Kujanpää veden jatkaessa nousua.¹²⁹

Kahden päivän päästä oli Kitinojalla ja Munakassa mottiin jääneet talot pelastettava, kun vesi peitti jo 12 000 hehtaaria. Kolme miljoonaa kuutiota vettä päästettiin Röyskölän padon kautta vyörymään Rintalan alueelle. Kun tulva kääntyi muutaman päivän kuluttua laskuun, voitiin vesi pumpata takaisin jokiin.¹³⁰

”Tuntui siltä, että jos tätä ruvetaan usein tekemään, niin ei ole paljon pengerryksestä ja altaista apua”, sanoo Tapani Latomäki, jonka mielestä altaista ei keväällä 1988 juoksettu ajoissa.

Jalasjärven kirkonkylässä oltiin tyytyväisempiä. Penkereiden katsottiin pelastaneen asunnot kolmen miljoonan markan vesivahingoilta. Vuoden 2003 hintatessa summa olisi 700 000 euroa.¹³¹

Vesipiirissä vuoden 1988 tulva nosti vielä kerran esiin toivomuksen lisäaltaista. Tekojärveä kaavailtiin Jalasjoen lisäksi Teuvan ja Kauhajoen rajalle, Kainastonjoen Heininevalle. Suunnitelmat kuitenkin unohtuivat pian.¹³²

Vuoden 1985 kevättulva oli ensimmäinen, jossa Rintalan pengerryksessä näytettiin voimansa. Tiekin puolen pellot saatiin suojattua vasta 1990-luvun puolivälissä.

Tulvatursmia

”Ilmajoen Alajoella on ny niin kauhiat painannat jotta larokki on aiva veren peitos”, kertoi ilmajokelainen emäntä junassa vastapäätä istuvalle rouvalle. Rouva kauhistui kuulemaansa, kunnes selvisi, että tulvistä siinä oli puhe. Mutta häjyjen maakunnan maine kasvoi.¹³³

Pohjanmaan tulvia tultiin vuosikymmeniä katsomaan turistinähtävyytenä. Ihailtiin laajojen vesien kimaltelua auringon kilossa, todettiin Alajoen näkymän olevan kuin Hollannista leikattu ja puhuttiin Munakasta Suomen Venetsiana.¹³⁴

Tulvatursmin huippu nähtiin vuosien 1984 ja 1988 paisunnoissa. Hotelli myi erityisiä tulvapaketteja, joihin kuului lennätys lakeuden yllä Wasa Wingsillä. Ilmassa kävi satoja turisteja. Vuoden 1988 tulvissa Botnia Tourist markkinoi matkailijoille tulva-elämyksiä.¹³⁵

Tulvistä kärsivät viljelijät ottivat turismin tynnosti. ”Ikkunasta katteltiin vain, kun kaupunkilaisia tuli keväisin tulvaa kattomaan. Ajateltiin, että meitä se tulva ei oikein kiinnostaa”, toteaa maanviljelijä Tapani Latomäki. Ei edes silloin, kun Maaseudun Tulevaisuus nimesi miehen vahingossa Tapani Latomereksi.¹³⁶

”Ei ole ollut ikävä tulvia, vaikka ne tästä näkivätkin”, toteaa toinen seinäjokinen viljelijä, Tapani Siirilä, joka sanoo taistelleensa koko ikänsä vettä vastaan. Viljelysmaiden viemäröintiä seurasi salaojitus ja tulvasuojelun jälkeen piti vielä hankkia juomavettä Kauhajoelta Seinäjoelle. ”Niin että varsinaisesti en vettä rakasta. Kehuvat jär-

vien hienoja maisemia, mutta kun elokuussa näen keltaisen viljameren, niin yhtään en kaipaa järveä tai merta”, sanoo Siirilä.¹³⁷

Latomerens Tapanit jättivät mielellään historiaan senkin yleisönosaston ehdotuksen, että Pohjanmaan tulvapeltoissa siirryttäisiin riisin viljelyyn.¹³⁸

Harvinaisempia tulvatursmista: saarnamatkalla olleet kenialaiset Stephen ja Susana Kiguru ihmettelivät Munakan paisuntoja toukuussa 1988.

Kalajärven säännöstelyn tuoma hyytyminen yllätti sekä suunnittelijat että voimayhtiön. Hankalana vuonna 1985 Seinäjoen keskijuoksun jää alkoi paksuuntua heti alkutalvesta.

SÄÄNNÖSTELY HYYTÄÄ SEINÄJOEN

Penkereiden teho tulvia vastaan kävi 1980-luvulla selväksi, sen sijaan tekojärvien arvostelu jatkui.

Suurimman synyn kritiikkiin antoi Kalajärven vuorokausisäännöstely. Juoksutus kasvatti talvella jääpatoja, jotka nostivat vettä ojiin ja pelloillekin. Haittoja ei otettu vakavasti ennen kuin sahaava säännöstely hyödytti Törnävän kosket kahden metrin umpijäähän. Kaivinkoneet avasivat jokea joulunpyhinä 1979, ettei vesi noussut taloihin.¹³⁹

”Kalajärven juoksutuksissa eivät suunnittelijakaan osanneet ottaa hyytämistä riittävästi huomioon. Mutta hyytäminen on niin vaikea ongelma, että ei sitä vielääkään oikein hallita”, toteaa Matti Raivio.

Kyrkösjärven valmistuminen leikkasi ongelman Törnävän koskista, mutta Seinäjoen yläjuoksulle hyötymisuhka jäi.

Vuonna 1982 perustettiin toimikunta, jonka tehtävä oli viedä loppuun Kalajärven katselmus. Toimikunta pyrki ratkaisemaan samalla Seinäjoen keskiosan puutteet laajemminkin. Työstä tuli hankala, kun vesihallituksen säännöstelytoimisto halusi rajata työt mahdollisimman pieneksi ja isännätkin kaipasivat vain perkausta.¹⁴⁰

Toimikunta ehdotti Seinäjoen keskiosalle pengerryksiä ja pumppaamoita, mutta vesihallitus piti runsaan kymmenen miljoonan markan suunnitelmaa liian kalliina. Työn alle otettiin riisuttu malli. Nyt pengerrykseen olisi liitetty tulvaläpät, jotka päästävät vettä vain yhteen suuntaan.¹⁴¹

Tähän väliin osui vuoden 1985 kova pakkastalvi, jolloin Seinäjoen keskiosa hyytyi lähes tukkoon. Sama toistui kaksi vuotta myöhemmin vielä pahempana.

”Isännät hermostuivat täysin, kun edes riisuttu suunnitelma ei ollut edennyt. Vesihallitus halusi odottaa katselmustoimituksen päätöstä ja kielsi suunnittelun. Samaan aikaan asioita piti kuitenkin hoitaa alueella”, kertoo hanketta vetänyt Unto Huttu.¹⁴²

Ilmapiiri alkoi tulehtua Seinäjoen katselmuksissa, kun vesihallitus ei virallisesti myöntänyt haittoja. Jos pyssy olisi ollut mukana, niin sillä olisi ammuttu, maa-lailee Huttu kiivaimman kokouksen tunnelmaa.¹⁴³

”Pitihän siinä puolustaa virallisia suunnitelmia, kun oli kaksi näkemystä. Maanomistajat pitivät kovaa meteliä siitä, että jokivesi kirnusi kuivatusojissa edestakaisin. Mutta eihän sitä virkamies osannut pitää erinomaisena haittana, kuten ei aikanaan jäteveden pääsyä jokeen. Se oli tulkinnanvarainen kysymys”, toteaa Aarne Siren.

Hiillostuneet isännät kantelivat asiasta eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kantelijoita oli sata. Ratkaisu jäi kuitenkin Länsi-Suomen vesioikeuden varaan, joka teki syyskuussa 1987 päätöksensä täydennyskatselmuksesta. Siitä valittivat sekä viljelijät että vesihallitus.¹⁴⁴

Kaikkiaan neljätoista vuotta kestänyt Kalajärven katselmuksen prosessi päättyi vasta korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen huhtikuussa 1989. Sen mukaan Jyllinkosken Sähkön oli tasattava Kalajärven jaksoita juoksuista. Näin voimayhtiö menetti säätöenergiänsä silloin, kun sitä kipeimmin tarvittiin eli talvipak-

kasten aikana. Vesihallitus määrättiin myös selvittämään aiheutuneet vahingot ja tekemään uusi suunnitelma Seinäjoelle.¹⁴⁵

”Isännät olivat silloin voimansa tunnossa ja uutta suunnitelmaa olisi pitänyt ruveta heti tekemään. Sitteen neuvoteltiin, että mukaan otetaan myös muut kuin juoksuista aiheutuvat tulvahaitat”, kertoo Huttu.

Lupa Seinäjoen keskiosan pengerryksille tuli lopulta vuonna 1993.

Unto Huttu, Seinäjoen suunnittelija

Unto Huttu hyppäsi keskelle Kyrönjoen rakentamista vuonna 1975, kun meno oli komeimmillaan. ”Silloin oli eteenpäin menon ilmapiiri. Ulkopuolisille esiteltäessä sävy oli sellainen, että tässä tehdään jotain hyvin suurta ja ainutlaatuista”, toteaa Suomussalmella 1949 syntynyt diplomi-insinööri.

Huttu aloitti työnsä rakennesuunnittelijana. Vaasan suunnitteluryhmän päällikkö hänestä tuli 1985 ja koko vesi- ja ympäristöpiiriin suunnittelun päällikkö kolme vuotta myöhemmin. Ympäristökeskuksen perustaminen muutti tittelin kehitysinsinööriksi vuonna 1995.

Uransa tulikokeena Huttu pitää Seinäjoen keskiosaa. Suunnitelman vieminen läpi monien intressien paineessa oli puolen-

toista vuosikymmenen työvoitto. ”Otimme kaikki osapuolet tarpeineen mukaan suunnitteluun. Se on samaa kuin moninaiskäyttö, mutta nyt suunnitelmia ei annettu ylhäältä.”

Huttu oli mukana myös Kyrönjoen yläosan tulikokeessa, joka ratkesi vasta Lex Kyrönjokeen. Sen jälkeen asiat taas luisivat. Mainioiksi yhteiskumppaneiksi löytyivät Viatekin Paavo Korhonen ja Vesi-Hydron Timo Laitinen.

Kyrönjoen asiakirjavuoret pistävät suunnittelijan miettelääksi. ”Asioita pitää suunnitella kokonaisuuksina, mutta Kyrönjoki oli hankkeena jo aivan liian suuri, että sitä pystyttäisiin hallitsemaan. Yhden asian muuttaminen heijastuu niin moneen

muuhun, että suunnitelma ei valmistuessaan ole enää ajan tasalla, vaan joku kehitys ajaa taas ohi.”

Huttua lohduttaa se, että iso joki pitää pintansa. ”Nykyisetkään resurssit eivät riitä - ehkä onneksi - muuttamaan Kyrönjoen kokoisen vesistön luonnetta. Suunnittelu on ollut myös aina niin vastuuntuntoista, että hullut ratkaisut on karsittu pois.”

KYRÖNJOEN TYÖT HIDASTUVAT

Kyrönjoen yläosan uusittu suunnitelma valmistui vuonna 1985.

Siihen kuuluivat edelleen Ylistaron kaksi voimalaa sekä Ilmajoelta Ylistaroon ulottuvat pengerrykset pumppaamoihin.

Maanomistajien toivomuksesta penkereet ulotettiin nyt myös Kitinojan alapuolelle eli Mikinnevan ja Kitinojan pengerryksalueille. Vesihallitus lupasi ottaa maiseman ja kalatalouden aikaisempaa paremmin huomioon voimaloiden säännöstelyssä.¹⁴⁶

Kyrönjoella alkoi rauhallisemman rakentamisen vaihe, kun vesioikeus määräsi yläosan suunnitelman käsiteltäväksi kokonaan uudestaan katselmuksessa.¹⁴⁷

Työluvalla rakennettavan Tieksin pengerryksalueen ojia ja pumppaamoita tehtiin vuosikymmenen loppuun asti, mutta jatkotöille ei työluvaa voinut enää käyttää.

Pelastuksen toi vuoden 1986 budjetin määräys, jonka mukaan määrärahoilla voidaan silti tehdä töitä, joihin ei tarvita vesioikeuden lupaa. Tämä avasi tien maanomistajien suostumuksella tehtäviin ojituksiin ja pumppaamorakennusten pystyttämiseen. Näitä valmiitelevia töitä tehtiin Munakan alapuolisilla alueilla pitkälle 1990-luvulle. Vasta 1995 tulleen luvan jälkeen alueille rakennettiin penkereet ja hankittiin pumput.¹⁴⁸

Työntekijöiden työllistämisen kannalta aika oli vaikeaa. Myös vakituinen henkilöstö sai olla varpailaan.

”Aloittavana rakennustoiminnan päällikkönä sain 1984 melkein ensimmäisenä töinä laatia suunnitelmia lomautuksista. Rimaa hipoen ne vältettiin”, muistelee Martti Kujanpää.

Vuosikymmenen lopulla työt jatkuivat myös Kyrönjoen suosassa.

Alaosan pengerrys oli valmistunut Voitilankosken alapuolelle 1980. Tämän jälkeen jääpadot olivat yleistyneet ja kasvaneet muun muassa Koivulahden uuden sillan ja tiepenkereiden takia.¹⁴⁹

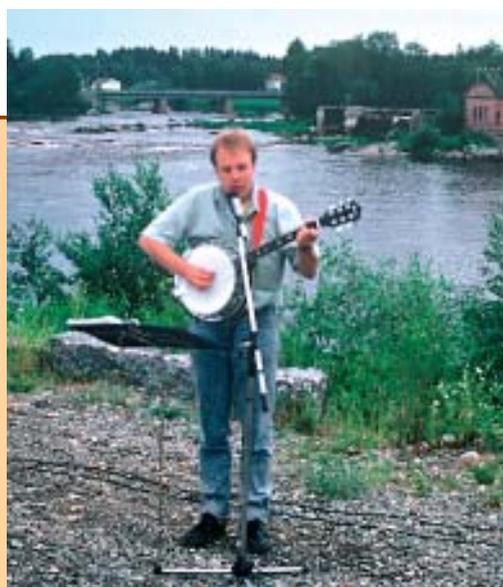
Jääpatojen vähentämiseksi Kyrönjoen alaosalle suunniteltiin kapea ja syvä uoma avomerelle saakka. Alimmat syvennettävät jokiosat olivat Vassorinlahdelta asti. ”Ajatus oli, että koskissa rikkoutuneet jäämassat kulkeutuisivat avomerelle, eivätkä jäisi suosan suvantoalueen jääkannen taakse ruuhkaksi”, kertoo Sepu J. Saari.

Kyrönjoen alaosan penkereiden korotus ja täydennysperkaus alkoi vuonna 1988.¹⁵⁰

Pertti Sevola

Laahakaivurin viimeisiä palveluksia Kyrönjoen penkereellä 1980-luvun puolivälissä. Tieksin töiden aikana siirryttiin tehokkaampiin hydraulisiin kaivureihin.

Pertti Sevola

Jussi Asun banjo soi 1980-luvulla Ylistaron rantamilla Kyrönjoen suojelun puolesta.

Tulvajoen laulut

Ylistarossa syntynyt Jussi Asu tunnetaan valokuvien lisäksi lauluistaan. Molempien aiheena on ollut myös lapsuuden Kyrönjoki. Vuonna 1971 Asun veljekset Jussi ja Matti käänsivät pop-hitin Yellow River.

*Kyrönjoki on keltainen,
maistamattakin huomaat sen.*

*Virtsa virtaa vain uomassaan
Pohjanlahteen.*

*Paska haisee ja banjot soi.
Uida siellä ei kukaan voi*

*ja kuka hukkaa tahtoiskaan
oksennukseen.*

Kyrönjoki-humppa vuodelta 1977 sai hillitymmät sanat, mutta 1980-luvun alussa Jussi Asu radikalisoitui taas. Hän teki Kyrönjoen rantamilla Yleisradiolle kolme kantaa ottavaa lasten TV-ohjelmaa. Silloin syntyi myös laulu elohopeamyrkytyksen saavasta Kyrkösjärven vedenneidosta.

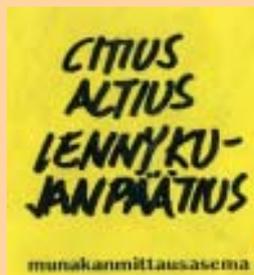
Vuonna 1996 Kyrönjoen paisunnoista laulettiin taas, kun Rehupiikles julkaisi levynsä 'Kyröjoki tuluvii'.

*Lisää vielä Munakasta
uutisia huonoja:*

*rivitalolähiöstä muorostuupi
vuonoja.*

*Niilo lähtiesnäen hätäpäisnä asentaa
tuulikaapin ovellekki katiskaa,*

*ku tiivistehiev'välistä jo hauem'maitia
pruikkaa!*

Seinäjoella 1980-luvulla vaikuttanut rock-yhtye Munakan mittausasema hyödynsi Kyrönjoen legendaa nimensä lisäksi myös mainostarroissa.

VOIMALAT VS. KOSKET

Suuren tulvan vuonna 1984 perustettiin suunnittelu-ryhmä hakemaan kompromisseja Kyrönjoen yläosan kiistaan.

Jälleen tutkittiin erilaisia padotuskorkeuksia, samoin uusia paikkoja voimalalle. Kyrönjoesta kehitettiin matemaattinen ATK-vesistömalli, jossa näkyivät joen ja tulva-alueiden poikkileikkaukset mereltä Kurikkaan saakka.¹⁵¹

”Ylistarossa eivät olleet vastakkain pahat rakentajat ja hyvät suojelijat”, painottaa Seppo J. Saari. Hänen mukaansa suunnittelijat halusivat pitää kiinni viljelijöille lupaamastaan pumppaussähköstä, mutta eivät voineet määrätä voimayhtiötä esimerkiksi rakentamaan tappiollista vesivoimaa.¹⁵²

Puolustusministeri Veikko Pihlajamäki johti Seinäjoella sovintoa hakevaa kokousta, jossa voitiin vain todeta asian olevan pahasti takalukossa. Myös maaherra Mauno Kangasniemi haki vielä ratkaisua Kylään padotuskorkeuden metrin alennuksesta.¹⁵³

Yhteistä säveltä vesihallituksen ja vastustajien välillä ei kuitenkaan löytynyt. Kyrönjoen voimalasopimus piti. Myös maa- ja metsätalousministeri Toivo Yläjärvi asettui voimalavaihtoehdon taakse.¹⁵⁴

Alkuperäisestä suunnitelman mukaista säännöstelyä tasattiin huomattavasti lupahakemuksessa, mutta se ei auttanut. ”Tarkistetut suunnitelmat eivät tuntuneet kiinnostavan vastustajia, vaan muutokset jätettiin täysin huomiotta. Juoksutusta olisi todennäköisesti vastustettu, vaikka se olisi ollut täysin tasainen”, arvelee Martti Kujanpää.¹⁵⁵

Kujanpää myöntää suojelijoiden kritiikissä olleen silti perää, koska jälkikäteen katsoen vuorokausisäännöstely ja voimatalouden hyödyt oli maksimoitu muiden käyttömuotojen kustannuksella. Asenteet olivat kuitenkin niin lukossa, että sovittelun aika oli ohi.¹⁵⁶

Kyrönjoesta oli tullut myös valtakunnallisen politikoinnin väline. Sen kiistoilla oli vauhditettu jo vesihallituksen ja ympäristöministeriön perustamista. Nyt Kyrönjoen umpikuja oli ratkaiseva perustelu valtakunnalliselle koskiensuojelulaille.¹⁵⁷

”Selitimme Kyrönjokiseuran nimissä ympäristöministeri Matti Ahteelle, että Suomessa ei ole jäljellä kuin muutama koski, eikä niistä saada mitään voimataloudellista hyötyä. Ehdotimme lakia, jossa vapaat kosket rauhoitetaan”, kertoo Marja-Liisa Kriikku.¹⁵⁸

Ahteelle kerrottiin pienvoimaloiden olevan kannattavia vain, jos niillä voidaan leikata valtakunnanverkon huippuja, joiden perusteella sähkön hinta määräytyi paikallisille energiayhtiöille. Tämä taas ei olisi mahdollista ilman jokea tuhoavaa rajua säännöstelyä.¹⁵⁹

”Koskiensuojelulain avulla tehtiin vesivoiman vallankumous. Ahde antoi yllättäen kaikkein rankimman koskiensuojelulakiesityksen, eduskunta hullaantui ja käyttäytyi täysin irrationaalisesti”, hämmästelee Seppo J. Saari.¹⁶⁰

Moninaiskäytön suunnittelijoiden silmin nyt otettiin parinkymmenen vuoden askel taaksepäin, kun yksi vesien käytön intressi jyräsi muut alleen. Toisaalta ihmeteltiin, että koskiensuojelulaki ei itse asiassa suojele jokia miltään muulta kuin voimaloiden rakentamiselta.¹⁶¹

Matti Raivio ihmettelee, miksi voimantuottajat eivät toimineet kuin MTK, joka oli juuri kaatanut rakennuslain uudistuksen isolla kampanjallaan. ”Voimayhtiöt eivät nostaneet juuri sormeaankaan saadakseen tämän mielettömän lain estetyksi”, toteaa Raivio.¹⁶²

Koskiensuojelulain valmistelussa seurasi kuitenkin uusi yllätys. Kyrönjoki pudotettiin pois, koska vesihallituksen ja Jyllinkosken Sähkön sopimuksen purkamisen arveltiin johtavan korvauksiin. Ilman Kyrönjokea laki voitaisiin säätää yksinkertaisella enemmistöllä.¹⁶³

Rajaaminen oli pettymys Kyrönjokiseuralle, jonka lähetystö kävi vähän ennen lain hyväksymistä vielä esittämässä Helsingissä vetoituksen oman jokensa lisäämisestä koskiensuojelulakiin.

Kyrönjoki varasti pääroolin myös eduskunnassa käydyssä koskiensuojelulain käsittelyssä. Kymmenissä puheenvuoroissa muun muassa ympäristöministeri Ahde totesi Kyrönjoen olevan eräs arvokkaimmista vapaana virtaavista vesistöistä, mutta se suojeltaisiin erillislailla. Pentti Mäki-Hakola vastasi, että Kyrönjoki ei ole virrannut luonnontilaisena satoihin vuosiin.¹⁶⁴

Jussi Asu

Ylistarossa otettiin yhteen katselmusten alkukokouksessa 13.2.1986. Kunta kannatti voimalat sisältävää suunnitelmaa, mutta 117 maanomistajaa vastusti, puhemiehenä Esa Kriikku. Kokousta johti toimitusinsinööri Aarre Pasonen.

Mäki-Hakola esitti koskiensuojelulain hylkäämistä, mutta eduskunta hyväksyi lain joulukuussa 1986 äänin 155-13. Laki suojeli 53 koskea, minkä arvioitiin olevan noin kolmannes rakentamattomasta koskivoimasta.¹⁶⁵

Vuosikymmenen lopulla Kyrönjoella ei enää niinkään keskusteltu, vaan leiriydettiin kahdeksi vastakkaiseksi painostusryhmäksi. Suunnittelun näkökulmasta tilannetta on kuvattu suunnittelukriisiksi. Tulehtunut tilanne kävi selväksi jo Kyrönjoen yläosan uusittavan katselmuksen alkukokouksissa talvella 1986.¹⁶⁶

Vedenjakajana oleva Ylistaron kunta sanoi voimalaitoksen sisältävälle suunnitelmalle kyllä, mutta 117 maanomistajaa sanoi ei. Yläpuoliset kunnat kannattivat suunnitelmaa. Alapuoliset kunnat, luonnonsuojelijat ja kalastajat vastustivat joen raskasta rakentamista.¹⁶⁷

Vaasan kaupunki asettui yhä selvemmin kritiikin kärkeen. Se vaati kokousten keskeyttämistä, koska Kyrönjoen vesistötyöt olisi käsiteltävä kokonaisuutena. Pian Vaasa asettui yksiselitteisesti voimaloita vastaan, koska niiden haittoja veden hankinnalle ei sen mukaan ollut selvitetty. Vesi-Hydrin selvityksen vesistötoiden vaikutuksista kaupunki sivuutti.¹⁶⁸

Alkukokoukset määräsivät sävyn repiville katselmuksille, jotka pitivät Kyrönjoen kiistat hyvin näkyvisinä 1980-luvun viime vuosina.

Toimitusinsinööri Aarre Pasonen totesi, että katselmuksia järjestetään vesilain määräämällä tavalla riippumatta ympäristöministeriön suojelukaavailuista. Kyrönjokiseura valmistautui katselmuksiin huolellisesti tarjoamalla valittajille asiantuntija-apua ja yhteisen juristin.¹⁶⁹

Kuinka suuri on Kyrönjoen voima?

Kyrönjoen vesivoimaa vähäteltiin kutsumalla laitoksia tippavoimaloiksi.

Ylistaron voimat tuottaisivat vain muutaman promillen lisän koko maan kapasiteettiin, sanoi vihreiden kansanedustaja Erkki Pulliainen Lex Kyrönjoen eduskuntakäsittelyssä. Ryhmäoveri Heidi Hautala korjasi: mitään energian lähdettä ei pidä väheksyä pienyyden takia, mutta Kyrönjoen voimaloiden hyöty ei ole suhteessa vaurioihin.¹⁷⁰

Aluetalouden näkökulmasta Kyrönjoen voima on jo paljon suurempi.

Neljän voimalan tuottama energia vastaa noin 2700:n täyssähköistetyn omakotitalon tarvetta. Kahdella rakentamatta jääneellä Ylistaron voimalalla näitä taloja oli noin 1300 enemmän. Sitä paitsi energiaomavaraisuus korostuu häiriötilanteissa ja kaupankäynnissä suurten yhtiöiden kanssa, painotti Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.¹⁷¹

Jyllinkosken Sähkö Oy:lle kolme allasvoimalaa toivat noin 20 kertaa niin paljon tehoja kuin vanha Jyllinkosken voimala. Ylistaron voimat olisivat tuoneet megawatteja lähes saman verran lisää. Niiden pienempi pudotuskorkeus vähensi kannattavuutta, mutta yläpuolisten altain säännöstely lisäsi hyötyä.¹⁷²

Jyllinkosken Sähkön voimat siirtyivät 1990-luvun fuusioissa Fortum Oy:lle. Vuonna 2004 Fortum myi Kalajärven voimalan Seinäjoen Energia Oy:lle. Vaikka vesivoiman suhteellinen osuus kaventui, on sen merkitys puhtaana ja turvallisena säätövoimana pitänyt pintansa. Kannattavuutta lisäsi helppo säädettävyys ja kauko-ohjattavuus. Erityisen kannattavaa vesivoima oli, kun sillä voitiin korvata huippusähköä hintojen ollessa talvella ylimmillään. Sähkömarkkinalaki muutti tämän kytkennän.¹⁷³

Vesivoimasta saadaan suurin hyöty, jos koko joki porrastetaan mahdollisimman korkeisiin voimalaitoskynnyksiin ja aloitetaan voimakas vuorokausisäännöstely.¹⁷⁴

Tähän uhkakuvaan päättyi Kyrönjoen vesivoiman eteneminen. Kriitikot totesivat voimalalouden vaikuttavan lähes kaikkiin muihin vesistön käyttömuotoihin sekä joen biologiaan, maisemiin ja asuinympäristöön. Voimayhtiön näkökulmasta koskisodassa kyse oli nimenomaan mielikuvan tasoisesta uhasista, jonka todellista painoa ei erityissuojelulain takia koskaan päästy punnitsemaan oikeudessa.¹⁷⁵

Vesivoimat	Rakennettu	Putoukorkuus	Teho	Vuosienergia
Pitkämäo	1968-1971	28,3 metriä	5,7 MW	24,0 milj. kWh
Niiles	1968-1971	10,5 metriä	1,0 MW	5,0 milj. kWh
Kalajärvi	1971-1977	13,5 metriä	1,6 MW	3,3 milj. kWh
Kyrkösjärvi	1977-1981	44,0 metriä	6,8 MW	20,0 milj. kWh
(Kylänpää)	ei rakennettu	(7,8 metriä)	(3,8 MW)	13,0 milj. kWh
(Kirkonkoski)	ei rakennettu	(7,7 metriä)	(3,7 MW)	13,3 milj. kWh

Esa ja Marja-Liisa Kriikku, Kirkonkosken aktivistit

Ylistaron Kirkonkoskella koko ikänsä asunut maanviljelijä Esa Kriikku näki viestistä, kun vesi likaantui 1950- ja 1960-luvulla. ”Emakkoja kuoli kolibakteerien takia munuaistulehdukseen. Puhdistamot puuttuivat ja joelle ei annettu mitään arvoa.”

Toimittaja Marja-Liisa Kriikku on kotoisin Ilmajoen tulva-alueelta. ”Isäni tuki kesätulvien ottamista hallintaan Kyrkösjärven altaan avulla, mutta kun hän näki mitä tapahtui Ylistarossa, hän ajatteli menneensä retkuun.”

1970-luvun lopulla pariskunta aloitti taistelun voimalasuunnitelmaa vastaan. ”Ei ihminen olisi lähtenyt tähän, jos olisi tieninyt, mitä on vastassa. Mutta keskenkään ei voinut jättää, koska kysymys oli omasta maatilasta ja elämänympäristöstä”, sanoo Marja-Liisa Kriikku.

Kriikut huomasivat kohta olevansa Kyrönjokiliikkeen keskipisteessä, viemässä Helsinkiin ranta-asukkaiden yhteisiä viestejä. Viesti oli aina sama: tulvasuojelu on hoidettava ilman säännösteleviä pienvoimaloita, jotka vahingoittavat tulva-alueen alapuolista jokivarsiasutusta, elinkeinoja, luontoa ja kulttuurimaisemaa. ”Sanottiin, että voimaloita ei vastusta kuin muutama luonnonsuojelija, vaikka me viljelijät ja ranta-asukkaat olimme omalla asiallamme. Se oli järkyttävää.”

Vaivat palkittiin, kun Kyrönjoen kosket suojeltiin 1991 ja suvun omistama mylly vuotta myöhemmin. Kriikut saivat Alkio-mitalin Kyrönjoen kulttuurimaiseman säilyttämisestä. Esa Kriikulle myönnettiin Luonnonsuojeluliiton hopeinen ansiomerkki. Myös läänin ympäristön-

Marja-Liisa Kriikku

suojeluneuvottelukunta palkitsi Esa Kriikun, Margit Dahlstenin ja Jaakko Luoman.

Paras palkinto oli museovirasto tuki Kriikun myllyn kunnostamiseksi museoksi ja myllyjen historiaa esitteleväksi kahvilaksi. Vuonna 2003 mylly nimettiin eteläpohjalaiseksi rakennusperintökohteeksi. ”Mylly ei ole mikään koskisodan monumentti, vaan kotiseudun kulttuurityötä. Kaikki ovat tervetulleita tänne. Osa vesiviranomaisistakin on jo käynyt”, sanovat Kriikut.

TAISTELU KYRÖNJOEN ERITYISSUOJELULAISTA

1980-luvun lopulla Kyrönjoen sotaan liittyivät myös ministeriöt.

Osa Ylistaron viljelijöistä huusi apuun ympäristöministeriä jo Kyrönjoen yläosan alkukokousten aikaan. Matti Ahde pesi kätensä ja totesi hankkeen kuuluvan maa- ja metsätalousministeriölle.¹⁷⁶

Kevään 1987 eduskuntavaalit vaihtoivat punamultahallituksen sinipunaksi. Vesihallituksen pääjohtaja lähetti Kyrönjoki-muistion uudelle ympäristöministerille, SDP:n Kaj Bärlundille.

”Töiden keskeyttäminen tässä vaiheessa merkitsisi alkujaan tärkeimmän tavoitteen eli tulvasuojelun romuttumista merkittävältä osin”, vetosi Simo Jaatinen.¹⁷⁷

Bärlund oli kuitenkin ehtinyt jo lämmentä suojelulle. Hän kävi kesäkuussa paikan päällä tutkailemassa Kyrönjokea ja kertoi aistivansa väkivaltaa joen valjaisa. Suojelulakia luonnosteltiin Kriikun tuvassa jo tällä matkalla. Saman kuun aikana ympäristöministeriö asetti työryhmän selvittämään voimalatonta vaihtoehtoa.¹⁷⁸

Ympäristöministeriön toimistopäällikön Pentti Sipilän johtaman työryhmän selvitys julkistettiin Vaasassa tammikuun 1988 alussa. Selvityksen mukaan Kyrönjo-

en kohtaloa ei kannattaisi jättää vesioikeuden päätettäväksi, vaan tulisi pyrkiä vielä kerran sopimukseen. Jos sopua ei löydy, asia ratkeaisi erityislailalla.¹⁷⁹

Sipilän työryhmä totesi, että Ylistaron voimat eivät olisi erityisen kannattavia. Näkemyksen tukena oli Ekono Oy:n selvitys. Maa- ja metsätalousministeri Toivo T. Pohjala älähti: voimalasopimuksesta pidetään kiinni, asia ei kuulu ympäristöministeriölle.¹⁸⁰

Kyrönjoen erityissuojelulain valmistelu lähti liikkeelle lukuisilla neuvotteluilla. Liikenneministeri Ole Norrback kallistui alkuepäilysten jälkeen suojelun puolelle. Valtiovarainministeri Erkki Liikanen suhtautui myönteisesti, vaikka ratkaisu toisi menoja valtiolle.¹⁸¹

Kokoomus oli hallituspuolueista kriittisin. Selvimät soraäänit esitti Toivo T. Pohjala, joka oli ollut Bärlundin taistelupari jo Kessin hakkuukiistassa. Pohjala vaati Bärlundilta vakuuksia siitä, että suojelu ei hidasta tulvatöitä. Saman tien hän arveli, että Bärlund ei pysty sellaisia vakuuksia antamaan.¹⁸²

Kevään 1988 isot tulvat kiristivät ilmapiiriä. Kiti-nojan isännät uhosivat menevänsä pääkaupunkiin kuokat olalla ja tulevansa pois vasta, kun tulvatöiden jatko olisi selvä. Molempien rintamien lähetystöt kävivät Helsingissä, mutta ilman kuokkia.¹⁸³

Myös joella alkoi taas olla tunnelmaa, kun Kyrönjokisoutu elvytettiin kesästä 1988 lähtien. Viikon kestäneen tiedotusmyllyn aikana RKP:n Ole Norrback ja Håkan Nordman kävivät antamassa tukensa soutajille. Bärlundin kannustuksen toi hänen erityisavustajansa Maire Paavola.¹⁸⁴

Ympäristöministeriö kysyi virallisesti myös Jyllinkosken Sähkön kantaa, joka oli entinen. Toimitusjohtaja Pertti Karhama vakuutti, että sovitusta ei tingitä ja voimalahanke pitää pintansa.¹⁸⁵

”Jyllinkosken Sähkö oli varsin jäykkäniskainen, koska sillä oli vesi- ja ympäristöhallituksen johdon tuki. Jäljellä ei ollut muita vaihtoehtoja kuin laki, jos suojeleluun haluttiin päästä”, toteaa Kaj Bärlund. Hänen mielestään ympäristöministeriön selkeä työ suojeleluun puolesta oli tässä vaiheessa antanut hyvän kuvan politiikasta asetelmasta, joka oli suojeleluun myönteinen.¹⁸⁶

Poliittiset mielipide-erot kulkivat puolueiden sisällä, mutta myös ryhmät ottivat kantaa. Kokoomus kiirehti Kyrönjoen tulvasuojelelu. Keskustan Etelä-Pohjanmaan piirin työvaliokunta piti Kyrönjoen suojeleluun liian rajuna toimenä.¹⁸⁷

Tilanne Kyrönjoen rantamilla oli sekava. Tulvarakentaminen jatkui maanomistajien luvalla, katselmuksia vietii eteenpäin ja suojeleluun lakia valmisteltiin.

Kun tulvavaltuuskunta oli käynyt ympäristöministerin puheilla, oli Bärlund luvannut uutta toimituskatselmusta. Kevään 1989 katselmuksessa ympäristöministeriön ja sen alaisen keskusviraston ristiriita kärjistyi, kun ministeriön virkamies arvosteli vesi- ja ympäristöhallituksen suunnitelmaa lukuisista puutteista.¹⁸⁸

Katselmus jakoi mielet myös Ilmajoella. Seinäjoki kiirehti tulvatöitä, mutta ei ottanut kantaa voimaloihin. Nurmo seisoi alkuperäisen suunnitelman takana. Ylistarossa mielipiteet hajosivat. Isokyrö pelkäsi rantojensa sortuvan ja Vähäkyrö tulvien siirtyvän alajuoksulle. Vaasa vastusti voimaloita. Vesioikeuteen tehtiin yli 1300 valitusta.¹⁸⁹

Toimitusinsinööri Aarre Pasosen hankala tehtävä oli jälleen johtaa kuumia kokouksia. Hän teki sen rauhallisella tyylillään pyrkien jakamaan puheenvuoroja myös maan hiljaisille. Paasosen nyrkin muistetaan paukahtaneen pöytään vain silloin, kun hän totesi lääninhallituksen Esko Räsänen olevan vailla puheoikeutta. Pienen harkinnan jälkeen myös Räsänen päästettiin ääneen. Pasosesta kanneltiin kerran oikeuskanslerille, mutta hän sai luvan jatkaa Kyrönjoen toimitusinsinöörinä.¹⁹⁰

Katselmusten jälkeen tie voimalaitokset sisältävään vesioikeuden lupaan oli periaatteessa auki. Kilpaajuoksun makua ei silti syntynyt, koska vesioikeuden arveltiin odottavan suojeleluhankkeen ratkaisemista eduskunnassa.¹⁹¹

Yli kymmenen vuotta jatkunut keskustelu Ylistaron koskista ja voimaloista oli taas täysissä voimissaan. Joukko pohjalaisia kulttuurihenkilöitä vetosi Kyrönjoen suojeleluun puolesta. Mukana olivat muun muassa kirjailijat Antti Tuuri ja Orvokki Autio sekä professorit Heikki Ylikangas ja Jussi Hyypä.¹⁹²

Talvella 1990 hallitus pallotteli hetken aikaa Lex Kyrönjoella, kunnes päätti maaliskuun lopulla lakiesityksen antamisesta äänin 11-5. Kokoomuksen ministrit jäivät vähemmistöön.¹⁹³

Pertti Sevola

Voimalatonta vaihtoehtoa selvittänyt työryhmä vieraili Kyrönjoella elokuussa 1987. Puheenjohtaja Pentti Sipilä seisoo oikealta laskien kolmantena. Hänen ympärillään ovat työryhmää opastaneet Erkki Ojala, Martti Kujanpää ja laitimmaisena Seppo J. Saari.

Kaj Bärlund, Kyrönjoen suojelija

Kaj Bärlund teki Kyrönjoella harvinaisen tempun: aukaisi ensin Ylistaron koskien solmun ministerinä ja paimensi heti perään tulvasuunnitelmat loppuun vesi- ja ympäristöhallituksen pääjohtajana. Voimaloiden kannattajia Bärlundin päättäväisyys kauhisti, mutta useimpien mielestä juuri se ratkaisi Kyrönjoen tulvasodan.¹⁹⁴

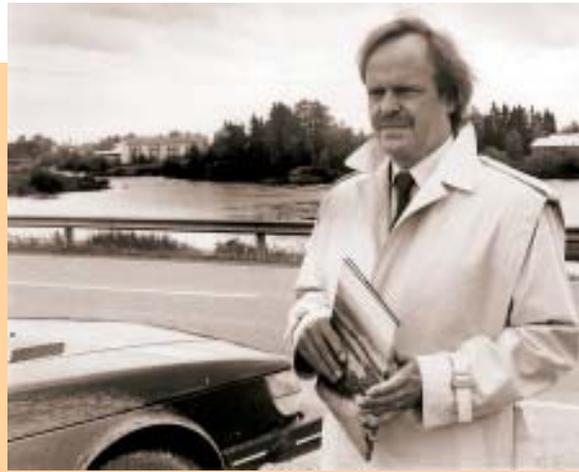
Porvoossa 1945 syntynyt ruotsinkielinen demari oli valmistellut puolueensa ympäristöohjelmaa jo 1960-luvulla. Niinpä Kyrönjokiseuran aktivisteilla ja ryhmätoveri Mats Nybyllä oli helppo työ suostutella tuore ministeri lakeuden joen suojelijaksi.

”Olin imponeerattu, kun Bärlund omaksui asian niin hirtittävän äkkiä. Hän oli vähäeleinen, mutta sai toimeksi”, sanoo Margit Dahlsten.

”Bärlund tunsu Kyrönjoen asian jo ennestään ja oli hyvin vakuuttunut siitä mitä teki. Täytyy olla rohkeutta, kun viittsii ottaa ajaakseen ison asian, josta ei saa helpolla pinnotta”, kehuu puolestaan Maire Paavola, jonka Bärlund löysi erityisavustajakseen Pietarsaaresta.

Kyrönjoesta tuli sydämen asia myös Paavolalle, joka hoiti suuren osan kontakteista lain valmistelun aikana. Maire Paavola seurasi Bärlundia ja Kyrönjokea myös vesi- ja ympäristöhallitukseen.

Kaj Bärlund pitää Kyrönjoen ratkaisua yhtenä keskeisimmistä saavutuksistaan. Poliittisesti se oli yhtä hankala kuin Kolin kansallispuiston perustaminen. Mutta mikä ratkaisi Kyrönjoen koskien suojelun?¹⁹⁵

Matti Petokangas

Tuore ympäristöministeri Kaj Bärlund aisti kesäkuussa 1987 väkivaltaa Kyrönjoen valjaissa.

”Vastavoimat olivat sangen väkevät, Jyllinkosken Sähkö eturintamassa. Myös suuri osa paikallisesta mielipiteestä oli suojelulle nihkeä, joten Kyrönjokiseura joutui toimimaan aika vihamielisessä ympäristössä”, toteaa Bärlund. Hänen mukaansa tärkeintä oli yleinen ympäristömyönteinen mielipide valtakunnan tasolla. Kyrönjoen suojelu oli painava oire ympäristönsuojelun noususta poliittisen päätöksenteon keskiöön.¹⁹⁶

Lopputulosta Bärlund pitää hyvänä sekä tulvasuojelun että ympäristön kannalta. ”Luonnonsuojelun näkökulmasta on arvokasta, että merkittävä osa Pohjanmaan tärkeimmistä joesta on säilytetty jälkipolville luonnontilaisena. Olin ja olen ylpeä saavutetusta tuloksesta.”

YLISTARON KOSKET EDUSKUNNASSA

Ratkaisu Kyrönjoen suojelusta siirtyi eduskunnan käsiin huhtikuussa 1990.¹⁹⁷

Hallituksen esityksen mukaan Kyrönjoen Hanhikosken alapuolella ei saisi myöntää lupaa uuden voimalaitoksen rakentamiseen. Samalla valtio lupaisi saattaa loppuun yläosan tulvasuojelun sekä vastata pumppaamoiden ylläpidosta ja energiasta. Lakiesitys sisälsi myös säännökset voimayhtiön oikeudesta hakea korvauksia. Kuusi pykälää sisältävän lakiesityksen viimeinen momentti mitätöi valtion ja voimayhtiön sopimuksen.

Eteläpohjalaisista edustajista puhuivat lähetekeskustelussa lakiesitystä vastaan Pentti Mäki-Hakola, Jukka Vihriälä ja Aapo Saari. Esitystä puolustivat Jarmo Wahlström, Håkan Nordman ja Anneli Jäätteenmäki.¹⁹⁸

Perustuslakivaliokunnassa asia mutkistui. Lain katsottiin vaativan kahden kolmasosan määränemmistön, koska se purki valtion tekemän yksityisoikeudellisen sopimuksen. Tämän takia ehdotuksesta poistettiin

viimeinen momentti, jolloin yksinkertaisen enemmistön katsottiin riittävän. Muutos oli ratkaiseva lain läpimeinnon kannalta.¹⁹⁹

Voimaloiden kannattajien näkökulmasta lain säätäminen normaalissa järjestyksessä oli vallankaappaus, joka syntyi perustuslakivaliokunnan enemmistöpäätöksellä.

Suojelijat pitivät koko kysymystä loukkaavana. ”Miten voimayhtiön perustuslain suoja voi olla suurempi kuin tuhansien vesioikeudessa hanketta vastustavien ihmisten, jotka joutuvat kärsimään voimalaitoksien rakentamisesta? Kaiken lisäksi valtio oli aikanaan tehnyt sopimuksen kuulematta niitä jokivarren ihmisiä, joita asia koski”, kirjoitti Marja-Liisa Kriikku.²⁰⁰

Eduskunta halusi myös takeet siitä, että suojelulaki ei upota tulvasuojelua. Kuultavana oli kymmeniä asiantuntijoita, muun muassa vesi- ja ympäristöpiirin sisällä suojelua kannattava Pertti Sevola.

Eduskuntaan keväällä 1991 perustettu ympäristövaliokunta retkeili Kyrönjoella heti toukokuun alussa. Eva Biaudet, Heidi Hautala ja Kyösti Virrankoski olivat suojelun kannalla.

”Minulla ei ollut mitään virallista mandaattia, mutta pistin pääni pantiksi siitä, että suojelun kannattajat sitoutuvat jatkotyöhön, jos lista kynnyskysymyksistä toteutuu. Esitin listan eduskunnassa, hallinnon sisällä ja myöhemmin lupakäsittelyssä. Se laukaisi tilanteen”, kertoo Sevola. Lista määritteli muun muassa vedenkorkeuden, kalan vapaan kulun ja valtion osallistumisen Vaasan vedenhankintaan.²⁰¹

Kesällä 1990 suojelulle haettiin taas vauhtia Kyrönjokisoudulla. Ilmat suosivat ja ympäristöministeri Bärnlundkin kävi kanootissa. Anneli Jäätteenmäki piti jokirannassa suojelua tukevan puheen.²⁰²

Kyrönjoen erityissuojelulain käsittely siirtyi vaaleihin valmistautuvan eduskunnan viime metreille. Kun numerot tulivat taululle 15. helmikuuta 1991, todettiin Lex Kyrönjoen voittaneen äänin 97-76.

Lain vastustajat tarttuivat kuitenkin viimeiseen oljenkorteen, vaikka se tiesi jälleen viivytystä. Kokoomuksen Sakari Valli ehdotti lain jättämistä lepäämään ja sai taakseen 71 kansanedustajaa. Määrä ylitti vaaditun määrävähemmistön rajan viidellä äänellä. Lopullinen ratkaisu siirtyi keväällä valittavalle uudelle eduskunnalle.²⁰³

Etelä-Pohjanmaalla olivat edessä Kyrönjoki-vaalit, jossa vaalipiirin ehdokkaiden kannat tentattiin moiseen kertaan. Pohjalaisen gallupissa suojelu voitti luvuin 75-14 ja luonnonsuojelupiirin kyselyn lukemat olivat 71-7. Moni eturivin poliitikko jätti kuitenkin vastamatta.²⁰⁴

Uuteen eduskuntaan nousi paljon nuoria edustajia ja naisia. Porvarihallituksen ympäristöministeriksi valittiin kokoomuksen Sirpa Pietikäinen. Ensimmäistä kertaa nimitetty ympäristövaliokunta teki ensi töikseen kevätretken Kyrönjoelle.²⁰⁵

”Tom Westergård oli juuri valittu maaherraksi. Esitin hänelle vakavan pyynnön, että lääninhallituksen voimalaitosmyönteistä lausuntoa muutettaisiin”, kertoo Esa Kriikku. Kun ympäristövaliokunta tuli viiden päivän kuluttua kylään, pystyi uusi maaherra esittelemään heille suojelua puoltavan kannanoton.

Toiseen suuntaan kelkkansa käänsi Ylistaron valtuusto, joka äänesti Kyrönjoen suojelulakia vastaan äänin 15-10 vain viikko ennen eduskunnan lopullista äänestystä.²⁰⁶

Äänestystä edeltävänä päivänä eduskunnassa käytettiin laista kymmenen puheenvuoroa. Näistä kolme oli vastustavaa, muun muassa Aapo Saaren kuvaus vesivoiman saasteettomuudesta. Mats Nyby, Marjatta Vehkaoja ja Jarmo Wahlström pitivät rakentamisen haittoja suurempana kuin vesivoiman hyötyä.²⁰⁷

Ratkaiseva päivä oli torstai 6. kesäkuuta 1991. Puolet Vaasan vaalipiirin kansanedustajista kävi perustelemassa kantansa puhujapöytänsä. Vaasalaiset ja keskipohjalaiset puhuivat suojelun puolesta, sisämaan eteläpohjalaiset vastaan, lukuun ottamatta uutta edustajaa Kyösti Virrankoskea.²⁰⁸

Uusi eduskunta vahvisti Kyrönjoen erityissuojelulain edellistä selvemmin, äänin 112-71. RKP, vihreät, vasemmistoliitto ja SMP olivat lain takana yksimielisesti ja SDP:ssä oli vain yksi soraääni. Myös Kristillisen liiton enemmistö oli lain kannalla. Keskustan ja kokoo-

muksen selvä enemmistö vastusti Lex Kyrönjokea. Keskustassa vastustavasta linjasta poikkesi kymmenen edustajaa ja kokouksessa neljä.

”Olimme lopuksi jännäneet, ratkaisiko laki puolustusvoimain lippujuhlapäivänä. Hyväksyminen tuli kaksi päivää sen jälkeen, mutta isäntä veti silti lipun salkoon. Oli mahtava tunne kun kansanedustajat onnittelevat”, muistelee Marja-Liisa Kriikku. Myös jokivarren asukkaat kiittelivät kotinsa ja rantansa pelastamisesta.²⁰⁹

Tappio oli karvain Jyllinkosken Sähkölle. ”Tällaista se on - vallan politiikka. Nyt se on vihreän vallan”, kommentoi voimayhtiön käyttöpäällikkö Veikko Anttila, jolle jäi tapahtuneesta tunne junan alle jäämisestä.²¹⁰

Moni muu lakiesitystä vastustanut putosi aika pian jaloilleen. Tulvasuojelun todettiin saaneen kymmenen vuoden epävarmuuden jälkeen lain tasoisen takeen.²¹¹

Kyrönjoen vaaliipiiri: JAA

Vaasan vaaliipiirin kansanedustajat olivat Kyrönjoen suojelulain takana selvemmin kuin muu eduskunta. Vanhassa eduskunnassa äänät menivät 10-7 ja vaalien jälkeen peräti 12-5. Kukaan ei muuttanut kantaansa, vaan siirtymä suojelun puolelle selittyi edustajien vaihdoksilla ja poissaoloilla.

	Puolue	Kotipaikka	17.2.1991	6.6.1991
Esko Aho	KESK	Kannus	EI	EI
Rose-Maria Björkenheim	KESK	Isokyrö	-	EI
Anneli Jäätteenmäki	KESK	Lapua	JAA	JAA
Aapo Saari	KESK	Alavus	EI	EI
Jussi Sillanpää	KESK	Kauhajoki	EI	-
Jukka Vihriälä	KESK	Nurmo	EI	EI
Kyösti Virrankoski	KESK	Kauhava	-	JAA
Markus Aaltonen	SDP	Seinäjoki	JAA	-
Mats Nyby	SDP	Pietarsaari	JAA	JAA
Kari Urpilainen	SDP	Kokkola	JAA	JAA
Marjatta Vehkaoja	SDP	Vaasa	-	JAA
Kirsti Ala-Harja	KOK	Seinäjoki	EI	EI
Martti Korkia-aho	KOK	Kokkola	EI	-
Pentti Mäki-Hakola	KOK	Nurmo	EI	POISSA
Gustav Björkstrand	RKP	Kokkola	POISSA	-
Håkan Malm	RKP	Maalahti	JAA	JAA
Håkan Nordman	RKP	Vaasa	JAA	JAA
Ole Norrback	RKP	Vaasa	-	JAA
Boris Renlund	RKP	Pedersöre	JAA	JAA
Jorma Fred	SKL	Nurmo	JAA	-
Bjarne Kallis	SKL	Kokkola	-	JAA
Jarmo Wahlström	VL	Vaasa	JAA	JAA
Raimo Vistbacka	SMP	Alajärvi	JAA	JAA

PAX KYRÖNJOESTA SYNTYY MALKAKOSKI

(1991-2003)

Anssi Orrenmaa

Kyrönjoen tulvatyöt huipentuivat keinokoskeen ja tekosaareen

Kyrönjoen suojelusta nähtiin kauan unta.
Saakoon suuret kiitokset nyt Suomen eduskunta!
Liian kauan asiassa kiistelyä kesti.
Tulvasuojelu nyt loppuun, oikein pikaisesti!

KAIKKI KUKAT KUKKIVAT

Puolitoista vuosikymmentä jatkunut sota Ylistaron koskista oli kärjistänyt tilanteen mustavalkoiseksi puolesta tai vastaan – asetelmaksi. Kiistan laukeaminen avasi silmät, vapautti energiaa ja tarjosi näytön paikan suojelua painottaneille.

Kuin tulevaa suojelunäkemyistä ennakoiden oli Jyllinkosken Sähkö muuttanut vanhan Jyllinkosken voimalansa Kurikassa museoksi jo 1986. Nyt kunnostettiin myös Kriikun mylly Ylistarossa, kun se oli ensin suojeltu rakennussuojelulailta vuonna 1992.¹

Kyrönjoen rauhan koittaessa vaalivat koskisodan molemmat osapuolet vesivoimaansa kiistellyn jokiosuuden omista päissään. Pian huomattiin myös suunnittelupöydällä, että yhteisiä intressejä on enemmän kuin erottavia.

Suojelukiistalla mainetta niittänyt Kyrönjoki kannattaisi tehdä matkailuvaltiksi, huomautti maaherra Tom Westergård Ylistarossa. Matkailupydyistä kaavailtiin ennen kaikkea kalastuksesta. Kyrönjoki sai kalastusyhdistyksen ja Kalajärven kalat pääsivät myyntikiellosta.²

Nyt Kyrönjoki havaittiin myös ihanteelliseksi melontajoeiksi. Kanoottien osuus Kyrönjokisoudussa oli kasvanut koko ajan ja vuonna 1991 tapahtuma muuttuikin Kyrönjokimelonnaksi.³

”Yhä useammin on alettu etsiä joelle kokemaan se virkistävä hiljaisuus ja ne uudet näkökulmat ympäröiviin maisemiin, joita melontaretket tarjoavat”, maalaili seutukaavaliitto melontareittien selvityksessään. Ensimmäisen melontakartan se teetti juuri Kyrönjoesta.⁴

Jokiliikenne alkoi myös Seinäjoessa, kun Lakeuden Joutsen käynnisti kesäiset risteilyt Seinäjoen keskustasta jokea ja oikaisu-uomaa pitkin Kyrönjoen reunalle.

Maisema-aluetyöryhmä löysi vuonna 1992 Kyrönjoelta neljä valtakunnallisesti arvokasta maisemakokonaisuutta: Hyypänjokilaakson, Ilmajoen Alajoen, Jalasjärven Luopajärven ja Ylistaron Kyrönjokilaakson.⁵

Vuonna 1993 Kyrönjokilaakso nimettiin yhdeksi Suomen kansallismaisemista. Jokirantoja seuraavasta Kyrönmaan maisematiestä kaavailtiin Etelä-Pohjanmaan matkailun valtasuonta. Ilmajoella kohennettiin joen virkistysmahdollisuuksia, Isonkyrön vanhan kirkon lahden kulttuurimaisemaa kunnostettiin ja Vähänkyrön Merikaarrossa remontoitiin Kolkinkosken myllytupa.⁶

Seutukaavaliiton aluesuunnittelija Seppo Rinta-Hoiska herkistyi. ”Jokiranta on kautta aikojen vetänyt puoleensa pellon raatajia, onkimiehiä, lemmpareja ja muita kulkijoita. Aivan kohta lakeuksien isännät ryhtyvät vimmatusti rakentamaan joen partaalle lomatuopia. Jotkut suorastaan tekevät itselleen kakkosasunnon. Jokivarren väki palaa näin juurilleen. Voivat siinä muun toimen ohessa paistella kalaa. Itse pyydettyä.”⁷

Benjan Pöntinen ikuisti hämyisen joen Kytö palaa-esityksessä Ilmajoen Alajoella.

Valokuvaaja Benjam Pöntinen järjesti kesällä 1994 Kyrönjokea kuvaavia valokuvanäyttelyitä ja julkaisi seuraavana vuonna Kyrönjoki-kirjan. Pari vuotta myöhemmin alkoivat Kytö palaa -esitykset Alajoen jokirannassa.

”Vasta säännöstelyuhan edessä rantojen asukkaat heräsivät huomaamaan joen kauneuden”, kommentoi Ilkan toimittaja Eila Erkkilä.⁸

Myös jokisuunnittelu kehittyi. Pertti Sevolan mukaan luonnontieteellinen tieto otettiin aidosti ja tasa-vertaisesti huomioon vasta 1990-luvulla. Aikaisemmin suunnitelmat oli tehty paljolti teknisillä, tulvasuojelluksilla ja hydrologisilla ehdoilla. Luonnontieteen osaksi oli silloin jäänyt avustaa haittojen kompensoimisessa.⁹

Muille Pohjanmaan suurille joille oli perustettu omia neuvottelukuntia ja rahastoja sen jälkeen, kun Ähtävänjoki näytti mallia 1980-luvun alussa. Kyrönjoki sai neuvottelukuntansa syksyllä 1995. ”Ei olisi voinut kuvitellaakaan, että Kyrönjoelle olisi voitu ennemmin perustaa neuvottelukunta, jossa ovat mukana kaikki osapuolet ympäri jokivartta. Nyt kaikilla oli samansuuntaiset tavoitteet. Se oli aivan hämmästyttävää”, kuvaava puheenjohtajaksi valittu Sevola.

Kyrönjoen neuvottelukunnasta tuli yksi aktiivisimmista. Kaksi vuotta myöhemmin sen tavoitteita tukemaan perustettiin Kyrönjokirahasto.¹⁰

Benjam Pöntinen

Kalat palaavat

Kalat saivat ison osan Kyrönjoen tulvasodan draamassa, vaikka alkuperäiset suunnitelmat eivät niitä juuri noteeranneet. Puhdistamattomien vesien likaamaa jokea pidettiin tuolloin kalatalouden kannalta menetettyinä.¹¹

Kriitikoiden mielestä arviot olivat tarkoitushakuisia ja itseään toteuttavia. Muun muassa Väisäsen työryhmän väitettiin vähätelleen Kyrönjoen kalataloutta vastoin asiantuntijoiden lausuntoja.¹²

Arvostelu johti laajoihin selvityksiin. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos teki perustutkimuksen merialueen kalastosta ja Vesi-Hydro selvitti haittavaikutukset.¹³

Kyrönjoen suiston kalataloudesta väitellyt Richard Hudd löysi joesta 23 kalalajia. Erityistä arvoa saivat latvavesien alkupeäinen purotaimenkanta, nopeakasvuinen vaellussiika ja suistossa elävä rannikon pohjoisin luonnonvarainen kuha. Kalamiesten Keskusliiton mukaan Kyrönjoki oli yhä kalataloudellisesti läänin tärkein joki.¹⁴

Tavoitteeksi otettiin Kyrönjoen kalataloudellinen elvytys. Kalastuspiirin päällikön Kjell Nybackan mukaan joesta voitaisiin tehdä huomattava lohijoki noin viidessä vuodessa. Niinpä myöskään Malkakosken kalaportaisa ei säästely.¹⁵

Rehevissä tekojärvissä on vähän lajeja, mutta paljon kaloja. Tässä Kalajärven saalista.

Joki-insinöörin silmin Kyrönjoen kalatalouden arvo oli heilahtanut jo toiseen ääri-laitaan. Lohtua toi tekojärvien kehittyminen virkistyskalastuksen keitaiksi 1980-luvun elohopeashokin jälkeen. Tekoaltaiden lajisto oli vähäinen, mutta kalojen ja kalastajien määrä runsas.¹⁶

VIIMEINEN VÄÄNTÖ KYRÖNJOELLA

Vesi- ja ympäristöpiirin suunnittelijoille Kyrönjoen erityisuujoelulaki oli pienempi kolaus kuin odotettiin.

”Tietysti harmitti, että tuli selvä tappio suunnitelmalle, joka olisi palvellut monimuotoisuutta ja kestävää kehitystä. Mutta samalla saatiin monta ilahduttavaa asiaa: päähuoli eli rahoitus tuli hoidettua, samoin sähkön saanti pumppaamoille”, toteaa Seppo J. Saari.¹⁷

Tulvasuojelu ei sinänsä kaivannut voimalaitoksia. Alkuperäisen tarpeen näkökulmasta puolentoista vuosikymmenen riita oli käyty lopulta melko pienestä asiasta.

Tulva-alueella rakenteet pysyivät lähes entisellään, mutta alapuolelle tarvittiin uusia suunnitelmia. Tulvavapenkerien vakavuuden takia veden pintaa oli joka tapauksessa nostettava. Erityistä huomiota luvattiin kiinnittää myös veden laatuun, kalastoon, Vaasan vedenhankintaan ja maisemaan.¹⁸

Tavoitteena oli osallistuva suunnittelu ja se takasi osapuolten runsauden.

Vesi- ja ympäristöpiirin insinööri Erkki Ojala ryhtyi vetämään suunnitteluryhmää, johon kuuluivat muun muassa lääninhallituksen Esko Räsänen ja kalastuspiirin Kjell Nybacka. Avuksi otettiin innovatiiviseksi havaittu konsulttiyhtiö Viatek Tapiola Oy.

Seurantaryhmässä oli edustettuna peräti 36 yhteisöä. Työtä valvovan johtoryhmän puheenjohtaja oli vesi- ja ympäristöhallituksen pääjohtaja Kaj Bärlund. Muun muassa Maire Paavola, Seppo J. Saari ja Pertti Sevola sukkuloivat epävirallisemmin.¹⁹

”Bärlundin aktiivisuus oli tärkeää, koska hän oli arvovallallaan tulvasuojelun takuumies. Hän oli sitoutunut tulvasuojeluun ja myös ajoi sen läpi. Muuten olisi voinut tulla vaikeitakin paikkoja”, toteaa Erkki Ojala.

Melko vaikeita aikoja oli silti luvassa. Näkemykset poikkesivat toisistaan niin jokivarressa kuin vesi- ja ympäristöhallituksen ylimmässä johdossakin. Lähtöasetelma ei ollut helppo ja ilmapiiri oli varautunut aikaisempien kiistojen jälkeen, huomasi Viatekin diplomi-insinööri Matti Heikkinen.²⁰

Kuntien ja järjestöjen tavoitteissa painottuivat alajuoksulla kalatalous ja vedenhankinta, yläjuoksulla tulvasuojelu ja vesimaisema. ”Totesimme yllättäen, että vaatimukset ovat samoja mitä jo aikaisemmissa suunnitelmissa on esitetty. Huomasimme, että näistähän päästään yhteisymmärrykseen”, sanoo Erkki Ojala.²¹

Erimielisyyttä oli kuitenkin joen patoamisesta ja veden korkeudesta. Mahdollisimman vähäistä rakentamista perusteltiin veden laadulla ja kalataloudella, mutta erityisesti Ilmajoella kaivattiin veden pinnan nostoa.²²

Teknillisessä korkeakoulussa rakennettiin virtaustestejä varten 20 metriä pitkä Malkakosken pienoismalli.

Tapiola Järvelä

Näillä eväillä laadittiin viisi vaihtoehtoista mallia, joissa patojen määrä vaihteli nolasta kahteen. Konsultti antoi parhaat pisteet 'pato alas' -mallille, jossa joki padottiin Ylistaron Hanhikoskella.²³

Kyrönjoen tulvasota kuohahti vielä kerran pintaan, kun vaihtoehdot esiteltiin seurantaryhmälle. Pato alas -malli törmäsi jyrkkään kritiikkiin, eikä yksikään vaihtoehto saanut seurantaryhmän tukea. Sama asetelma toistui lausuntokierroksella. "Suunnitteluprosessi näytti tässä vaiheessa ajautuneen umpikujaan", totesi Viatekin Heikkinen. Ankeutta tehosti Pohjalaisen pääkirjoitus, joka piikitteli suunnitelmia: "Ei betonia Kyrönjokeen!" Uhkana oli jopa ajautuminen uuteen katselmuskierteeseen, jos erimielisyydet jatkuivat.²⁴

Umpikujaa ryhdyttiin avaamaan epävirallisemmillä palaverilla kuntien, viljelijöiden ja kalastajien kanssa. Syntyi uusia ajatuksia. Ilmajoen kalastajat puhuivat luonnonmukaisesta pohjapadosta, jossa juoksee vähäläkin vedellä puomainen kalatie. Padon uudeksi paikaksi esitettiin Malkamäkeä, josta löytyi hyvä kallio-pohjakin.²⁵

Ajatusta Malkamäen luonnonpadosta työstiin kiivaasti kesällä 1992. Aluksi piirrettiin pohjapato kalateineen jokiuomaan ja kaksiaukkoinen luukkupato uoman sivuun. "Suunnitelma ei sopinut minun silmäni, kun rumat betoniset möhkälepadot olivat vesipinnan yläpuolella", kertoo Erkki Ojala.²⁶

Viatekia pyydettiin tutkimaan pohjapadon leven-tämistä uoman vasemmalle puolelle. Tämäkään ei tunnut hyvältä. Seuraavaksi katsottiin, miltä pohjapato näyttäisi joen oikealla puolella, mutta sekään ei toiminnut.

"Mutta sitten, kun näitä kahta vaihtoehtoa kat-sottiin päällekkäin, lokahtivat palat kerralla paikalleen. Rakennetaan pohjapato leven-tämällä jokea molemmille

puolille ja jätetään kalliosaareke paikalleen", kuvaa Ojala oivallusta, joka toi hänelle seuraavana vuonna vesi-hallituksen palkinnon.

Osa suunnitteluryhmästä lähti viemään piirroksia Bärlundille, joka ihastui ensi näkemällä uusittuun Mal-kakoskeen. Jäljellä oli silti kiista vedenkorkeudesta. Ojala ehdotti mittauspaikan siirtoa Malkakoskelta Nikkolaan, jolloin voitaisiin varmistaa Ilmajoen vedenkorkeus. Bär-lund tenttasi kaikkien kannat ja puristi paikalla olevilta lupauksen sitoutua ajatukseen.²⁷

Malkakosken mallia testattiin vielä seurantaryh-mällä, ennen kuin vesi- ja ympäristöhallitus pystyi elo-kuussa 1992 kertomaan, että Kyrönjoen ratkaisu on löy-tynyt.

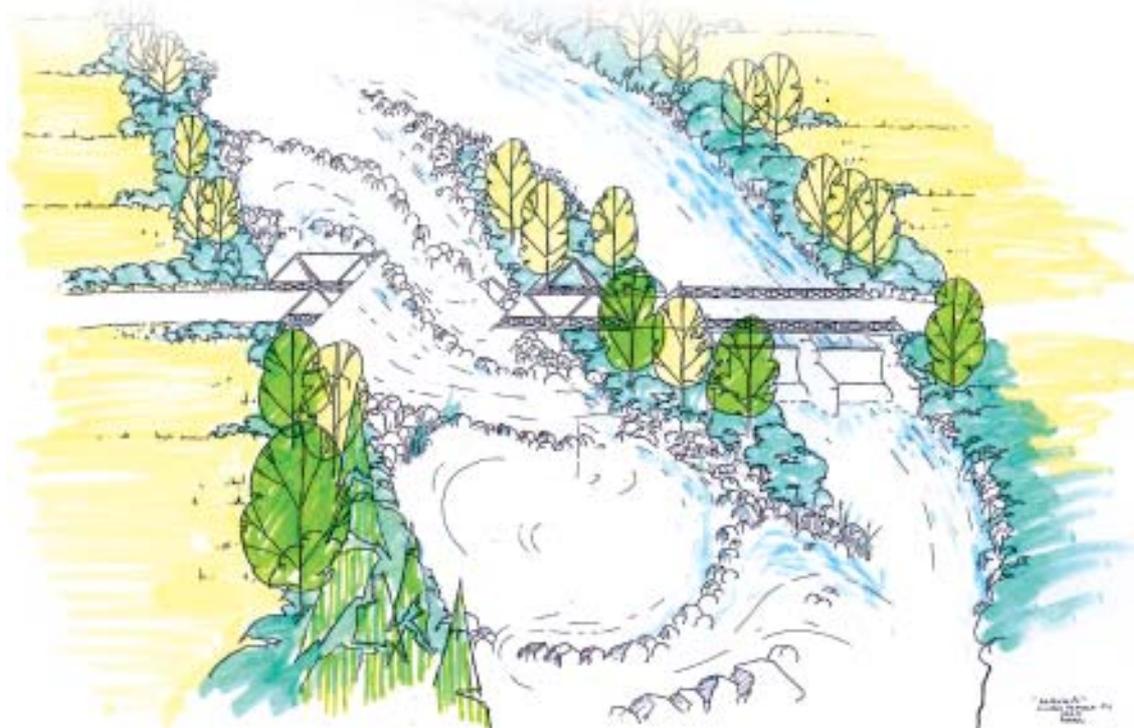
Joki padotaan Ylistaron Malkamäkeen rakennet-tavalla luonnonkoskea muistuttavalla tekokoskella, josta kalat pääsevät läpi. Tulvaluukut viedään sivu-uomaan ja vedenkorkeus määritellään Ilmajoen Nikkolassa.²⁸

"Ylistaron tiedotustilaisuuteen oli kutsuttu kaikki eri tahot, mutta yhtään vastustavaa puheenvuoroa ei käytetty. Tämä yhteisymmärrys piti loppuun asti", toteaa Ojala.

Historiallinen Kyrönjoen rauha oli vihdoinkin alka-nut valtionhallintoa ravistelleen virastosodan, ihmissuh-teita koetelleen tiedotussodan ja maakuntaa heilutelleen koskisodan jälkeen.

Hankesuunnitelmaa varten Malkakoskesta raken-nettiin 20 kertaa 10 metrin kokoinen pienoismalli Teknil-liseen korkeakouluun Otaniemeen. Nykyrahassa 100 000 euroa maksaneella pienoismallilla testattiin patojen mi-toitusta eri virtauksilla.²⁹

Kyrönjoen yläosan muutettu suunnitelma valmis-tui 1993. Kaksi vuotta myöhemmin saadusta vesioikeu-den luvasta tehtiin 16 muistutusta. Vesiylioikeus vah-visti luvan 1996.³⁰

Malkakosken toisessa versiossa jokiuomaa levennettiin idän puolelta. Lopullisessa suunnitelmassa uoma leveni myös toiselta puolelta, patoja kevennettiin ja siltä siirtyi pois kosken päältä.

Pertti Sevola, kriitikosta johtajaksi

Kun 28-vuotias turkulainen biologi Pertti Sevola valittiin 1975 Vaasan vesipiirin limnologiksi, hänen piti heti alkajaisiksi selvittää oikeutensa jussipaidan käyttöön.

”Isän äidin suku oli Suupohjasta, isän veljellä oli kotitalo Karijoella ja Seinäjoella oli pohjalaisia serkkuja, joten Pohjanmaalle oli helppo tulla.”

Vesipiirin ensimmäisestä biologista tuli hallinnon sisäinen toisinajattelija. Ajatukset kuuluivat kohta myös johtoryhmässä, kun tehtävä vaihtui tutkimuksen toimialapäälliköksi.

Sevola huomasi olevansa ympäristöajatuksen johdatin, jolta moni pyysi apua. Hän vastasi pyyntöön ja lähti yhteistyöhön jokivarren asukkaiden kanssa. Biologi laittoi itsensä likoon - myös kanootilla Kyrönjoen koskissa.

”Lex Kyrönjoki avasi lopulta Gordionin solmun, mutta se ei olisi ollut mahdollista ilman keskustelua ja kansalaisaktiivisuutta”, tiivistää Sevola koskisodan vaiheet.

Ajat olivat muuttuneet, sillä syksyllä 1994 Sevola valittiin johtamaan koko Vaasan vesi- ja ympäristöpiiriä, sittemmin Länsi-Suomen ympäristökeskusta.

Päälliköksi ylennetty kriitikko ei tuomitsentistä menoa. ”Suunnitelmat olivat sen ajan lapsia ja realiteetteja, jotka tehtiin parhaalla ammattitaidolla ja ihan vilpittömästi. Nyt yhteiskunnan tarpeet ovat toisenlaisia. Maatalouden ja voimatalouden sijasta ajatellaan enemmän asuinympäristöä ja monipuolisempaa ympäristöä.”

Kysymys tulevaisuuden vesistöistä saa Sevolan miettelääksi. ”Minulla on sellainen käsitys, että tulevat sukupolvet yrittävät lisätä monipuolisuutta tinkimättä vesistön hydrologisesta hallinnasta. Yksi käyttämätön alue on valuma-aluekunnostus. Laskettuja järviä voisi pikku hiljaa palauttaa takaisin.”

JYLLINKOSKI HAKEE KORVAUKSIA

Jyllinkosken Sähkö Oy haki Lex Kyrönjoen jälkeen korvausta ensiksi tekemistään töistä ja toiseksi saamatta jääneestä edusta.

Vaatimusten juuret ovat vuoden 1974 Kyrönjoen voimalasopimuksessa, jossa valtio ja voimayhtiö sopivat muun muassa Ylistaron voimaloista. Tämän sopimuksen takia Kyrönjokea ei uskallettu ottaa mukaan koskiensuojelulakiin. Sama sopimus johti hankalaan kysymykseen Kyrönjoen erityissuojelulain säätämisyjärjestyksestä. Nyt sopimuksen tuoma päänvaiva siirtyi oikeuslaitokselle.

Ensimmäinen oikeudenkäynti oli helpompi, koska kyse oli jo tehtyjen töiden arvioimisesta suoraan suojelulain kolmannen pykälän mukaan. Jyllinkosken Sähkön vaatimus oli 20,8 miljoonaa markkaa, josta maaoikeus hyväksyi 13,3 miljoonaa markkaa. Vuoden 2003 arvossa ja valuutassa maksettu korvaus on 2,8 miljoonaa euroa.³¹

”Valitusajan päättyessä odotimme valituspaperin kanssa oikeudessa, mutta kun valtio ei valittanut, niin emme mekään. Saimme sentään reilut 13 miljoonaa ja korvaus olisi voinut alentuakin. Ajattelimme sitä paitsi jo silloin hakea puuttuvaa summaa toisessa oikeudenkäynnissä”, kertoo Jyllinkosken Sähkön toimitusjohtaja Pertti Karhama.

Toisessa oikeusprosessissa oli esillä paljon vaikeampi kysymys Lex Kyrönjoen takia saamatta jääneestä edusta.

Oliko valtioneuvoston hyväksymä sopimus voinut sitoa eduskuntaa, jolla oli budjetti- ja lainsäädäntövalta? Oikeusoppineille ongelma oli uusi.

Sopimusoikeudellisesti Kyrönjoen voimalasopimus satoi valtiota ja voimayhtiöllä oli oikeus olettaa, että siinä pysytään. Mukana ei ollut myöskään budjetitietoa, joka olisi mitätöinyt sopimuksen, jos eduskunta ei myöntäisi rahoitusta.³²

Vesioikeudellisesti katsoen oli kuitenkin sovittu asiasta, jossa lopullinen päätösvalta oli vesioikeudella. Sopimuksen hyväksyjien piti tietää tämä ilman ehtoja. Lisäksi suojelulaki oli vesioikeuden päätöstä ylempällä tasolla.³³

Jyllinkosken Sähkö vaati 185 miljoonan markan korvauksia saamatta jääneistä eduista. Vuoden 2003 hintatasoon muunnettuna summa on 39 miljoonaa euroa.³⁴

Ennakkotapaus läpäisi kaikki oikeusasteet.

Helsingin kärjäoikeus jätti voimayhtiön kokonaan ilman uusia vahingonkorvauksia. Hovioikeudessa esittelijä oli soviteltujen korvausten kannalla, mutta alioikeuden päätös pysyi. Korkein oikeus vahvisti saman päätöksen äänin 3-2. Enemmistön mukaan Kyrönjoen voimalasopimus ei sitonut lainsäätäjää ja siinä oli

myös varauduttu mahdollisiin muutoksiin. Vähemmistö katsoi, että Lex Kyrönjoki ei vapauttanut valtiota sopimusvelvoitteista, vaan korvaukset olisi pitänyt harkita uudelleen käräjäoikeudessa.³⁵

”Ei asia näköjään ollut selvä juridisestikaan, koska äännet hajosivat ylimmässä oikeusistuimessa. Mutta sen jälkeen asia oli ratkaistu ja sillä siisti”, toteaa Pertti Karhama.

Voimayhtiön toimitusjohtajan mukaan Kyrönjoki-hanke oli kaikkiaan hyvin työläs ja monipiippuinen. ”Ensin olivat väännöt valtion kanssa sopimuksesta, sitten rakentamiset ja tämä informaatiokamppailu. Ja vaikka osa saatiin oikeuden kautta takaisin, niin kyllä se tappioksi tuli”, sanoo Karhama.

Jyllinkosken Sähkön lisäksi Kyrönjoen erityissuojelulain mukaisia korvauksia maksettiin myös Vähänkyrön kunnalle ja viiden talon järjestäytymättömälle osakaskunnalle Hanhikosken alapuolella.

Vähänkyrön kunta sai Kolkinkoskesta ja Hiirikoskesta nykyrahaan muunnettuna 178 000 euroa. Yksityisen osakaskunnan Kylänpään koskesta saama korvaus oli 53 000 euroa. Summat ovat yhteensä noin kahdeksan prosenttia Jyllinkosken Sähkön saamasta korvauksesta.

Suojelulain myötä Kyrönjoen voimalasopimus kumoutui myös Kalajärven osalta. Nämä neuvottelut käytiin nyt uudelleen. Alkuperäisen sopimuksen vesihallituksen puolelta neuvotellut Matti Raivio oli jälleen mukana, mutta nyt Jyllinkosken Sähkön asiamiehenä ja eläkeläisenä.³⁶

Uusittu sopimus antoi vesiviranomaisille paremman määräysvallan Kalajärven säännöstelyyn, jos jossain esiintyy hyyde- ja muita ongelmia. Aikaisempi sopimus oli ollut tulkinnanvaraisempi.³⁷

Maan tutkituin joki

Kyrönjoki on Suomen tutkituin joki, todistaa moni asiantuntija. Pohjanmaan pisintä virtaa on testattu niin kotimaisin, hollantilaisin, neuvostoliittolaisin kuin yhdysvaltalaisinkin menetelmin.³⁸

Muun maailman joista on sentään Thamesia tutkittu melko tarkkaan, herkuteltiin 1980-luvulla, kun tutkimus oli päässyt kunnolla vauhtiin. Kyrönjoella on siitä lähtien seurattu kymmenin tutkimuksin ennen kaikkea kalataloutta ja veden laatua, mutta myös virtausta, maa-perää ja kasvillisuutta.³⁹

Jokisuunnittelijat aistivat viivytyksen makua, kun Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokselta tilattiin haitta-vaikutusselvitys, mutta laitos tekikin viisi vuotta kestäneen perustutkimuksen merialueen kalastosta. Vasta sen jälkeen päästiin tilamaan haittavaikutusselvitys, jonka teki Vesi-Hydro.⁴⁰

Kun säännöstelymallilla laskettiin eri vaihtoehtojen ekologisia seurauksia, piti vesihallituksen pääjohtaja Simo Jaatinen sitä asioiden vaikeuttamisena. Jaatisen mielestä Kyrönjoki olisi voitu jo rakentaa, koska se oli Suomen tutkituin joki. ”Vastasin, että Kyrönjoki voi olla tutkituin, mutta yksikään tutkimus ei puolla rakentamista”, sanoo tutkimuksista vastannut Pertti Sevola.⁴¹

Sevola sanoo ymmärtävänsä hyvin, jos joku koki tutkimukset hidasteluna. ”Niin on helppo väittää, mutta minä en koe, että olisi viivytetty tahallaan. Asiat yritettiin hoitaa kuntoon vesilain määräämällä tavalla.”

Pertti Sevola

Kyrönjoen kiistoista seuranneet tutkimukset toivat Länsi-Suomen ympäristökeskukselle valtakunnallisen erikoisaseman virtaavan veden kysymyksissä.

Vaasan vesipiirissä alkaneen tutkimusperinteen ansiosta Länsi-Suomen ympäristökeskus on saanut valtakunnallisen tehtävän erikoistua virtaavan veden kysymyksiin. ”Kuvittelemme olevamme se ympäristökeskus, joka tietää tässä maassa eniten jokiasioista, oli sitten kyse säännöstelystä, rakentamisesta, tulvasuojelusta, hydrologiasta, biologiasta tai kala-asioista”, sanoo Sevola. Erikoisalaansa varten Länsi-Suomen ympäristökeskuksella on ministeriön nimeämä ohjausryhmä, projekteja, julkaisutoimintaa, koulutusta ja kansainvälistä yhteistyötä.⁴²

Kevään 1984 suurtulvan aikana asutusta koeteltiin myös Kyrönjoen Skatilassa. Alaosan maatalouden tulvasuojelu valmistui 1999.

ALAOSA VALMISTUU

Kyrönjoen tulvasuojelua rakennettiin yhtä aikaa joen ala- ja yläjuoksulla, vaikka hankkeet olivat koko ajan erillisiä.

Yhteinen tekijä oli alaosan koskiin piirretty porrastuskaavio, joka olisi palvellut myös yläpuolisten voimalaitosten juoksutusta. Kannattamattomaksi todetut alaosan voimalat eivät toteutuneet. Porrastuskaavioille tuli kuitenkin käyttöä, kun Vähänkyrön kunnalle arvioitiin Kyrönjoen erityissuojelulain jälkeisiä korvauksia.⁴³

Sopuisampi alaosan tulvasuojelu valmistui seitsemän vuotta yläosaa nopeammin, 43 vuodessa.⁴⁴

Kyrönjoen alaosan tutkimus alkoi jo 1954, mutta tulvasuojeluhankkeen lasketaan alkaneen vuoden 1956 tulvista, joiden jälkeen viljelijät pyysivät maataloushallitusta apuun. Rakentaminen käynnistyi vuonna 1968.⁴⁵

Ensimmäisen suunnitelman mukaiset penkereet, perkaukset ja pumput valmistuivat lopullisesti 1980. Kasvaneiden jääpatojen takia suunnitelmille haettiin kuitenkin täydennystä vielä samana vuonna.

Kyrönjoen alaosalta suunniteltiin kapea ja syvä uoma, joka veisi jäämassat avomerelle saakka. ”Aikaisemmin Kyrönjoki muodosti monihaaraisen deltamaisen suiston tulvaniittyineen, mutta alaosan pengertäminen sulki sivuhaarat ja vedet virtaavat nyt yhtä uomaa mereen”, toteaa Pertti Sevola. Entiset sivuhaarat ovat nyt kuivatusojia.⁴⁶

Kyrönjoen alaosan penkereiden korotus ja täydennysperkaus alkoi 1988 ja kesti vuoteen 1994 saakka. Työpäällikkö oli Kari Syvänen ja työmaapäällikkö Mikko Vanhamäki. Miehiä tarvittiin töihin 10-20. Ensimmäisessä vaiheessa heitä oli ollut yli 30.⁴⁷

Yllättäviä vaikeuksia ei tullut eteen, vaikka osa työvaiheista oli ainutkertaisia. ”Vassorinlahden väylän perkausta vähän pelättiin, koska se tehtiin imuruoppauksena, mutta työ sujui ilman ongelmia. Toinen hankala vaihe oli Majornafjärdenin perkaus, jossa kaivinkone työskenteli lautan päällä”, kertoo Kari Syvänen.⁴⁸

Täydentäviä töitä tehtiin vuosikymmenen lopulla vielä jatkamalla suiston perkausta kuusi ja puoli kilometriä merelle päin. Samalla jokirantoja vahvistettiin penkereiden sortumista vastaan.⁴⁹

Kyrönjoen alaosan työt eivät herättäneet vastustusta juuri ollenkaan. Syväsen mukaan sujumista auttoi ratkaisevasti työryhmä, jossa oli suunnittelijoiden, rakentajien, tutkijoiden ja viljelijöiden edustus.⁵⁰

Alaosan tulvatyö luovutettiin pengerrisyhtiölle juuri ennen vuosituhannen vaihtumista. Koivulahden Nuorisoseuralle saapuneista kolmestakymmenestä viljelijästä kaksi vanhinta olivat olleet mukana, kun alkuperäinen hakemus jätettiin 1956. ”Vettä oli silloin pelloilla ja maanteilla, liikenne poikki ja sora tipotiessään. Tulva toi kaikenlaista rojua pelloille. Liejun kuivuttua joka paikka pölysi”, muisteli Ruben Örn 43 vuoden takaisesta ajasta.⁵¹

Nyt Kyrönjoen suosan tulvat oli torjuttu 1700 hehtaarin alueelta. Toista miljoonaa kuutiota maamassoja oli poistettu ja tilalle tehty viisi pumppaamoja, 19 kilometriä penkereitä ja 35 kilometriä siivottuja ojia. Alaosan tulvasuojelu maksoi alle kymmenesosan yläosan kustannuksista, nykyrahassa 11 miljoonaa euroa.⁵²

Edistystä sivuhaaroilla

Kyrönjoen kaikilla kolmella sivuhaaralla päästiin 1990-luvulla eteenpäin.

Seinäjoen keskiosa pengerrettiin kymmenen kilometrin matkalta muun muassa hyytymishaittojen poistamiseksi. Kahdentoista miljoonan markan työt suunnitteli Unto Huttu ja niitä johtivat Seppo Herrala ja Ismo Alanko. ”Umpisolmun aukaisemiseksi lupasimme valtion vastaavan pumppujen sähköenergiasta. Virallista päätöstä ei ollut, mutta ajattelimme sen vain kuuluvan tähän Kyrönjoen konkurssiin”, toteaa Huttu.⁵³

Veden laatua tarkkaillaan yleensä ympäristökeskuksen hyväksymällä tavalla. Seinäjolelle vesioikeus määritteli itse äärimmäisen tarkan tarkkailuvelvoitteen. ”Näin ei ilmeisesti ole tehty missään muualla koko Suomessa, joten se oli jonkinlainen epäluottamuksen osoitus”, arvelee Huttu. Vuonna 2003 ympäristökeskus haki lievennystä veloitteeseen.

Kyrönjoen tulvatöiden lopulla palattiin myös Seinäjärven säännöstelyyn, kun maanomistajat olivat toivoneet ruohottuvan järvensä kohentamista. Vuonna 1996 valmistunut suunnitelma nosti Seinäjärven kesäveden pintaa 20 senttimetrillä.⁵⁴

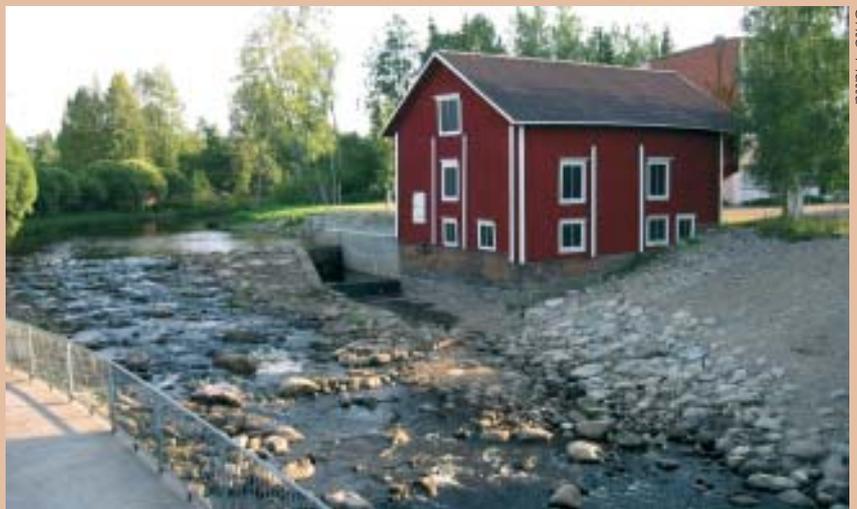
Teuvalta alkavan ja Kauhajoen läpi virtaavan Kainastonjoen tulvia hillitään tulevina vuosina perkauksilla. Yhdelle Kyrönjoen suurimmista latvahaaroista nousee sadekesinä jopa seitsemän kilometriä pitkä tulvajärvi, josta kärsii yli 200 tilaa. Maanomistajat hakivat perkausta vuonna 1981 ja hankesuun-

nitelma valmistui 2002. Kahden ja puolen miljoonan euron työt poistavat Kainastonjoen kesätulvat, puoltavat kevätulvat ja helpottavat asutuksen tulvauhkaa. Samalla rakennetaan seitsemän pohjapatoa, jotka parantavat vesimaisemaa, virkistyskäyttöä ja jokiluiskien vakavuutta.⁵⁵

Kauhajoen kirkonkylän tuntumaan on suunniteltu neljä patoa, joiden tavoite on kaunistaa jokea, lisätä virkistyskäyttöä ja elvyttää kalakantaa. Näyttävien esimerkkien viereen rakennettu luonnonmukainen Knuuttilan myllypato. Hinta oli vähän yli 100 000 euroa.⁵⁶

Jalasjoen ikuisuushanke jatkuu pienempinä paloina. Jalasjärven ja Hirvijärven suunnitelmat ovat valmiita, mutta työ odottaa Hirvijärven sotkuisten omistussuhteiden selvittämistä.

Suunnitelmaa tehdään myös Luopajärvelle, joka on Kyrönjoen töiden valmistuttua koko jokilaakson herkimmin tulviva alue. ”Luopajärvi olisi valtakunnan tuottavimpia töitä, koska urpasaven ansiosta pelot ovat todella hyviä. Tavallisesti tulvien jälkeen pitää odottaa kauan, mutta Luopajärvellä voi ajaa pellolle heti tulvan jälkeen”, toteaa Matti Seppälä.⁵⁷

Knuuttilan luonnonmukainen pohjapato muutti vanhan betonipadon Kauhajoen keskustan komistukseksi vuonna 2000.

YLÄOSAN PENGERTYÖT PÄÄTÖKSEEN

Kyrönjoen viimeinen vilkkaan rakentamisen kausi alkoi, kun vesiylioikeus vahvisti yläosan luvan lokakuussa 1996.⁵⁸

Luvan saaneita töitä oli todellisuudessa tehty jo kuudentoista vuoden ajan. Munakan yläpuolella työluvan turvin tehdyt rakenteet olivat täysin valmiita. Alempana oli tehty pumppaamorakenteita ja ojia yksittäisten maanomistajien suostumuksella. Nyt sielläkin käynnistyi itse penkereiden rakentaminen.

Rintalan pengerrysaluetta laajennettiin Munakan alapuolelle ja sen jatkeeksi tulivat Iskan ja Mikinnevan pengerrykset. Joen toisella puolella sai Tiekki jatkoa Halkosaaren ja Kitinojan pengerrysalueista. Penkereet kasvoivat 50 kilometrin mittaisiksi.

Jokiluiskien nurmetsäminen Vaasan radan yläpuolella oli ollut monimutkaista ja kallista. Nyt kehitettiin alkuperäisen kasvillisuuden säilyttävä uusi ekologinen menetelmä, laikutus. Kaivurit siirsivät jokirannan omia kasveja luiskaan ja vesirajan tasanteeseen.

”Testasimme laikutusta ja totesimme, että neljä neliometriä aarille riittää, mutta se ei vielä vaikuta urakintahintaan. Vaikka se on vain neljä prosenttia pinta-alasta, kasvoi luiska kolmessa vuodessa täyteen alkuperäisiä kasveja”, kertoo työpäällikkö Aarno Halttu. Laikutusta käytiin esittelemässä Amerikassa asti.

Penkereiden vakavuuden takia penger rakennettiin heikoilla Ylistaron alueilla kauemmas joesta. Joen viereen jätetty 5-20 metriä leveä tasainen alue korvattiin lähes kokonaan suojavyöhykkeeksi. Kalamiesten

Kaivinkoneiden nostamat laikut kasvattivat penkereen parissa vuodessa täyteen alkuperäistä kasvillisuutta. Kuva on otettu heinäkuussa 1999 Kitinojan kirkon kohdalla.

toivomukset otettiin huomioon penkereen poikkileikkauksessa, jossa vedenalainen tasanne on vedennoston jälkeen noin metrin vesipinnan alapuolella.⁵⁹

Iskalan ja Halkosaaren neljä pumppaamorakennetta oli kasattu elementeistä 1990-luvun alkuvuosina. Alkuvaiheen pumput oli toimittanut Waterpumps Oy. Vuonna 1994 pumpuista järjestettiin ETA-sopimuksen mukainen tarjouskilpailu, jonka voitti Oy E. Sarlin Ab. Yhtiö toimitti 89 haponkestävää pumppua, yhteisarvoltaan nykyrahassa 1,8 miljoonaa euroa. Iskalan ja Halkosaaren pengerrysalueiden pumput asennettiin 1996. Tästä lähtien näiden alueiden peltoja voitiin suojata kesätulvilta, vaikka pengerrys oli kesken.⁶⁰

Vaikka rahoitus oli moninkertaistunut Kyrönjoen solmun auettua, tuli töihin yhä takapakkeja. Vuonna 1998 ympäristökeskus tiedotti Kyrönjoen töiden pistämisestä jäihin, kun budjetti toi alle puolet odotetusta rahasta. Aikataulu venyi taas kerran.⁶¹

Perkaukset ja penkereet valmistuivat yksitellen vuosituhannen vaihteen ympärillä. Silloin rakennettiin myös viimeiset kymmenen pumppaamo Kitinojan ja Halkosaaren alueille. Nämä olivat pienempiä betonirenkaisia pumppuasemia. Kun vielä eristys- ja kuivatusojat kaivettiin vuonna 2001, voitiin maan pahin tulva-alue vihdoin suojata suunnitellulla tavalla.⁶²

Tapio Järvelä, yläosan työmaapäällikkö

”Pimeä ja kostea syksy on työmaalla surkeinta aikaa. Talvi on tottumuskysymys, kunhan vain pukee hyvin. Keväälläkin voi olla vaikeuksia, mutta silloin aurinko on jo korkealla ja mielikin positiivinen.”

Näin kuvaa Lapualla 1947 syntynyt rakennusmestari Tapio Järvelä työvuoden kiertoa Kyrönjoen penkereillä. Järvelä näki koko Kyrönjoen yläosan kierroksen, ensin työjärjestelymestarina ja vuodesta 1987 työmaapäällikkönä.

Myös Munakan parakkikylä kävi tutuksi 24 vuoden aikana. ”Työporukka on ollut tosi pitkäaikaista. Nytkin kaikki tuntuvat olleen viisitoista vuotta töissä. Aika moni on lähtenyt täältä eläkkeellekin.”

Pengerrystyön erikoisuuksiin kuului työn tekeminen koko ajan toisten maalla. ”Aina on joku, jolle ei käy, vaikka hakisi kuun taivaalta. Mutta valtaenemmistö maanomistajista on ollut tosi fiksua porukkaa ja suhtautunut myönteisesti”, sanoo Järvelä.

Ikävämpi oli Ylistaron voimaloiden juupas-eipäs -kiistely ja sen tuoma töiden hidastuminen. ”Oli hankalaa, kun jonkun kysyessä töiden jatkumisesta piti sanoa, että en minä tiedä. Sellaista tunnetta ei kuitenkaan ollut, että näin suurta hanketta olisi voitu jättää kesken.”

Lex Kyrönjoki avasi valtion rahahanat ja viimeiset työt. ”Työmaalla oli kiistelyn aikana puhuttu puolesta ja vastaan, mutta kaikki olivat helpottuneita, kun ratkaisu tuli ja hommat lähtivät etenemään.”

Anssi Orenmaa

Tapio Järvelän haastavin työmaa on ollut Malkakoskella.

Kyrönjoen työt huipentuivat Malkakoskella, joka oli myös työmaapäällikölle haasteellinen työ, ainutkertainen koko maassa. Vuoden 2004 viimeistelytöiden jälkeen alkaa ylläpito. Samalla työpiste siirtyy Munakan vetoisista parakeista Impivaaran tukikohtaan – ilman haikeutta. ”Kyrönjoen rupeama on ollut pitkä. Voi olla hienoakin, että niiden paineiden jälkeen tulee pikkuisen leppoisampaa”, toteaa Järvelä.

RAKENTAMISESTA YLLÄPITOON

Pohjanmaan tulvien historiassa koko 1990-luku oli hyvin vähätulvainen. Erikoista oli veden nousun ajoittuminen talveen, kuten helmikuun loppuun tai maaliskuun alkuun. Vuoden 1992 korkein tulva nähtiin joulukuussa.

”1990-luvulla oli valtavia suojajaksoja, mutta talvet olivat onneksi hyvin vähälumisia”, sanoo Martti Kujanpää ja arvelee kasvihuoneilmion jo vaikuttaneen.⁶³

Vuonna 1997 Kyrönjoella otettiin käyttöön ainutlaatuinen automaattinen valvontajärjestelmä. Oy Labkotec Ab:n toimituksen hinta oli nykyrahassa 160 000 euroa. Reaalijassa toimiva ATK-järjestelmä mittaa veden korkeuksia, laatua ja virtaamia sekä tekoaltailla että jokiuomassa.⁶⁴

”Järjestelmällä voidaan myös ohjata kaukokäytöllä pumppaamoja ja Malkakosken säätöluukkuja. Ympäristökeskuksella ei ole tällaista järjestelmää missään muualla kuin Kyrönjoella”, sanoo Seppo Herrala.⁶⁵

Mikäli vesi nousee Ilmajoen Nikkolan sillan kohdalla 40 metrin yläpuolelle, joudutaan vesi päästämään hallitusti tulva-alueelle Röyskölän ja Ionojan tulvapatosten kautta. Näin tapahtui, kun uuden vuosituhannen alkuun osuivat pahimmat tulvakevääät sitten vuoden 1984. Vuonna 2000 penkereet vielä riittivät, mutta seuraavana keväänä laskettiin Rintalan ja Tieksein alueille kolme miljoonaa kuutiota vettä.⁶⁶

Sata miljoonaa euroa maksanut Kyrönjoen tulvasuojelu-urakka päättyi, kun pumppaamoiden tulo-ojat on viimeistelty vuonna 2004. Työ ei kuitenkaan lopu, sillä jäljelle jäävät rakenteiden ylläpito ja kunnostus, veden laadun seuranta ja itse tulvantorjunta. Tähän uppoaa noin miljoonaa euroa vuodessa.⁶⁷

Luvissa määrätty Kyrönjoen veden laadun seuranta on koko maan laajinta.

Tekojärvillä ja tulva-alueen suvannossa on tärkeintä happitilanteen ja rehevöitymisen tarkkailu. Rintalan pengerryksellä oleva pilottilaitos on osa happamuuden torjunnan perustutkimusta. Alajuoksulla seuranta keskittyy kriittisiin ajankohtiin ja suistossa tutkitaan vesistöiden vaikutusta merialueelle. Omat tarkkailunsa on järjestetty kaloille, kasveille, pohjaeläimille ja vesisammalille.⁶⁸

Tulviin varaudutaan pitämällä rakenteet kunnossa sekä tekemällä toimintasuunnitelmia ja vesistömallia. Viitteet ilmaston lämpenemisestä ovat jo saaneet pohtimaan muutoksia säännöstelyyn – talvitulville tarvitaan ehkä lisää tilaa tekoaltaissa. Ja valmiskin järjestelmä vaatii valvontaa ja päätöksiä.⁶⁹

Kesäkuussa 2003 pengerryksalueet saatiin pidettyä kuivana, vaikka silloin koettiin yksi vuosisadan suurimmista kesätulvista. Vesi nousi juuri alkaneiden Ilmajoen oopperajuhlien katsomon kuudennelle riville asti. ”Veden päästäminen pelloille ei ollut mahdollista kaukana, mutta ilman pengerryksiä olisi noin 5000 hehtaaria ollut veden alla”, arvioi Martti Kujanpää.⁷⁰

Unto Tapio

Tekojärvien maapatoja tarkkaillaan jatkuvasti. Eri-tyisen herkässä paikassa on Seinäjoen yläpuolella oleva Kyrkösjärvi, jonka patoa testataan kuvasa timanttikairauksella.

Oma lukunsa on patoturvallisuus, minkä takia maapatojen suotovesiä ja taustan pohjavesiä tarkkailaan säännöllisesti. Seinäjoen Kyrkösjärven paikka on kriittisin koko maan tekojärvistä. Padon repeäminen nostaisi veden muutamassa tunnissa noin metrin maakuntakeskuksen katujen yläpuolelle. Varautumista tähän on harjoitettu kansainvälisessä Rescdam-projektissa.⁷¹

Maa- ja metsätalousministeriön suurtulvatyöryhmä määritteli vuonna 2003 painopisteeksi juuri tulvarakenteiden paremman kunnossapidon ja asutuksen tulvasuojelun. Suuremmat kuin kerran 20 vuodessa sattuvat tulvat uhkaavat asutusta ainakin Jalasjärven, Ilma-

joen ja Isonkyrön kirkonkylissä sekä Vähänkyrön Merikkaarossa. Uusi rakentaminen tulva-alueille tulisi estää kaavoituksella.⁷²

Kyrönjoella on tähän asti ollut tähtäimessä maataloudellinen tulvasuojelu, vaikka sen myötä tuli suojeltua noin 50 asuinrakennusta Munakassa. ”Nyt valtion rahaa on vaikea saada pelkkään maataloudelliseen tulvasuojeluun, ja yksin viljelijöiden ja kuntien rahoilla se ei onnistu”, toteaa Kujanpää.⁷³

Kyrönjoella on silti luvassa täydennystöitä, kuten Koskenkorvan betonipadon uusiminen Malkakosken malliin. Sen jälkeen pitäisi vielä kaikki alaosan kosket kunnostaa, että kala voisi nousta mereltä Kurikkaan asti.⁷⁴

Unto Tapio

Martti Kujanpää, rakentaja ja tulvantorjuja

Diplomi-insinööri Martti Kujanpää oli kahden vuosikymmenen ajan koko vesipiirin rakentamisen ohjelmoija ja vastuuhenkilö, vaikka julkisuudessa hän näkyi enemmän tulvien torjuna.

Virallinen tulvantorjuja muistaa Kyrönjoen urakan lähtökohdan, vuoden 1953 tulvan. Nurmonjoen varrella kasvanut lapualainen oli silloin 7-vuotias. ”Jäät puski tulvapellon keskellä olevaa sähköpylvästä niin lujasti, että isän piti mennä tukemaan pylvästä kaatumista vastaan. Se on ensimmäinen selvä muistikuvani tulvasta.”

Martti Kujanpään työura alkoi TVH:n geoteknikkona Helsingissä vuonna 1971. Neljä vuotta myöhemmin hänestä tuli Vaasan vesipiirin apulaisrakennuspäällikkö, tehtävänä töiden ohjelmointi. Tulvantorjunta ryöpsähti mukaan kahden vuoden kuluttua. ”Vappuaattona 1977 meinasivat Suomen suurimman tul-

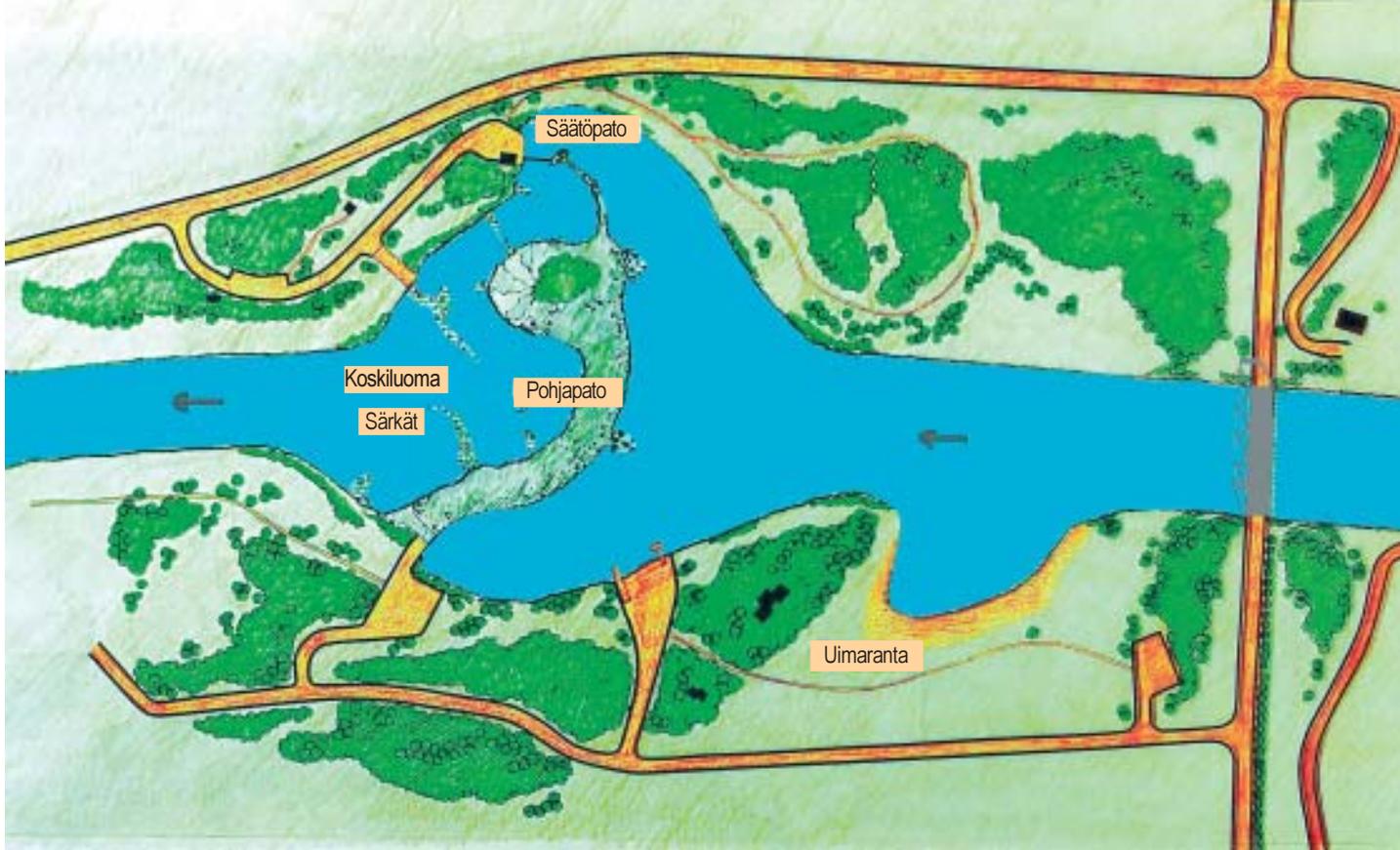
vapumppaamon, Löyhingin penkereet syöpyä puhki Lapuanjoella. Tilkitsimme koko aaton ja seuraavan yön. Se oli ensimmäinen dramaattinen kosketus tulvantorjuntaan.”

Lisää dramatiikkaa seurasi, kun Kalajärven vuorokausisäännöstely hytti jouluna 1979 Törnävän kosket umpijäähän. ”Jouduimme ottamaan kaivinkoneet avaamaan jokea, joka oli lähes kaksimetrisessä jäässä. Työt keskeytettiin aattoiltana, mutta joulupäiväksi tulin taas valvomaan kaivauksia. Ajattelin silloin, että tätäkö tämä insinöörin työ on. En totisesti ollut sellaista työuraa suunnitellut.”

Nyt jo neljännesvuosisadan kokemuksella Kujanpää myöntää tulvatilanteen seuraamisen olevan omalla laillaan mielenkiintoista. ”Mutta kun keväällä on uhkaava tilanne, on se myös hyvin stressaavaa. Sen verran pitkään olen kuitenkin opiskellut tulvantorjuntaa käytännön kautta, että kokonaisuus on jollakin tavalla näpeissä.”

Vappuna 1984 Kujanpää nimitettiin vesi- ja ympäristöpiirin toimialapäälliköksi, vastuualueena koko rakennustoiminta. Päätehtävä oli huolehtia rahan, henkilöstön ja suunnitelmien oikeasta suhteesta. Kun ympäristökeskuksen suunnittelu- ja rakennustoiminta yhdistettiin 1995 ympäristönhoidon osastoksi, valittiin Kujanpää sen johtoon. Samalla hänestä tuli ympäristökeskuksen apulaisjohtaja.

”Sibeliuksen Finlandiassa on voimakas sota kuvaava kohta, jonka jälkeen koittaa rauhan aika. Jotenkin tuo musiikki luonnehtii myös Kyrönjoen toteuttamisen aikajaksoja 1980-luvulta tähän asti. Suojelulain jälkeen rauha palasi hankkeeseen.”

Vesi juoksee kuivana aikana vain Malkakosken säätöpadon kautta, mutta sateet nostavat veden koskipadonkin päälle. Tulvan aikana vesi vyöryy myös saaren toiselle puolelle jäävän pohjapadon yli.

MALKAKOSKESTA KYRÖNJOEN HELMI

Kyrönjoen vesistötöiden viimeisen lukon louhintatyöt alkoivat Ylistaron Malkamäellä toukokuussa 1997.

Neljä miljoonaa euroa maksaneen Malkakosken nimi ei kerro koko totuutta, sillä koskettomaan uomaan rakennettiin kahdeksan luonnonmukaista kivisärkkää, joita yhdistää serpentiinimäisesti kiemurteleva uoma. Pudotusta on yhteensä kaksi ja puoli metriä.

Kyrönjoen uoma levennettiin yli kolmikertaiseksi, 270 metriin. Itäreunassa on 12 metriä leveä säätöpato kalaportaineen. Sen jatkeena on 35-metrinen koskipato. Länsirannalta alkavan tulvapadon leveys on 165 metriä. Patojen välinen kallio jätettiin saareksi.⁷⁵

Malkakosken kuuden ja puolen hehtaarin alueeseen liittyvät myös uimaranta, kalastuspaikkoja, lintutorni, runsaasti viherrakentamista sekä Munakan vanhan ristikkosillan kopio. Paikalle piti siirtää oikea Munakan silta. Urakoitsija sai kuitenkin luvan myydä vanha silta romuraudaksi, koska uuden rakentaminen tuli halvemmaksi.⁷⁶

Malkakosken työmaa oli viimeiset vuodet joen pohjalla. Työpato oli tiivistetty teräsponteilla, mutta vesi tihkui silti läpi – ja oli juhannuksena 2002 vähällä tulla ylikin.

Malkakoski pitää veden pinnan tasaisena ja penkereet vakaina lähes 40 kilometrin matkalla Ilmajoen Koskenkorvalle saakka. Samalla veden korkeus palautuu tasolle, jolla se oli ennen 1930-luvun koskien perkauksia. Tulvan korkeuteen pato ei vaikuta, sillä vesi vyöryy tulvapadon yli asteittain sitä leveämmältä alueelta, mitä ylempäs vesi nousee.⁷⁷

Kyrönjoen levennys rakennettiin alkuperäisen uoman viereen kuivatyönä. Levennykseen tulleet säätöpato ja koskipato toteutettiin urakkasopimuksilla.

Anssi Oremmaa

Malkakosken säätöpato ja koskipato töiden valmistuttua syksyllä 2003. Pinnan alle kätkeytyvät kalakourut sekä käsin asetellut luonnonkivet, vesikasvit ja uppotukit.

Työpäällikkö oli Aarno Halttu ja työmaapäällikkö Tapio Järvelä. Malkakosken yleis- ja ympäristösuunnitelman teki Viatek Oy ja rakennesuunnittelun PVO-Engineering Oy. Maisemasuunnittelusta vastasi arkkitehti Marja-Liisa Ortia Viatekista.

”Eniten töitä teetti Malkakosken säätöpato. Kallio lohkeili niin paljon, että suunnitelmia jouduttiin muuttamaan koko ajan rakentamisen aikana. Lisä- ja muutostöiden osuus oli yli 30 prosenttia. Toista sellaista urakkaa ei minulla ole ollut”, kertoo Halttu.

Malkakosken paikka oli valittu molemmilla puolilla olevien kallioiden takia. Niiden rikkonaisuus toi kuitenkin harmia koko rakennustyön ajan. Tämän lisäksi vielä Malkakoski sai maistaa Kyrönjoen tulvatöiden pysyvää seuralaista, rahojen viipymistä. Työmaa pysähtyi vuosituhannen vaihteessa puoleksitoista vuodeksi budjettileikkausten takia.⁷⁸

”Malkakoski on hieno systeemi ja valtio pisti siihen paljon rahaa, mutta se oli ikävä yllätys että rahaa tulikin hitaasti, kun alkoi lama”, harmittelee suojelulain apostoliksiin nimetty Esa Kriikku.⁷⁹

Vuonna 2000 rahaa taas löytyi ja Malkakosken työt jatkuivat nyt itse jokiuomassa. Kyrönjoen vedet ohjattiin itäpuolisen levennyksen kautta työmaamontun ohi. ”Tulvapadot tehtiin itse, koska urakoita oli vaikea antaa. Se oli käsityötä, kiviä piti kääntää ja vääntää”, kertoo Halttu. Kalakouruihin upotettiin luonnonkiviä, joiden takana kala voi levähtää. Altaiden pohjalle aseteltiin luonnonkiviä, kutusoraa, vesikasveja ja pieneliöitä houkuttelevia uppotukkeja.⁸⁰

Vesirakentajien edellinen sukupolvi oli vielä perannut koskia uittoon varten. Nyt kiviä aseteltiin takaisin koskiin.⁸¹

Haltun jälkeen työpäällikkönä jatkoi Seppo Herrala. ”Työmaan pitäminen kuivana pumppujen avulla tuotti välillä vaikeuksia, kun vettä tihkui teräsponteilla tiivistettyjen työpatojen alta. Piti tehdä lisätiivistyksiä”, kertoo Herrala.

Vuonna 2002 työmaa oli sateiden takia jäljessä aikataulusta. Juhannuksen tienoilla vesi kävi 30 senttimetrin päässä työpatojen reunasta. ”Työmaa olisi peittynyt vedellä, jos olisi satanut vielä puoli päivää. Kokoalaisen jokiuoman siirtäminen on iso juttu. Kun vesi tulee, sille ei kukaan voi mitään”, sanoo Tapio Järvelä.⁸²

Tämän jälkeen säät alkoivat suosia ja aikataulu saatiin kiinni. ”Viimeinen talvi oli kuitenkin tosi kylmä, välillä yli 30 astetta pakkasta. Pääpadon valun aikana päällä oli telta ja kovat lämmitteet, kun työn oli pakko valmistua ennen kevättulvia. Telttaa vain siirrettiin ja valettiin taas”, kertoo Järvelä.

Malkakosken istutukset ja muu viimeistely valmistuivat syyskuussa 2003. Uudella saarella seisoi nyt kyläläisten pystyttämä Kustaa III:n aikainen virstantolppa, joka antoi saarelle myös nimen: Virstantolpan saari.

Etelä-Pohjanmaan valtajoen tulvatyöt huipentuvat maan arvokkaimpaan koskeen, jonka nähtyään ymmärtää, että se ei ole voinut syntyä kovin yksinkertaisten vaiheiden kautta. Malkakosken mutkissa kuohuu puoli vuosisataa Kyrönjoen tulvasotaa.

Koskihäyjä näkyvissä

Puheet Kyrönjoesta lupaavana melontajokena alkoivat 1980-luvun alussa, mutta varsinaisesti harrastus pulpahti pintaan seuraavan vuosikymmenen aikana. Melontaseura Kyrönjoen Koskihäyjt syntyi Ylistarossa 1990, Kyrönjokimelonat alkoivat 1991 ja Kyrönjoki sai yhden maan ensimmäisistä melontakartoista 1992.¹

Etelä-Pohjanmaan joet kartoittanut melontayrittäjä Pekka Tyllilä löysi Kyrönjoelta kauneutta ja jännitystä, mutta myös kehittämistä: pusikkoja voisi raivata, vanhojen patojen vaarallisia rakenteita poistaa, rantamaisemia siistiä, levähdyspaikkoja rakentaa ja tekojärvi-en kuivaamia koskia elvyttää.²

Tyllilän toiveet ovat vuosikymmenen aikana edenneet, mutta esimerkiksi koskimelonalle ihanteellinen Seinäjoki kuohuu vain huippusateilla, kuten toukokuussa 2001 ja kesäkuussa 2003. Seinäjoen Energia ei ole innostunut melojien toivomista juoksutuspäivistä, jotka tietäisivät sille noin 800 euron menetystä per päivä.³

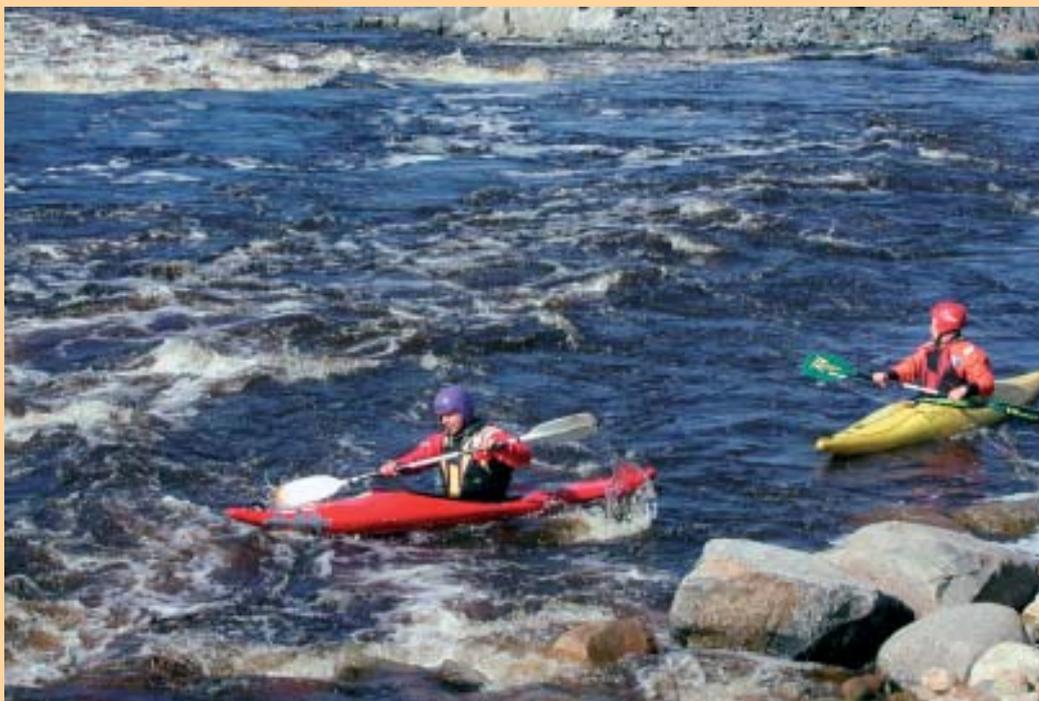
Sen sijaan Malkakoskesta melojat saivat yhden maan parhaista tekokoskista. Kanootti sujahtaa kahdeksan kalaportin kohdalta alas, minkä jälkeen lyhyt nosto tuo 300 metrin koskijakson jälleen eteen.

Melonta otettiin huomioon jo suunnittelussa, kun Pekka Tyllilän veistämiä puukajakkeja uitettiin Malkakosken pienoismallissa Teknillisessä korkeakoulussa. "Insinöörit kiittelivät päivän jälkeen oppineensa paljon melonnan vaatimuksista. Minä vastasin, että he ovat oppineet yhtä ja toista kaarnalaivan uittamisesta, mutta eivät mitään melomisesta", sanoo Tyllilä.⁴

Niinpä Malkakoski tuotti yllätyksen: ihmisen rakentama koski onkin oletettua voimakkaampi. Kun tavoitteena oli aloittelijoille sopiva I-II -luokan koskijakso, tuli kosken luokitukseksi II+ tai jopa III. "Vaikein paikka on heti ensimmäinen kynnys. Jos siitä kaivettaisiin pois vähän kiviä, syntyisi koskeen kieli, josta olisi helpompi meloa", opasti Tyllilä.⁵

Malkakoski palveli melojia myös nostamalla veden pintaa, sillä sen myötä pintaa korotettiin myös Seinäjoen suuosan luonnonuomassa. Kolmion muotoinen väylä Seinäjoen suosa – Kyrönjoki – Seinäjoen oikaisu-uoma tarjoaa nyt 21 kilometrin reitin, jota pitkin voi meloa Heikkilänmäen ympäri kumppaan suuntaan tahansa.

Tulvatöiden päättyessä Kyrönjoen pääuomassa on kaikkiaan 28 laskukelpoista koskea ja 13 melonnan katkaisevaa patoa.⁶

Satu Takala

Malkakoski tarjoaa melojille harvinaista herkkua - matalalla vedellä helpompaa ja korkealla melko vaativaa koskenlaskua. Janne Lehtinen ja Pekka Tyllilä testasivat Malkakosken kuohuja keväällä 2003.

KYRÖNJOKI MUUTOSTEN MITTARINA

Jussi Asu

Häijt saatiin kuriin 1800-luvulla, joet sata vuotta myöhemmin

Täyttyy jälleen Kyrönjoki,
joka onhan nähnyt toki
monenlaiset tulvan vaiheet
kiitolliset kiistan aiheet.

Vaarin värssyt, Ilkka 8.4.1986

MIKSI KYRÖNJOEN TULVATYÖT VENYIVÄT?

Ihmisen Kyrönjoella tekemistä ennätysistä yksi on ylitse muiden: Suomen pitkäaikaisin yhteen tavoitteeseen tähtäävä yhtäjaksoinen rakennustyö.

Kyrönjoen vesistösuunnitelman mukaiset työt alkoivat tammikuussa 1966 ja jatkuivat ilman keskeytystä 39 vuoden ajan, vuoteen 2004.

Vesistötyö oli jo lähtökohtaisesti valtava, koska tavoite oli saada maan suurin tulvajärvi hallintaan. Perusajatus altaista ja penkereistä syntyi 1950-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä kehittyivät moninaiskäytön ajatus ja suurhankkeen vaatimat työvälineet. Virastojen taisto johti 1960-luvulla repiviin kiistoihin, mutta kilpailu myös kiihdytti suunnittelua.¹

Kun viljavuori painoi jarrua maataloustöille, saatiin vesivoimasta ratkaiseva lisäperustelu töiden aloittamiselle. Rakentaminen eteni puolitoista vuosikymmentä, kunnes kiista samasta vesivoimasta hidasti töitä yli kymmenen vuoden ajan. Lex Kyrönjoen jälkeen kului vielä 13 vuotta ennen kuin työt valmistuivat.

Seppo J. Saaren mukaan Kyrönjoella oli pakko menetellä näin: jos voimalasuunnitelmia olisi heikennetty, ei olisi syntynyt sopimusta pumppaamoiden sähköstä, eikä siten myöskään valtio olisi hoitanut asiaa Lex Kyrönjoen kautta. ”Ratkaisu turvasi viljelijöille sen, mitä heille oli luvattukin ja mikä heille oikeudenmukaisesti kuului”, toteaa Saari. Maksajaksi tuli nyt vain valtio voimayhtiön sijaan.²

Kyrönjoen viipymisen historiaa selittävät kaikki yleiset syyt, kuten vesistöiden monivaiheisuus, valtion tavanomainen kitsaus, päättäjien vaihtuminen, naapurien kateus ja suhdanepolitiikka. Erityinen selitys on töiden osuminen arvojen murrukseen, joka teki Pohjanmaan isoimmasta vesistöhankeesta ympäristöaktivismiin silmätikun.

Kyrönjoen jättimäiset vesistötyöt synnyttäneen tahtotila kehittyi 1960-luvulla. Silloin syntyi yhteisen hyvän hanke, joka muuttaisi tulvien tuhovoiman hyödylliseksi vesivoimaksi. ”Pohjanmaan jokisuunnittelu- toimisto sitoutui hankkeeseen voimakkaasti. Koimme tekevämme maakunnallisesti tärkeää työtä, joka oli paljon julkisuudessa”, kuvaa Ossi Hjelt.

Toisenlainen joukko ihmisiä löysi toisensa 1970-luvun lopulla. Heitä yhdisti pelko ylimitoitetusta vesirakentamisesta, itseään toteuttavasta ikiliikkujasta.

”Aluksi näytti siltä, että vesihallituksen tehtävänä oli siirtää paikaltaan kaikki Pohjanmaan joet”, sanoo luonnonsuojelija Olli Paasivirta.³

Näiden joukkojen kohtaaminen on Kyrönjoen tulvasodan avaintekijä, jossa on helppo nähdä myös jää-räpäistä pohjalaisuutta.

Kun jokirakentajien määrätietoinen tekeminen meininki törmäsi toiseen heimo-ominaisuuteen, ylhäältä päin sanelemisen vastustamiseen, oli yhteenotto valmis. Vuodet kuluivat, eikä kumpikaan osapuoli antanut periksi ennen kuin lainsäätäjät tuli rahoineen väliin.

”Onko pohjalainen luonne jotenkin insinööri-olionen vai olisiko insinööri oliona pohjalaista keksintöä? Niin kuin Könnin kuokkamies, joka kerran käynnistettyä ja suuntaan laitettuna kuokki kyllä pellon, mutta ei osannut sitten itse pysähtyä edes seinään”, kommentoi Helsingin Sanomien kriitikko Antti Tuurin kuvausta sähköinsinööreistä.⁴

Tarinan mukaan Könnin kuokkamies pysähtyi vasta Kyrönjoen Laivanpäänmukkaan, mutta kaivoi siihenkin vielä joen syvimmän paikan. Täsmälleen samasta kohdasta alkavat myös Kyrönjoen uusien kuokkamiesten kaivamat 50 kilometrin tulvapenkereet.⁵

Uudempia kuokkamiehiä oli itse asiassa kolme - Seppo J. Saaren ajatusta soveltaen. Ensimmäinen kuokkija jatkoi ojituksia ja kuivatuksia, vaikka työt lisäsivät tulvaherkkyttä. Seuraava kuokkamies toteutti vesirakentamisen uutta visiota, joka pysähtyi vasta ympäristöajatteluun. Eikä nykyinen suojeluhenkkinen kuokkijakaan luovu sovinnolla näkemyksestään, eikä vallastaan.

Sama sisältöjen muutos näkyy vesistöistä vastanneen aluehallinnon nimien muutoksessa: maanviljelynsinööripiiri – jokisuunnittelu- toimisto – vesipiiri – vesi- ja ympäristöpiiri – ympäristökeskus.

Kyrönjoen töiden venyessä ehti moni muukin asia muuttua.

Pertti Sevola

Ylistaron voimaloita vastustanut Kyrönjokiseura piti tulvasuojelun tarkasti mukana tavoitteessaan. Kyrönjokiviestin tunnelmaa kesältä 1988.

Aluksi kolme miestä vaaitsi korkeuskäyriä maastossa barometrillä, nyt satelliitin avulla haetut tiedot vi-lahtavat bitteinä verkossa. Suunnittelussa siirryttiin it-senäisten maestrojen ajasta kaikkien osapuolten yhteis-suunnitteluun. Työt aloitettiin lapiolla ja päätettiin hyd-raulisella kaivinkoneella.⁶

Kyrönjoen töiden yhteydessä vedottiin usein sii-hen, että isännät olivat panneet tulvatyöt alkuun. Isän-nät ja muutkin kansalaiset putosivat kuitenkin monta kertaa kelkasta, kun tulvasuojelu muuttui matkalla ylei-semmäksi vesistöjärjestelyksi.

Poliittisesti Kyrönjoen tulvahistoria on paradoksi.

Tulvatyöt hyödyttivät ennen kaikkea Maalaisliit-to-Keskustan perinteistä kannattajaryhmää, mutta maa-kunnan aktiivisimmat jokipoliitikot olivat Kokoomuksen Niilo Kosola ja Pentti Mäki-Hakola. Monen Maalaisliit-to-vetoisen hallituksen jälkeen sai jatkuvan rahoituk-sen alkuun vasta SDP:n Rafael Paasion johtama halli-tus, vasemmistoenemmistöisen eduskunnan aikana. Voi-malaitosten liittäminen tulvatöihin sai eniten tukea SDP:ltä, mutta saman puolueen ympäristöministerit val-mistelivat joelle voimalakiellon 20 vuotta myöhemmin.

Pentti Savola

Erkki Ojala maastoutui koskisodan aikana esitte-lemään Kyrönjoen yläosan suunnitelmia asukkail-le. Kuva on heinäkuulta 1979.

Luonnon ja ihmisen ennätykset

Kyrönjoesta paisui isoimpien tulvien aika-na Suomen suurin yhtenäinen tulvajärvi. Sil-lä oli pituutta 30 kilometriä, leveyttä 6 kilo-metriä ja pinta-alaa 7600 hehtaaria.

Ennätyksiä ovat myös tulvajärven neljän metrin syvyys Rintalan Kuokkajärvellä sekä Kyrönjoen veden 7,5 metrin korkeusvai-helu Ilmajoen Nikkolassa.⁷

Luonto yllytti ihmisetkin ennätystehtailuun.

Kyrönjoen vesistötyöstä tuli Suomen pitkä-aikaisin yhtäjaksoinen yhteen maaliin tähtää-vä 39 vuoden rakennustyö. Myös puolen

vuosisadan aikajänne vuoden 1953 pyyn-nöstä valmistumiseen on pitkä, mutta ei vesistötyöissä tavaton. Jurvanjärven kuiva-tushanke otti 200 vuotta.⁸

Tulvasuojelutyönä Kyrönjoen järjestely on Suomen suurin, merkittävin ja kiistellyin – ja nähtävästi myös Pohjoismaiden suu-rin. Alaosa mukaan lukien 130 miljoonan euron vesistötyöt toivat pelkästään pen-kereitä 120 kilometrin matkalle. Pumppaa-moja on 27.⁹

Tulva-altaiden määrällä mitattuna Kyrönjoki jää neljällä järvellään kakkoseksi, sillä Kala-joella on yksi tekojärvi enemmän. Kokonai-suutena Etelä-Pohjanmaalla on Suomen ti-hein tekojärvikeskittymä.¹⁰

Pitkämön tekoaltaan 34 metriä korkea maa-pato oli valmistuessaan Suomen korkein, mutta sen ohi on mennyt Porttipahdan 36-metrinen pato. Kyrkösjärven voimalan 44 metrin voimalapudotus on maan neljännek-si korkein. Toiseksi korkein eli 50-metrinen löytyy aivan naapurista, Nurmonjoen Hirvi-järven voimalasta.

Kyrönjoki on Suomen ainoa vesistö, jossa valtio on sitoutunut nimikkolailla tulvasuo-jelun loppuun saattamiseen ja ylläpitoon. Ky-rönjoen hanke vaikutti ratkaisevasti vesihal-lituksen perustamiseen ja koskiensuojelu-lain säätämiseen. Kyrönjoen kiistat olivat tär-keä osa myös ympäristöministeriön perus-tamiseen ja vesilain työluopamenettelyn pois-tamiseen johtanutta keskustelua.¹¹

Kiistelyn takia Kyröjokea on tutkittu tarkem-min kuin mitään muuta Suomen jokea. Tämän seurauksena Länsi-Suomen ympäristökeskus on saanut erikoistua virtaavan veden johta-vaksi asiantuntijaksi. Kyrönjoen automaatti-nen vedenlaadun seuranta on Suomen laa-jiinta. Jokea on käytetty myös pilottivesistö-nä vesipuidedirektiivin laatimisessa ja mitta-tikkuna sisävesien arvon määrittämisessä.

Ilmajoen Könnintie ja Kuhnantie jatkuivat 30 pitkänä tulvajärvenä viimeksi keväällä 1984. Suomen suurin tulvatyö on tämän jälkeen pitänyt isottelun aisoissa.

Unto Lapiö

MITEN TULVATYÖT MUUTTIVAT MAAKUNTAA?

Kaksi ihmisen Etelä-Pohjanmaalla tekemää pysyvää muutosta näkyy taivaalle asti: Alajokien raivaaminen 1800-luvulla ja tulvasuojelutyöt 1900-luvun lopulla.

”Mitataan sitten rahassa, siirretyillä maamassoilla tai yhteiskunnallisella vaikutuksella, niin maakunnassa ei ole 1900-luvulla ollut toista sellaista muutosta kuin vesistöjärjestelyt. Se on ylivoimaisesti suurin muutos, kun katsotaan miten monen ihmisen elinpiiriin se on vaikuttanut”, arvioi Martti Kujanpää.

Selvimmän vesistötyöt vaikuttivat kolmanteen sateelliitista näkyvään ilmiöön eli tulviin. Härmän häjyt pantiin aisoihin 1800-luvun loppupuolella ja isottelevat joet sata vuotta myöhemmin.

”Minä olen sen ikäpolven viljelijöitä, että olen kärsinyt koko lailla kovat tappiot tulvista, mutta kestänyt on. Vyötä kiristettiin ja yritettiin. Aina on maauskoa ollut. Nyt ollaan kiitollisia näistä penkereistä”, sanoo koko Kyrönjoen urakan nähnyt maanviljelijä Tapani Latomäki Seinäjoelta.

Unto Hutun arvion mukaan Munakan tulvavirtaamasta pystytään nyt leikkaamaan noin viidennes tekojärviin. Loput vedet mahtuvat penkereiden väliin - lukuun ottamatta suurtulvia. Kyrönjoen hyötyalue on runsaat 11 000 hehtaaria ja tulvasuojelusta lasketaan kertyneen maataloudelle hyötyä lähes 20 miljoonaa euroa.¹³

”Vaikka maatalouden tulvasuojelusta ollaan monetta mieltä, alkaa entinen tulva-alue nyt olla Suomen parhaita viljelysalueita”, toteaa Erkki Ojala.

Entä minkälaiset penkereet Kyrönjoki sai? Aarne Sirenin vision mukaan loivat luiskat viljellään jokireunaan saakka, eikä joen mutkia seuraavaa pengertä enää erota jokimaisemassa. Käytännössä suoraviivainen muotoilu ja säännöllinen puusto paljastavat ihmisen käden jäljen, vaikka nurmetus ja laikutus ovat tehneet tehtävänsä. Myös ojien penkat katkaisevat lakeusnäkyvän.¹⁴

Mutta käyttäjä on tyytyväinen. ”Nyt luiskan sisällä on kovempi metsä kuin kaadettaessa. Siellä kasvaa samoja puita kuin ennen, leppää ja pajua ja vähän koivua”, toteaa Latomäki.¹⁵

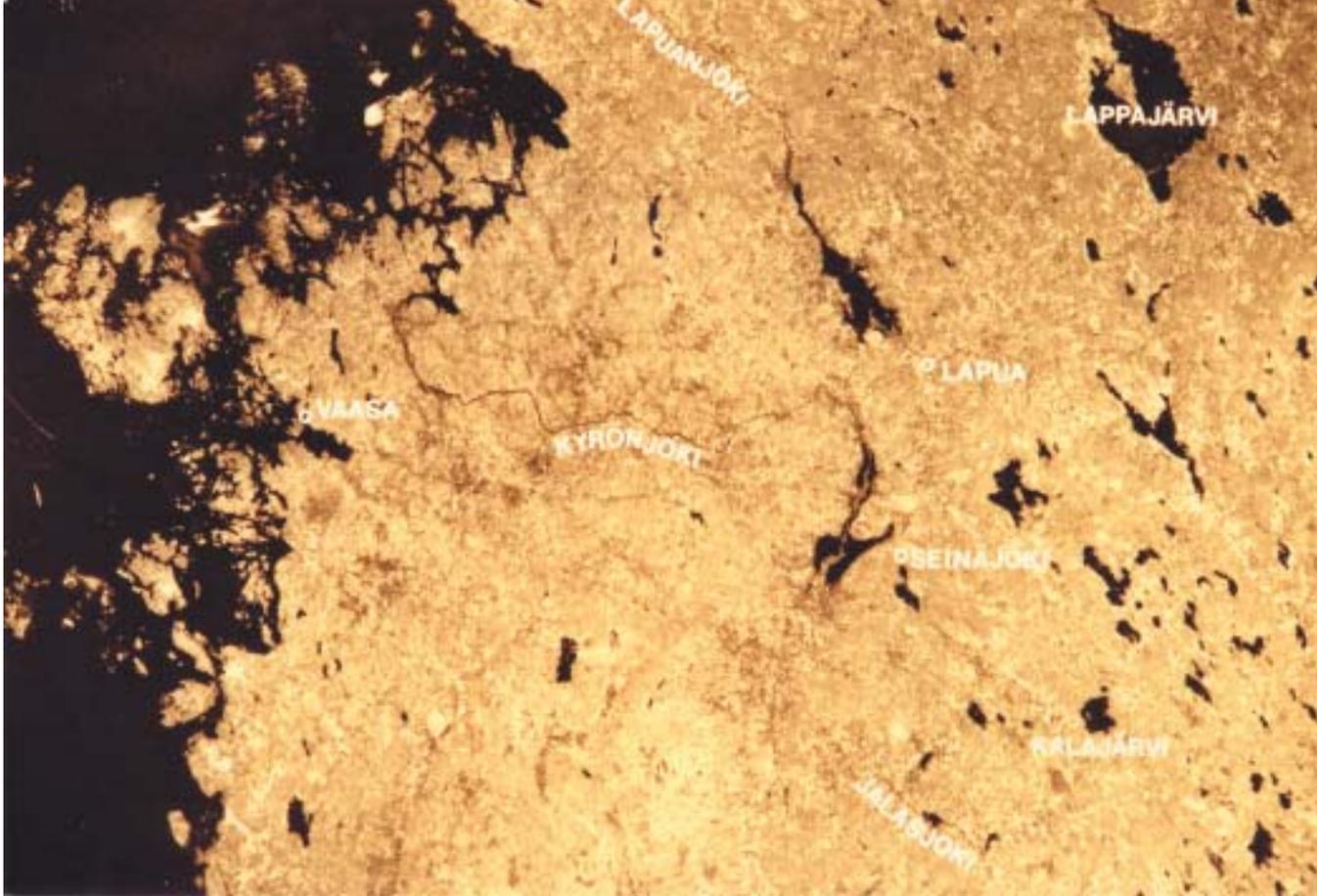
Kun pääministeri Harri Holkeri tutustui 1980-luvulla Pohjanmaan jokitoihin, kertoi Martti Kujanpää pääministerin seisovan tulvapenkereen päällä. ”Hyvä kun kerroit, kun en kehdannutkaan kysyä, missä ne penkereet ovat”, oli Holkeri vastannut.

Tekojärvien merkitys virkistysalueina on kasvanut samaan tahtiin elohopean ja turvelauttojen vähentymisen kanssa.

”Kuka antaisi enää pois tekojärviä? Kuka olisi uskonut noin suureen määrään kaloja ja noin nopeaan veden laadun parantumiseen? Jos on kestävä kehitys

Kyrkösjärven Rivieraa kesällä 1988. Seuraavalla vuosikymmenellä Kyrkösjärvestä tuli myös kevättalven suosituin hiihtokohde.

Satelliitista näkyvä Etelä-Pohjanmaa 30. huhtikuuta 1984. Lappajärven jälkeen seuraavaksi suurimmat järvet ovat Lapuan- ja Kyrönjokien Alajokien tulvajärvet. Hirvijärven ja Kalajärven tekojärvet ovat paisuneet Kuortaneenjärven mittoihin.

mielessä, niin kyllä jaksaa odottaa”, muistuttaa Seppo J. Saari. Luonto tasapainottaa tekojärvien kasvillisuuden ja eläimistön noin kymmenessä vuodessa.¹⁶

Monipuolinen vapaa-ajan vietto kukoistaa niin Kalajärvellä, Kyrkösjärvellä kuin Pitkämössäkin.

Vuonna 1990 tehdyssä tekojärvitutkimuksessa virkistyskäyttö painottui niin paljon, että alkuperäinen ajatus kääntyi jo pääläelleen. ”Voimatalouden ja tulvasuojelun edut ovat ehkä liikaa määränneet tekojärvien suunnittelua. Tilanteesta ei ole syytä liikaa moittia vesiviranomaisia, sillä tekojärvet on jouduttu rakentamaan tiukkojen taloudellisuusvaatimusten paineessa”, totesi tutkija Kalle Kärki.¹⁷

Pitkämön voimalat ovat muuttaneet vesivoimaa sähköksi vuodesta 1971, Kalajärvi vuodesta 1977 ja Kyrkösjärven voimalaitos vuodesta 1981 lähtien. Kyrkösjärvi tarjoaa myös turvevoimalan tarvitseman lauhdeveden.

Matti Raivion laskelman mukaan Kyrönjoen vesivoimaloista on vuoteen 2003 mennessä kertynyt hyötyä 38 miljoonaa euroa. Lisäksi puhdas vesivoima on säästänyt kivihiihivoimalan päästöjä 1,5 miljoonaa tonnia hiilidioksidia, 10 000 tonnia rikkidioksidia ja 12 500 tonnia typen oksideja.¹⁸

”Jos työt olisi toteutettu aikataulussa ja Ylistaron voimalat rakennettu, olisi voimataloushyötyä kertynyt jo 50 miljoonaa euroa. Myös päästöt olisivat vähentyneet samassa suhteessa”, laskee Raivio.

Valtion teollisuuden vierastama Etelä-Pohjanmaa sai vesistöiden kautta kaipaamaansa julkista rahaa.

Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelman toteuttamiseen käytettiin budjetin määrärahoja 120 miljoonaa euroa. Alaosan hanke maksoi 11 miljoonaa euroa. Määrärahojen lisäksi hanke toi satoja henkilötyövuosia hallintoon, suunnitteluun ja työnjohtoon. Kyrönjoen vesistöihin myönnettyistä euroista noin joka kolmannen on laskettu jääneen maakuntaan.¹⁹

”Vesistöjärjestelyt ovat aluepolitiikkaa, joka soveltuu meille ja jota maakunnan tulee kaikin käytettävissä olevin voimin tukea”, määritteli Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton toiminnanjohtaja Teuvo Lagerstedt. Maaherra Mauno Kangasniemen mukaan Pohjanmaan taloudellinen kuva olisi ollut aivan toinen ilman vesistöiden tuomia rahavirtoja.²⁰

Ajatuskoe 130 miljoonan euron käyttämisestä jollain muulla tavalla maakunnan hyväksi on houkutteleva, mutta teoreettinen. Vesistötyöt olivat se peruste, johon julkista rahaa saatiin, ensin maatalouden ja voimatalouden nimissä, lopuksi myös ympäristönäkemyksen toteuttamiseen.

Kyrönjoen tulvasota toi myös menetyksiä. Arpia jäi sekä ihmisiin että ympäristöön. Kolmetoista perhettä menetti kotinsa Pitkämön ja Kalajärven tekoaltaiden tieltä – menetys tosin korvattiin rahalla.

”Virtaava vesi kestää aika paljon ja palautuukin, jos sitä voidaan hoitaa, mutta ihan selkeästi menetyksiä on tullut, koska vesistöjä on muutettu pysyvästi”, arvioi Pertti Sevola.

Muutos näkyy Antti Tuurin romaaneissakin. Pohjanmaa-sarjasta väitelleen Markku Kulmalan mukaan ahdistus jokimaiseman muutoksesta on esteettistä, yhteiskunnallista ja sosiaalista. ”Säännöstelyllä ja ruoppauksilla maisemasta on viety pois jotakin olennaista kauneutta ja historiallista sisältöä, mutta vielä pahempaa on se, että samalla on viety kokonaisen kansanluonteen aito purkautumistapa”, päättelee Kulmala. Tulvavallit symboloivat hänen mukaansa talonpoikaisen elämäntavan uutta valvontaa ja määräysvaltaa.²¹

Kyrönjoen alajuoksun kosket suojeltiin, mutta Seinäjoen Törnävän kosket, Kurikan Jyllinkoski ja Jalasjoen Pitkäkoski kuohuvat vain harvoissa poikkeustapauksissa.

”Vielä parikymmentä vuotta sitten eivät luonnonarvot pystyneet lainkaan kilpailemaan tulvasuojelun ja sähköntuotannon kanssa. Tänä minunkin koskellani olisi puolustajia, mutta koski elää vain muistoissa”, huokaa Matti Käkelä Pitkäkoskestaan.²²

Asian toinen puoli on se, että Kyrönjoen ja Seinäjoen kosket olivat ennen vesistöitä usein paljon nykyistä kuivempia. Tekojärvien säännöstelyohjeet määrittelevät vähimmäisvirtauksen ja pohjapadot nostavat veden pintaa. ”Rakentamalla jokia niiden virtaukset saadaan paremmiksi. Maisema on pitkälle makuasia”, totesi Seppo J. Saari vuonna 1980.²³

Makuasioista myös kiisteltiin. Maisema-arkkitehti Jorma Panu arvioi 1986, että rakentamisen arpien parantamisessa on edessä kova työ. Tekniset luontoa muuttavat työt ovat kuin puukoniskuja jokaiseen jokivarren ihmiseen, totesi Panu.²⁴

Luonnonsuojelun näkökulmasta pitää Jaakko Luoma peruspulmana, että Pohjanmaan vesistöissä ei pitkään aikaan nähty muuta kuin ongelmia, jotka voitaisiin poistaa rakentamalla. ”Pohjanmaasta yritettiin tehdä patoaltailla jotakin Järvi-Suomea. Toivon, että nyt kasvaa vähitellen sellainen sukupolvi, joka näkee oikeasti pohjalaisen jokimaiseman kauniina”, sanoo Luoma.²⁵

Saavutusten puolelle voidaan silti laskea, että Kyrönjoen tulvasota opetti katsomaan jokimaisemaa uudella tavalla - sekä vanhaa että uutta.

Jokirakentajan silmin penkereet ja tekojärvetkin ovat ihmiskunnan vanhoja kulttuurirakenteita. ”Tona van varrella on roomalaistenkin rakentamia penkereitä ja Mississipillä on 7000 kilometriä penkereitä. Niin ikään tekojärvi on vanha rakenne, Amerikassa niitä on puolet järivistä”, sanoo Seppo J. Saari.

Näin laskien Kyrönjoki sai yli sata kilometriä kulttuuripengertä ja parikymmentä neliökilometriä uutta järvikulttuuria - tosin hintana oli esimerkiksi vanhan Kalajärven ja sen tanssilavakulttuurin katoaminen.

Malkakosken padosta tuli maiseman komistus heti valmistumisen jälkeen syksyllä 2003. Luonto jatkaa suunnittelijan ja rakentajan työtä.

Ylistaron Kirkonkosken kevätvirrat eivät muutu sähköksi, vaan huuhtelevat kunnostettua Kriikun myllyä. Kuva on keväältä 2002.

Arkkitehti Helena Teräväisen kuvaus eteläpohjalaisesta kulttuuriympäristöstä noteeraa kyllä Kriikun ja Köykan myllyt sekä Jyllinkosken voimalamuseon, mutta ei tulvarakenteita. Kirjan esittämien kriteerien valossa voi ennustaa, että muutaman vuosikymmenen kuluttua tekojärvistä, penkereistä ja keinokoskista nimetään sekä edustavia, tyypillisiä että ainutlaatuisia kulttuurirakenteita.²⁶

Pohjanmaan yli pyyhkäisi 1900-luvun loppupuolella ainutkertaisen voimakas vesirakentamisen aalto. Sellaista ei ole ennen nähty, eikä ehkä enää koskaan nähdä. Sen synnytti 1960-luvun suunnitteluoptimismi, mahdollisti uusi rakennuskalusto ja sille asetti rajat 1980-luvulla voimistunut ympäristöajattelu. Sadat ihmiset vaikuttivat nyt näkyvään lopputulokseen.

Historiaan syventyminen kertoo, että Kyrönjoella ei juuri mikään ollut itsestään selvää ja moni asia voisi olla aivan toisin.

Ihminen ei silti pitkään haikaile menetettyjä koskia tai tekemättömiä voimaloita, vaan elää siinä mitä rakennettiin ja siinä mikä säästy. Luonto auttaa sopeuttamalla rakenteita osaksi ympäristöä.

Kauhajoki purotaimenineen, tekojärvet uimaran-toineen, alajokilakeus jokisaunoineen, Malkakoski keinosaarineen, Kirkonkoski, Köykänkoski ja Annalankoski myllyineen - Kyrönjoen helmiä kaikki!

Unto Tapio

Luonnon ja ihmisen toimivalta

Kyrönjoen luonnontilaisuus on hyvin suhteellinen asia.

Ihminen on muuttanut jokea jo puolen vuosituhannen ajan, eikä viimeisen parinsadan vuoden ajan joen herrasta ole ollut epäselvyyttä. Nykyään Kyrönjoki on yksi Suomen rakennetuimmista vesistöistä.²⁷

”Tietävätkö toimittajat muuten sitäkin, että Paulaharjun kuvaamaa Härmän lakeutta luotaessa tarvittiin tunnettujen kolmen tekijän lisäksi jokea perkaamaan myös silloinen TVH”, opasti Seppo J. Saari luonnonsuojelun noustessa 1979. Ne kolme mutta tekijää ovat Jumala, joki ja härmäläinen.²⁸

Kyrönjoen tulvasodan perimmäinen kysymys on rajan vetäminen luonnon ja ihmisen toimivallalle. Luonnon lait koskevat myös jokirakentajia, muistutti kriitikko koskisodan aikana.²⁹

”Ymmärrämme kyllä täällä, että valtaherroilla on aina omat kiireensä ja kun aikojen alussa tämä tasanko tarkoitettiin meren pohjaksi ja kalojen elinpaikaksi, on hyvin ymmärrettävää toisaalta, että maalli-

sen vallan on erittäin vaikeaa parsia jälkeensä Luojamme töitä”, lausui maanviljelijä Korpela ministerille Heikki Hemmingin Tulva-näytelmässä.³⁰

Kyrönjoen kiistojen taustalla ovat erilaiset näkemykset luonnon hyödyntämisestä. Onko ympäristö vain yksi kymmenestä näkökohdasta vai nouseeko se muiden yläpuolelle?

”Katsoisin, että nämä nykyiset luonnonsuojelijat tuijottavat liikaa mennyttä aikaa – pajupuskia ja sorsan pesää – elämä ei ole siinä, vaan pitää ehdottomasti ottaa mukaan se hyöty, mistä leipä lähtee”, vastasi maanviljelijä Emil Ylikangas kysymykseen ympäristösodan aikana.

Luontoaktivisti Jaakko Luoma katsoo, että luonnolla on arvoa muutenkin kuin hyödyntämättömänä pääomana. ”Kaikissa laskelmissa korostui tämä näkemys. Markka luontoon sysää liikkeelle kumuloituvan prosessin, jonka toisessa päässä putkahtaa kolme markkaa ihmisille. Minä ja hengenheimolaiseni puolestaan näimme, miten markka luontoon aiheutti kolmen markan

vahingot luonnolle ja jokivarsiasukkaille tuoden 80 pennin tuotot - sähköyhtiölle”, sanoo Luoma.³¹

Paavo Silvola kommentoi asiaa vuonna 1982: ”Museoinnille on varattava omat alueensa ja elinkeinotoiminnalle omansa. Historiasta näemme kovin hyvin, miten vastustamalla uusia ajatuksia pystytään vain hidastamaan näiden läpimenoa, ei niitä estämään.”³²

Maailma oli kuitenkin muuttumassa ja Kyrönjoella syntyi voimalarakentamisen estävä kompromissi. Näitä sovittelevia näkemyksiä löytyy myös Kyrönjoen tulvataiston varrelta.

Seppo J. Saari tavoitteli kolmatta ajatustapaa: luontoa rikastamalla syntyy kukoistava seutu, jossa ihmisen ja luonnon tarpeet on otettu huomioon. Rintalan pengerrysalueen toimitsijamies Jaakko Hantula jatkaa: ”Luontoa on käytettävä hyväksi, sillä se on elämämme perusta. Luonnosta ihminen elää, mutta sitä on myös kehitettävä. Luonnon kanssa on eletävä sopuinnussa.”³³

MIKÄ ON TULVIEN TULEVAISUUS?

Valtion hallinnon tehokkuus voidaan päätellä siitä, miten hyvin tulvavaara on torjuttu, määrittelee Seppo J. Saari. Hallinto on nyt tehokas myös Kyrönjoella, jossa suuri tulva nousee pelloille tilastollisesti keskimäärin enää viisi kertaa vuosisadassa.³⁴

Mutta vaikka tulvasuojelun rakenteet ovat valmiita, teettää itse torjunta töitä. Samoin sen pitäminen ajan tasalla: Kyrönjoen pumppujen käytölle on haettava jatkolupaa seuraavaksi vuonna 2005. Vesirakentajan uskovat oikeuden myöntävän luvan, mutta tulvasuojelun mielekkyyks on silti määräjain puntarissa.³⁵

Miettimistä vaatii myös tulvasuojelun painopisteen siirtyminen asutuksen suojeluun. Kun tulvavaara halutaan vähentää esimerkiksi Ilmajoen kirkonkylässä, ovat vaihtoehdot varastoida lisää vettä yläjuoksulle, rakentaa penkereitä rakennusten eteen ja laatia suurtulvien varautumissuunnitelmaa.³⁶

Perinteisten keinojen lisäksi biologit puhuvat puuttumisesta tulvien varsinaisiin syihin, kuten latvasien ojitukseen ja muuhun hydrologiseen kunnostukseen.³⁷

Kevään 1984 tulva kasteli asutusta Jalasjärvellä. Vuoden 2003 suurtulvatyöryhmä kehottaa torjumaan asutuksen tulvavaaraa myös Ilmajoen ja Isonkyrön kirkonkylissä sekä Vähänkyrön Merikaarrossa.

Vielä uudempi ajatus on tulvasuojelun kääntäminen kirjaimellisesti *tulvan* suojeluksi.

Viittaus tähän suuntaan pilkahti tosin jo ennen ympäristösotia. ”Viljeltyjen kulttuurimaisemien säilyttäminen kokonaisuutena tulee muodostumaan tavoitteeksi, mistä johtuen tulvasuojelutöitä ja muita maan tuottokyvyn parantamiseen tähtäviä töitä on tarkasteltava jo nyt laajemmasta näkökulmasta kuin yksinomaan tuotantopoliittisesti”, totesi vesihallituksen pääjohtaja Simo Jaatinen vuonna 1973.³⁸

Nyt tulvien suojelemisen aika on jo lähellä, arvioi Länsi-Suomen ympäristökeskuksen johtaja Pertti Sevola. ”Siitä on keskusteltu ihan vakavasti ja jonkin verran sitä myös tehdään, kun on kosteikkohankkeita ja suoja-vyöhykkeitä. Kustannusten ja vesiensuojelun kannalta on aivan realistinen vaihtoehto, että tulvien annetaan tulla ja niitä vain rajataan jotenkin”, sanoo Sevola.

Paisuntojen poistaminen jätti jälkeensä tulvanostalgian, muistot kaikki äyräät ylittävästä aqua grandasta. ”Mitä tapahtuu Etelä-Pohjanmaalle, jos tulvia ei enää tule? Silloinhan maakuntamme on kuin mikä tahansa suomalainen maakunta”, murehti Ilkan uutispäällikkö Maiju Lemettinen keväällä 2003 ja kaipasi jotain korviketta tulvien tilalle.³⁹

Korviketta ei ehkä tarvita, jos ilmaston muutos lisää tulvaherkkyttä ennustetulla tavalla. Keski-Eurooppaa elokuussa 2002 koetelleen tulvan pitäisi tilastollisesti sattua kerran 500 vuodessa.

Pohjanmaan tulvien torjunta ei sitä paitsi hyvin pitkällä tähtäimellä onnistu. Maa kohoaa Kyrönjoen latvoilla sadassa vuodessa 20 senttimetriä jokisuuta vähemmän. Noin vuonna 12005 Etelä-Pohjanmaata saatetaan huuhdella kevätpaisunta, joka ei enää laske.⁴⁰

Tulvat eivät niin vain suostu jäämään historiaan.

Unto Tapio

Tie vie tulvaan. Saarroksissa Kelton talo.

Unto Tapio

Tulvat eivät suostu jäämään historiaan.

Odotettavissa tuhotulva

Meteorologisen keskuslaitoksen johtaja Gustaf Melander päätteli tilastoista vuonna 1905, että säät toistuvat suunnilleen samanlaisina 50 vuoden välein. Koska vuonna 1855 oli ollut tavallista suurempi tulva, tulee sellainen myös 1905, ennusti Melander. Näin kävikin.⁴¹

Puoli vuosisataa myöhemmin Jalmari Alajoki muistutti Vaasa-lehdessä professorin teoriasta ja ennusti suurta tulvaa keväälle 1955. Ja taas ennustus osui oikeaan.⁴²

Seuraavaksi Gustaf Melanderin teoria testataan vuonna 2005.

KYRÖNJOEN TULVASODAN KÄÄNNEKOHTIA

- 6.4.1953** Tulva kastelee asuntoja ja peittää maakunnassa 35 000 ha peltoa
3.8.1953 Yli viikon jatkuneiden sateiden aiheuttama kesätulva on huipussaan
10.8.1953 Seinäjoella valitaan toimikunta ajamaan Kyrönjoen tulvasuojelua
18.9.1953 Lähetystö käy Helsingissä hallituksen ja eduskuntaryhmien puheilla
1956 Lapualle perustetaan maataloushallituksen alainen jokitoimisto
1962 Maataloushallitus lakkauttaa tulvatöitä suunnitelleen Lapuan toimiston
- 1963** Seinäjoelle perustetaan TVH:n Pohjanmaan jokisuunnittelutoimisto
11.5.1965 Pohjanmaan jokisuunnittelutoimistossa valmistuu tekojärvet, penkereet ja voimalat sisältävä Kyrönjoen vesistötaloussuunnitelma
10.1.1966 Liikapuron tekoaltaan rakentaminen alkaa Seinäjoen latvavesilla
12.10.1967 Hallitus jakaa Kyrön- ja Lapuanjoen vesistötyöt eri virastoille
8.2.1968 Seinäjoen suosan oikaisu saa vesioikeuden luvan ja työt alkavat
1968 Pitkämön tekojärven ja voimalan rakennustyöt alkavat Kurikassa
- 1.7.1970** Vesihallitus ja alueelliset vesipiirit aloittavat toimintansa
1970 Aloitetaan Kalajärven tekoaltaan rakentaminen Peräseinäjoella
8.3.1974 Kyrönjoen voimalasopimus kytkee voimalat tulvapengerryksiin
3.3.1977 Vesioikeus antaa luvan Kyrkösjärven tekojärvelle ja voimalalle
1979 Jokitöitä arvosteleva Kyrönjokiseura järjestäytyy Skatilan iltamissa
7.9.1979 Kyrönjoen yläosan suunnitelman katselmuskokoukset alkavat
- 13.6.1980** Vesioikeus antaa työluvan Munakan yläpuolisille pengerrystöille
1980 Joulukuussa Kyrönjoen yläosan pengerrystyöt alkavat Seinänsuulla
1983 Kesällä Kyrönjoen yläosan vaihtoehtosuunnitelmat hylätään Helsingissä
1984 Huhtikuussa Kyrönjoella nousee yksi vuosisadan pahimmista tulvista
12.3.1985 Korkein hallinto-oikeus sinetöi Rintalan pengerryksen käytön
22.12.1986 Eduskunta hyväksyy koskiensuojelulain ilman Kyrönjokea
18.4.1989 Alkavat Ylistaron vesivoimalat sisältävät katselmuskokoukset
- 15.2.1991** Lex Kyrönjoki hyväksytään 97-76, mutta äänestetään vaalien yli
6.6.1991 Eduskunta vahvistaa Kyrönjoen erityissuojelulain äänin 112-71
6.8.1992 Malkakoski-suunnitelma laukaisee Kyrönjoen viimeisen kiistan
4.10.1996 Vesiylioikeus vahvistaa luvan Kyrönjoen yläosan vesistöille
13.5.1997 Penkereiden vakavuutta varmistavan Malkakosken louhinta alkaa
18.6.1999 Kyrönjoen alaosan tulvasuojelutyö luovutetaan pengerryshyönteille
- 19.9.2003** Malkakosken viimeistely päättää Kyrönjoen vesistötaloustyön
31.5.2004 Juhlitaan Kyrönjoen tulvasuojelutyön valmistumista

Kuvassa ihmetellään Ilmajoella kevään 1972 tulvia. Vaasa Oy / Pohjalaisen arkisto

Pertti Sevola

LÄHDEVIITTAUKSET

I. Varustautuminen alkaa (1953-1962)

- ¹ Aki Anttila 1998, s. 125. Ilkka 7.4.1953
² Ilkka ja Vaasa 7.4.1953
³ Ilkka 10.4.1953
⁴ Etelä-Pohjanmaa 10.4.1953
⁵ Niilo Kosola Solkisen kirjassa 1982, s. 13. Ilkka 14.5.1953
⁶ Rintalan pengerryksen suunnitteluasiakirja, 1982, s. 1. Siren 1985, s. 35. Pertti Sevola Pöntisen Kyrönjoki-kirjassa 1995, sivu 28. Latomäen haastattelu
⁷ Ilkka 27.5.1953
⁸ Vaasa 30.7.1953
⁹ Vaasa 4.8.1953
¹⁰ Latomäen haastattelu
¹¹ Latomäen haastattelu
¹² Etelä-Pohjanmaa 31.7.1953. Vaasa 18.8.1953
¹³ Helsingin Sanomat 30.7.1953
¹⁴ Vaasa 11.12.1954
¹⁵ Pertti Sevolan esitelmä Seinäjoella 15.3.1986, s. 3
¹⁶ Sevola Pöntisen Kyrönjoki-kirjassa 1995, s. 28-29. Seppo Rinta-Hoiska 1992
¹⁷ Otavan iso maammekirja 7 1986, s. 25
¹⁸ Etelä-Pohjanmaan maataloustuottajain liiton vuosikertomus 1953, s. 18-20. Ilkka ja Vaasa 11.8.1953
¹⁹ Vaismaan haastattelu
²⁰ Vaismaan haastattelu
²¹ Ilkka ja Vaasa 21.8.1953
²² Ilkka 28.11.1953
²³ Ilmajoki-lehti 3.12.1953
²⁴ Kauhavan jouluku 2002
²⁵ Heikki Hemminki 1967, s. 17.
²⁶ Ilkka 11.9.1963, Vaasa 11.2.1964, 7.9.1965, 13.4.1966, 19.9.1967 jne. Latva-Raskun haastattelu
²⁷ Paavolan haastattelu
²⁸ Vaasa 12.8.1953
²⁹ Raivion haastattelu. Ossi Hjelt 1980
³⁰ Vaasa 23.6.1954
³¹ Vaasa 18.8.1954
³² Vaasa 14.12. ja 17.12.1954
³³ Ilkka 31.10.1981
³⁴ Vaasa mm. 14.3.1962, 20.12.1965, 17.2.1966
³⁵ Vaasa mm. 3.10.1953, 17.12.1954, 27.9.1958, 3.10.1959, 21.2.1961, 15.12.1961, 14.3.1962 ja 3.12.1965. Ilkka 30.1.1963. Saaren muistio
³⁶ Vaasa 20.2.1972. Ilkka 30.10.1981
³⁷ Rautio ja Ilvessalo 1998, s. 190
³⁸ Turunen 1985, s. 145-147
³⁹ Turunen 1985, s. 215
⁴⁰ Saaren haastattelu
⁴¹ Saaren ja Raivion haastattelut
⁴² Sirenin ja Saaren haastattelut
⁴³ Sirenin haastattelu
⁴⁴ Sirenin haastattelu
⁴⁵ Saaren muistio s. 4
⁴⁶ Saaren haastattelu. Ilkka 3.6., 4.10., 6.10. ja 16.12.1960 sekä 16.6.1961. Vaasa 7.10., 8.10. ja 10.10.1960,
⁴⁷ Hjeltin ja Sirenin haastattelut
⁴⁸ Sirenin haastattelu
⁴⁹ Saaren haastattelu
⁵⁰ Hjeltin haastattelu
⁵¹ Saaren haastattelu
⁵² Ilkka 17.5.1957
⁵³ Ilkka ja Helsingin Sanomat 11.12.1954
⁵⁴ Turunen 1985, s. 285. Vaasa 14.9.1956 ja 26.6.1957
⁵⁵ Turunen 1985, s. 283-4
⁵⁶ Ojalan haastattelu
⁵⁷ Kurikka-lehti 9.10.1098
⁵⁸ Saaren haastattelu
⁵⁹ Ilkka 20.11.1955.
⁶⁰ Ilkka 20.11.1955.
⁶¹ Ilkka 8.5.1956,
⁶² Markus Luoman haastattelu 2003
⁶³ Vaasa 19.3.1957, 9.10.1957, 16.6.1959
⁶⁴ Vaasa 3.12.1960
⁶⁵ Ilkka 14.12.1961
⁶⁶ Tuovinen 2001
⁶⁷ Hjeltin ja Ojalan haastattelut
⁶⁸ Sevola Pöntisen Kyrönjoki-kirjassa 1995, sivu 29

2. Virastosota johtaa vesihallitukseen (1962-1970)

- ¹ Väinö Solkinen 1982, s. 5.
² Vaasa 30.11.1963
³ Maaseudun Tulevaisuus 10.12.1962
⁴ Vaasa 21.5., 2.6. ja 16.6.1959
⁵ Raivion ja Saaren haastattelu
⁶ Ilkka 19.5.1963. Vaasa 10.4.1964. Vaismaan haastattelu
⁷ Riikka Säisänen 1992, s. 65
⁸ Saaren haastattelu
⁹ Vaismaan haastattelu
¹⁰ Vaasa 19.5.1963
¹¹ Saaren haastattelu
¹² Hjeltin haastattelu
¹³ Raivion ja Saaren haastattelut
¹⁴ Saaren haastattelu
¹⁵ Saaren haastattelu. Niilo Kosola Solkisen kirjassa 1982, s. 14
¹⁶ Vaasa 29.11.1963 ja 10.4.1964
¹⁷ Ilkka 30.11.1963. Vaasa 4.5. ja 6.5.1964. Vaasan pääkirjoitus 10.4.1974
¹⁸ Maaseudun Tulevaisuus 11.4.1964
¹⁹ Saaren haastattelu
²⁰ Vaasa 13.5., 14.5. ja 27.5.1964
²¹ Helsingin Sanomat ja Ilkka 10.1.1965. Pohjanmaan Kansa 12.1.1965. Vaasa 3.12. ja 9.12.1965
²² Saaren muistio, s. 4. Vaismaan haastattelu. Ilkka 4.5.1965
²³ Vaasa 13.4.1957. Ilkka 11.3.1988. Pohjalainen 17.3.1988. Saaren haastattelu
²⁴ Vaasa 8.11.1961
²⁵ Hjeltin ja Saaren haastattelut
²⁶ Saaren ja Kujanpään haastattelut
²⁷ Saaren haastattelu
²⁸ Ilkka 15.4.1971 ja 8.6.1988
²⁹ Raivion ja Saaren haastattelut
³⁰ Vaasa 3.7.1959. Saaren muistio, s. 5. Raivion ja Saaren haastattelut
³¹ Raivio 1964, s. 13-14
³² Raivio 1966, s. 644-645
³³ Raivion haastattelu
³⁴ Raivion haastattelu
³⁵ Raivion haastattelu
³⁶ Raivion haastattelu
³⁷ Saaren ja Raivion haastattelut
³⁸ Sirenin ja Sevolan haastattelut
³⁹ Seura 23.11.1979
⁴⁰ Matti Raivio: Vesistön moninaiskäyttö. Rakennustekniikka 9/1966
⁴¹ Riikka Säisänen 1992, s. 66
⁴² Saaren haastattelu
⁴³ Vaasa 9.2.1965 ja 12.2.1966
⁴⁴ Ojalan haastattelu
⁴⁵ Vaasa 9.2.1965
⁴⁶ Ilkka 7.11.1960 ja 23.2.1961. Ilkka ja Vaasa 12.1.1961
⁴⁷ Vaasa 10.1.1964. Saaren haastattelut
⁴⁸ Sirenin haastattelu
⁴⁹ Saaren ja Sirenin haastattelut
⁵⁰ Ilkka 13.1.1965
⁵¹ Ilkka 13.1.1965
⁵² Saaren muistio, s. 7
⁵³ Raivion haastattelu
⁵⁴ Ojalan haastattelu. Ilkka 15.4.1971
⁵⁵ Saaren haastattelu
⁵⁶ Ossi Hjelt 1964 s. 74.
⁵⁷ Sevola Pöntisen Kyrönjoki-kirjassa 1995, s. 28. Kuusiniemi 1985, s. 89-90, 137-138
⁵⁸ Raivion haastattelu
⁵⁹ Hjeltin haastattelu
⁶⁰ Hjeltin haastattelu
⁶¹ Ojalan haastattelu
⁶² Riikka Säisänen 1992, s. 94
⁶³ Maaseudun Tulevaisuus 12.8.1967. Vaasa 27.8. ja 30.8.1967
⁶⁴ Vaasa 22.5. ja 15.10.1965. Ilkka 3.5.1965 ja 29.9.1967. Ilkka ja Vaasa 6.5.1966 ja 15.8.1967
⁶⁵ Maaseudun tulevaisuus 17.8.1967
⁶⁶ Ilkka 20.8.1967
⁶⁷ Vaismaan haastattelu
⁶⁸ Siirilän, Latomäen ja Vaismaan haastattelut
⁶⁹ Vaasa 18.6.1965. Ilkka 19.9.1967. Emil Ylikangas Solkisen kirjassa 1982, s. 29
⁷⁰ Ilkka 19.9.1967
⁷¹ Emil Ylikangas Solkisen kirjassa 1982, s. 29. Latomäen ja Raivion haastattelu
⁷² Ilta-Sanomat 5.4.1968
⁷³ Pohjanmaan Kansa 27.3.1968, Ilkka ja Vaasa 6.4.1968, Etelä-Pohjanmaa 8.4.1968, Apu 19.4.1968, Uusi Suomi 23.4.1968, Suomen Kuvalehti 4.5.1968, Helsingin Sanomat 30.6.1968
⁷⁴ Heikki Hemminki: Tulva. 3-osainen painamaton näytelmä, 1967. Seinäjoen maakuntakirjaston kotiseutuarkisto.
⁷⁵ Saaren haastattelu. Ilkka ja Vaasa 13.10.1967
⁷⁶ Sirenin haastattelu
⁷⁷ Seppo J. Saari Ilkassa 25.7.1979. Kuusiniemi 1985, s. 39
⁷⁸ Saaren haastattelu
⁷⁹ Etelä-Pohjanmaan liiton toimintakertomukset 1961-94
⁸⁰ Raivion haastattelu
⁸¹ Hjeltin haastattelu
⁸² Ojalan haastattelu
⁸³ Ojalan haastattelu
⁸⁴ Kuusiniemi 1985, s. 16. Suomen Kuvalehti 19/21
⁸⁵ Ojalan haastattelu
⁸⁶ Kuusiniemi 1985, s. 18-19
⁸⁷ Kuusiniemi 1985, s. 118-119
⁸⁸ Kuusiniemi 1985, s. 18 ja 125
⁸⁹ Hjeltin ja Ojalan haastattelut
⁹⁰ Saaren haastattelu
⁹¹ Peruskuivatuskomitea 8.7.1964. TVH:n yli-insinööri Aaro Koivula Ilkassa 4.5.1966
⁹² Ilkka 16.9.1969. Vaasa ja Ilkka 13.9.1970. Manne Kaakinen Ilkassa 17.9.1971
⁹³ Ilkka ja Vaasa 24.10.1972
⁹⁴ Ilkka ja Vaasa 9.3.1974
⁹⁵ Vaasa 18.3.1975
⁹⁶ Ilkka ja Aamulehti 20.1.1977
⁹⁷ Ilkka 19.6.1985 ja 25.5.1988

98 Ilkka 12.4.1990. Pohjalainen 19.4.1990
 99 Saaren ja Vaismaan haastattelut
 100 Saaren haastattelu
 101 Raivion haastattelu. Anneli Jääteenmäki Pohjalaisessa 31.3.1990
 102 Jaakko Luoman haastattelu
 103 Riikka Säisänen 1992, s. 64
 104 Niilo Kosola Vaasassa 20.2.1972
 105 Teuvo Lagerstedt Solkisen kirjassa 1982, s. 7. Matti Raivio: Maansiirto, 1970, nro 2, s. 18
 106 Hjeltin haastattelu
 107 Raivion haastattelu
 108 Emil Ylikangas Solkisen kirjassa 1982, s. 29. Saaren haastattelu

109 Saaren haastattelu
 110 Hjeltin, Saaren ja Kujanpään haastattelut
 111 Raivion haastattelu
 112 Hutun haastattelu
 113 Riikka Säisänen 1992, s. 63-71, 93-96. Saaren haastattelu
 114 Vesihallintokomitea 1962. Vesihallinnon keskittämistoimikunta 1964. Keskittämisen muotoja selvittänyt työryhmä 1965. Valtioneuvoston kanslian selvitys 1967. Vesihallintotoimikunta 1969. Riikka Säisänen 1992, s. 53-59, 77-91, 97-105, 112.
 115 Kaleva ja Aamulehti 15.11.1969. Aamulehti ja Liitto 6.12.1969. Aamulehti 12.12.1969

116 Raivion haastattelu
 117 Sevolan haastattelu
 118 Emil Ylikangas Solkisen kirjassa 1982, s. 29. Raivion haastattelu
 119 Saaren ja Hjeltin haastattelut
 120 Jaatinen 1973, s. 82
 121 Ilkka 26.7.1981
 122 Ilkka 26.7.1981
 123 Pohjalainen 12.9.1986

3. Tekojärvien välirauhasta tiedotussotaan (1970-1980)

1 Ilkka 8.4. ja 12.10.1971. Vaasa 22.5.1970, 24.11.1970, 17.12.1970, 22.4.1971 ja 15.6.1971. Etelä-Pohjanmaa 16.8.1971
 2 Kalajokilaakso 11.4.1972
 3 Vaasa 27.11.1973. Ilkka 5.3.1974
 4 Olli Paasivirta Helsingin Sanomissa 10.8.2003. Sirenin haastattelu
 5 Sevolan haastattelu
 6 Saaren muistio 24.10.2003
 7 Kiskola Solkisen kirjassa 1982, s. 8
 8 Kyrönjoen vesistösuunnitelma 1979, s. 6. Kyrönjoen vesistösuunnitelma 1982, s. 3
 9 Vaasa 9.6.1970
 10 Pohjanjärvi 10.10.1958. Ilkka 20.6.1968, 25.10.1971, 8.7.1972, 4.11.1972, Ilkka 2.7.1974, 5.6.1976, 20.7.1976 ja 25.5.2003. Vaasa 13.10.1971, 4.11.1972 ja 20.7.1976
 11 Sevolan ja Hutun haastattelu
 12 Sevola Pöntisen kirjassa 1995, s. 28
 13 Sevolan haastattelu
 14 Sevolan haastattelu
 15 Sirenin haastattelu
 16 Sirenin ja Reino Toivasen haastattelu
 17 Sirenin haastattelu
 18 Saaren, Hjeltin ja Ojalan haastattelut
 19 Saaren haastattelu
 20 Kuusiniemi 1985, s. 18
 21 Saaren haastattelu. Kuusiniemi 1985, s. 18
 22 Saaren ja Sirenin haastattelut
 23 Sirenin haastattelu
 24 Voimaa koskesta 1991, s. 160
 25 Käkelä Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 45
 26 Ojalan haastattelu. Vaasa 18.7.1972
 27 Hjeltin haastattelu
 28 Raivion haastattelu
 29 Ilkka ja Vaasa 10.10.1971. Vaasa 18.7.1972. Saaren haastattelu
 30 Ilkka 8.6.1972. Rautio ja Ilvessalo 1998, s. 197
 31 Raivion ja Ojalan haastattelut
 32 Ojalan haastattelu
 33 Vaasa 12.9.1972. Sirenin haastattelu
 34 Ilkka 23.10.1980
 35 Ilkka 19.12.1986. Vaismaan haastattelu
 36 Kuusiniemi 1985, s. 21
 37 Lumpeen haastattelu
 38 Sirenin ja Lumpeen haastattelu
 39 Sirenin ja Lumpeen haastattelu
 40 Lumpeen haastattelu
 41 Mäkelä: Syrämmin kieli 2001, s. 59-66
 42 Peräseinäjoen Toiveen juhlaulkaisu 1987. Peräseinäjoen jouluku 1996
 43 Martti Saarisen haastattelu 2003
 44 Valtioneuvoston päätös 10.1.1974. Kyrönjoen voimallasopimus 8.3.1974
 45 Vesihallituksen lupahakemus Länsi-Suomen vesioikeudelle 13.5.1974

46 Pohjanmaan keskeneräisten vesistötyöhankeiden loppurahoitusta tutkivan työryhmän mietintö, 29.3.1974. Vaasa 20.11.1974. Kuusiniemi 1985, s. 23
 47 Karhaman haastattelu
 48 Karhaman haastattelu
 49 Vesihallituksen työsuunnitelma 17.5.1976. Kuusiniemi 1985, s. 30-31
 50 Kauppa- ja teollisuusministeriön lausunto 8.11.1976. Kuusiniemi 1985, s. 31
 51 Vesihallituksen selitys 1.12.1976. Kuusiniemi 1985, s. 31
 52 Sirenin ja Lumpeen haastattelut
 53 Lumpeen haastattelu
 54 Herralan haastattelu
 55 Lumpeen haastattelu
 56 Sirenin ja Lumpeen haastattelut
 57 Hutun haastattelu
 58 Vesihallituksen lupahakemus Länsi-Suomen vesioikeudelle 13.5.1974. Kuusiniemi 1985, s. 22-23. Luoma 1981
 59 Luoma 1981
 60 Tuomaa 1979. Luoma 1981
 61 Kuusiniemi 1985, s. 39
 62 Vesihallituksen aloite maa- ja metsätalousministeriölle 7.2.1973.
 63 Väisäsen työryhmä 1974, s. 6-22
 64 Väisäsen työryhmä 1974, s. 6, 37-40. Ilkka 9.5.1974. Vaasa 15.5.1974
 65 Väisäsen työryhmä 1974, taulukko 6
 66 Haltun ja Sirenin haastattelut
 67 Hutun haastattelu. Kuusiniemi 1985, s. 41
 68 Lumpeen ja Kujanpään haastattelut
 69 Vaasa 25.4., 30.4. ja 25.5.1977.
 70 Ilkka ja Vaasa 8.7.1977
 71 Hutun haastattelu
 72 Sirenin haastattelu
 73 Ilkka ja Vaasa/Pohjalainen 1953-2003. Mäki 1990, s. 42 ja 66
 74 Hjelt 1980. Ilkka 16.2.1982. Vesihallituksen tiedotuksen muistio 29.9.1981
 75 Pentti Mäki-Hakola Solkisen kirjassa 1982, s. 25
 76 Sevolan haastattelu. Sevola Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 28-29
 77 Luoma 1982, s. 14
 78 Sevolan ja Tuomikosken haastattelu
 79 Latva-Raskun ja Kriikkujen haastattelu
 80 Dahlstenin ja Kriikkujen haastattelu
 81 Latva-Raskun ja Kriikkujen haastattelu. Ilkka 23.1.1981 ja 24.8.1982
 82 TV2 20.11.1979
 83 Saaren muistio 2003, s. 13
 84 Maaseudun tulevaisuus 19.4.1980
 85 Vaasa 3.5.1979
 86 Ilkka ja Vaasa 11.4., 16.4. ja 18.4.1980. Maa-seudun Tulevaisuus 17.4.1980.
 87 Ilkka 24.6.1981

88 Ilkka 6.1.1984, Lenni: Suurtulvan uhka Etelä-Pohjanmaalla
 89 Ilkka 19.2.1989
 90 Sirenin haastattelu
 91 Tapani Siirilä Solkisen kirjassa 1982, s. 22. Hjeltin, Sirenin ja Ojalan haastattelut
 92 Saaren ja Hjeltin haastattelu
 93 Saaren haastattelu. Sauli Hangasmaa: Seinäjoen kaupungin vedenhankinta, ehkä 1979
 94 TVH:n lupahakemus vesioikeudelle 29.9.1967
 95 Hjeltin ja Raivion haastattelut. Ilkka ja Vaasa 26.6.1970
 96 Pasosen haastattelu
 97 Kuusiniemi 1985, s. 26. Ilkka ja Vaasa 11.12.1974. Jaakko Luoman haastattelu
 98 Kuusiniemi 1985, s. 27
 99 Sirenin haastattelu. Saaren muistio s. 26
 100 Luoma 1982, s. 13
 101 Vesi-Hydro: Seinäjoen kaupunki, vedenhankinta Kyrkösjärvestä, 12.2.1975, s. 2. Sauli Hangasmaa: Seinäjoen kaupungin vedenhankinta, ehkä 1979
 102 Sirenin haastattelu
 103 Saaren muistio s. 27-29
 104 Ojalan haastattelu
 105 Saaren haastattelu
 106 Hjelt 1980. Saaren haastattelu
 107 Tuomaa 1979. Luoma 1982
 108 Hutun haastattelu
 109 Herralan haastattelu
 110 Ilkka 13.11. ja 13.12.1980
 111 Sirenin ja Herralan haastattelut
 112 Ilkka 10.1.1974. Herralan haastattelu
 113 Herralan haastattelu
 114 Sirenin ja Herralan haastattelut
 115 Herralan haastattelu
 116 Sirenin haastattelu. Ilkka 29.8.1980. Vaasa 31.8.1980
 117 Voimaa koskesta 1991, sivu 160
 118 Herralan haastattelu
 119 Herralan haastattelu
 120 Kriikkujen haastattelu
 121 Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1985, s. 66-67
 122 Kuusiniemi 1985, s. 64-72. Vesa Luoman haastattelu. Esko Ollin muistio 29.8.2003, Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 67
 123 Jaakko Luoma: Näköpiiri 1980:2, s. 10. Ilkka 4.4.1981
 124 Esko Ollin muistio 29.8.2003, s. 1 ja 5
 125 Esko Ollin muistio 29.8.2003, s. 3
 126 Saaren muistio 24.10.2003, s. 11
 127 Saaren muistio 24.10.2003, s. 10
 128 Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 67
 129 Kriikkujen haastattelu

¹³⁰ Vesihallituksen sopimus 17.2.1978. Kuusiniemi 1985, s. 32. Ojalan haastattelu
¹³¹ Kriikkujen haastattelu
¹³² Seppo J. Saari: Kyrönjoen nykytilanne, Ilkka 25.7.1979
¹³³ Ilkka ja Vaasa 27.6.1978 ja 11.10.1979. Vaasa 9.11.1978. Ilkka 12.6.1979. Kalamiesten keskusliiton julkilausuma 18.11.1979
¹³⁴ Ilkka 24.8.1978
¹³⁵ Ilkka 3.5.1979. Vaasa 6.5.1979

¹³⁶ Nuorten Luonto 1/1979
¹³⁷ Ilkka ja Vaasa 29.12.1978. Nuorten Luonto 1/1979
¹³⁸ Nuorten Luonto 1/1979
¹³⁹ Seppo J. Saaren muistio, s. 10 ja 21
¹⁴⁰ Jaakko Luoma Tammilehdon kirjassa 1989, s. 268
¹⁴¹ Vaismaan, Kriikkujen ja Dahlstenin haastattelu
¹⁴² Jaakko Luoman haastattelu

¹⁴³ Nuorten Luonto 1/79, Näköpiiri 2/80, Suomen Kuvalehti 19/81, Yhteiskuntasuunnittelu 1/82, Suomen Luonto 2/84, Jalasjärven-Peräseinäjoen Kunnallisasanomat 14.2.1980, Jaakko Luoma Tammilehdon kirjassa 1989, s. 268
¹⁴⁴ Jaakko Luoma Tammilehdon kirjassa 1989, s. 273

4. Koskisota ratkeaa Lex Kyrönjokeen (1980-1991)

¹ Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 67
² Dahlstenin ja Kriikkujen haastattelu
³ Esko Ollin muistio 2003. Dahlstenin ja Kriikkujen haastattelu
⁴ Vasabladet 14.1.1979
⁵ Saaren haastattelu
⁶ Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 67
⁷ Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 67. Dahlstenin ja Kriikkujen haastattelu
⁸ Kriikkujen haastattelu
⁹ Kriikkujen ja Dahlstenin haastattelu
¹⁰ Kriikkujen haastattelu
¹¹ Lumpeen haastattelu
¹² Vaasa 28.10.1980. Ilkka 29.10. ja 31.10.1980
¹³ Helsingin Sanomat 31.10.1980 ja 15.3.1982. Ilkka 13.3.1982
¹⁴ Ilkka ja Vaasa 5.2.1981. Uusi Suomi 16.2.1981. Ilkka 24.2.1981
¹⁵ Ilkka, Vaasa ja Helsingin Sanomat 31.10.1980
¹⁶ Hjeltin, Lumpeen ja Sirenin haastattelu. Ilkka 22.3.1991
¹⁷ Ojalan haastattelu
¹⁸ Ojalan ja saaren muistiot
¹⁹ Ojalan muistio
²⁰ Saaren muistio, s. 11
²¹ Saaren muistio, s. 11
²² Esko Ollin ja Saaren muistiot. Vesihallituksen kirje Jyllinkosken Sähkölle 16.6.1980
²³ Saaren muistio, s. 12
²⁴ Sevolan, Kriikkujen, Karhaman ja Raivion haastattelu
²⁵ Karhaman ja Raivion haastattelu. Saaren muistio, s. 12
²⁶ Ojalan haastattelu
²⁷ Erkkilä mm. Ilkka 15.3.1984, 15.3.1985, 23.4.1987, 30.6.1988, 12.1.1990, 9.2.1990 ja 4.3.1994. Kriikku mm. Ilkka 27.2.1977, 23.4.1981, 21.2.1990 ja 14.3.1990
²⁸ Haltun haastattelu
²⁹ Länsi-Suomen vesioikeuden työluupa 13.6.1980. KHO:n päätös 31.10.1980. Ilkka ja Vaasa 12.12.1980
³⁰ Lumpeen ja Järvelän haastattelu
³¹ Lumpeen, Haltun ja Järvelän haastattelu
³² Järvelän haastattelu
³³ Haltun, Järvelän ja Lumpeen haastattelu
³⁴ Lumpeen haastattelu
³⁵ Sirenin haastattelu
³⁶ Sirenin ja Kujanpään haastattelu
³⁷ Vaismaan haastattelu
³⁸ Vaasa ja Ilkka 20.9.1980. Sirenin ja Ojalan haastattelu
³⁹ Vaasa 4.10.1980. Ilkka 5.10.1980. Pohjankyrö 9.10.1980. Sirenin ja Ojalan haastattelu
⁴⁰ Sirenin ja Vaismaan haastattelu. Ilkka 19.12.1986
⁴¹ Vuoden 1993 hankesuunnitelma, s. 88. Vaismaan, Sirenin ja Hutun haastattelu
⁴² Kuusiniemi 1985, s. 12. Ilkka 27.3.1980. Kauhajoen Kunnallislehti 21.5.1980
⁴³ Ilkka ja Vaasa 22.10.1980. Kauhajoen kunnallislehti 12.11.1980
⁴⁴ Kauhajoen Kunnallislehti 19.11.1980

⁴⁵ Kauhajoen kunnallislehti 26.11. ja 3.12.1980. Vaasa ja Ilkka 5.12.1980
⁴⁶ Mauno Välimäki Solkisen kirjassa 1982, s. 33. Seppälän haastattelu
⁴⁷ Seppälän haastattelu
⁴⁸ Seppälän haastattelu
⁴⁹ Seppälän haastattelu. Vaasa 7.9.1984. Ilkka 13.9.1984. Ilkka ja Pohjalainen 1.11.19884
⁵⁰ Ilkka 8.6.1988
⁵¹ Ilkka 1.4.1960
⁵² Ilkka 1.4.1978 ja 1981
⁵³ Ilkka 1.4.1987 ja 1.4.1989
⁵⁴ Vaasa 1.4.1980
⁵⁵ Ilkka 9.4.1980
⁵⁶ Kuusiniemi 1985, s. 32-33. Ilkka 6.2.1980
⁵⁷ Kansan Ääni 9.8.1980. Vaasa 8.9.1980. NKL:n valtuuskunnan julkilausuma Kokkolassa 7.12.1980
⁵⁸ Vaasa ja Kansan Ääni 13.5.1980. Pohjanmaan Kansa 31.5.1980. Kyrönjokiseuran pyyntö Taisto Tähkämäalle 9.4.1980
⁵⁹ Vesirakentamistöiden tarveoimikunnan välimietintö, 1982:15, s. 20-22
⁶⁰ Kuusiniemi 1985, s. 55
⁶¹ Raivion haastattelu
⁶² Kuusiniemi 1985, s. 54-56, 86, 98
⁶³ Kyrönjokiseuran kantelu 31.3.1980. Kuusiniemi 1985, s. 55-56.
⁶⁴ Kirjallinen kysymys nro 322/1980. Tähkämäan vastaus 11.6.1980. Vaasa 12.12.1980
⁶⁵ Työluopatöryhmän mietintö 24.11.1981. Kuusiniemi 1985, s. 56
⁶⁶ Hjeltin haastattelu
⁶⁷ Raivion ja Saaren haastattelu
⁶⁸ Saaren haastattelu
⁶⁹ Mäki 1990, s. 77
⁷⁰ Mäki 1990, s. 69-71
⁷¹ Sirenin ja Haltun haastattelu
⁷² Sirenin ja Haltun haastattelu
⁷³ Lumpeen haastattelu
⁷⁴ Lumpeen, Haltun ja Järvelän haastattelu
⁷⁵ Haltun ja Järvelän haastattelu
⁷⁶ Haltun haastattelu
⁷⁷ Lumpeen haastattelu
⁷⁸ Lumpeen ja Haltun haastattelu
⁷⁹ Hutun haastattelu
⁸⁰ Ojalan haastattelu
⁸¹ Sarlinin tiedote. Pohjalainen 16.6.1994
⁸² Vaasan läänin ympäristönsuojeluneuvottelukunnan lausunto 19.12.1980
⁸³ Rinta-Hoiskan haastattelu 2003. Kuusiniemi 1985, s. 35. Kriikku Pöntinen kirjassa 1995, s. 68. Saaren muistio s. 23
⁸⁴ Kujanpään, Rinta-Hoiskan ja Kriikkujen haastattelu. Sevolan esitelmä 1986, s. 6
⁸⁵ Ojalan haastattelu. Saaren muistio s. 23
⁸⁶ Kuusiniemi 1985, s. 36. Kriikku Pöntisen kirjassa 1995, s. 68. Ilkka 10.2. ja 3.3.1982
⁸⁷ Maa ja Vesi Oy: Vaihtoehtoinen tulvasuojelusuunnitelma Kyrönjoen yläosalle, 30.9.1982, s. 14-20
⁸⁸ Kyrönjoen vaihtoehdotöryhmän lausunto 23.11.1982. Ilkka 1.12.1982

⁸⁹ Maa- ja metsätalousministeriön kirje vesihallitukselle 13.7.1983. Kriikku Pöntinen kirjassa 1995, s. 68
⁹⁰ Kuusiniemi 1985, s. 72-73
⁹¹ Helsingin Sanomat 23.5.1989
⁹² Saaren muistio, s. 12
⁹³ Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 68-69. Jaakko Luoma Tammilehdon kirjassa 1989, s. 271. Dahlstenin ja Rinta-Hoiskan haastattelu
⁹⁴ Vaasa 9.11.1979. Ilkka 6.9.1983 ja 9.5.1984. Saaren muistio s. 22
⁹⁵ Vaasa 18.5.1984. Heikki Ylikankaan ehdotus POATille 12.2.1983
⁹⁶ Turunen 1992, s. 138. Ilkka 1.2.1983. Karhaman haastattelu
⁹⁷ Erkki Kiskola Solkisen kirjassa 1982, s. 9. Vaasa 19.10.1979. Ilkka 8.3.1982, 18.8.1982, 13.4.1983, 13.12.1983, 5.10.1984 ja 21.11.1989. Pohjalainen 20.10. ja 2.11.1984. Pohjankyrö 3.2.1986. Vaismaan ja Vesa Luoman haastattelu
⁹⁸ Latva-Raskun haastattelu. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton vuosikertomukset. Ilkka 5.7.1983
⁹⁹ Vaasa ja Ilkka 27.6.1978. Vaasa 14.11.1979
¹⁰⁰ Latva-Raskun haastattelu. Vaasa 21.3.1980 ja 20.4.1984. Pohjalainen 22.3.1986
¹⁰¹ Latva-Raskun haastattelu. Ilkka 18.11.1984
¹⁰² Saaren haastattelu
¹⁰³ Vesa Luoman, Dahlstenin, Kriikkujen ja Kujanpään haastattelu
¹⁰⁴ Otavan iso maammekirja 7, 1986, s. 25
¹⁰⁵ Siren 1985, s. 39
¹⁰⁶ Ilkka 28.3. ja 5.4.1984
¹⁰⁷ Ilkka 7.4. ja 13.4.1984. Vaasa ja Pohjanmaan Kansa 14.4.1984
¹⁰⁸ Otavan iso maammekirja 7, 1986, s. 25.
¹⁰⁹ Vaasa 16.4.1984. Helsingin Sanomat 17.4.1984. Ilkka 19.4.1984
¹¹⁰ Kujanpään haastattelu. Ilkka 20.4.1984
¹¹¹ Ilkka ja Vaasa 19.4., 24.5., 25.4. ja 24.5.1984
¹¹² Ilkka 20.4., 25.4. ja 17.4.1984
¹¹³ Haltun haastattelu. Ilkka ja Vaasa 24.-27.7.1984
¹¹⁴ Hannu Mansikkaniemi, Otavan iso maammekirja 7, 1986, s. 25. Ilkka 17.4.1985
¹¹⁵ Ilkka ja Vaasa 17.4.1984
¹¹⁶ Turunen 1985, s. 72
¹¹⁷ Vesa Luoman haastattelu. Pöntisen Kyrönjoki 1995, s. 58
¹¹⁸ Turunen: Lakeuden joet, 1985. Vesa Luoman haastattelu
¹¹⁹ Kujanpään, Hutun ja Ojalan haastattelu
¹²⁰ Seinäjärven säännöstelyn muutossuunnitelma, 1996, s. 4
¹²¹ Seinäjärven säännöstelyn muutossuunnitelma, 1996, s. 4
¹²² Lumpeen ja Haltun haastattelu. Ilkka ja Pohjalainen 14.3.1985. Ilkka 24.3.1987
¹²³ Ilkka 14.3.1985
¹²⁴ Ilkka 8.5.1985. Pohjalainen 11.5.1985
¹²⁵ Aamulehti 2.5.1985
¹²⁶ Lumpeen haastattelu
¹²⁷ Latomäen haastattelu
¹²⁸ Ilkka 30.3. ja 12.4.1988
¹²⁹ Aamulehti 4.5.1988

- ¹³⁰ Haltun haastattelu. Ilkka 4.5. ja 11.5.1988. Aamulehti 6.5.1988
- ¹³¹ Pohjalainen 25.5.1988
- ¹³² Pohjalainen 7.5.1988. Maaseudun Tulevaisuus 9.6.1982
- ¹³³ Vesa Luoma Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 58
- ¹³⁴ Vaasa 16.5.1955. Maaseudun Tulevaisuus 30.7.1959. Ilkka 15.4.1966
- ¹³⁵ Ilkka 16.4.1981, 24.4.1984 ja 10.5.1988
- ¹³⁶ Latomäen haastattelu
- ¹³⁷ Siirilän haastattelu
- ¹³⁸ Ilkka 6.5.1983
- ¹³⁹ Sirenin, Ojalan, Herralan, Kujanpään ja Hutun haastattelut
- ¹⁴⁰ Hutun muistio 1989 ja haastattelu
- ¹⁴¹ Hutun muistio 1989 ja haastattelu
- ¹⁴² Hutun ja Herralan haastattelu
- ¹⁴³ Ilkka 18.9.1985
- ¹⁴⁴ Hutun muistio 1989 ja haastattelu
- ¹⁴⁵ Hutun muistio 1989 ja haastattelu
- ¹⁴⁶ Kyrönjoen yläosan vesistöyösuunnitelma 165/390 VH 1985. Vesihallitus 1984, s. 65. Ojalan muistio. Ilkka 9.5.1985.
- ¹⁴⁷ Ojalan muistio
- ¹⁴⁸ Haltun muistio
- ¹⁴⁹ Saaren haastattelu
- ¹⁵⁰ Saaren haastattelu
- ¹⁵¹ Hutun haastattelu. Siren 1985, s. 39
- ¹⁵² Saaren muistio, s. 12
- ¹⁵³ Ilkka 17.9.1985. Luonnos esitykseksi Kyrönjoen yläosan vesistösuunnitelmaksi, 1986
- ¹⁵⁴ Ilkka 11.10.1985
- ¹⁵⁵ Kujanpään haastattelu
- ¹⁵⁶ Kujanpään, Sirenin ja Ojalan haastattelut
- ¹⁵⁷ Lauri Tarasti Ilkassa 23.5.1985. Pohjalainen 25.5.1985
- ¹⁵⁸ Kriikkujen haastattelu
- ¹⁵⁹ Kriikkujen haastattelu
- ¹⁶⁰ Saaren muistio s. 12-13
- ¹⁶¹ Saaren haastattelu. Voimaa koskesta 1991, s. 339
- ¹⁶² Voimaa koskesta 1991, s. 339
- ¹⁶³ Ilkka ja Pohjalainen 15.6.1985. Helsingin Sanomat 11.10.1986
- ¹⁶⁴ Kyrönjoiseuran pyyntö 26.11.1986. Eduskunnan pöytäkirja 19.12.1986. Helsingin Sanomat, Ilkka ja Vaasa 27.11.1986
- ¹⁶⁵ Helsingin Sanomat 15.6.1985 ja 15.3.1986
- ¹⁶⁶ Mäki 1990, s. 80-81
- ¹⁶⁷ Ilkka ja Pohjalainen 13.4. ja 14.4.1986, Helsingin Sanomat 14.2.1986
- ¹⁶⁸ Oy Vesi-Hydro Ab, 1985. Helsingin Sanomat 12.2.1986 ja 27.8.1987. Ilkka ja Pohjalainen 13.2.1986 ja 26.8.1987.
- ¹⁶⁹ Marja-Liisa Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 69
- ¹⁷⁰ Eduskunnan pöytäkirja 5.6.1991
- ¹⁷¹ Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton toimintakertomus 1969, s. 33. Hjelt 1980. Teuvo Lagerstedt Solkisen kirjassa 1982, s. 7. Ojalan laskelma
- ¹⁷² Karhaman haastattelu. Veikko Anttilan kommentit 2003
- ¹⁷³ Voimaa koskesta 1991, s. 34. Sistonon 1978, s. 92. Karhama ja Sevola haastattelu
- ¹⁷⁴ Sistonon 1978, s. 97 ja 103
- ¹⁷⁵ Jaakko Luoma 1982. Sevola Pöntisen kirjassa 1995, s. 29. Veikko Anttilan kommentit 2003
- ¹⁷⁶ Ilkka ja Pohjalainen 27.8.1986
- ¹⁷⁷ Jaatisen kirje Bärlundille 26.5.1987
- ¹⁷⁸ Pohjanmaan Kansa ja Vasabladet 26.5.1987. Maaseudun Tulevaisuus 6.6.1987. Ilkka ja Pohjalainen 18.6.1987. Kriikkujen haastattelu
- ¹⁷⁹ Edellytykset Kyrönjoen yläosan tulvasuojelun toteuttamiselle ilman voimalaitosten rakentamista. Ympäristöministeriö 30/1988, s. 31-32. Ilkka, Pohjalainen ja Helsingin Sanomat 20.1.1988
- ¹⁸⁰ Ilkka ja Pohjalainen 20.1. ja 21.1.1988
- ¹⁸¹ Pohjalainen 11.5.1988. Paavolan haastattelu
- ¹⁸² Ilkka 18.4.1988. Pohjalainen 10.1.1990. Paavolan haastattelu
- ¹⁸³ Turunen 1992, s. 141. Pohjalainen 23.3.1988 ja 12.5.1988. Ilkka 12.5. ja 28.6.1988
- ¹⁸⁴ Ilkka 10.5.1988. Ilkka ja Pohjalainen 27.6.-3.7.1988
- ¹⁸⁵ Ilkka 4.4.1989
- ¹⁸⁶ Bärlundin haastattelu
- ¹⁸⁷ Ilkka 14.1. ja 20.1.1989
- ¹⁸⁸ Ilkka 25.5.1988. Ilkka ja Pohjalainen 22.4.1989. Paavolan haastattelu
- ¹⁸⁹ Ilkka ja Pohjalainen 19.4.-28.4.1989
- ¹⁹⁰ Pasosen ja Ojalan haastattelut
- ¹⁹¹ Ojalan haastattelu
- ¹⁹² Ilkka, Pohjalainen ja Helsingin Sanomat 7.3.1990
- ¹⁹³ Ilkka ja Pohjalainen 8.2. ja 30.3.1990
- ¹⁹⁴ Muun muassa Dahlstenin, Karhaman, Kriikkujen, Ojalan, Paavolan ja Vaismaan haastattelut
- ¹⁹⁵ Bärlundin haastattelu. Helsingin Sanomat 17.8.2003
- ¹⁹⁶ Bärlundin haastattelu
- ¹⁹⁷ Hallituksen esitys n:o 34, 2.4.1990
- ¹⁹⁸ Ilkka ja Pohjalainen 19.4. ja 25.4.1990
- ¹⁹⁹ Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 4, 11.5.1990. Turunen 1992, s. 141
- ²⁰⁰ Raivon haastattelu. Kriikku Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 69
- ²⁰¹ Sevola muistio 21.4.1992. Sevola haastattelu
- ²⁰² Ilkka ja Pohjalainen 26.7.-29.7.1990
- ²⁰³ Ilkka ja Pohjalainen 16.2.1991
- ²⁰⁴ Pohjalainen 10.3.1991. Ilkka 16.3.1991
- ²⁰⁵ Kriikkujen haastattelu. Ilkka 9.5., 15.5., 21.5. ja 29.5.1991
- ²⁰⁶ Ilkka 31.5.1991
- ²⁰⁷ Eduskunnan pöytäkirja 5.6.1991, puheenvuorot 133-142
- ²⁰⁸ Ilkka ja Pohjalainen 7.6.1991
- ²⁰⁹ Kriikkujen haastattelu
- ²¹⁰ Turunen 1992, s. 142
- ²¹¹ mm. Ojalan ja Vaismaan haastattelut

5. Pax Kyrönjoesta syntyy Malkakoski (1991-2003)

- ¹ Kurikka-lehti 30.8.1986
- ² Ilkka 14.8.1993
- ³ Ilkka ja Pohjalainen 18.7. ja 19.7.1992
- ⁴ Vaasan läänin seutukaavaliitto: Vaasan läänin melontareitit 1991 ja Kyrönjoen melontareitti 1991
- ⁵ Teräväinen 2003, s. 27-28
- ⁶ Kansallismaisema 1993, s. 48-49. Ilkka 17.3.1994, 19.5.1994 ja 24.5.1996. Ollikkala 1995
- ⁷ Rinta-Hoiska 1992
- ⁸ Pöntinen 1995. Ilkka ja Pohjalainen 4.3., 1.7. ja 18.11.1994
- ⁹ Sevola haastattelu
- ¹⁰ Pohjalainen 17.4.1996. Ilkka 25.5.1996. Ilkka ja Pohjalainen 19.2. ja 17.6.1997
- ¹¹ Sistonon 1995, s. 97. Raivon haastattelu
- ¹² Sevola haastattelu. Väisänen työryhmä 1974. Jaakko Luoma: Näköpiiri 1980:2, s. 9. Kuusiniemi 1985, s. 76
- ¹³ Ojalan muistio
- ¹⁴ Sevola haastattelu. Sevola Pöntisen kirjassa 1995, s. 27. Pohjalainen 29.9.1998
- ¹⁵ Nybacka 1988. Pohjalainen 13.3.1988. Järvelän haastattelu
- ¹⁶ Etelä-Pohjanmaan Maatalouskeskus: Tekojärvien käyttömahdollisuuksien hyödyntäminen, 11.4.1991. Sirenin haastattelu
- ¹⁷ Saaren, Sirenin, Ojalan, Paavolan ja Dahlstenin haastattelut
- ¹⁸ Vesi- ja ympäristöhallituksen tiedote 16.9.1991. Ojalan haastattelu
- ¹⁹ Hutun ja Ojalan haastattelu
- ²⁰ Heikkinen 1994, s. 17. Bärlundin haastattelu
- ²¹ Heikkinen 1994, s. 17. Ojalan haastattelu
- ²² Heikkinen 1994, s. 17. Ojalan haastattelu
- ²³ Viatek: Kyrönjoen yläosan vesistötyö, työraportti 8.4.1992, s. 19. Heikkinen 1994, s. 17
- ²⁴ Heikkinen 1994, s. 17. Ilkka ja Pohjalainen 3.4.1992. Pohjalainen 5.4.1992.
- ²⁵ Pohjalainen 24.4.1992 Ojalan haastattelu. Heikkinen 1994, s. 17-19
- ²⁶ Ojalan, Hutun ja Sirenin haastattelu
- ²⁷ Ojalan haastattelu
- ²⁸ Vesi- ja ympäristöhallituksen tiedote 6.8.1992. Ilkka ja Pohjalainen 7.8.1992
- ²⁹ Ilkka ja Pohjalainen 20.4.1994
- ³⁰ Vesi- ja ympäristöhallituksen tiedote 31.5.1993. Ilkka 8.10.1996
- ³¹ Karhaman haastattelu
- ³² Erkki Hollon haastattelu 5.2.1991, Kuusiniemi 1985, s. 111-115
- ³³ Erkki Hollon haastattelu 5.2.1991, Kuusiniemi 1985, s. 112
- ³⁴ Karhaman haastattelu. Ilkka 26.1.1994
- ³⁵ Karhaman haastattelu. Ilkka 1.6.1994. Helsingin Sanomat 10.10.2000
- ³⁶ Kujanpään haastattelu
- ³⁷ Kujanpään haastattelu
- ³⁸ Siren Rakennustaidossa 10/1985, s. 37. Pohjalainen 7.2.1990. Sirenin, Sevola ja Kujanpään haastattelut
- ³⁹ Rakennuslehti 23B/1985. Siren Rakennustaidossa 10/1985. Sevola haastattelu
- ⁴⁰ Ojalan haastattelu
- ⁴¹ Sevola haastattelu
- ⁴² Sevola haastattelu. Pohjalainen 25.9.1998. Ilkka 15.8.2001
- ⁴³ Saaren haastattelu
- ⁴⁴ Kuusiniemi 1985, s. 12. Pohjalainen 19.6.1999. Dahlstenin haastattelu
- ⁴⁵ Kari Syväsen muistio 17.11.1998
- ⁴⁶ Sevola Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 27
- ⁴⁷ Syväsen muistio 17.11.1998. Pohjalainen 19.6.1999
- ⁴⁸ Syväsen muistio 27.11.2003
- ⁴⁹ Syväsen muistio 17.11.1998
- ⁵⁰ Syväsen muistio 27.11.2003
- ⁵¹ Pohjalainen 19.6.1999
- ⁵² Ympäristökeskuksen tiedote 17.6.1999. Pohjalainen 19.6.1999
- ⁵³ Hutun ja Herralan haastattelu
- ⁵⁴ Seinäjärven säännöstelyn muutossuunnitelma. Länsi-Suomen ympäristökeskus, 1996
- ⁵⁵ Länsi-Suomen ympäristökeskuksessa vireillä olevat vesistöhankeet 29.8.2003
- ⁵⁶ Pohjalainen 19.12.1997
- ⁵⁷ Seppälän ja Ojalan haastattelu
- ⁵⁸ Haltun muistio
- ⁵⁹ Haltun haastattelu ja muistio
- ⁶⁰ Haltun muistio. Sarlinin tiedote. Pohjalainen 16.6.1994
- ⁶¹ Pohjalainen 2.9.1998
- ⁶² Haltun muistio
- ⁶³ Kujanpään haastattelu
- ⁶⁴ Haltun muistio ja Herralan haastattelu. Ilkka 18.7.1996
- ⁶⁵ Haltun muistio ja Herralan haastattelu
- ⁶⁶ Haltun haastattelu
- ⁶⁷ Kujanpään ja Järvelän haastattelu. Ilkka 25.5.2003

- ⁶⁸ Haltun muistio ja Kujanpään haastattelu
⁶⁹ Pohjalainen 6.11.2000
⁷⁰ Kujanpään haastattelu. Ilkka 11.6.2003
⁷¹ Ilkka 3.10.2000. Hutun haastattelu
⁷² Suurtulvatyöryhmä 2003
⁷³ Ojalan ja Kujanpään haastattelut
⁷⁴ Kujanpään haastattelu
⁷⁵ Haltun muistio
⁷⁶ Ilkka 14.4.1994 ja 8.11.1996
⁷⁷ Haltun muistio

- ⁷⁸ Haltun muistio. Pohjalainen 2.9.1998
⁷⁹ Kriikkujen haastattelu. Demari 20.8.1992
⁸⁰ Ilkka 29.8.2002
⁸¹ Hutun haastattelu
⁸² Rakennuslehti 19.9.2002. Järvelän haastattelu
⁸³ Ilkka 10.7.1981, 22.6.1982, 22.3.1990, 6.6.1990, 15.5.1991. Vaasa 1.4.1984. Ilkka ja Pohjalainen 14.7.1991, 18.7.1992, 18.7.1993 ja 17.7.1994. Kyrönjoen Koskihäyjen jäsentiedote 2/2002

- ⁸⁴ Pekka Tylliä: Melontareittejä Pohjanmaalla, Hit Ky 1993, s. 5-21
⁸⁵ Helsingin Sanomat 4.5.2001
⁸⁶ Rakennuslehti 19.9.2002
⁸⁷ Ilkka 12.5.2003
⁸⁸ Henkilökohtainen Kyrönjokimelonta kesällä 2003

6. Kyrönjoki muutosten mittarina

- ¹ Raivion haastattelu. Raivio 1964 ja 1966
² Saaren muistio s. 22. Raivion haastattelu
³ Helsingin Sanomat 10.8.2003
⁴ Erkki A. Kauhanen Antti Tuurin kirjasta Voiman miehet, Helsingin Sanomat lokakuu 1986
⁵ Vesa Luoman haastattelu
⁶ Mäki 1990, s. 32, 43, 47 ja 85. Ojalan haastattelu
⁷ Sevola Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 29
⁸ Rautio ja Ilvessalo 1998
⁹ Vesistöiden tarkistamisryhmän muistio 1991:8, s. 2. Kujanpään, Saaren ja Haltun haastattelu
¹⁰ Ilkka 31.5.2003
¹¹ Saaren, Kujanpään ja Sevolan haastattelut. Riikka Säisänen 1992. s. 63-71, 93-96. Lauri Tarasti Ilkassa 23.5.1985
¹² Kujanpään ja Sevolan haastattelut. Pohjalainen 11.8.1998. Ilkka 25.5.2003
¹³ Raivion muistio s. 13. Hutun ja Ojalan haastattelut
¹⁴ Aarne Siren: Rakennustaito 10, 1985, s. 39

- ¹⁵ Latomäen haastattelu
¹⁶ Saaren haastattelu. Rautio ja Ilvessalo 1998, s. 198
¹⁷ Kärki 1990, s. 55
¹⁸ Raivion muistio s. 13
¹⁹ Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton vuosikirjat 1969, s. 33, 1970 s. 44-45 ja 1971 s. 48-49
²⁰ Lagerstedt Solkisen kirjassa 1982, s. 8. Kangasniemen puhe eduskunnan valtiovarainvaliokunnalle Vaasassa 19.11.1980
²¹ Kulmala 2003, s. 124-5
²² Käkelä Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 45
²³ Ilkka 2.3.1980
²⁴ Ilkka 24.10.1986
²⁵ Jaakko Luoman haastattelu
²⁶ Teräväinen 2003, s. 11, 16, 128 ja 132
²⁷ Lagerstedt Solkisen kirjassa 1982, s. 7. Sevola Pöntisen Kyrönjoessa 1995, s. 28. Rautio ja Ilvessalo 1998, s. 190
²⁸ Vaasa 31.8.1979. Paulaharju: Härmän aukeila 1932, s. 14
²⁹ Seppo Mononen Pohjalaisessa 4.12.1986

- ³⁰ Hemminki 1967, s. 36
³¹ Jaakko Luoman haastattelu
³² Silvola ja Ylikangas Solkisen kirjassa 1982, s. 18 ja 30
³³ Ilkka 2.3.1980. Hantula Solkisen kirjassa 1982, s. 27
³⁴ Ilkka ja Vaasa 9.8.1979
³⁵ Hutun haastattelu
³⁶ Suurtulvatyöryhmä 2003. Kujanpään haastattelu
³⁷ Sevolan esitelmä 1986, s. 6
³⁸ Jaatinen Paloheimon kirjassa 1973, s. 81
³⁹ Claudio Magris: Tonava 1986, s. 430 ja Mikrokosmoksia 1997, s. 66. Ilkka 23.4.2003
⁴⁰ Otavan iso maammekirja 7 1986, s. 25. Ilkka 11.3.1987. Pohjalainen 27.5.1994 ja 25.9.1998
⁴¹ Vaasa 15.3.1955
⁴² Vaasa 15.3.1955

LÄHTEET

KYRÖNJOENTÄRKEIMPIÄASIAKIRJOJA (aikajärjestyksessä)

- Kyrönjoen järjestelysuunnitelma. Maataloushallitus, 1950-luvun loppu
- Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelma. TVH:n jokisuunnittelutoimisto, 1965
- Väisäsen työryhmä. Pohjanmaan keskeneräisten vesistöhankeiden loppurahoitusta tutkiva työryhmä, 1974
- Kyrönjoen vesistöaloussuunnitelma. Kyrönjoen yläosan vesistötyö. Vaasan vesipiirin vesitoimisto, 1977 ja 1979
- Vaihtoehtoinen tulvasuojelusuunnitelma Kyrönjoen yläosalle. Maa ja Vesi Oy vesihallituksen toimeksiannosta, 1982
- Rintalan pengerrys sekä Seinäjoen suuosaa koskevien lupaehtojen muuttaminen. Vesihallitus, 1982
- Vesirakentamistöiden tarvetoimikunnan välimietintö, 1982:15
- Vesihallitus: Pohjanmaan etelä-, keski- ja pohjoisosan vesien käytön kokonaissuunnitelmat, 1984
- Kyrönjoen yläosan vesistötyösuunnitelma 165/390. Vesihallitus, 1985
- Oy Vesi-Hydro Ab: Kyrönjoen yläosan vesistötyön vaikutukset veden laatuun, veden puhdistettavuuteen ja kalatalouteen, 1985
- Edellytykset Kyrönjoen yläosan tulvasuojelun toteuttamiselle ilman voimalaitosten rakentamista. Ympäristöministeriö 30/1988
- Kyrönjoen yläosan vesistötyö. Tarkistettu hankesuunnitelma. Viatek Oy, 1993.
- Seinäjärven säännöstelyn muutossuunnitelma, Länsi-Suomen ympäristökeskus, 1996
- Suurtulvatyöryhmän loppuraportti. MMM 2003:6, 2003

MUUTA KIRJALLISUUTTA

- Aki Anttila: Vanhojen vesirakenteiden inventointi 1995-1997. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 21/1998
- Simo Jaatinen: Vesistöjen käyttö. Eero Paloheimon (toim.) kirjassa Ympäristönsuunnittelun kysymyksiä. Otava 1973
- Kansallismaisema. Ympäristöministeriö 1993
- Markku Kulmala: Miss' laaja aukee. Antti Tuurin Pohjanmaa-sarjan merkitysrakenteita. Väitöskirja, Tampereen yliopisto 2003
- Kari Kuusiniemi: Piiriteitä Kyrönjokea koskevasta päätöksentekomenettelystä. Suomen Akatemian valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan vesiprojekti 1985
- Kalle Kärki: Tekojärvitutkimus. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoki 1990
- Matti Mäkelä: Syrämien kieli. WSOY 2001
- Matti Mäki: Kyrönjoki tulvii. Tulvasuojelun ja jokisuunnittelun tavoitteet ja ongelmat yhteiskunnan kehityksen eri vaiheissa 1950-luvulta vuoteen 1990. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto 1990
- Otavan iso maammekirja 7. Otava 1986
- Liisa Maria Rautio ja Hannele Ilvessalo (toim.): Ympäristön tila Länsi-Suomessa. Länsi-Suomen ympäristökeskus 1998
- Harri Sistonen: Vesirakennuksen perusteet. Otakustantamo 1978
- Kristiina Sistonen: Kyrönjoen kalataloudellisen elvyttämisen päätösanalyysi. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu 1995
- Väinö Solkinen: Lakeuden altavastaajat. Kunta ja Talous –lehden erikoispainos. 1982
- Riikka Säisänen: Vesihallituksen syntyhistoria. Maa- ja vesitekniikan tuki r.y. 1992
- Helena Teräväinen: Lakiaa ja komiaa. Kohti kulttuuriympäristön uusia arvoja Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaan kulttuuriympäristöohjelma, Länsi-Suomen ympäristökeskus. Vaasa 2003
- Teemu Tuovinen: Taimenpurojen inventoinnit Kauhajoen alueella 1999-2000. Kauhajoki 2001
- Harri Turunen: Lakeuden joet. Etelä-Pohjanmaan vesienkäytön historia. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto 1985
- Harri Turunen: Jyllinkosken Sähkö Oy 1912-1992. Vaasa 1992
- Kirsi Ollikkala: Kyrönmaan jokilaaksojen maisematiet. Vaasan läänin seutukaavaliitto 1993
- Vaasan läänin seutukaavaliitto: Vaasan läänin melontareitit. Vaasa 1991
- Voimaa koskesta. Suomen vesivoiman rakentamisen vaiheita. Suurpadot – Suomen osasto ry. Helsinki 1991

MUITA KIRJALLISIA LÄHTEITÄ

- Etelä-Pohjanmaan liiton toimintakertomukset 1961-94
- Matti Heikkinen: Kokemuksia osallistuvasta vesistösuunnittelusta – esimerkkinä Kyrönjoen yläosan tulvasuojelu. Vesitalous 2/1994
- Heikki Hemminki: Tulva. 3-osainen painamaton näytelmä. Seinäjoen maakuntakirjaston kotiseutuarkisto 1967
- Ossi Hjelt: Kyrönjoen yläosan vesistösuunnitelman hydrologia. Diplomityö. TKK 1964
- Ossi Hjelt: Pohjanmaan vesistöt ja vesistötyöt alueellisena kehitystekijänä. 1980
- Unto Huttu: Seinäjoen keskijuoksun vesistöasiat, muistio 19.6.1989
- Jaakko Luoma: Kyrönjoki on kallis kummajainen. Suomen Kuvalehti 19/1981
- Jaakko Luoma: Pohjanmaan jokijärjestelyt. Yhteiskuntasuunnittelu 1/1982
- Kjell Nybacka: Kyrönjoki – lohijoki. Promemoria 12.3.1988
- Matti Raivio: Vesistön taloussuunnitelma ja sen laatiminen. Rakennustekniikka 1964
- Matti Raivio: Vesistön moninaiskäyttö. Rakennustekniikka 9/1966
- Seppo Rinta-Hoiska: Kyrönjoen aallot, 1992
- Pertti Sevola: Kyrönjoen tulvasuojelu – pohjalaisnäytelmä vailla loppua. Suomen Luonto 5/1989
- Aarne Siren: Kyrönjoen vesistösuunnitelman viimeinen osa valmis. Rakennustaito 10/1985
- Ismo Tuormaa: Kyrönjoesta ei luovuta. Suomen Luonto 5/1979

LEHDET

Noin 7500 Kyrönjokea käsittelevää lehtilehtileikettä vuosilta 1953-2003 lähinnä Länsi-Suomen ympäristökeskuksen Seinäjoen ja Vaasan leikekokoelmista

HAASTATTELUT

Kirjaa varten vuonna 2003 tehdyt 30 haastattelua ja niitä täydentävät muistiot toivat yhteensä 230 sivua uutta tietoa Kyrönjoesta.

Kaj Bärlund ja Jaakko Luoma vastasivat sähköpostitse, mutta muut haastattelut on tehty silmäysten. Saari, Raivio, Ojala ja Halttu jatkoivat haastattelua muistiolla. Esko Olli laati muistion oma-aloitteisesti. Veikko Anttila kommentoi valmista tekstiä muistiolla.

Haastattelut aakkosjärjestyksessä: Kaj Bärlund, Margit Dahlsten, Aarno Halttu, Seppo Herrala, Ossi Hjelt, Unto Huttu, Tapio Järvelä, Pertti Karhama, Esa ja Marja-Liisa Kriikku, Martti Kujanpää, Tapani Latomäki, Esa Latva-Rasku, Raimo Lumme, Vesa Luoma, Jaakko Luoma, Kalevi A. Mäkinen, Erkki Ojala, Maire Paavola, Aarre Pasonen, Matti Raivio, Seppo Rinta-Hoiska, Seppo J. Saari, Matti Seppälä, Pertti Sevola, Tapani Siirilä, Aarne Siren, Kari Syvänen, Heikki Tuomikoski ja Simo Vaismaa. Kaikki haastattelut ovat tarkistaneet vähintään itse antamiinsa tietoihin liittyvät kirjan osat.

Haastattelut ja muistiot ovat Länsi-Suomen ympäristökeskuksen Seinäjoen ja Vaasan arkistoissa sekä tekijällä.

VALOKUVAT

Länsi-Suomen ympäristökeskuksesta löydettyjen kuvien tärkeimmät lähteet olivat Unto Huttu, Pertti Sevola ja Tapio Järvelä. Ilkassa kuviaan kaivoi Jussi Asu ja Vaasa/Pohjalaisen arkistoille johdatti Matti Peltokangas. Omat arvokkaat arkistonsa avasi Kalevi A. Mäkinen.

Näiden kuuden lisäksi kiitän kuvien hakemisesta Margit Dahlstenia, Maija Heikkilä, Heikki Hemminkiä, Pekka Hippää, Asko Kahilaa, Väinö Katilaa, Tuula Kokkoa, Tellervo Lahtea, Tapani Latomäkeä, Vesa Luomaa, Maire Paavolaa, Benjam Pöntistä, Satu Takalaa, Juha Tuomikoskea, Lauri Yrjö-Koskista ja Vaasan maakunta-arkistoa.

Kuvien digitalisoinnin hoiti Foto-Forma Oy.

Kuvaajien nimet näkyvät kuvien kyljessä.

KIITOKSIA

Pekka Kakkuri vahvisti uskoa siihen, että toimittajakin voi kirjoittaa historian. Ympäristökeskuksen ystävällinen väki tarjosi ratkaisevaa apua koko vuoden ajan. Kyrönjoen läpimelontaa tuki kuusitoista kanoottikaveria kesällä 2003. Loppuvuoden aikana yli kolmekymmentä ihmistä kommentoi ja kohensi tekstiä. Talvella 2004 Marita Björkström taittoi kirjasta hienomman kuin olisin ikinä osannut kuvitella. Perhe kesti ja vaimo kannusti Kyrönjoen urakkaa Vapusta loppiaiseen. Kiitos kaikille!

Kuvailulehti

Julkaisija	Länsi-Suomen ympäristökeskus	Julkaisu-aika	Huhtikuu 2004
Tekijä(t)	Anssi Orrenmaa		
Julkaisun nimi	Kyrönjoen tulvasota		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut			
Tiivistelmä	<p>Kyrönjoen tulvasuojeluhanke sai alkunsa vuoden 1953 tulvista. Urakasta tuli Suomen pitkäkestoisin, sillä 1966 alkaneet yhtäjaksoiset rakennustyöt päättyivät vasta 2004. Tuloksena on neljä tekojärveä, neljä vesivoimalaa, 120 kilometriä pengertä, 27 pumppaamoja ja tekokoski. Näiden avulla pidetään aisoissa Suomen suurin tulvajärvi -muulloin paitsi keskimäärin kerran 20 vuodessa sattuvan suurtulvan aikana.</p> <p>Kyrönjoen tulvatöitä leimasivat ja viivyttivät sitkeät kiistat. Maataloushallitus ja tie- ja vesirakennushallitus kävivät keskinäisen virastosotansa 1960-luvulla. Vesirakentamisen arvostelu voimistui seuraavalla vuosikymmenellä. 1980-luvulla kritiikki keskittyi Ylistaroon kaavailtuihin voimalaitoksiin. Kiistan ratkaisi vuonna 1991 säädetty Kyrönjoen erityissuojelulaki, joka kielsi uudet voimalat, mutta takasi tulvatöiden viimeistelyn valtion ylläpitämänä. Ylistaron voimalapadot korvattiin Malkakosken luonnonmukaisella keinopadolla.</p> <p>Lokakuun 2003 hintatasoon muutettuna Kyrönjoen ylä- ja alaosan tulvasuojelutyöt maksoivat kaikkiaan 130 miljoonaa euroa. Kiistelystä Kyrönjokea on tutkittu tarkemmin kuin mitään muuta Suomen jokea ja Länsi-Suomen ympäristökeskus on erikoistunut virtaavan veden johtavaksi asiantuntijaksi.</p>		
Asiasanat	Tulvat, tulvasuojelu, Kyrönjoki, tekojärvi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Alueellinen ympäristöjulkaisu 338		
Julkaisun teema			
Projektihankkeen nimi ja projektinumero			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Länsi-Suomen ympäristökeskus		
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot			
	ISSN	1238-8610	ISBN 952-11-1639-0
	Sivuja	120	Kieli Suomi
	Luottamuksellisuus	julkinen	Hinta 20 euroa / kovakantinen 25 euroa
Julkaisun myynti/ jakaja	Länsi-Suomen ympäristökeskus, puh (06) 367 5211, fax (06) 367 5251, sähköposti: neuvonta_lsu@ymparisto.fi Edita Oyj, puh 020 450 05, fax 020 450 2380, sähköposti: asiakaspalvelu@edita.fi		
Julkaisun kustantaja	Länsi-Suomen ympäristökeskus		
Painopaikka ja -aika	Ykkös-Offset Oy, Vaasa 2004		

Presentationsblad

Utgivare	Västra Finlands miljöcentral	Datum April 2004
Författare	Anssi Orrenmaa	
Publikationens titel	Översvämningsskriget i Kyro älv	
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt Sammandrag	<p>Översvämningsskyddsprojektet i Kyro älv fick sin början från översvämningarna år 1953. Entreprenaden blev den långvarigaste i Finland, eftersom det sammanhängande arbetet som inleddes år 1966 avslutades först år 2004. Resultaten av arbetet är fyra konstgjorda sjöar, fyra vattenkraftverk, 120 kilometer vall, 27 pumpverk och en konstgjord fors. Dessa konstruktioner håller Finlands största översvämningssjö i schack vid andra tidpunkter förutom vid en storöversvämning som infaller i medeltal en gång vart tjugonde år.</p> <p>Översvämningsarbetet i Kyro älv har präglats och försenats av långdragna konflikter. Jordbruksstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förde internt krig på 1960-talet. Under följande årtionde blev kritiken mot vattenbyggande kraftigare. På 1980-talet koncentrerades kritiken mot kraftverken som planerades i Ylistaro. Konflikten löstes år 1991 i och med lagen om specialskydd för Kyro älv, som förbjöd nya kraftverk, men garanterade översvämningens slutförande genom statens försorg. Kraftverksdammarna i Ylistaro ersattes med den naturenligt konstgjorda dammen i Malkakoski.</p> <p>Enligt prisnivån i oktober 2003 kostade översvämningsskyddsarbetet i det övre och nedre loppet av Kyro älv totalt 130 miljoner euro. På grund av konflikterna har Kyro älv undersökts noggrannare än någon annan å eller älv i Finland och Västra Finlands miljöcentral har specialiserat sig på att bli ledande sakkunnig i frågor som gäller rinnande vatten.</p>	
Nyckelord	Översvämningar, översvämningsskydd, Kyro älv, konstgjord sjö	
Publikationsserie och nummer	Regionala miljöpublikationer 338	
Publikationens tema		
Projektets namn och nummer		
Finansiär/ uppdragsgivare	Västra Finlands miljöcentral	
Organisationer i projektgruppen		
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-1639-0
	Sidantal 120	Språk Finska
	Offentlighet offentlig	Pris 20 euro/25 euro med hårda pärmar
Beställningar/ distribution	Västra Finlands miljöcentral, tfn (06) 367 5211, fax (06) 367 5251, e-post: neuvonta_lsu@ymparisto.fi Edita Abp, tfn 020 450 05, fax 020 450 2380, e-posti: asiakaspalvelu@edita.fi	
Förläggare	Västra Finlands miljöcentral	
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Ykkös-Offset Oy, Vasa 2004	

Documentation page

Publisher	West Finland Regional Environment Centre	Date April 2004
Author(s)	Anssi Orrenmaa	
Title of publication	The River Kyrönjoki flood war	
Parts of publication/ other project publications		
Abstract	<p>The flood protection project in The River Kyrönjoki has its rise in the floods in 1953. The contract became the most long-lived in Finland, since the continuous construction work, which started in 1966, did not end until 2004. The result of the work is four artificial lakes, four power stations, 120 kilometres of embankment, 27 pump stations and one artificial rapid. These constructions restrain the biggest flood lake in Finland at other times except during major floods, which occur in average once in twenty years.</p> <p>Prolonged disputes marked and delayed the flood protection work in The River Kyrönjoki. The National Board of Agriculture and the National Board of Public Roads and Waterways were at war in the 1960s. The criticism against water construction increased during the next decade. In the 1980s the criticism was focused on the planned power plants in Ylistaro. The dispute was concluded in 1991, when the protection of The River Kyrönjoki was decided by means of a special instituted law, which prohibited new power plants but guaranteed the finalizing of the flood work through the state. The power plant dams in Ylistaro were compensated with the nature like Malkakoski artificial rapid.</p> <p>According to the price level in October 2003 the flood protection works in the upper and lower course of The River Kyrönjoki cost totally 130 Million Euro. Because of the disputes the river has been more closely investigated than any other river in Finland. The West Finland Regional Environment Centre has also specialized on becoming an expert on running waters.</p>	
Keywords	Floods, flood protection, The River Kyrönjoki, artificial lake	
Publication series and number	Regional Environment Publications 338	
Theme of publication		
Project name and number, if any		
Financier/ commissioner	West Finland Regional Environment Centre	
Project organization		
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-1639-0
	No. of pages 120	Language Finnish
	Restrictions public	Price 20 euro (paperback) 25 euro (hardback)
For sale at/ distributor	West Finland Regional Environment Centre, tel. +358 (0)6 367 5211, fax +358 (0)6 367 5251, email: neuvonta_lsu@ymparisto.fi Edita Oyj, puh +358 (0)20 450 05, fax +358 (0)20 450 2380, email: asiakaspalvelu@edita.fi	
Financier of publication	West Finland Regional Environment Centre	
Printing place and year	Ykkös-Offset Oy, Vasa 2004	

YHTEYSTIEDOT

Länsi-Suomen ympäristökeskus

Ympäristötalo

Koulukatu 19

PL 262, 65101 VAASA

Puh. (06) 367 5211

Fax (06) 367 5251

Seinäjoen toimipaikka

Torikatu 16

PL 156, 60101 Seinäjoki

Puh. (06) 367 5211

Fax (06) 367 5610

Kokkolan toimipaikka

Torikatu 40

PL 77, 67101 KOKKOLA

Puh. (06) 367 5211

Fax (06) 367 5610

Internet: www.ymparisto.fi/lసు

KYRÖNJOEN SODISTA RAUHAAN

Kyrönjoen tulvasota on kertomus 50-vuotisesta sodasta maan suurinta tulvajärveä vastaan.

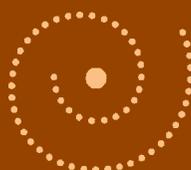
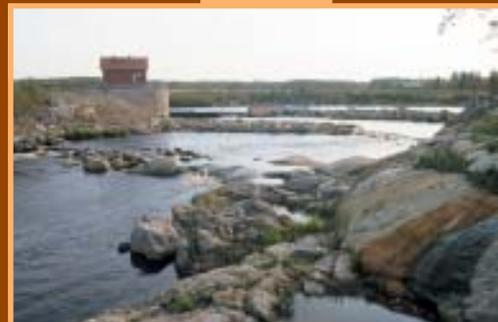
Jättimäinen urakka toi Etelä-Pohjanmaalle neljä tekojärveä, neljä vesivoimalaa, 120 kilometriä pengertä, 27 pumppaamoja ja tekokosken.

Samalla se toi ristiriitoja: 1960-luvun virastosodan, 1970-luvun tiedotussodan ja 1980-luvun koskisodan. Vasta Lex Kyrönjoki aloitti nykyisen rauhan ajan, Pax Kyrönjoen.

Kyrönjoen tulvasodan kirjoittaja Anssi Orrenmaa haastatteli kirjaa varten 30 henkilöä. Liitteenä on kuvitettu kartta.

Luvassa on jännittävä tarina, jolla on onnellinen loppu.

Paisunnat historiaan!

LÄNSI-SUOMEN
YMPÄRISTÖKESKUS
VÄSTRA FINLANDS
MILJÖCENTRAL